

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS

İSPANYOL KAYNAKLARINDA
OSMANLI İMGESİ (1580-1641)

Héctor VIELVA DIEGO
2501141311

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. İdris BOSTAN

İSTANBUL, 2018

TEZ ONAY SAYFASI

	T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ONAYI	
---	---	---

ÖĞRENCİNİN;		
Adı ve Soyadı	: HECTOR VIELVA DIEGO	Numarası : 2501141311
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	: TARİH / YENİÇAĞ TARIHI	Danışmanı : PROF. DR. İDRİS BOSTAN
Tez Savunma Tarihi	: 27.04.2018	Saati : 10:00
Tez Başlığı	: "İspanyol Kaynaklarında Osmanlı İmgesi (1580-1641)"	

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / **YÜKSEKLİĞİNE** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. İDRİS BOSTAN		Kabul
2- DOÇ. DR. YUSUF ALPEREN AYDIN		Kabul
3- DOÇ. DR. İSMAİL HAKKI KADI		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ.DR. H. AHMET ARSLANTÜRK		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖZGÜR KOLÇAK		

ÖZ

İSPANYOL KAYNAKLARINDA OSMANLI İMGESİ (1580-1641)

Héctor VIELVA DIEGO

Akdeniz’de İspanya ve Osmanlı İmparatorlukları’nın hâkimiyet mücadelesi nedeniyle İspanyol Altın Çağı kaynaklarında Osmanlılar ile ilgili pek çok bilgi verilmektedir. Bu çalışmada, 16. yüzyılın son çeyreği ile 17. yüzyılın ilk yarısı arasındaki dönemde İspanyol kaynakları ve aynı zamanda konu hakkında İspanyolca, Türkçe, İngilizce ve Fransızca yazılmış araştırmalar kullanılarak “Osmanlı imgesi” analiz edilmektedir.

16. yüzyıl boyunca Türklerle ilgili ifadelerin sadece arşiv belgelerinde ve kroniklerde geçtiği görülmektedir. Fakat mühim Malta ve İnebahtı seferlerinden sonra İspanyol edebiyatında da bu ifadelere tesadüf edilmektedir. Süphesiz ilginç bir olgu olan bu durumu incelemek gerekmektedir. Bunun yanı sıra edebiyatta ilk kez Türklerin zikredilmesinin bir sonucu olarak Endülüs’te son kalan Müslümanlar (Moriskolar) ile sık sık birbirine karıştırılmaları üzerinde de durulmaktadır.

İspanyol kaynaklarında Osmanlı imgesi konusunda iki tutum vardır: Birincisi, İspanyol yanlısı olan ve dolayısıyla Türklere karşı Haçlı Seferi fikrini güçlendiren tutumdur. Diğeri ise *Türkiye Seyahati*’nde ve Cervantes’in bazı eserlerinde görülen daha objektif ve hoşgörülü bir görüştür. Bu çalışmada her iki görüşün sebepleri ve özellikleri ele alınarak İspanyol eserleri ışığında dinî hoşgörü tartışması irdelenmektedir.

Ayrıca bu tez boyunca önemli başka bir hususun da açıklığa kavuşturulması amaçlanmaktadır ki bu da İspanyol kaynakların tarihî gerçekliğe sadık kalıp kalmadıkları meselesidir. Son olarak, İspanyolların toplumsal bilinçlerinde bir Osmanlı imgesinin oluşturulması konusunda bu kaynakların ne kadar etkili olduğu sorusu da mümkün olduğu kadar cevaplanmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, İspanya, İspanyol Kaynakları, Korsanlık, Barbaros Hayreddin Paşa, İnebahtı Deniz Savaşı, Esirler, Mürtedler, *Türkiye Seyahati*, Cervantes, Lope de Vega, Moriskolar.

ABSTRACT

THE IMAGE OF THE OTTOMANS IN SPANISH SOURCES (1580-1641)

Héctor VIELVA DIEGO

The Spanish and the Ottoman Empires relentlessly fought for the hegemony in the Mediterranean for almost a century. During this long-lasting conflict, the Ottomans became a usual subject in the Spanish Golden Age sources. This thesis aims to analyze the “Ottoman image” in light of both Spanish primary sources, especially from the last quarter of the 16th century to the first half of the 17th century, and topic-related research in Spanish, Turkish, English and French.

It has been noted that over the 16th century the Turks are mentioned only in documentary works such as archives and chronicles. However, after the crucial Christian victories in Malta and Lepanto, they also began to gradually appear in literary works. In addition, when the Turks entered Spanish literature for the first time, they were often confused with the Moriscos, the last heirs of Muslim Iberia. Undoubtedly these interesting processes need to be studied in detail.

This thesis will also present some observations about the two main positions in the Spanish sources regarding the Ottomans. On one hand, there were those who wholeheartedly supported the political and military enterprises of the Spanish Monarchy and therefore called for a crusade against the Turks. On the other hand, there were those who showed a more objective and tolerant point of view, like the author of *Viaje de Turquía* or famous writer Miguel de Cervantes. Actors and their arguments for both of these stances will be analyzed, along with a discussion about religious intolerance.

Throughout the whole dissertation special emphasis will be placed on whether or not the Spanish sources remained loyal to the historical truth. Finally, this thesis will try to shed light on how important the role of these sources was, not only in representing the main beliefs of the time but also in the actual shaping of the “Ottoman Image” in Golden Age Spain.

Keywords: Ottomans, Spain, Golden Age Spain, Spanish sources, Ottoman Image, Corsairs, Barbarossa, Captives, Conversion, *Viaje de Turquía*, Cervantes, Lope de Vega, Moriscos.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada 16. yüzyılın son çeyreği ile 17. yüzyılın ilk yarısında İspanyol kaynaklarında Osmanlı imgesi ele alınacaktır. Akdeniz’de İspanya ve Osmanlı İmparatorlukları’nın hâkimiyet mücadelesi nedeniyle İspanyol kronik ve edebî eserlerinde Osmanlılar ile ilgili pek çok bilgi verilmektedir. Ünlü yazar Miguel de Cervantes’in Cezayir’deki esaretinden sonra 1580 yılında İspanya’ya dönmesi ve ilk Türk temalı eserlerini yayımlamasıyla İspanyol edebiyatındaki “Osmanlı Altın Çağı”nı başlattığı söylenebilir. Aynı şekilde 1641 yılında meşhur tiyatro yazarı Vélez de Guevara’nın had safhada kullanılan Mağribî ve Türk temalı eserleri şiddetle kınaması söz konusu eğilimin son noktası olarak anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu tez, Türk temalı eserlerin zirveye ulaştığı dönem zarfında (1580-1641) Osmanlı imajını analiz ederek üç temel soruyu açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktadır: Bahsi geçen devirde Osmanlılar İspanyol kaynaklarına nasıl bir imgeyle geçmişlerdir? Üzerinde çalıştığımız eserler tarihî gerçekliğe ne ölçüde sadık kalmışlardır? Son olarak, İspanyolların toplumsal bilincinde bir Osmanlı imgesi oluşturulması yönünde incelenen kaynakların rolü ne derece etkileyici olmuştur?

Bu sorulara cevap verebilmek için İspanyol arşiv belgeleri, kronikler ve edebî eserler başta olmak üzere ayrıca bu konu hakkında Türkçe yazılmış araştırmalardan istifade edilmiştir. İki tarafın kaynaklarının mukayesesi neticesinde İspanyol eserlerin taraflı olup olmadığı daha açık bir şekilde görülebilecektir. Bu tez, Türk ilim dünyasında konu üzerine çalışan araştırmacılardan Özlem Kumrular’ın eserlerini referans almakta ise de, daha çok 1580-1641 dönemine odaklanmakta ve özellikle İspanyolların bakış açısını ortaya koymaktadır. Ayrıca Türkçe’de mevcut olmayan birçok İspanyolca metin ve alıntıların çevirisiyle Osmanlı-İspanya tarihî ilişkileri konusunda yapılacak olan siyasî, sosyal ve kültürel mukayeseler için kapsamlı bir kaynağın oluşturulması amaçlanmaktadır.

Üç bölümden oluşan bu tezin ilk bölümünde, 16. yüzyıl İspanyol ve Osmanlı İmparatorlukları arasındaki hakimiyet mücadelesi çerçevesinde Akdeniz’de korsanlık, esaret ve irtidat konuları üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde İspanyol

yazarların gözünden Osmanlı Devleti'nin temel özellikleri (padişah, ordu, donanma, adalet sistemi vs.) detaylı bir şekilde incelenecektir. Üçüncü bölümde ise Osmanlı-İspanya mücadelesi dinî çatışma yönünden değerlendirilecek ve bu bağlamda her iki tarafta dinî hoşgörü olup olmadığı mevzuu ele alınacaktır.

Bu çalışmanın hazırlanması esnasında beni her zaman destekleyen hocam Prof. Dr. İdris Bostan'a sonsuz şükranlarımı sunarım. Tez danışmanım Prof. Dr. İdris Bostan'ın Türkiye'deki akademik hayatımın her aşamasında yol göstericiliği olmasa bu eser ortaya çıkamazdı. Ayrıca kaynak paylaşımı ve değerli önerileri için Miguel Ángel de Bunes Ibarra ve araştırmalarımın ilgi gösteren Emilio Sola ve Pablo Martín Asuero'ya minnettarım. Bunun yanı sıra tez süresince tavsiyeleri ve düzeltmeleri ile bana daima rehberlik eden Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Serdar Tabakoğlu'na ne kadar teşekkür etsem azdır. Bu çalışmada kullanılan İspanyolca alıntılarının tercümesinde hiç sıkılmadan yardımına koşan Dr. Mehmet Sait Şener'e de sonsuz minnet borçluyum. Aynı şekilde, çalışmam boyunca her türlü desteği sağlayan sevgili dostlarım Okan Bozlağan ve Renata Vázquez Santamaría'ya müteşekkirim. Araştırma esnasında faydalandığım Simancas Arşivi (*Archivo General de Simancas*), Valladolid Üniversitesi Tarihî Kütüphanesi (*Biblioteca Histórica de Santa Cruz*) ve İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi çalışanlarına da teşekkür ederim. Yüksek lisans çalışmalarım boyunca maddî destek sağlayan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı yetkililerine teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Son olarak, hem maddî hem de manevî olarak sürekli yanımda olan kardeşim Claudia'ya ve ebeveynlerim Antonio ve Rosa'ya minnettarlığımı ifade etmek isterim.

İSTANBUL, 2018

HÉCTOR VIELVA DIEGO

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM AKDENİZ'DE OSMANLI-İSPANYA REKABETİ

1.1. Korsanlık.....	33
1.1.1. Cezayir	34
1.1.2. Ünlü Korsanlar	39
1.1.2.1. Oruç Reis.....	40
1.1.2.2. Barbaros Hayreddin Paşa	42
1.1.2.3. Turgut Reis.....	45
1.1.2.4. Arnavut Memi	47
1.1.2.5. Uluç Ali Paşa	48
1.2. Esaret.....	51
1.2.1. Yaşam Şartları	51
1.2.2. Kurtuluş: Fidyeye veya Kaçış	56
1.2.3. Hristiyan topraklarda Osmanlı esirleri	58
1.3. İrtidat.....	61
1.3.1. Hristiyan Mürtedler	62
1.3.2. Müslüman Mürtedler	67

İKİNCİ BÖLÜM

İSPANYOL YAZARLARIN GÖZÜNDEN OSMANLI DEVLETİ

2.1. Osmanlıların Kökeni	69
2.2. Osmanlı Devleti'nin Yönetimi	79
2.2.1. Padişah	83
2.2.2. Osmanlı Ordusu.....	89
2.2.3. Osmanlı Donanması	94
2.2.4. Osmanlı Adalet Sistemi.....	98
2.3. Osmanlı Payitahtı: İstanbul.....	101

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİNİ ÇATIŞMA ALANI OLARAK İSPANYA-OSMANLI MÜCADELESİ

3.1. Morisko Meselesi Işığında Dinî Hoşgörüsüzlük.....	112
3.1.1. Morisko Meselesinin Menşei (1502-1567)	114
3.1.2. Alpujarras veya Büyük Gırnata İsyanı (1568-1571).....	116
3.1.3. Moriskoların İspanya'dan Sürgünü (1609-1614)	118
3.2. <i>Maurofilia</i> Işığında Dinî Hoşgörü	123
3.2.1. <i>Maurofilia</i> Kavramı	123
3.2.2. Dinî Tartışmalar	128
3.2.3. Dinler Arası Aşk Hikayeleri.....	130
SONUÇ	136
KAYNAKÇA	139
EKLER	157

KISALTMALAR LİSTESİ

AGS	: Archivo General de Simancas
a.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.y.	: Yazara ait son zikredilen yer
Bkz.	: Bakınız
BNE	: Biblioteca Nacional de España
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Doc.	: Documento
DRAE	: Diccionario de la Real Academia Española
Ed.	: Editör
Fol.	: Folyo
Haz.	: Hazırlayan
İSAM	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi
Leg.	: Legajo
No.	: Numara
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
RAE	: Real Academia Española
s.	: Sayfa/sayfalar
Sig.	: Signatura
t.y.	: Basım tarihi yok
y.y.	: Basım yeri/yayımcı yok

GİRİŞ

*"Korkulan, imrenilen, aşağılanan,
kendisiyle mücadele edilen Müslüman
-Sarazen, Morisko, Türk yahut Faslı-,
on asırdan beri efsaneler ve fantezileri beslemiş,
destanlara ve şiirlere ilham vermiş,
tiyatro oyunları ve romanlara başkahraman olmuş,
hayal gücü mekanizmamızı yoğun biçimde harekete geçirmiştir."*¹

(Juan Goytisolo, Crónicas sarracenas)

Bu giriş kısmında ilk olarak konunun kaynakları kısaca değerlendirilecektir. Bunun yanı sıra 16. ve 17. yüzyılların çerçevesinde tezin konusuna genel bir bakış yapılacaktır. 16. yüzyılın başlarında ve özellikle V. Carlos döneminde yeni bir tehdit oluşturan Osmanlılara karşı artan İspanyol kaygıları ele alınacaktır. Ayrıca İspanyol kroniklerine ve edebiyatına ilk Osmanlı yansımalarının da üzerinde durulacaktır. Daha sonra Malta (1565) ve İnebahtı (1571) muharebelerinin öncesinde ve sonrasındaki Osmanlı imgesi açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır. Son olarak, İspanyol edebiyatında *turquerie*, yani Türk temalı edebî bir tür oluşturulmasına ve İspanyol Altın Çağı'ndaki eserlerin Osmanlı imgesini şekillendirmesine dair kapsamlı bilgi verilecektir.

Kaynaklara Dair

Bu tez için doğrudan İspanyol arşiv belgeleri, kronikler, seyahatnameler ve edebî eserlere başvurulmakla birlikte konu ile ilgili İspanyolca, Türkçe, İngilizce ve Fransızca araştırma eserleri de incelenmiştir.

İlk olarak Simancas Arşivi'nin (*Archivo General de Simancas*) barındırdığı 1527 tarihli Valladolid Kraliyet Meclisi'nin resmî belgelerindeki ilk önemli Osmanlı

¹ Juan Goytisolo, *Crónicas Sarracenas*, Madrid, Alfaguara, 1998, s. 9.

atıfları üzerinde durulmuştur. Araştırma safhasında çoğunlukla Valladolid Üniversitesi Tarihî Kütüphanesi'ndeki (*Biblioteca Histórica de Santa Cruz*) belgeler ve basılı ilk kitaplardan faydalanılmıştır. Francisco López de Gómara'nın *Crónica de los hermanos Barbarroja* (1545), Vicente Roca'nın *Historia en la qual se trata de la origen y guerras que han tenido los Turcos* (1556), Gonzalo de Illescas'nın *Historia Pontifical* (1573) ve Prudencio de Sandoval'nın *Historia de la vida y hechos del emperador Carlos V* (1606) başlıklı kronikleri üzerine çalışılmıştır. Ayrıca Paolo Giovio'nun kroniğinin İspanyolca tercümesi olan Vasco Diaz Tanco'nun *Palinodia de los turcos* (1547) ve Giovanni Maria Angiolello'nun kroniğine dayanan Antonio de Herrera y Tordesillas'nın *Crónica de los Turcos* (takrîben 1598) isimli kroniklerinden de yararlanılmıştır. Bunun yanı sıra Osmanlılar hakkında çok değerli bilgiler içeren Diego de Haedo'nun *Topographia e Historia de Argel* (1612) ve Octavio Sapiencia'nın *Nuevo Tratado de Turquía* (1622) başlıklı eserler ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Türkiye'de az bilinen *Nuevo Tratado de Turquía* (Türkiye'ye Dair Yeni Bir Risale), Sicilyalı bir din adamı olan Octavio Sapiencia tarafından İspanyolca yazılmış bir risaledir. Sapiencia, ilk başta kadırgada tutsak, sonra İstanbul'daki Fransız elçisinin özel papazı olarak on iki yıl boyunca Osmanlı topraklarında yaşamıştır. Bu yüzden eserinde padişah, Topkapı sarayı, Divan-ı Hümayun, Hristiyan esirler vs. hakkında ayrıntılı bilgi bulunmaktadır. Ayrıca yazarı kim olduğu tartışmalı olan *Viaje de Turquía* (Türkiye Seyahati, 1557) ve Türklerin elinde esaret yaşamış olan Diego Galán'nın seyahatnamesi konumuza ışık tutan eserlerdir.

Bahsi geçen arşiv belgeleri ve kroniklerin yanı sıra ele aldığımız döneme ait edebî eserler de önemli ölçüde irdelenmiştir. Tez çalışmamızda kullanılan romanlar, tiyatro oyunları, şiirler ve romanslar sayesinde Osmanlıların nasıl algılandığına dair çok değerli bilgilere ulaşmak mümkün olmuştur. Özellikle ünlü müellif Miguel de Cervantes ve mümbit tiyatro yazarı Félix Lope de Vega'nın eserlerinde yer alan Türklere karşı görüşler pek manidardır. Ayrıca Francisco de Quevedo, Cristóbal Suárez de Figueroa ve Luis Vélez de Guevara gibi diğer önemli yazarların eserleri de kullanılmıştır.

İspanyolların gözünden Osmanlı imgesini konu alan araştırma eserlerin başında Albert Mas'ın *Les Turcs dans la littérature espagnole du Siècle d'Or* isimli çalışma gelmektedir. Bu muazzam Fransızca eserinde son derece geniş ve kapsamlı bir analiz yer almaktadır. Aynı şekilde İspanyol tarafının görüşleri ve algılanışları hakkında ayrıntılı bilgi veren Miguel Ángel de Bunes Ibarra'nın *La imagen de los musulmanes en el norte de África* başlıklı kitabı ve Emilio Sola'nın *La imagen de los turcos en la literatura hispánica del Siglo de Oro y la literatura de avisos* isimli makalesi de ele alınmıştır.

Türkçe kaynaklar itibarıyla Kâtib Çelebi'nin *Tuhfetü'l-kibâr fî esfâri'l-bihâr* isimli eserinden ve Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinden yararlanılmıştır. *Türk Korkusu* başlıklı kitabı başta olmak üzere Özlem Kumrular'ın bu konuda diğer çalışmalarından faydalanmaya özen gösterilmiştir. Aynı şekilde Ertuğrul Önalp'ın konuyla alâkalı makalelerinden istifade edilmiştir. Akdeniz tarihi ve Osmanlı denizciliği konusunda İdris Bostan'ın kıymetli çalışmalarına başvurulmuştur. Halil İnalcık, İlber Ortaylı ve Feridun Emecen'in çalışmaları ve Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nin çeşitli maddeleri kullanılarak Osmanlı tarihi ile ilgili verilen bilgiler kıyaslanmıştır.

Bunların tamamı bu çalışmanın kaynakça kısmında detaylı bir şekilde görülebilmektedir. Son olarak, alıntıların özgün İspanyolca kaynaklardan Türkçeye çevrildikleri durumlarda kaynak metin dipnotlarda belirtilmiştir.

Doğu'dan Gelen Yeni bir Tehdit: 1527 Cortes'te V. Carlos'un Kaygısı

16. yüzyılda Akdeniz, dönemin en kuvvetli siyasi güçleri olan İspanya ile Osmanlı İmparatorluğu'nun çatışmasına sahne olmuştur. Bu sadece askeri ve siyasi değil, aynı zamanda dini de olan mücadele, önemli ölçüde yeniçağ Avrupası'nın

tarihi gelişmelerini şekillendirmişti.² Ancak Avrupa'nın siyasi sahnesine giren ve gayet yeni bir aktör olan Osmanlılar, yalnız 1453 yılında İstanbul'un fethiyle Batı Avrupalı Hristiyan devletlerinde endişe uyandırmaya başlamıştır. Bununla birlikte İber Yarımadası'nda, Konstantiniyye'nin düşüşü büyük yankı uyandırmamıştı. Türkler 15. yüzyılın ortalarında henüz uzak bir tehdit olarak algılanmaktaydı. 1455 yılında Aragon kralı V. Alfonso Katoliklik adına Türklere karşı Hristiyan ordularını çağırarak ateşli bir nutuk söylediye de, 15. yüzyılın ikinci yarısında bu tip girişimler asla gerçekleştirilmemiştir.³

Akdeniz'de 1504 yılından itibaren Barbaros kardeşler korsanlık faaliyetine başlamıştır. 1516 yılında Barbaros Hayreddin Paşa'nın İspanyol sahillerine pek yakın olan Cezayir'e daimî olarak yerleşmesi ve 1519 yılında Osmanlı padişahıyla vasallığını resmileştirmesi Batı Akdeniz'deki siyasi durumu derinden etkilemiştir. İspanya 11. ve 12. yüzyılda yer alan Murabıtlar ve Muvahhidler'in istilalarından⁴ beri ciddi bir İslami tehdidin altında kalmadığından, Türkler'in oluşturduğu bu yeni tehdidin ortaya çıkışı İspanya'nın siyasi stratejisinde dönüm noktası olmuştur. 15. yüzyılın sonlarında Endülüs medeniyetinden geriye kalan Gırnata Krallığı'nın da fethiyle *Reconquista*'ya (Yeniden Fetih) son verilmiş ve Kuzey Afrika'da yirmi senelik bir fetih dönemi başlatılmıştı. Bu bağlamda, Türkler'in gelişi İspanyol yayılmacı politikasını sekteye uğratmış ve İslamiyet karşıtı haçlı ülkelerini yeniden ortaya çıkarmıştır. Barbaros kardeşlerin Cezayir'in yönetimini nihai olarak ele geçirmesiyle beraber o zamana kadar Batı Akdeniz'e hâkim olan İspanya'nın endişelenmeye başladığı açıkça görülebilmekteydi. Kuzey Afrika'da değerli burçlar

² 19. yüzyılda Alman tarihçi Leopold von Ranke'nin Osmanlı-İspanya mücadelesini inceleyen eseri (L. Ranke, **The Ottoman and Spanish Empires**, Philadelphia, Lea and Blanchard, 1845) ve daha sonra Fernand Braudel'in Akdeniz ile ilgili müthiş eseriyle (F. Braudel, **La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II**, Paris, Armand Colin, 1949) iki İmparatorluğun tarihi ve yapısal benzerliklerini kapsamlı bir şekilde incelenmişti.

³ “Ancak, belirttiğim gibi düşmanın güveni günden güne arttığı ve her seferinde daha bir kibirli hâle geldiği için, siz de uygun görürseniz, Hristiyanların düşmanlarına karşı yapılacak olan bu savaşı ertelememeliyiz...”. Antonio Beccadelli, **Dichos y hechos de Alfonso, Rey de Aragón: discurso de Alfonso con motivo de la expedición contra los turcos: el triunfo alfonsino**, Madrid, Akal, 2014, s. 159. 17 Şubat 1454 tarihinde, Burgonya Dükü I. Philippe'nin haç adına savaşmaya ve İstanbul'u geri almaya hazır olduğuna dair yemin ettiği ünlü Sülün Ziyafeti Lille şehrinde gerçekleşmişti.

⁴ 1212'de gerçekleşen Las Navas de Tolosa (İkab) Muharebesi'nde Hristiyan zaferi Muvahhidler'in inişe geçmelerini yol açmıştır. 13. yüzyılda III. Fernando'nun ve X. Alfonso'nun devirlerinde *Reconquista* (Yeniden Fetih) fazla itiraz olmadan İber yarımadasının güneye doğru ilerlemişti.

kaybedilince ve İspanya sahilleri korsan tehdidi altına girince, *Katolik* unvanlı dedesi Fernando'nun ölümünden sonra 1516 yılında tahta çıkan ve 1517'de İber Yarımadası'na varan V. Carlos bu tehdide karşı koymayı planlamaya başlamıştır. Rodos'un fethinden sonra imparatorun artan kaygısı, 1523 yılında Valladolid'deki *Cortes de Castilla* adı verilen Kastilya Kraliyet Meclisi toplantısında şu şekilde ifade edilmişti: "Majestelerinin asil zihnini aciliyetiyle en fazla kurcalayan şey Büyük Türk'ün Hristiyanlığa karşı başlattığı fetih hareketidir."⁵ Osmanlıların Mohaç Muharebesi'nin ardından Orta Avrupa'da ilerlemesi İspanyolların da merakını uyandırmıştı, zira hem İber Krallıkları hem de Habsburglardan miras kalmış olan topraklar V. Carlos'un şahsında birleşmişti. Macar Krallığı'nın yok edilmesi, iki imparatorluğun arasında ilk kara sınırının belirmesi anlamına gelmekteydi ki bu da paniğe sebep olmuştu.⁶ Bu son derece acil siyasi kriz, 1527 yılında Valladolid'de toplanan Kastilya Meclisi'nin konusu olacaktı.

Bu *Cortes* (Kastilya Meclisi), ertesini yıl 25 Ocak'ta Valladolid'de veya kralın olduğu yerde toplanması dileğiyle 5 Aralık 1526'da Granada'ya çağırılmıştır.⁷ Valladolid'deki San Pablo ve San Gregorio manastırlarında yer alan meclisin asıl amacı Osmanlı'ya karşı savaş konusunu ele almaktır.⁸ V. Carlos'un esas isteği, Hristiyanlığı tehdit eden Fransız Kralı ile özellikle Macar Kralı II. Luis'in hayatını kaybettiği Mohaç Muharebesi'nden sonra Türklere karşı savaşmak amacıyla meclisi oluşturan üç makamdan – başrahipler, asilzadeler ve *procurador*'lar⁹ – para toplamaktır, zira "Kutsal Katolik inancımızın düşmanı Türklerin yaptığı mezalim ve

⁵ Juan Sanchez Montes, **Franceses, protestantes, turcos: los españoles ante la política internacional de Carlos V**, Granada, Universidad de Granada, 1995, s. 87.

⁶ "...Dinimiz Hristiyanlığın düşmanı Türk, 200.000'den fazla piyade ve süvariden oluşan savaşçılar ile birlikte çok sayıda topla Macaristan krallığına geldi (...) ve bu Türk, Macaristan krallığının büyük ve en önemli şehri Buda'ya girip ele geçirdi...", AGS, **Patronato Real**, leg. 70, doc. 23, fol. 408r.

⁷ AGS, **Patronato Real**, leg. 70, doc. 23, fol. 409r-409v. İlk başta 15 veya 20 Ocak tarihinde gerçekleşmesi için çağırılmış olduğunu, sonradan ayın 25'ine kadar ertelenmiş olduğunu iddia edilir, Real Academia de la Historia, **Colección de Cortes de los antiguos reinos de España: Catálogo**, Madrid, Imprenta de José Rodríguez, 1833, s. 71 ve Manuel Colmeiro, **Cortes de los antiguos reinos de León y de Castilla: Parte Segunda**, Madrid, Establecimiento Tipográfico de los sucesores de Rivadeneyra, 1884, s. 142.

⁸ Jesús Félix Pascual Molina, **Fiesta y poder: La Corte de Carlos I en Valladolid (1502-1559)**, Valladolid, Ediciones Universidad de Valladolid, 2013, s. 137.

⁹ O dönemde Kastilya'nın asıl şehirlerin temsilcileridir.

zorbalıklar, tüm Hristiyan âleminde büyük endişe ve keder uyandırmıştır...”.¹⁰ 1525 yılı Kastilya Meclisi’nde onaylanan son *servicio*¹¹ tamamen harcanmasına rağmen imparator acilen yeni finanse edebilecek kaynaklara ihtiyaç duyuyordu. Her bölgenin bahsedilen üç makamın önde gelen temsilcilerinden oluşan meclis, 12 Şubat 1527 tarihinde açılmıştır.¹² Asilzadeler, eğer kral bu savaşa bizzat katılırsa kendilerinin de zevkle katılacaklarını, fakat vergi ödemelerinin onursuzluk olacağını ileri sürmüşlerdir. Aynı şekilde ruhban sınıfı elinden geleni yapacağını ifade etmiş, lakin fazladan bir haraç ödemeye direnmiştir. Yalnız Benediktin Tarikatı’nın rahipleri, imparatora 12 bin altın *doblón*¹³ sağlamıştır. Son olarak *procurador*’lar da köylerin oldukça fakir kaldığını ve son talep edilen, yani 1525’teki *servicio*’un henüz toplanmamış olduğunu iddia ederek olumsuz cevap vermişlerdir:

“...bunca fenalığın devası ancak asil zat-ı alilerinizin göstereceği büyük çabayla olur ki yeni zorluklara atılmaktan çok bu desteğe ve asil varlığınız tarafından gözetilmeye krallığınızın daha çok ihtiyacı var.”¹⁴

Bunun yanı sıra Santiago, Calatrava ve Alcántara gibi İspanyol askerî tarikatları, kral ile savaşa katılacaklarına veya kralın bizzat savaşa gitmemesi hâlinde varlıklarının beşte birini savaşı finanse etmekte kullanacaklarına dair söz vermiş olmaları dikkate değerdir.¹⁵ V. Carlos, üç ana makamın taleplerini reddetmesi karşısında öfkesini belli etmeyerek, normalde Kastilya meclislerinde tartışılan yasal meseleleri ele almadan toplantının sona erdirilmesini emretmiştir.¹⁶ V. Carlos’un vakanüvisi Francesillo de Zúñiga, 1529 yılında yazdığı eserde İmparator’un Mohaç Muharebesi’nden sonra Osmanlılarla ilgili endişesini not etmekte ve Kastilya

¹⁰ AGS, **Cámara de Castilla**, leg. 161, doc. 223, fol. 14r.

¹¹ Kral’ın Cortes’ten istediği 3 yıllık zamanla olağan olacak olağanüstü ek vergi, Jaime Alvar Ezquerro, **Diccionario de Historia de España**, Madrid, Akal, 2001, s. 554.

¹² AGS, **Patronato Real**, leg. 70, doc. 23, fol. 409v.

¹³ Bir *doblón* veya *doublon* bir çift eküye denk geliyordu. Aynı şekilde 1535’de bir ekü 350 *maravedí*’ye denk geliyordu. *Doublon* ve ekü değerleri Yeni Çağ boyunca sıklıkla değişime uğrayacaktı. Bkz. Bernardo Hernández, “Monedas y medidas”, **Centro Virtual Cervantes**, (Çevrimiçi) cvc.cervantes.es, 18 Haziran 2017.

¹⁴ AGS, **Patronato Real**, leg. 70, doc. 23, fol. 421v ve M. Colmeiro, **Cortes de los antiguos reinos de León y de Castilla**, s. 142.

¹⁵ Colmeiro, **Cortes de los antiguos reinos de León y de Castilla**, s. 143.

¹⁶ Bize ulaşan 1523 ve 1525 yıllarındaki meclis vesikalarından da anlaşıldığı gibi 1527 yılındaki Kastilya Meclisi’nden hiç bir yasanın geçmediği görülmektedir, Colmeiro, **Cortes de los antiguos reinos de León y de Castilla**, s. 143.

Meclisi'nde kendisine verilen olumsuz cevapları alaylı bir yoldan eleştirmektedir.¹⁷ 1527 yılındaki mecliste V. Carlos'a finansal yardımın reddedilmesi, İspanyolların imparator'un Avrupa'nın diğer topraklarında sürdürdüğü savaşlar için yardıma bulunmayı hoş karşılamadığını açık bir biçimde gösterilmiştir.¹⁸ Dolayısıyla bu yıllarda Habsburglar'ın teşvik ettiği hakimiyet projesi ve Türk karşıtı Haçlı seferi propagandasının İspanyollar arasında henüz kabul görmediği gözlemlenmektedir.

İspanyol Edebiyatına ve Kroniklerine İlk Osmanlı Yansımaları

16. yüzyılın ilk yarısındaki İspanyol edebiyatında Türkler az görünüyordu. En meşhur şövalyelerin romanlarından birisi olan Garci Rodríguez de Montalvo'nun yazdığı *Amadís de Gaula*'da (1508) büyüyen Türk kuvvetine karşı haçlı ruhuna çağrılırdı.¹⁹ Fakat Rodríguez de Montalvo edebî ve tarihi Türkler arasında kesin bir ayırım yapıyordu. Daha önce Sarazenler ve Mağribîler gibi İslami temsilcileri olan edebî Türklerin her zaman Hristiyanlar tarafından yenilmiş oldukları gösteriliyordu. Aksine bu eserde tarihi Türkler, ciddi bir askeri tehdidi olarak algılanmaktaydı.²⁰ Bilinmeyen bir yazarın *Palmerín de Oliva*'nın (1525) şövalye romanında İngiliz prenses Agriole'nin Türk korsanları tarafında esir edildiğini ve *Binbir Gece Masalları*'nda olduğu kadar hayali bir sultanla evlendirildiği yer bulunmaktadır.²¹

Tiyatro eserleri ise, Hernán López de Yanguas'nın *Farsa dicha turquesana contra el Turco muy galana* İspanyol sahnelerinde Türk temalı olan ilk eseri olduğu söylenebilir.²² 1529 yılında meydana getirilmiş bu eserde, Müslümanların kusurları

¹⁷ Bkz. Francés de Zúñiga, *Crónica burlesca del emperador Carlos V*, Salamanca, Universidad de Salamanca, 1989.

¹⁸ Nihayetinde Welser bankerlerin ajanı Heinrich Ehinger yoluyla yaklaşık 100.000 dükalık bir miktarı V. Carlos'a sevk edilmiştir, Pascual Molina, *Fiesta y poder: La Corte de Carlos I en Valladolid*, s. 137.

¹⁹ Bkz. Garci Rodríguez de Montalvo, ed. Juan Baustista Avalu-Arce, *Amadís de Gaula*, Madrid, Espasa-Calpe, 1991.

²⁰ Albert Mas, *Les turcs dans la littérature espagnole du Siècle d'Or: (Recherches sur l'évolution d'un thème littéraire*, 2c., C:I, Paris, Centre de Recherches Hispaniques, 1967, s. 48-51.

²¹ Albert Mas, *Les turcs dans la littérature espagnole du Siècle d'Or*, C:I, s. 54-55.

²² Bkz. "Farsa dicha Turquesana contra el Turco muy galana. Obra nuevamente compuesta por Hernán López de Yanguas, llamada Turquesana, sobre la carta que escribió el sobervio Turco a nuestro muy

abartılı bir şekilde gösteriliyordu. Bir Osmanlı elçisinin temel özelliği sahip olduğu kibiri göstererek ortaya çıkmaktadır. López de Yanguas'ın Kanuni Süleyman'ı yalnızca “Ulu Türk” ifadesiyle kullanması sonraki eserlerinde çoğu kez tekrarlanacaktı.²³

Ünlü Rönesans şairi ve aynı zamanda 1522 Rodos savunmasında ve 1535 Tunus seferinde Türklere karşı mücadeleye katılan Garcilaso de la Vega'nın (1503-1536)²⁴ eserlerinde aynı dönemdeki yazarlar gibi 1533 yılında yazılmış *Églogla II*'de Türklerin savaşta sertliğinden bahsederek aşağılayıcı bir tanım yapmıştır. V. Carlos'un hiç bitmeyen savaşlarından yorulmasından dolayı eserlerinde Şark tehdidi meselesini bırakıp daha çok pastoral şiirine odaklanmıştır. Garcilaso'nun döneminde Gutierre de Cetina, Hernando de Acuña o Diego Hurtado de Mendoza gibi diğer önde gelen şairler eserlerinde Osmanlıları neredeyse göz ardı etmişlerdi.

Edebî eserlerinin ötesinde, I. Selim'in Kudüs'ü fethetmesinden sonra Kutsal Topraklara giden İspanyol hacılarının anlatımlarını da gözden geçirmek faydalıdır. 1519 yılında yazılmış *Tribagia*'da, yeni Türk muhafızların kafir olmasına rağmen İsa ve Meryem Anne'ye ibadet etmeleri, yazar Juan del Encina'nın dikkatini çekmiştir. Her halde bu hacı, Hristiyan Prensleri'nin Kudüs'ü geri almalarını sürekli ileri teşvik etmekten çekinmiyordu.²⁵ Kendisi de Kudüs'e seyahat eden keşiş Antonio de Aranda'nın *Verdadera Información de la Tierra Santa*'nın eserinde Türkler'in hırsını eleştiriyor ancak kervansaraylarında gösterilen konukseverliğini övüyordu. Ayrıca, Antonio de Aranda şöyle bir değerlendirme ekliyordu:

sancto padre Clemente séptimo”, ed. Julio F. Hernando ve Javier Espejo, **Textos Lemir**, 2002, (Çevrimiçi) www.parnaseo.uv.es, 23 Haziran 2017.

²³ A. Mas, **Les turcs dans la littérature espagnole du Siècle d'Or**, C:I, s. 60.

²⁴ “El autor: apunte biográfico, Garcilaso de la Vega”, **Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes**, (Çevrimiçi) www.cervantesvirtual.com, 23 Haziran 2017.

²⁵ César Domínguez Prieto, “Un relato de viaje de Juan del Encina: la “Tribagia” y su llamada a la “Recuperatio Terrae Sanctae””, **Revista de literatura medieval**, No. 11, Universidad de Alcalá, Servicio de Publicaciones, 1999, s. 242.

“Zira Türklerin sayısı azdır, ancak genellikle fethedilmiş bütün şehirlerde olduğu gibi her şeyin ve herkesin efendisidirler (...) Magribîler ve Türkler Hristiyanlara iyi bakarlar veya daha doğrusu onlara kötü davranmazlar.”²⁶

Kronikler ise, 16. asırdan önce Osmanlılardan bahseden İspanyol eserleri dikkate almayan İspanyol yazarları daha çok diğer Avrupalı kronikleri, özellikle de İstanbul’un fethinden önce bile Osmanlılarla ilgilenen İtalyan kronikleri kaynak olarak kullanmışlardı.²⁷ Böylece 14. yüzyılında *almogávar* diye adlandırılan Katalan paralı askerlerin Anadolu’da Türklere karşı yürüttüğü askeri girişimlerinde sunulan bilgilerden faydalanmamıştı.²⁸ Benzer şekilde, Kastilya Kralı III. Enrique’nin hizmetindeki Ruy González de Clavijo’nun yazdığı 1403-1406 yıllarında Osmanlı topraklarında diplomatik görevini anlatan *Embajada a Tarmolán*’ı (Timur Devrinde Kadis’ten Semerkand’a Seyahat), ve aynı biçimde 1435-1439 süresinde yaşadıklarını anlatmak amacıyla kaleme alıp yazan Pedro Tafur’un *Andanças e viajes*’i (Pero Tafur Seyahatnamesi) referans olarak alınmamıştı.²⁹ Bunların yanında I. Murad’ın oğlu Osmanlı şehzadesi Yakub Çelebi’nin hayatından ilham alan anonim bir kısa öykü olan *Història de Jacob Xalabín* (Yakup Çelebi’nin Öyküsü, takriben 1400) başlıklı eser de bahsedilmeye değerdir.³⁰ 16. asrın ilk yarısında yalnızca Narcís Viñoles’in (1510), Cristóbal de Arcos’un (1526) ve fray Antonio de Guevara’nın (1533)

²⁶ Antonio de Aranda, *Verdadera informacion de la tierra santa segun la disposicion en que en este anno de MDXXX el auctor la vio y paseo*, Alcalá de Henares, En casa de Miguel de Eguia, 1533, fol. 20v.

²⁷ İtalya’da, Venediklerin ve Cenevizlilerin Osmanlılarla daha çok irtibatta olduğu için geniş Türk temalı eserleri mevcuttu. Niccolò Sagundino’nun *De origine et rebus gestis Turcarum* (1456), Paulo Giovio’nun *Comentarii delle cose de Turchi* (1531), L. Bassano’nun *I costumi et i modi particolari de la vita de turchi* (1545), G. A. Menavino’nun *Tratatto de costumi et vita de Turchi* (1548) ve Theodoro Spandugino’nun *I commentari di Theodoro Spandugino dell’origine de’principi Turchi* (1551) eserleri bundan önemli örneklerdir.

²⁸ Ramón Muntaner’in XIV. yüzyılın ortalarında yazılmış ancak 1562 yılına kadar İspanyolcada yayımlanmamış *Crónica* (Kronik) adlı eserinde, 1303-1311 tarihleri arasında *almogávar*’ların Anadolu’da gerçekleştirdiği kampanyaları anlatılmaktadır, Pablo Martín Asuero, “La lucha contra el turco: de los almogávares a Lepanto”, *Los enemigos de España : imagen del otro, conflictos bélicos y disputas nacionales (siglos XVI-XX)*, Actas del IV Coloquio Internacional de Historia Política, 5-6 de junio de 2008, haz. Xosé M. Núñez Seixas, Francisco Sevillano Calero, 2010, s. 90.

²⁹ Bkz. Ruy González de Clavijo, *Historia del gran Tamorlan: e itinerario y enarracion del viage, y relacion de la embajada que Ruy Gonzalez de Clavijo le hizo por mandado del muy poderoso señor rey Don Henrique el Tercero de Castilla*, En la imprenta de Don Antonio de Sancha, 1782; Pedro Tafur’un Sultan II. Murat ile Edirne’de tanıştığını ve padişahla birlikte çıkacakları ava davet edildiğini anlatmaktadır, Pedro Tafur, *Andanças e viajes de Pedro Tafur por diversas partes del mundo avidos (1435-1439)*, Madrid, Imprenta de Miguel Ginesta, 1874, s. 157.

³⁰ Bkz. *Yakup Çelebi’nin Öyküsü*, ed. Kıvanç Koçak, çev. Mehmet Sait Şener, İstanbul, İletişim Yayınevi, 2015.

eserlerinde Osmanlılara dair belirsiz ve müphem bilgiler veriliyordu. Evvelden bahsedildiği gibi bu İspanyol kaynakları büyük ölçüde daha kapsamlı İtalyan ve Fransız kroniklerinden yararlandığından dolayı diyebiliriz ki bu dönemde İspanya’da Osmanlılara dair özgün eserler bulunmamaktaydı.³¹

16. yüzyılın ortalarından itibaren Türk temalı ilk İspanyol kronikleri ortaya çıkmaya başlamıştır. 1543 yılında Paulo Giovio’nun meşhur Türk kroniği İspanyolca’ya çevrilmiş ve yayınlanmıştı.³² 1545’te Meksika fatihi Hernán Cortés’in kâtabi Francisco López de Gómara *Crónica de los muy nombrados Oruch y Jaradín Barbarroja* eseri yazmıştır. Bu eserde gösterilen Hayreddin Barbaros’un tasviri gayet olumlu olduğu için kendi dönemde hasım bir şekilde karşılanmış ve 19. yüzyılına kadar yayınlanmamıştı.³³ 1547 yılında asker ve rahip Extremadura’lı Vasco Díaz Tanco, *Libro intitulado Palinodia de la nephanda y fiera nación de los turco* eseri yazmıştır.³⁴ Osmanlı askerî gücüne odaklanmış bu eserinde Giovio’dan daha tam bir tetkik sunuluyordu. Son olarak Valencia’lı şövalye Vicente Roca 1556’da *Historia de los turcos* adlı ayrıntılı kroniğini sunmuştur.³⁵ Nitekim bu kroniklerin temel hedefi V. Carlos’un gelecek savaşlarda onları mağlup edebilmesi amacıyla Osmanlıların askeri yeterliliğini incelemektir. Bu dönemdeki çoğu kronik yazarları açıkça taraflı olmasına rağmen Türklerin mutlak itaati, ölçülülüğü ve korku karşısında ilgisizliği sahip olmaları nedeniyle askeri bakımdan üstün olduklarını kabul ediyorlardı.³⁶

Sonuç olarak, 16. yüzyılın ilk yarısında bazı istisnai örneklerin haricinde Osmanlılar ağırlıklı olarak siyasi ve askeri bir kaygı olarak algılanıyordu. Bu yüzden

³¹ Mas, *Les turcs dans la littérature espagnole du Siècle d’Or*, C:I, s. 21-22.

³² Paulo Giovio, *Comentario de las cosas de los turcos*, Barcelona, Por Carlos Amoros, 1543.

³³ Francisco López de Gómara, *Crónica de los corsarios Barbarroja*, Madrid, Ediciones Polifemo, 1989.

³⁴ Vasco Díaz Tanco, *Palinodia de los turcos*, Badajoz, Institucion de Servicios Culturales de la Excma. Diputacion Provincial, Reimpresion facsimil de la rarissima edicion de Orense 1547, 1947.

³⁵ Bkz. Vicente Roca, *Hystoria enla qual se trata dela origen y guerras que han tenido los turcos desde su comienço hasta nuestros tiempos: con muy notables successos que con diuersas ge[n]tes y nasciones les han aco[n]tescido y delas costu[m]bres y vida d[e]llos*, Valencia, 1556.

³⁶ Jerónimo de Urrea gibi birkaç İspanyol yazarların Osmanlılar’ın yenilmezliğini kabul etmeden Hristiyanların yenilgilerin sebebi yanlış kumanda veya hatalı taktiklerinde bulunduğunu iddia ediyorlardı. Bir başka deyişle Hristiyan mağlubiyeti, ilahi iradesinden ziyade insani hatalardan dolayı olduğunu ileri sürmekteydiler, Albert Mas, *Les turcs dans la littérature espagnole du Siècle d’Or*, C:I, s. 25-28.

edebî eserlerden ziyade tarihi kroniklerde ve belgesel metinlerinde bulunmaktaydılar. Ayrıca İspanyolların, Malta ve İnebahtı'daki Hristiyan zaferleri gerçekleşene kadar Osmanlılara karşı kendi zayıflığını ve aşağılığını isteksizce kabul etmek zorunda kaldığı muhakkaktır.

Kendi Döneminde İstisnai Bir Eser: Pedro de Urdemalas'ın *Viaje de Turquía*

1557 yılında yazılmış *Viaje de Turquía* (Türkiye Seyahati) Osmanlılara esir düşmüş İspanyol Pedro de Urdemalas'ın hikâyesi üzerinden 16. yüzyılda, özelde Osmanlı İmparatorluğu'nu genelde ise Akdeniz coğrafyasının izleğini sürerek çok boyutlu ele alan bir eserdir.³⁷ Bu esirlik hikayesi, hem Osmanlı İmparatorluğunun erdemleri kabul etmeyi hem de İspanya'nın kusurları eleştirmeyi ihmal etmeyen ve kendi döneminde gerçekten istisnai bir eser olduğu söylenebilir. 'Casus raporları' biçiminde hazırlanmış bahsi geçen eserde eski İspanyol esirin Osmanlı topraklarında neler yaşadıklarını anlatılır. Esaret hikayelerinde yaygın olacak anlatı tarzını uyduran söz konusu seyahatname söyle bir şema gösteriyor: deniz seyahati, çatışma ve korsanlar tarafından esir edilmesi, esaret, Türklerin arasında yaşam ve dönme meselesi ve en sonunda kaçış vasıtasıyla kurtuluştur.

Türkiye Seyahati'nde yazar, Pikaresk romanları gibi hikâyenin gerçekliliğinin artırılması için birinci şahıs anlatısına başvurmuştur. Bu hikâyenin anlatanı ve ana karakteri bahsi geçen Pedro de Urdemalas'dır.³⁸ Urdemalas, esirlikten kaçtıktan sonra İspanya'ya döndüğünde iki eski arkadaşıyla buluşur ve onlara eğlenceli diyaloglar vasıtasıyla çok kişisel ve betimleyici şekilde Osmanlılarda yaşadığı

³⁷ Bu çalışmada, aslı Madrid Millî Kütüphanesi'nde olan eserin hem 1919 yılında Antonio G. Solalinde tarafından yapılmış baskısı hem de 2011 yılında Erko Yayıncılık tarafından *Kanunî Sultan Süleyman devrinde İstanbul 1557 yılında bir el yazması* ismiyle yayınlanmış olan Türkçe baskısı kullanılmıştır. *Türkiye'nin Seyahati*, Türk diline ilk defa Fuad Carım tarafından kısmen çevrilerek 1964 yılında yayınlanmıştır. Daha sonra A. Kurutoğlu'nun çevirisi 1974'te ve 1996'te tekrar yayınlanmıştır. Türkçe'de *Türkiye Seyahati: XVI. yüzyıla ait bir anonim İspanyol eserine göre Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal yapısı ve gelenekleri* başlıkla Paulino Toledo'nun (Ankara Üniversitesi, 1992) tarafından hazırladığı doktora tezi de mevcuttur.

³⁸ Pedro de Urdemalas, İspanyol halk biliminde (folklor) kurnazlıklar vasıtasıyla zorluklara her zaman aşan bir karakterdir.

tecrübelerini anlatır. Vasco Díaz Tanco'nun veya Vicente Roca'nın kroniklerinden farklı olarak, Urdemalas'ın gösterdiği yakınlık ve ironi ile anlattığı gerçekçi anekdotlar sayesinde okuyucuların ilgisini arttıracak şekilde canlı ve monotonluğu önleyen bir anlatı olmaktadır.³⁹ Başlangıçtaki II. Felipe'ye ithafı ile birlikte iki bölümden ibaret olan kitabın birinci bölümünde Urdemalas'ın tutsak düşüşünden İspanya'da arkadaşlarıyla buluşmasına kadar üç-dört yıllık bir müddet içinde kendi başından geçen maceralar anlatılmaktadır.⁴⁰ İkinci bölümünde ise ayrıntılı olarak Türkler'in yaşam tarzı (askeri, idari, hukuki, sosyal yapısı, dini vs.) sunulmaktadır. En sonunda *Tucarum Origo* (Türklerin Kökeni) adlandırılan I. Osman'dan II. Mehmet'e kadar kapsayan ve göze çarpan bazı tarihi hatalar da yapılarak Osmanlı tarihini inceleyen bir ilave eklenir. Bu çalışmanın diğer bölümlerinde daha ayrıntılı bir şekilde bu eserin en dikkat çeken birkaç parçası ele alınacaktır.

Urdemalas'ın arkadaşları o dönemde Türklere karşı tamamen ön yargılı bakış açısını temsil eden karakterlerdir. Buna karşılık Urdemalas ise seyahatinde kültürler arası etkileşim yoluyla daha açık görüşlü haline gelmekte ve kendi inançlarına bile

³⁹ Juan José Mosquera, "Viaje de Turquía y el uso de los personajes populares como refuerzo de la veracidad del relato", **Philobiblion: Revista de literaturas hispánicas**, No. 1, Universidad Autónoma de Madrid. Asociación de Jóvenes Hispanistas, 2015, s. 35-37.

⁴⁰ *Camino de Santiago*'nın (Aziz Yakup'un Yolu) tam adını söylemediği bir Kastilya köyünde Pedro de Urdemalas, arkadaşları Juan de Voto a Dios ve Mátalas Callando ile buluşup hiyakesini anlatmaktadır. 1552 yılda Andrea Doria komutası altında bir kadirgada Ceneviz'den Napoli'ye giden Urdemalas, Ponza adalarında bekleyen Osmanlı donanması tarafından tutsak edildiği zaman hikâyesini anlatmaya başlar. Saldırı sırasında Sinan Paşa (*Zinán Bajá*) donanması Pedro'nun kardırgası dahil yedi İspanyol kadirgasını ele geçirmiştir. Yaşam şartlarını iyileştirmek için kendine tecrübeli bir doktor süsü verir. Sürekli olarak esirleri tedavi etmek zorunda kalması sayesinde mesleği iyice öğrenip Türklere kendisinin güvenilir bir hekim olduğuna inandırmak ister.

İmparatorluğun başkentine varınca hekim olarak şantiye çalışmasından muaf tutulan yaklaşık altı ay boyunca hasta esirlere bakan Urdemalas becerisi ve Türkçesini geliştirir. Zamanla bazı Türkler onun hizmet etmesini isterler, hatta Urdemalas'ın becerisi, tedaviye ihtiyaç duyan Sinan Paşa'nın kulaklara ulaşmıştır. Patronun astımını iyileştirdikten sonra Urdemalas, yemin ederek zincirlerinden kurtulmuştur. Bundan sonra Paşa, İslam'a geçmesi konusunda onu ikna etmeye çalışır ama Pedro bunu reddeder. Paşa, onu infaz etmekle tehdit edip, sonunca zincirlerini tekrar takıp Atmeydanı'ndaki şantiyelere göndermiştir.

Bir gün Sinan Paşa'nın kardeşi Rüstem Paşa (*Rustán Bajá*) Urdemalas'ın Kanunî Sultan'ın kızı Mihrimah Sultan'a bakmasını ister. Sultan'ı kurtarabildiği için birçok hediye verilmiş ve iyileşen Mihrimah Sultan, Pedro'nun Sinan Paşa'nın donanmasının gelecek seferiyle kendi ülkesine gidebildiğinin sözünü verir. Fakat Sinan Paşa vefat ettiği zaman Mihrimah Sultan değerli bir hekim olduğu için Pedro'nun gitmesini izin vermemiştir. Pedro bu şartlar altında kaçmaya karar verir. Fazla olaylar olmadan, Urdemalas ve yoldaşları Atos Dağına yönüne yola devam eder. Birkaç ay sonra, Atos Dağından yola çıkınca gemi enkazından sağ kalarak Lemnos (Limni) ve Chios (Sakız) adalarına geçer. Yine de yelken açarak Messina Boğazına vardıktan sonra İtalya ve Güney Fransa geçerek nihayetinde İspanya'ya varır.

şüpheyle yaklaşılmaya başlamaktadır. Bu kişisel gelişme süresinde Urdemalas ‘Öteki’nin kimliğini daha iyi anlamış olmaktadır. İlk baştaki aşağılayıcı ithafı haricinde,⁴¹ *Türkiye Seyahati*’nin yazarı kültürler arası kritik bir dialog açılması niyetiyle oldukça tarafsız bir şekilde Osmanlıları tasvir etmeye çabalamaktadır. Aynı zamanda yazar, Osmanlı toplumu ile mukayese yaparak Trent Konsili nedeniyle İspanya’da artan dini fanatizmi ve hoşgörüsüzlüğünü eleştirmeyi amaçlamaktadır. Eserinde riyakarlık ve *limpieza de sangre* (kan temizliği) meseleleri bir kenara bırakabilecek eski ortaçağdaki Üç Din geleneği gibi yeni bir İspanya’yı özlemektedir. Ancak elbette arada sırada Osmanlıları düşman olarak eleştirmekten de hiç çekinmemektedir, zira özeleştirici ve yapılması gereken millî reformların son hedefi Osmanlılar ile eşit olmak ve onların yenilebilmesidir, yazarın deyimi ile: “Onların yiğitliği bizim korkaklığımızdan kaynaklanıyor.”⁴²

Eserin yazarı konusunda bir tartışma mevcuttur.⁴³ Ne kim olduğunu ne de gerçekten tarif ettiği yerleri gerçekten gezip gezmediği kesin olarak bilinmemektedir. Yazarın din konusunda kritik bir tasavvur gösteren hümanist bilgin Erasmus’tan etkilenmiş olduğu düşünülmektedir. Yazar her kim olursa olsun, eserin değerinin fevkalade olduğu kabul edilmektedir. Zaten bu tür seyahatnameleri Fransa’da ve özellikle İtalya’da bulunmaktaydı fakat İspanyolca’ya çevrilmemiştir. Franco Meregalli ve Antonio Carreira gibi araştırmacılara göre, Osmanlılar arasında yaşayan İspanyol askerlerin ve ajanların raporları yayınlanmadığı için Osmanlı temalı

⁴¹ “Ey yenilmez Sezar, Majestelerinizin gücü sayesinde, insan ırkının yüz karası, bu korkunç Türk, Güçlü Tanrı’ya yakışır şekilde yıkılsın ve yok olsun ki zorbalığın ağırlığı altında ezilen, kurtuluş umutlarını Tanrı’dan sonra Majestelerinize bağlayan zavallı Hristiyanlar özgürlüklerine kavuşsunlar” sözleriyle sunuşu son verilmektedir, Cristóbal de Villalón, **Türkiye Seyahati (Viaje de Turquía): Kanuni devrinde İstanbul 1557 yılında bir el yazması**, çev. Yeliz Demirören, İstanbul, Erko Yayıncılık, 2011, s. 14.

⁴² Villalón, **Türkiye Seyahati**, s. 283.

⁴³ “Kimin tarafından yazıldığı bilinmeyen bu el yazması ilk defa 1905 yılında, Manuel Serrano y Sanz tarafından *Viaje de Turquía* adıyla baskıya verildiğinde, muhtemel yazarı olarak Cristóbal de Villalón gösterilmiştir (...) *Viaje de Turquía*’nın ikinci baskısı 1919 yılında Antonio G. Solalinde tarafından gerçekleştirilirken Solalinde seyahatnamede anlatılan olayların yaşandığı yıllarda Villalón’un köyünden ayrılarak İstanbul’a gitmiş olmasının pek mümkün görünmediğini ileri sürerek bu konudaki tereddütlerini ortaya koymuştur”, Ertuğrul Önalp, “Bir İspanyol esiri gözüyle 1552-1556 yılları arasında İstanbul”, **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM)**, C:I, No. 1, Ankara, Ankara Üniversitesi, 1990, s. 313. Fernando García Salinero’ya gelince Juan Ulloa Pereira’ya atıfta bulunmuştur. Son olarak Fransız araştırmacı Marcel Bataillon hayatın boyunca yazarın doktor Andrés Laguna olduğu ileri sürmüştür, Marcel Bataillon, **Le Docteur Laguna auteur du Voyage en Turquie**, Paris, Librairie des éditions espagnoles, 1958.

eserlerin arasında *Türkiye Seyahatı*'nın katkısı kaçınılmazdır.⁴⁴ Lakin II. Felipe devrinde fazla eleştirel olduğundan dolayı bu orijinal el yazısı hoş bir şekilde karşılanmamış ve 20. yüzyıla kadar Millî Kütüphanenin raflarında kalmıştır. Dolayısıyla eserin kendi döneminde az etkili olduğu söylenebilir.

Malta ve İnebahtı Öncesinde ve Sonrasında Osmanlı İmgesi

Malta ve İnebahtı savaşlarından önce, sözlü geleneğe ait *romance* (romans) adlandırılan kısa tarihi manzûmeler yoluyla Osmanlı-İspanya çatışmaları halk kültüründe yer almaktadır. Bazen koleksiyon biçiminde oluşturulan bu romanslar, 15. yüzyılda yazılmaya başlamıştır ve 16. yüzyıl boyunca Osmanlılara karşı V. Carlos ve II. Felipe devirlerinde yer alan çatışmaları yansıtmıştır.⁴⁵

Romans Genel Koleksiyonunda yazarı bilinmeyen ve *Sitio y destrucción de Rodas por los turcos* adıyla 1147 numaralı romansında Rodos'un fethi esnasında Türkler'in San Juan (Aziz Joseph) kilisesini nasıl tahrip ettiklerini ve çoğu yerlilerini ele geçirdikleri anlatılmaktadır. Sonunda Üstad-ı Azam ve sağ kalan şövalyelerin yelken açarak Malta'ya gideceği söylenmektedir.⁴⁶ Şüphesiz Viyana Seferi de İspanyol kaynaklarında çok sayıda esere konu olmuştur. 1151 numaralı *romance*'de 1529 yılında nasıl Kanunî Sultan Süleyman'ın Viyana Kuşatmasından vazgeçmek ve kaçmak zorunda kaldığını anlatılmaktadır:

⁴⁴ Florencio Sevilla, "Diálogo y novela en el Viaje de Turquía", *Revista de filología española*, C:LXXVII, No. 1-2, 1997, s. 69-70.

⁴⁵ Genel olarak, tarif ettikleri tarihi olaylardan kısa zaman sonra yazılan romanslar (*romance*) halk arasında İspanyol dış politikasındaki gelişmeleri yayarak, Türk imgesinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamışlardır. *Romance*'lerin en meşhur koleksiyonlarından biri olan Agustín Durán'ın düzenlediği *Romancero general*'dir (Romans Genel Koleksiyonu, 1828-1832), Agustín Durán, **Romancero general, ó Colección de romances castellanos anteriores al siglo xviii: recogidos, ordenados, clasificados y anotados**, Biblioteca de autores españoles, C:XVI, Madrid, Imprenta de M. D. Rivadeneyra, 1851.

⁴⁶ Agustín Durán, "Romance 1147", **Romancero General: Tomo Segundo**, s. 147 ve V. Roca, **Hystoria en la qual se trata dela origen y guerras que han tenido los turcos desde su comienço hasta nuestros tiempos**, fol. 94v-95r. Üstad-ı Azam Phillippe Villiers de L'Isle Adam ve sağ kalan Rodos şövalyeler onurlu şartlarıyla adadan ayrılmasına izin verildiyse de bazı şartlarına riayet edilmemiş ve aday kısmen yağmalanmıştır, Nicolas Vatin, "La conquête de Rhodes", **Soliman le magnifique et son temps**, ed. Gilles Veinstein, Actes du Colloque de Paris 7-10 mars 1990, Paris, La Documentation Française, 1992, s. 439-440.

“Adeta sınırsız sayıdaki
İtaatkâr ayaktakımı
Derin Tuna’nın
Duru sularını bulandırdıklarında,
Mağrur Süleyman’ın sancaklarını
ve Osmanogulları’nın
Muteber bayraklarını,
Takip eden savaşçı sipahiler
Ve bölük bölük yeniçeriler...”⁴⁷

Bu romansta 500.000 askerden oluşan Osmanlı ordusunun Viyana’dan geri çekilirken 14.000 kayıp verdiği iddia edilmektedir.⁴⁸ 1560 yılında yazılmış ve “Putperestin Viyana şehrine ilk ve son gelişinde İmparator Carlos ve Büyük Türk Süleyman arasında cereyan eden şiddetli savaşa dair”⁴⁹ destansı şiir *La Carolea*’da aynı olaylar nakledilmektedir. Jerónimo de Sempere’nin yazdığı bu eserde seleflerin ve V. Carlos’un zaferlerinden kıskançlık duyan Kanunî Sultan Süleyman portresini ortaya çıkmaktadır. “Bıyıklarını ısırın”⁵⁰ Türk askerler ise, yeniçeriler dışında her ne kadar güçlü ve yavuz olursa da korkak oldukları söylenmektedir. Luis Zapata de Chaves 1566 yılında yazdığı *Carlo famoso* isimli eserinde Osmanlı zaferlerinden bahsederek onların önemini kabul etmekte ancak Amerika’nın İspanyollar tarafından fethinin daha ehemiyetli olduğunu vurgulamaktadır.⁵¹ Bahsedilmeye değer ki Jerónimo de Contreras’ın *Selva de Aventuras* (1565) ve Juan de Timoneda’nın *El patrañuelo* (1567) edebî eserlerinde Türkler ara sıra sahneye çıkmaktadır. Son olarak, 1568 yılında Gaspar de Baeza’nın çevirdiği Paulo Giovio’nun *Elogios o vidas breves* eserinde de gayri şahsi bir Türk imgesi bulunmaktadır.

Dolayısıyla 16. yüzyılın ilk yarısında, İslamiyet’e karşı haçlı seferi düşüncesini güçlendirecek bu yeni düşman İspanyol yazarlarında büyük bir merakı uyandırmıştır. Genel olarak tarihi ve askeri temalı kroniklerde İspanyol yenilgileri

⁴⁷ A. Durán, **Romancero General: Tomo Segundo**, s. 152.

⁴⁸ Osmanlı askeri rakamlarını ve kayıplarını abartılı gösterme eğilimiyle Hristiyan zaferlerini methetmeyi amaçlanmaktadır. 1529 Viyana Kuşatmasında Osmanlı ordusu yaklaşık 120.000 askerli bir gücü olduğunu bilinmektedir, haz. Robert Mantran, **Histoire de l’Empire Ottoman**, Paris, Fayard, 1989, s. 149.

⁴⁹ Jerónimo de Sempere, **Primera parte de la Carolea y Segunda parte de la Carolea, trata de las victorias del Maximo Carlo V...Segunda Parte**, Valencia, En casa de Juan de Arcos, 1560, fol. A3 v.

⁵⁰ J. Sempere, **La Carolea...Segunda Parte**, fol. B4 r.

⁵¹ Zapata de Chaves, **Carlo famoso**, Valencia, En casa de Ioan Mey, 1566, fol. 52v.

hafifletirilerek, Osmanlı zaferleri ya küçümsenmiş ya da göz ardı edilmiştir. Bunun yanı sıra Osmanlılar 16. yüzyılın ilk yarısına ait bazı edebi eserlerde ara sıra yüzeysel bir şekilde tasvir edilmelerine rağmen, bu dönemde edebiyata daha kişisel bir biçimde aktarılabilmeleri için henüz fazla ciddi bir askeri tehdit oluşturmaktaydılar.

Osmanlı-İspanya rekabetinde Malta ve İnebahtı savaşlarının esas bir dönüm noktası olduğunu anlaşılmaktadır, zira bu Hristiyan zaferleriyle İspanyollar arasında aşâğılık duygusu ve aynı zamanda Osmanlı yenilmezliği algısı sona ermiştir. İspanyollara saldıran Cezayir korsanları gibi, Malta adasında üslenen St. Jean Şövalyeleri de korsanlık yoluyla Osmanlı denizgücüne ve ticaretine sürekli saldırmaktaydılar. Malta Kuşatmasında savaşıan Játiva'lı şövalye Hipólito Sans'ın yazdığı *La Maltea* (1582) başlıklı eserinde çatışmanın gelişmeleri ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Bu destansı şiir eserinde Rodos'tan sonra yarıda bırakılan işi Malta'da tamamlamak isteyen Kanunî Sultan Süleyman şöyle gösteriliyor:

“Gasp olan Doğu İmparatorluğu’na hükmeden,
Savaşlarından öte mağrur, Türk Sultan Süleyman,
Zira Rodos’u bizzat kendisi zapt etmişti.
O ahalinin işareti Beyaz Haç’a hâlâ nefret beslediğinden,
Malta’da mesken edinen Din’i,
İhtiyattan yoksun yok etmeye karar verdi.”⁵²

Kapudan Piyale Paşa'nın buyruğu altında Malta yolunda kuvvetli Osmanlı donanması da betimleniyor:

“İyi donatılmış yüz otuz kadirga
Ve otuz kalafatlanmış kalyata ile
Tayfasıyla dokuz büyük mavna
Sevinçle denize açıldılar.
Topla donatılmış on güçlü gemi ile
Beraberinde yirmi pergende:
Hep beraber serin rüzgâra iki yüz yelken açmış,
Güven içinde Modon’a vardılar.”⁵³

⁵² Hipólito Sans, *La Maltea: en que se trata la famosa defensa de la Religion de Sant Joan en la isla de Malta*, Valencia, En casa de Ioan Navarro, 1582, fol. I v.

⁵³ H. Sans, *La Maltea*, fol. VIr. Durán'ın koleksiyonundaki anonim olan 1184 numaralı romansda da Osmanlı donanmasının 200 gemiye ve 50.000 askere, Balbi di Correggio'ya göre 200 gemi ve 45.000 askere (6.000 yeniçeri) sahip olduğunu ileri sürülmektedir, Durán, *Romancero general: Tomo Segundo*, s. 179 ve Balbi di Coreggio, *La verdadera relacion de todo lo que este año de MDLXV*

Hipólito Sans savunucuların yaşadığı zorlukları ve Turgut Reis'in nasıl yaralandığını anlatıyor fakat onun ölümü henüz doğrulanmıyordu:

“Gülle başkasına vurduğu gibi
Turgut’a tam isabet edip canını almadı,
Onu çadırına götürdüler, şuursuzdu,
Vazifesini sürdürecekt hâlde değildi.”⁵⁴

Buna karşılık kuşatmada savaşan Francisco Balbi di Correggio’nun son derece değerli *La verdadera relación de todo lo que este año de MDLXV ha sucedido en la isla de Malta* (Malta Kuşatması) adlı eserinde Turgut Reis’in ölümünü belirtmiştir.⁵⁵ Nihayetinde savaş Malta şövalyelerinin zaferiyle sonuçlanmıştır. İspanya’nın Sicilya valisi ve donanma komutanı Don García de Toledo emri altında bulunan yaklaşık 10.000 askerlik gücü Malta’ya takviye olarak göndermesine ve kuşatmanın kaldırılmasında önemli rol oynamasına rağmen bu başarı İspanya’ya ait bir zafer oluncaya kadar kutlanmamıştır.⁵⁶ Osmanlı yenilgisinin nedenleriyle ilgilenen Sans, Piyale Paşa ile Mustafa Paşa arasındaki anlaşmazlığa işaret

ha sucedido en la Isla de Malta, dende antes que la armada del gran turco Soliman llegasse sobre ella, hasta la llegada del socorro postrero del podrosissimo y catholico Rey de España don Phelipe nuestro señor segundo deste nombre, Alcalá de Henares, En casa de Juan de Villanueva, 1567, fol. 11v ve 13r. Yaklaşık 240 gemi, yeniçeriler dahil 35.000 askere bir gücüne sahip olduğu kabul edilir, İdris Bostan, “Malta”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, C:XXVII, 2003, s. 540, Fernand Braudel, **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1990, s. 247-248, Andrew Hess, **Unutulmuş sınırlar: 16. yüzyıl Akdeniz’inde Osmanlı-İspanyol mücadelesi**, çev. Özgür Kolçak, İstanbul, Küre Yayınları, 2010, s. 119 ve Hüseyin Serdar Tabakoğlu, “Akdeniz’de Osmanlı-İspanya Rekabeti, 1560-1574: Teşkilat, Denizgücü ve Savaş”, İstanbul, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2016, s. 303. Yine de bu *romance*’de asker ve kayıp konusunda sahih rakamları gösterilmemesine rağmen diğer savaşlara ait bilgilere göre o kadar hatalı olmadığını görülebilmektedir.

⁵⁴ Sans, **La Maltea**, fol. LXVIv.

⁵⁵ Balbi di Correggio, **La verdadera relacion de todo lo que este año de MDLXV ha sucedido en la Isla de Malta**, fol. 44r ve Durán, “Romance 1184”, **Romancero general: Tomo Segundo**, s. 179. Kâtib Çelebi Turgut Paşa’nın top serpintisinden yaralandığı ve beşinci gün vefat ettiğini, beş pare kadırgasıyla Trablus’a gönderilip orada defnedildiğini belirtmektedir, Kâtib Çelebi, **Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr: Deniz seferleri hakkında büyüklere armağan**, haz. İdris Bostan, Ankara, T.C.Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, 2008, s. 106.

⁵⁶ Hipólito Sans’ın eseri ve diğer İspanyol kaynaklarda Don García de Toledo’nun 5.000-8.000 askerlik bir gücüne sahip olduğunu söylenmekte, Sans, **La Maltea**, fol. CLVIIr ve Braudel, **Akdeniz Dünyası**, s. 250. Ancak 10.000’ya yakın bir güç olduğunu kabul edilir, A. Hess, **Unutulmuş Sınırlar**, s. 119 ve H. S. Tabakoğlu, “Akdeniz’de Osmanlı-İspanya Rekabeti, 1560-1574: Teşkilat, Denizgücü ve Savaş”, s. 311.

etmektedir.⁵⁷ Kayıplar için ise, Hristiyan tarafında 7.000 sivil, 500 asker olduğunu, 500 esir alındığını ifade edilmektedir. Osmanlıların ise 35.000 askere kadar kayıpları olduğu iddia edilmektedir.⁵⁸ Son olarak, León’lu şair Santiesteban Osorio’nun 1596’da yazdığı ancak 1599’a kadar yayınlanmadığı *Las Guerras de Malta* (Malta Savaşları) eseri de ilgi çekicidir. Hikayesinde hep tarihi bilgileri ve kurgu hikayeleri birbirine geçirmektedir. Hatta Mustafa Paşa kendini bir aşk hikayesinin ortasında bile bulmaktadır. *La Maltea*’dan daha edebî olan bu eserin yazarın Malta savaşına katılmadığı ve gerekli bilgileri toplamadığı muhakkaktır.⁵⁹

Her ne kadar Malta Kuşatması Akdeniz’de ilk Osmanlı başarısızlığı olarak anlaşıldıysa da İspanyol zihniyetini hakikaten değiştiren İnebahtı Deniz Savaşı idi.⁶⁰ İnebahtı zaferi II. Felipe’nin hükümdarlığı altındaki tebaasında genel bir coşkuya yol açmıştır. Sevilla limanına döndüğünde ünlü şair Fernando de Herrera İspanyol donanmasını şöyle övüyordu: “...Ege Denizi’ni Türk halkının / kanına bulayan muzaffer donanma...”.⁶¹ Elli yıllık bir mağlubiyet döneminden sonra bu zaferle İspanyol yazarların bilhassa destansı şiirlerde coşkun övmelere kendilerini adayacakları anlaşılmaktadır.⁶² Sözü edilen eserlerin arasında Pedro Manrique’nin tarihi bakımından oldukça dikkatli olan *La Naval* önemli bir örnektir. Tarihi belli olmayan *La Naval*’da Türkleri bahsedildiğinde alelaide aşağılayıcı sözleri (zalim, kibirli vs) kullanılmaktadır. Eserde kurmaca hadiseler nadiren eklendiği halde Kıbrıs’ın fethi süresinde Hipólita adıyla Yunan asıllı bir esirin aşkı için Lala Mustafa

⁵⁷ “[Mustafa Paşa] Piyale’yi bunca zayıttan dolayı suçluyordu; onu yüreği katı hain diye çağırıyordu...”, Sans, **La Maltea**, fol. CLIIIv.

⁵⁸ Sans, **La Maltea**, fol. CLXIXr ve Durán, **Romancero general**, s. 180. Halbuki 20.000’e daha yakın bir rakam olduğunu kabul edilir, H. S. Tabakoğlu, “Akdeniz’de Osmanlı-İspanya Rekabeti, 1560-1574: Teşkilat, Denizgücü ve Savaş”, s. 312.

⁵⁹ Lorenzo Rubio González, ““Las Guerras de Malta” de Santisteban Osorio”, **Tierras de León: Revista de la Diputación Provincial**, C:XXIII, No. 50, 1983, s. 93-112.

⁶⁰ Hess, “The Battle of Lepanto and Its Place in Mediterranean History”, **Past & Present**, No. 57, Oxford University Press, 1972, s. 55.

⁶¹ Fernando de Herrera, “Elegía III”, **Poesía lírica del Siglo de Oro**, ed. Elias L. Rivers, Cátedra, 2008, s. 148.

⁶² Halbuki bu genel neşeli kutlanma ortamında daha karamsar tavırlar da vardı. Örneğin İnebahtı zaferi olmasına rağmen yüzbaşı Francisco de Aldana’nın *Todas las obras* (1593) başlıklı eserinde hala Fransa, Almanya ve Flandra’da Protestan kafirleri, Moriskolar ve Türkler gibi dört canavarın İspanya’yı tehdit ettiğini ifade ediyordu, üstelik Osmanlı bayrakları İspanyol sahillerinde olacağını öngörüyordu. Mas, **Les turcs dans la littérature espagnole du Siècle d’Or**, C:I, s. 243.

Paşa ile Piyale Paşa arasında rahatsızlığa neden olduğunu anlatılmaktadır.⁶³ 1578 yılında yazılmış Jerónimo de Corterreal'a ait *Felicísima victoria* da övülen bir eserdir. Yalnız İspanyolların ve özellikle Hristiyan donanma komutanlığına getirilen V. Carlos'un gayri meşru oğlu Don Juan de Austria'nın değerini yüceltmek amacıyla Osmanlı hanedanının kuruluşundan itibaren bütün Osmanlı fetihleri sıralanmaktadır. Geçmişteki Osmanlı askeri üstünlüğünü kabul edince İnebahtı sonrasında İspanyollarda önemli bir ruhsal dönüş yaşandığı açıkça gösterilmektedir. Kısa vadede talihin Osmanlı yanında olduysa bile teleolojik bakımında mutlaka Hristiyan tarafında olacağı düşünülmekteydi.⁶⁴ Agustín Durán'a ait romans koleksiyonundaki 1186 numaralı *romance*'de savaşından önce II. Selim'in maiyetinde yapılan hazırlıklarını anlatılmaktadır. Padişah'ın Piyale Paşa'ya 300 kadirga, 76 kalyata ve mavna, 25.000 asker ve 10.800 yeniçeriye kadar sahip olacağına bir ordu oluşturulması emrettiği gösterilmektedir.⁶⁵ 1588 yılında Cristobal de Virués'nin yazdığı destansı şiirsel *Historia del Montserrate* adlı eserinde İnebahtı Savaşına katılan Kutsal İttifak Filosunu şöylece sunar:

“İki yüz on kraliyet kadirgası ile
Güçlü altı mavnadan müteşekkildi donanmamız,
Ve şanlı işlere iştirak etmeye meyilli erler,
Yirmi sekiz bin kişiydi; altı bini Almanya'dan,
On iki bini İtalya'dan ve gerisi İspanya'dan.”⁶⁶

⁶³ Pedro Manrique, *La naval: poema en octava rima y veintiún cantos de Pedro Manrique*, Biblioteca Nacional de España (BNE), El yazması Mss/3942, t.y., fol. 19r-23r.

⁶⁴ *Felicísima victoria* eserine ait daha geniş bilgi edinmek için bkz. Aude Plagnard. “La Felicísima Victoria de Jerónimo Corte-Real, una epopeya fronteriza”, *HAL*, 2009, (Çevrimiçi) www.hal.archives-ouvertes.fr, 28 Haziran 2017.

⁶⁵ “Sana hitap ediyorum, Piyale Paşa, / Benim eski ve sadık kulum, / bu fermanı okur okumaz / gereken tüm askerleri / mühimmat ve erzakı alarak, / tarafımdan emredilenlere / karşı gelmeden / İspanyol donanmasına / ve o meşhur Don Juan'a karşı / korkusuzca sefere çıkasın”, Durán, *Romancero general*, s. 181. Ancak 1188 numaralı romansında 280 kadirga ve 20 kalyata hazır olduğunu söylenmektedir, Durán, *Romancero general*, s. 182. Her halükarda, özellikle yeniçeri konusunda, söz konusu rakamları oldukça abartılıdır.

⁶⁶ Cristóbal de Virués, *El Montserrate*, Madrid, Imprenta de Sancha, 1805, s. 60. Kâtib Çelebi toplam 239 tane kafir gemisi (“Zirk-i Sefâyin-i Küffâr”) olduğunu ileri sürmektedir, Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr*, s. 113. İspanyol tarihçi Cesáreo Fernández Duro'ya (1830-1908) göre Kutsal İttifak donanması 208 *galeras* (kadirga), 24 *naves* (gemi), 76 *fragatas* (firkate) ve 6 *galeazas* (mavna) oluşturan bir gücüne sahipti. Benzer şekilde don Juan de Austria 16 Eylül 1571 tarihinde yazdığı bir mektubta 208 kadirga, 24 gemi, 6 mavna ve 26.000 asker mevcut olduğunu görülmektedir. Francisco Ibarra ve Guglielmotti raporlarına göre Hristiyan saflarında toplam 35.000 askerin civarında olduğunu iddia edilmektedir, Braudel, *Akdeniz Dünyası*, s. 302 ve H. S. Tabakoğlu, “Akdeniz'de Osmanlı-İspanya Rekabeti, 1560-1574: Teşkilat, Denizgücü ve Savaş”, s. 323-324.

Osmanlı donanma-yı hümayun’u tarif etmesiyle devam eder:

“İki yüz kırk kadırgadan müteşekkil
Yavuz Osmanlı donanması
Ve zorba sultana hizmet eden elli adet kadirga
Onlar ki onca zayıat ve tahkirle Akdeniz’i yağmalar:
Ve farklı milletlerden farklı silahlarla katılan,
Otuz altı bin savaşçıları vardı.”⁶⁷

Miguel de Cervantes’in deyimi ile “geçmiş yüzyıllarda görülmüş, gelecek yüzyıllarda görülebilecek en yüce savaş”⁶⁸ olarak nitelendirdiği yaklaşık dört saat süren iki donanma çatışmasını 1187 numaralı *romance*’sinde şöyle izah edilmektedir:

“Güneş karardı, yer sallandı.
Kadırgalar çatıştı
Su kana bulandı.
Barut ve kurşuna
İnsan gücü dayanmaz.
Savaşın hengamesinde
Hazin feryatlar duyuluyor,
Kimi savaşa çıktığı için ölüyor,
Kimi ise ölmekle kurtuluyor.”⁶⁹

İnebahtı savaşının sonrasında da halka özgü bolca haber meydana çıkmış ve Hristiyan zaferi ağızdan ağıza yayılan *romance*’lerden birisinde, Hristiyanların Osmanlılar’a ait 200 kadırgaya el koyduğunu, 20.000 kayıp olduğunu, 12.000 Türk’ü esir aldığını ve 15.000 Hristiyan’ı esir serbest bıraktığını ifade etmektedir.⁷⁰ Ancak

⁶⁷ Virués, **Montserrate**, s. 61. Osmanlı donanması (“Hurûc-ı Sefâyin-i İslâm”) ise, Kâtib Çelebi 180 gemilik bir gücüne sahip olduğunu yazmaktadır, Kâtib Çelebi, **Tuhfetü'l-kibâr fi esfârî'l-bihâr**, s. 114. Ancak Ahmed Efendi’ye göre donanma-yı hümayun 230 kadirga ve 70 kalyata oluşturan bir gücü idi, H. S. Tabakoğlu, “Akdeniz’de Osmanlı-İspanya Rekabeti, 1560-1574: Teşkilat, Denizgücü ve Savaş”, s. 324. Yaklaşık 230 kadirgalık ve 25.000 askerlik bir gücüne sahip olduğunu bilinmektedir, İdris Bostan, “İnebahtı Deniz Savaşı”, **DİA**, C:XXII, 2000, s. 288, Braudel, **Akdeniz Dünyası**, s. 302 ve H. S. Tabakoğlu, “Akdeniz’de Osmanlı-İspanya Rekabeti, 1560-1574: Teşkilat, Denizgücü ve Savaş”, s. 325.

⁶⁸ Miguel de Cervantes, **La Mancha’lı yaratıcı asilzade Don Quijote**, çev. Roza Hakmen, şiir çev. Ahmet Güntan, İstanbul, Yapı Kredi, 2010, s. 449.

⁶⁹ Bu sahne, güçlülerin birbirine hücumu, tüfeklerin patlaması ve her yeri duman ile ateşin sarmasıyla devam etmekte, “birileri ‘Austria!’ derken, diğerleri ‘Türkiye!’” diye bağırmaktaydı, Durán, **Romancero general**, s. 182.

⁷⁰ Durán, “Romance 1188”, **Romancero general**, s. 182. Bazı İspanyol kaynaklarda, muhtemelen abartılı bir şekilde, kayıp rakamı 30.000’e kadar artırmaktadır. Yaklaşık 3.500 Türk esirin, 15.000 serbest bırakılan Hristiyan esirin ve ele geçirildiği 130 geminin olduğunu hesap edilmektedir, Braudel,

hem bu *romance*'de hem de 1191 numaralı *romance*'de Kapudan Müezzinzâde Ali Paşa'nın yerine Piyale Paşa'nın hayatını kaybettiği anlatılmaktadır.⁷¹ Savaşta da yalnız "Cezayir Kralı" lakabıyla adlandırılan Uluç Ali Paşa'nın yedi kadirge ile kurturabildiğinden söz edilmektedir.⁷² Osmanlı mağlubiyetinin haberi aldığı II. Selim figan etmekte⁷³, en kısa sürede Sevilla (İşbiliye) ve Córdoba'yı (Kurtuba) bile fethedecek yeni bir donanma oluşturmayı vaat etmektedir.⁷⁴

Dolayısıyla Malta ve İnebahtı zaferleri İspanyolların toplu bilincinde mühim bir devri getirdiği görülmektedir. Her ne kadar Osmanlıların İnebahtı'da kaybettiği denizgücü daha sonra yeniden inşa edilmiş ve kaybettiği prestiji 1574 Tunus seferinde yeniden kazanılmışsa da Batı Avrupa'da var olan Osmanlı yenilmezliği efsanesi yıkılmıştı.⁷⁵ Türkler, 16. yüzyılın ilk yarısındaki korkunç tehdit niteliğini kaybettikçe giderek daha kişisel bir şekilde İspanyol kaynaklarına ve özellikle edebiyatına gireceklerdi.

İspanyol Edebiyatı'nda *Turquerie*'ye Doğru: 16. Yüzyıl Sonlarında Mağrip ve Türk Halklarına Dair Kafa Karışıklığı

16. yüzyılın sonlarında İspanya'da diğer Avrupa ülkelerinde *turquerie*⁷⁶ adıyla tanınan Türk temalı eserler de görülmeye başlanmıştı. Bu *turquerie* edebî türü, Osmanlılara çok daha ilgi gösteren İtalya ve Fransa gibi ülkelerde zaman içinde yavaş yavaş gelişmişti. İnebahtı Deniz Savaşı'ndan sonra İspanya'da bu İtalyan ve

Akdeniz Dünyası, s. 302 ve H. S. Tabakoğlu, "Akdeniz'de Osmanlı-İspanya Rekabeti, 1560-1574: Teşkilat, Denizgücü ve Savaş", s. 336-337.

⁷¹ Durán, **Romancero general**, s. 185. Bu yüzden *romance*'ler önemli tarihi değeri olmasına rağmen bazen önemli sakatlıkları ve hataları olabilme ihtimalini dikkatle alınmalıdır.

⁷² En çoğu kaynaklarda Uluç Ali Paşa 30 kadirge ile kurtarabildiğini diye geçmektedir, Braudel, **Akdeniz Dünyası**, s. 302 ve H. S. Tabakoğlu, "Akdeniz'de Osmanlı-İspanya Rekabeti, 1560-1574: Teşkilat, Denizgücü ve Savaş", s. 336.

⁷³ "Türk, ruhundan çıkıp gelen/ büyük bir feryatta bulundu:/ Sarığını ve palasını/ yere çaldı ve dövdü:/ Sırmalı elbisesini çıkarıp matem elbisesini giyindi.", Durán, "Romance 1190", **Romancero general**, s. 185.

⁷⁴ Durán, "Romance 1189", **Romancero general**, s. 184 ve Hess, **Unutulmuş Sınırlar**, s. 130.

⁷⁵ İ. Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", **DİA**, s. 289. Cervantes'in kendi sözleri ile: "...Osmanlılar denizde yenilmez oldukları yanlışsından kurtuldukları...", Cervantes, **La Mancha'lı yaratıcı asilzade Don Quijote**, s. 340.

⁷⁶ Bu çalışmada Albert Mas'ın kullandığı *turquerie* kavramı kullanılmıştır.

Fransız eserlerin tercümeleri daha hoş bir şekilde karşılanmış ve İspanya'nın kendi *turquerie* türünü geliştirmesine katkıda bulunmuştur.⁷⁷ Ancak *turquerie*, diğer ülkelerde olduğu gibi farklılaşmış bir edebî tür olarak ortaya çıkmasının aksine, İspanya'da Orta Çağ'dan beri gelen İber Yarımadası'nın İslami anlayışı, yani Endülüslü Müslümanlara ait edebî tezahürattan ayrılması mecburiyetinde kalıyordu. Kendi İslami varoluşundan dolayı İspanyol kaynaklarında Endülüs, Mağrip, Morisko ve Türk halkları arasında ayırım yapmakta önemli kafa karışıklıklarına sebep olmuştur.

Adeta sekiz yüzyıl boyunca süren ister mücadele ister ortak yaşamın ardından Endülüslü Müslümanlar ile birlikte neredeyse bütün Müslümanlar için Mağribî anlamına gelen *moro*⁷⁸ terimi kullanılmaktaydı. *Moro* kelimesi hem 8. yüzyıldaki Müslüman istilacılar hem de sonraki Murabıtlar ve Muvahhidleri tanımlamakta ve zamanla gerek İberyalı Müslümanlar (Endülüslü) gerekse Mağribîleri tanımlama haline gelmiştir. Bu çerçevede 2 Ocak 1492 tarihinde Gırnata Krallığı'nın fethi ile İber Yarımadası'nda sekiz yüz yıldır hüküm süren muhtelif İslam devletleri son bulmuştur. Aynı zamanda *Reconquista*'nın tamamlanması, Kastilya-Aragon birleşik krallığının iç politikasında büyük bir değişime neden olmuştur. Katolik krallar Isabel ve Fernando, siyasi birliği sağlamak adına dini türdeşlik oluşturacak politikalara başvurarak Yahudiler ve Müslümanlara baskı yapmaya başlamışlardır. 31 Mart 1492'de *Edicto de la Alhambra* (Elhamra Kararnamesi) ile Yahudiler iki seçenek arasında bir seçime zorlandı: ya vaftiz ya da sürgün.⁷⁹ Endülüslü Müslümanlar için ise on yıl sonra benzer bir karar alınacaktır. 14 Şubat 1502 tarihinde *Pragmática de*

⁷⁷ Bu dönemdeki İtalyan ve Fransız eserler arasında Türk temasının öne çıktığı bölümlere sahip olanlar arasında özellikle L. Guicciardini'nin *Horas de recreación* (1565 yılında yazılmış, 1586 İspanyolcaya çevrilmiş), G. Cinthio'nun *Cien novelas* (1565'te yazılmış, 1590'da çevrilmiş), M. Bandello'nun *Historias trágicas exemplares* (1589'da çevrilmiş) ve Boaistuau'nun, Tessierant'ın ve Belleforest'in *Historias prodigiosas y maravillosas* (1595'te yazılmış, 1603'te çevrilmiş) adlı çalışmalar bahsetmeye değerdir, Mas, *Les turcs dans la littérature espagnole du Siècle d'Or*, C:I, s. 167-177.

⁷⁸ *Moro* kelimesini kökeni, Latince *maurus*, yani Roma eyaleti Mauritania'ya ait olanları ve zamanla Kuzey Afrikalılar anlamına gelmiştir. *Maurus* terimi kendisi 'esmer' manasını taşıyan Yunanca *Μαῦρος* kelimesinden gelmektedir, Real Academia Española (RAE), "moro, ra", *Diccionario de la lengua española* (İspanyol Kraliyet Akademik Sözlüğü), 23^a edición, 2017, (Çevrimiçi) www.dle.rae.es, 2 Temmuz 2017.

⁷⁹ Hristiyanlığı kabul edenler *converso* (dönme), hicrete zorlanan *sefarditas* (sefardim) olarak tanımlanacaktır.

conversión forzosa'nın (Zorunlu Hristiyanlaştırma Kararnamesi) onaylanmasından itibaren bütün Müslümanlar Hristiyan olarak sayılmıştır. Önceden *mudéjares* (müdeccen) olarak adlandırılan ve şimdi zorla Hristiyanlaştırılan Müslümanlar, bu fermanndan sonra *moriscos* (Moriskolar) olarak tanımlamaya başlamıştır.⁸⁰ Buna göre o andan itibaren *moro* (Mağribî) adlandırması yalnızca Kuzey Afrika'daki Müslümanları tanımlamalıydı, zira teoride İber Yarımadası'nda hiç Müslüman kalmamıştı. Ancak yüzyıllardır geniş ve yaygın bir kullanıma sahip olduğu için bu tabir bütün Müslümanlar için kullanılmaya devam etmiştir. Bu bağlamda 16. yüzyıl başlarında Türkler İspanyol sahnesine çıktıklarında Müslüman olduklarından ve haklarındaki bilgi eksikliğinden dolayı İspanya'da Endülüs Müslümanları ve Mağribiler olarak adlandırılmışlardır. Bu yüzden üzerinde çalıştığımız kaynaklarda Mağribî ve Türk terimleri arasında kafa karışıklığı bulunduğunu ve bu terimlerin birbirlerinin yerine kullanılabilir hâle geldiğini vurgulamak gerekir.

Türklerden ilk bahseden eserlerde bu tarz karışıklıklara birçok örnek mevcuttur. Mesela evvel bahsedilen *Türkiye Seyahati* adlı eserde Pedro de Urdemalas'a Mağribîler tarafından mı esir alındığı sorulduğunda Türklerin esiri olduğunu, zira bu ikisinin aynı şeye tekabül ettiğini belirtir.⁸¹ Durán'ın *Romancero*'daki 216 numaralı romansa konu olan Mustafa adlı hikâyenin kahramanı hem Mağribî hem de “yiğit Türk” olarak adlandırılır.⁸² Türk-Berberî dünyasını yakından tanıyan yazar Miguel de Cervantes ta bazen kafa karıştırır. *Los baños de Argel* (Cezayir Zindanları) adlı tiyatro oyununda Türk korsanlar sahile yaklaşınca “Aman Tanrım! Kim bunlar?” / Sahile Mağribîler mi çıkmış?” sorusunu bir zangoç şöyle cevaplar: “Nihayetinde Türk bunlar.”⁸³ Tiyatro yazarı Lope de Vega'nın eserlerinde de Mağribî ve Türk terimleri eşanlamlı olarak sıkça kullanılır. Mesela *El*

⁸⁰ İlk başta Yahudilerde olduğu gibi Moriskolar da vaftiz veya sürgün arasında bir seçime zorlanmıştı, ancak bu halkın İspanya'nın savaş halinde olduğu Berberi veya Osmanlı topraklarına sürgün edilmelerine izin verilmemişti. Sonunda 17 Eylül 1502 tarihli emirle sadece Aragon veya Portekiz'e sürgün edilebilmelerine karar verilmişti. Çoğu Morisko sürgünde yaşadığı zorlukları aklında tutarak vaftiz olup kalmayı tercih etmişlerdi, José Muñoz y Gaviria, **Historia del alzamiento de los moriscos, su expulsión de España y sus consecuencias en todas las provincias del Reino**, Madrid, Est. Tip. de Mellano, 1861, s. 55-56.

⁸¹ Cristobal de Villalón, **Viaje de Turquía**, ed. Antonio G. Solalinde, Madrid, Calpe, 1919, s. 32.

⁸² Durán, “Romance 216”, **Romancero general: Tomo Primero**, s. 112.

⁸³ Miguel de Cervantes, **Ocho comedias, y ocho entremeses nuevos, nunca representados...Los baños de Argel**, Madrid, Por la viuda de Alonso Martín, 1615, fol. 58v-59v.

gallardo catalán (Cesur Katalan) adlı eserinde karakter listesinde sunulan iki Mağribînin sonradan Türk olduğu ortaya çıkar. Aynı şekilde yazar, *El Cerco de Viena* (Viyana Kuşatmasında V. Carlos) adlı oyununda Kanunî Sultan Süleyman'ı "Rey Moro" (Mağribî Kral) olarak adlandırır.⁸⁴ Aynı eserde babasıyla hapisneden kaçmak niyetinde olan Fuerte Braquio adlı karakter Mağribî kılığına girer, fakat daha sonra şöyle der: "...onlardanmış gibi davranalım / zira üzerimizde Türk kıyafetleri var."⁸⁵ Bu sayısız örneklerden birisi de *El Arenal de Sevilla* (Sevilla Arenal'i) adlı eserinde Lope de Vega, Türk korsanlar için başta "kadırgalı Türkler"den bahsederken, hemen sonra bunların Mağribî olduklarını yazar.⁸⁶ Halbuki Lope, istisnai olarak bazen de bu iki halkı ayırt eder. *Virtud, pobreza y mujer* (Erdem, Fakirlik ve Kadın) adlı eserde Ali karakteri kendini şöyle tanıtır: "Türküm, Mağribî değilim; / asilzadeyim."⁸⁷ Benzer biçimde Lope'ye atfedilen *La difunta pleiteada* (Aleyhinde Dava Açılan Merhume) adlı eserde gözlemlenir; esir Selim'in (*Celín*) Mağribî değil de Türk kökenli olduğu ifade edilince şöyle denir: "O bir Türk ve asil soylu; / bunların hepsi necip, / zengin, güzel asilzadelerdir."⁸⁸

Dolayısıyla bu terimleri kullanmakta genel olarak oldukça dikkatsiz olsalar da yazarlar bazen bu iki halkı açıkça ayırt ederler. Hatta bazı kaynaklarda Türklerin ırk bakımından üstün olduğu ifade edilmektedir. Kronik yazarı Octavio Sapiencia Türklerin Mağribîlerden daha uzun boylu ve beyaz tenli olduklarını yazar: "Türkler genellikle boylu boslu ve Mağribîler gibi esmer değil, beyaz tenlidirler ve güzel yüzlere sahiptirler."⁸⁹ Siyasi bakımdan da normalde Mağribîler ve Araplar Osmanlı

⁸⁴ Félix Lope de Vega, *El Cerco de Viena por Carlos Quinto: comedia famosa*, Fondo Antiguo de la Universidad de Sevilla, t.y., fol. 1r. Bu eserin asıl adı *El Cerco de Viena y socorro por Carlos Quinto* (Viyana Kuşatması ve V. Carlos'un İmdadı) ama söz edilen isimle bilinir.

⁸⁵ Lope de Vega, *El Cerco de Viena*, fol. 7r-7v.

⁸⁶ Félix Lope de Vega, *El Arenal de Sevilla*, Barcelona, Por Sebastián de Cornellas, y a su costa, 1618, fol. 225r.

⁸⁷ Félix Lope de Vega, *Comedias escogidas de Frey Lope Félix de Vega Carpio... Virtud, pobreza y mujer*, haz. Juan Eugenio Hartzenbusch, Biblioteca de autores españoles, Madrid, Imprenta de M. Rivadeneyra, 1860, s. 221.

⁸⁸ Mas, *Les turcs dans la littérature espagnole du Siècle d'Or*, C:II, s. 91.

⁸⁹ Octavio Sapiencia, *Nuevo Tratado de Turquía, con una descripción del sitio, y ciudad de Constantinopla, costumbres del gran Turco, de su modo de gobierno, de su Palacio, Consejo, martyrios de algunos Martyres, y de otras cosas notables*, Madrid, Por la viuda de Alonso Martin, 1622, fol. 52 G3r. Ayrıca kronik yazarı Diego de Haedo, Türkler arasında farklı grupların bulunduğu konusunda ayrıntılı bir tasvir sunmaktadır. Öncelikle Türkleri iki kategoriye ayırır: *turcos de naturaleza* (doğuştan Türk olanlar) ve *turcos de profesión* (mesleği Türk olanlar). Doğuştan Türk

hakimiyeti altında oldukları için, İspanyol tarihçi Miguel Herrero García (1895-1961) o dönemde İspanyollar arasında iki Müslüman ailenin ayırt edildiğini şöyle açıklıyordu: “Biri Türkler, diğeri Mağribîlerdir. İlki aristokrasiyi temsil ediyordu.”⁹⁰ Evvelden bahsedilen seyyah Antonio de Aranda, Kudüs’te Türklerin Araplara uşak olarak davrandığını anlatır.⁹¹ Cervantes’in *Don Quijote* adlı başyapıtının bir bölümü olan *La historia del cautivo* (Esirin öyküsü) serüveninde yansıtıldığına göre ise Osmanlı’nın Garp Ocakları’nda benzer bir vazife mevcut idi:

“...çünkü Magripliler genellikle Türklerden, özellikle askerlerden korkarlar; bu korku neredeyse mizaçlarında vardır. Türk askerleri o kadar küstahdır, kendi yönetimleri altındaki Magripliler’i o kadar ezerler ki, köleden daha kötü muamele ederler onlara.”⁹²

Son olarak, dini bakımından bile, *Historia Pontifical* (Papalık Tarihi) kroniğinin yazarı Gonzalo de Illescas, Türklerin ve Mağribîlerin arasında Kur’an-ı Kerîm’in farklı yorumlamalarının yapıldığını ifade ediyordu:

“Zira her ne kadar Türklerin ve Mağribîlerin aynı peygambere, Muhammed’e hürmet ettikleri doğru olsa da, birileri Kur’an’ı bir şekilde anlarken, diğerkleri başka şekilde anlamaktadır. Bu yüzden dini konularda kilisenin akl-ı selimini terkeden sapkınlar ile aramızda olduğu gibi onların arasında da çok az huzur vardır.”⁹³

olanlar derken, kimi zaman beceriksiz ve köylü, kimi zaman cesur ve düzgün, Türkiye’den gelen Türkleri kasteder. Dahası, bunların arasında da iki grup bulunur. Rumeli’ye ait olanlar çakal ve soysuz olsalar bile daha canlı ve uzman, daha beyaz ve orantılı vücutlara sahiptirler. Diğerk taraftan Anadolu’ya ait olanlar beden ölçüleri zarif olmayan, daha esmer ve kaba insanlardır. Mesleği Türk olanlar ise her ulustan İslamiyet’e giren ve korsanlık yapan Hristiyan dönmelerini kastetmektedir, Diego de Haedo, **Topographia e Historia general de Argel, repartidas en cinco tratados, do se veran casos estraños, muertes espantosas, y tormentos exquisitos, que conviene se entiendan en la Christiandad: con mucha doctrina, y elegancia curiosa**, Valladolid, Por Diego Fernandez de Cordova y Oviedo, 1612, fol. 9r-10r ve Özlem Kumrular, “İslâm’ın Kılıcı – Hristiyanlığın Kalkanı: XVI. Yüzyılda Avrupa’da Türk, Müslüman ve Hz. Muhammed İmgesi”, **Erken Klasik Dönemden XVIII. yüzyıl sonuna kadar Osmanlılar ve Avrupa: Seyahat, Karşılaşma ve Etkileşim**, ed. Seyfi Kenan, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010, s. 114.

⁹⁰ Francisco Márquez Villanueva, **Moros, moriscos y turcos de Cervantes**, Barcelona, Bellaterra, 2010, s. 326.

⁹¹ Antonio de Aranda, **Verdadera Información de la Tierra Sancta**, fol. 21v.

⁹² Cervantes, **La Mancha’lı yaratıcı asilzade Don Quijote**, s. 356.

⁹³ Gonçalo de Illescas, **Segunda parte de la Historia Pontifical y Catholica : en la qual se prosiguen las vidas y hechos de Clemente V y de los demas pontifices, sus successores, hasta Pio Quinto : contiene se [sic] ansi mismo la recapitulacion de las cosas y Reyes de España**, Salamanca, En casa de Vicente de Portonariis, 1573, fol. 103v.

Bunun yanı sıra Türkler sadece Mağribîler ile değil, Moriskolar ile de karıştırılmaktaydı. *Reconquista* (Yeniden Fetih) sonrasında İber Yarımadası'nda kalan ve 16. yüzyılın başlarında zorla Hristiyanlaştırılmalarından itibaren Morisko adıyla tanınan Endülüs Müslümanlarına ait epey verimli bir edebî geleneği bulunmaktaydı. 16. yüzyılın sonlarında İspanya'da bu Morisko edebiyatı yeniden canlandığı zaman bu akıma Türklerin de dahil edilmesi *turquerie* türünün gelişmesine yardımcı olsa da beraberinde bazı karışıklıklar da ortaya çıkarmıştı. Mesela Orta Çağ Endülüs'ünde geçen hikâyelerde Gırnata kraliçeleri *sultana* (sultan valide) unvanı taşıırken, yeniçeriler ve beylerbeylerinden bahsedilmesi, ayrıca senaryo hiç değişmeden Türklerin Moriskoların yerini alması mümkündür.⁹⁴ Zaman geçtikçe Orta Çağ'da *moro* (Mağribî) tabirinde olduğu gibi, 16. ve 17. yüzyılda Türk terimi de bütün Müslümanları tanımlayacak hâle gelmiş, bu terim Mağribî teriminin yerini almamış ise de neredeyse eşanlamlı olarak ikisi beraber kullanılır hâle gelmişti. Hatta başvurulacak kaynaklarda “Moros y Turcos” (Mağribîler ve Türkler) ifadesinin epeyce yaygın olduğu gözlemlenmektedir.⁹⁵ Ayrıca Osmanlı İmparatorluğunun hakimiyeti altında bulunup, ırk, köken veya memleketlerine bakılmaksızın İstanbul'dan çok uzak olanların bile Türk tanımıyla adlandırılmasının mümkün olduğu görülmektedir. Bu şekilde Mağribîler ile birlikte Yahudi ve Hristiyan mühtedileri de yavaş yavaş Türk olarak anılmaya başlanmıştı. Onları diğer Müslümanlardan ayırt eden en önemli unsur, İstanbul tahtında oturan Osmanlı padişahına bağlılık idi.⁹⁶

Her halükârda, 1577-1584 döneminde II. Felipe ile III. Murad arasında imzalanan ateşkes antlaşmaları ortamında İspanyol yazarlar,⁹⁷ artık Osmanlıya karşı yeni zaferler görülmediği için Gırnata, Malta ve İnebahtı seferlerini çok daha göklere çıkarır hâle geldiler. Mağribî, Morisko ve Türk tabirleri arasındaki karışıklığa rağmen Türkler, 16. yüzyılın son çeyreğinde İspanyol kaynaklarına ve özellikle

⁹⁴ Mas, *Les turcs dans la littérature espagnole du Siècle d'Or*, C:I, s. 267-268.

⁹⁵ AGS, *Patronato Real*, leg. 70, doc. 23, fol. 414r, Aranda, *Verdadera Información de la Tierra Sancta*, fol. 13v, Illescas, *Historia Pontifical*, fol. 4r, Durán, *Romancero general: Tomo Segundo*, s. 158, Haedo, *Topographia de Argel*, fol. 157v, vb.

⁹⁶ Miguel Angel de Bunes Ibarra, *La imagen de los musulmanes y del norte de África en la España de los siglos XVI y XVII: los caracteres de una hostilidad*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1989, s. 69.

⁹⁷ Braudel, *Akdeniz Dünyası*, s. 331-346.

edebiyatına giderek daha derinden nüfuz etmiştir. Bu bağlamda, Miguel de Cervantes'in Cezayir'deki esaretinden sonra 1580 yılında İspanya'ya dönmesi ve ilk Türk temalı eserlerin yayımlanmasıyla İspanya'da *turquerie* türünün başladığı söylenebilir.

İspanyol Altın Çağı Edebiyatı'nda önde gelen yazarlarda Osmanlılar

Osmanlılar, İspanyol “Altın Çağı” edebiyatının konuları arasında önemli bir yer edinmişlerdir.⁹⁸ Bu dönemin muhtemelen en büyük edebî şahsiyeti Miguel de Cervantes Saavedra (1547-1616), Osmanlılar ile doğrudan ilişki kurması bakımından önem taşımaktadır. Cervantes'in en bilinen eseri Don Kişot başta olmak üzere roman, tiyatro, şiir gibi farklı edebi eserlerinde sık sık dile getirdiği gibi Osmanlılar, İnebahtı Deniz Savaşı'na katılan ve sonra Cezayir'de beş yıllık esaret altında kalan Alcalá'lı müellifin zihninde özel bir tesir yapmışlardı. Zira bu tecrübeleri, hem Hristiyan hem de Müslüman tarafından Türk-Berberi dünyasını yakından tanımasını da sağlamıştır. Cervantes, 1580 yılında ülkesine döndüğünde Türk temalı bir edebî üslubu mevcut değildi. *Türkiye Seyahati* eseri de yayımlanmadığı için önemli bir etkisi olmamıştı. Yalnızca İnebahtı Deniz Savaşı ile ilgili muhtelif destansı şiirlerde ve Morisko temalı romanslarında bazen Osmanlılardan bahsedilmekteydi. Dolayısıyla diyebiliriz ki Cervantes, 1582 yılında *El Trato de Argel* (Cezayir Muamelesi) yayımlanmasıyla İspanyol *turquerie*'nin başlangıcısı olmuştur. Gelecek yıllarda bu ilk Türk temalı eseri takip eden *El amante liberal* (Fedakâr Âşık), *Los baños de Argel* (Cezayir Zindanları) ve özellikle Don Kişot'un *Historia del Cautivo* (Esirin öyküsü) ve *La Gran Sultana Doña Catalina de Oviedo* (Oviedolu Katalina Yüce Sultan) devamı olacaktır. Ayrıca yazar Gabriel Lasso de Vega'nın *Tragedia de la Destrucción de Constantinopla* (Konstantinopolis'in Yok Oluşu, 1578) başlıklı tiyatro oyunu da ilk Türk temalı eserlerden birisi olarak değinilmesi gerekir.

⁹⁸ Söz konusu Altın Çağ veya Altın Yüzyıl (*Siglo de Oro*) ifadesi İspanya'da Rönesans ve Barok olmak üzere iki akımı kapsayan, kültür açısından ve özellikle edebiyat alanında parlak bir dönemi kastetmektedir.

İspanyol Altın Çağı'ndaki tiyatro yazarlarından muhtemelen en önemlisi olan Félix Lope de Vega (1562-1635) da Osmanlılara ilgi göstermiş ve elliden fazla Türk temalı eser yazmıştır. 1593 yılından itibaren Cervantes'in başlattığı *turquerie* artan ilgiyi ve potansiyeli fark edince çok sayıda eser vermiştir. *El Otomano famoso* (Meşhur Osmanlı), *Jerusalén conquistada* (Fethedilmiş Kudüs), *El Cerco de Viena por Carlos Quinto* (Viyana Kuşatmasında V. Carlos), *Lo que hay que fiar del mundo* (Şu Dünyada Güvenilmesi Gerekenler), *La mayor desgracia de Carlos Quinto y hechicerías de Argel* (V. Carlos'un En Büyük Talihsizliği ve Cezayir Büyücülüğü), *La desdicha por la honra* (Şeref uğruna Talihsizlik), *Los cautivos de Argel* (Cezayir'deki Esirler) ve *La Santa Liga* (Kutsal İttifak) gibi eserlerinde Türklerden önemli ölçüde söz etmiştir. Fakat Cervantes'ten farklı olarak Lope de Vega, Osmanlıları bizzat tanımadığından daha az gerçekçi ve bazen fazla kurgusal bir imge sunmaktadır. Hatta Padişah seferleri ve saray entrikaları konusunda hayal gücünü fazlasıyla konuşturma imkanı sağlamıştır.⁹⁹ Ayrıca bu eserler, Lope'nin klasik tiyatro kuralları pek uymayan "Yeni Komedi"nin kaidelerine göre yapılan tiyatro akımına da dahil edilmiştir.¹⁰⁰ Halkın beğenisini kazanan bu yeni tiyatro tarzı sayesinde Türk temalı eserler daha önce görülmemiş bir şekilde başarılı olup o dönemde İspanyol toplumu arasında yaygınlaşacaktır. Cervantes kendisi Lope de Vega'nın başarısını izleyerek son tiyatro eserlerinde onun benimsediği modeli uygulamıştır.¹⁰¹ Dolayısıyla diyebiliriz ki İspanya'da 17. yüzyılın başlarında *turquerie*, Cervantes'in başlattığı ve Lope'nin geliştirerek tamamen farklılaştırdığı bir edebî tür haline gelmiştir. Bu iki yazarın eserlerindeki Osmanlı imgesiyle ilgili en manidar parçalar ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır.

II. Felipe'nin vefat etmesiyle birlikte oğlu genç III. Felipe'nin tahta çıkması üzerine, İspanya'da hüznün ve yas dolu bir dönem sona vermiştir. Ülkenin neredeyse her şehrinde yeniden sahnelenen oyunlarla Türk temalı eserler de bolca oynanmaya

⁹⁹ Félix Lope de Vega, *El otomano famoso (o La famosa comedia otomana)*, ed. Lola Beccaria, Barcelona, Áltera, 1996, s. 26-27.

¹⁰⁰ 1609 yılında Lope de Vega, Aristoteles'in Poetika'ya ait üç birlik kuralına (yer, zaman, olay) uymayan, farklı sosyal mevkilerden gelen karakterleri birbirine karıştıran, rengarenk şehvaniyet dolu komedi ve dram konuları bir araya getiren yeni tiyatro formülü deneme tarzında yazılmış *Arte Nuevo de hacer comedias* (Yeni Komedi Yazım Sanatı) eserinde sunmuştur.

¹⁰¹ Mas, *Les turcs dans la littérature espagnole du Siècle d'Or*, C:I, s. 294-295 ve 390-393.

başlanmıştır. 1599 yılında III. Felipe'nin katıldığı Denia festivali dikkate değerdir. Bu olayda genç kralın hayran kalmasını isteyen Denia markisi Don Francisco Gómez de Sandoval y Rojas'ın (sonradan Lerma Dükü) tarafından karşılandığı bir Osmanlı-İspanya muharebesi ve bir korsan saldırısı temsil edildiği bilinmektedir.¹⁰² Bir sene sonra Salamanca şehrinde yeni kralın şerefine yapılan muazzam şenliklerde Osmanlı padişahı, III. Felipe yanında en kuvvetli hükümdarlardan birisi olarak gösteriliyordu.¹⁰³

IV. Felipe'nin devrinde bu tür gösteriler benzer şekilde devam etmiştir. 1622 yılında Cizvitler tarikatı kurucusu Loyolalı İgnatius'un azizlik mertebesine yükselme münasebetiyle Madrid'te Osmanlı-İspanya arasındaki bir deniz çatışması temsil edilmiştir. Eskisine kadar önemli çatışmaların olmadığı bir dönemde bu gösterilerin temel hedefi, Osmanlılara karşı mücadeleyi gündelik hayata getirerek Habsburg iktidarını meşrulaştırmak ve askeri seferlerin finanse edilebilmesi için para toplamaktır.¹⁰⁴ Son olarak, Nuestra Señora de Constantinopla (Meryem Ana Konstantiniyye Kilisesi) hikayesi de kayda değerdir. Söylentilere göre, İstanbul'un yakınında olan bir mağarada bulunan Meryem Ana'nın küçük bir tablosu İspanya'ya getirilmişti. 1628 yılında söz konusu tabloyu barındıracak bu kilisenin açılış töreninde, Madridliler eğlensin diye Osmanlı padişahı ve yeniçerilerin yer aldığı şahane bir defile gerçekleştirilmiştir.¹⁰⁵ Dolayısıyla 17. yüzyılın ilk otuz yılında hem kaynaklarda hem de İspanyol toplumu arasında Osmanlıların mevcudiyetinin yaygın bir gerçek olduğu görülmektedir.

Lope de Vega'nin örneğine ait *turquerie* yaklaşık otuz sene süresinde büyük bir muvaffakiyete sahip olmuştur. Fakat 1630 yılı civarında Lope'nin, kendi eserlerinde Türk karakterleri kullanmamaya başlaması bu tür konuların artık

¹⁰² Lope de Vega bu festivale kronik yazarı olarak da katılmıştır, Álvaro Casillas, "Vencer al Turco en la ficción: la imagen negativa de los otomanos en las fiestas de moros y cristianos", **eHumanista**, No. 33, 2016, s. 11-12.

¹⁰³ Mas, **Les turcs dans la littérature espagnole du Siècle d'Or**, C:I, s. 510.

¹⁰⁴ A. Casillas, "Vencer al Turco en la ficción", s. 15. "Moros y cristianos" (Mağribîler ve Hristiyanlar) olarak tabir edilen bu Mağribî ve Türk temalı şenlikler hâlâ günümüzde İspanya'da birçok köyde kutlanmaktadır.

¹⁰⁵ Daha detaylı bilgi için, F. Delclaux, J. M. Sanabria, **Santuarios marianos de Madrid**, Madrid, Encuentro, 1991, 78-79.

popülerliğini kaybettiğinin göstergesi sayılmaktadır. Önemli bir gerileme olduysa da o kadar yaygın bir akım birdenbire sona ermemiş, hatta 17. yüzyılın ikinci yarısında dikkate değer birkaç eser verilmiştir. 18. yüzyıl gibi geç bir dönemde birkaç Türk temalı eser olduğu halde *turquerie* tarzı giderek daha az yaygınlaşmıştır. 1630 yılından itibaren İspanyol yazarlar Lope de Vega'nın mirasını reddedip *turquerie* türünü yenilemeye çalışacaktır. Meşhur yazar ve şair Francisco de Quevedo'nun (1580-1645) 1628 yılında yazdığı *La premática del tiempo* (Zaman Beyannâmesi) eserinde Türk ve Mağribî temasının fazla kullanmasını eleştirmiştir. Bunu yapanlara kafirlik süçü bile yüklemiştir.¹⁰⁶ Benzer biçimde ünlü tiyatro yazarı Luis Vélez de Guevara (1579-1644) da, 1641 yılında yazdığı *El diablo cojuelo* (Topal Şeytan) adlı eserinde o vakte kadar fazla kullanılan Mağribî, Morisko ve Türk temalı eserleri şiddetle kınamıştır.¹⁰⁷ 1641 yılın itibaren Vélez de Guevara'nın, Lope'ye ait *turquerie* modelinden ayrılarak *El príncipe esclavo* (Köle Prens), *El asombro de Turquía* (Türkiye'nin Korkusu) ve *El águilar del agua* (Su Kartalı) gibi eserlerinde ortaya çıkan Türk temaları her hangi kurgusal entrikaları sağlayacak malzeme olarak kullanılmamıştır.¹⁰⁸ Ayrıca 17. yüzyılın ortalarından itibaren İspanyol İmparatorluğu Flandra cephesi ve Portekiz ve Katalunya isyanları ile ilgilendiği için Türk temalı eserler giderek daha nadir olmaya başlamıştır. Kuzey Afrika ve Türkiye'de yer alan olaylar hakkında bilgileri olmasına rağmen Osmanlı dünyasıyla ilgisi tedricen geriliyordu. Örnek olarak diyebiliriz ki bu dönemde tiyatro yazarlarından en ünlü olan Pedro Calderón de la Barca'nın (1600-1681) eserlerinde Türk temaları yer bulmamıştır.¹⁰⁹

Her halükarda 17. yüzyılın ikinci yarısında en önemli *turquerie* örneklerini kısaca bahsedilmeye değerdir. Francisco de Borja'nın Arnavutluk'ta Osmanlılara karşı isyanın öncülüğü yapan İskender Bey'in hayatı, IX bölümde anlatan *Nápoles*

¹⁰⁶ Francisco de Quevedo, **Obras de Francisco de Quevedo Villegas... [tomo primero] Premática del tiempo**, Amberes, Por Henrico y Cornelio Verdussen, 1699, s. 531.

¹⁰⁷ Luis Vélez de Guevara, **El diablo coxuelo, verdades soñadas, y novelas de la otra vida**, Madrid, En la imprenta de Benito Cano, 1812, s. 165.

¹⁰⁸ Alber Mas, **Les turcs dans la littérature espagnole du Siècle d'Or**, C:II, s. 100-107.

¹⁰⁹ Calderón de la Barca Osmanlıları dini düşman olarak bile kullanmamıştır. Eserlerinde toplumsal dindarlığa veya dış düşmanlara ihtiyacı duymayan çok daha kişisel bir iman anlayışı sunmaktadır, a.e. s. 110-112.

recuperada (Napoli'nin Geri Alınışı) adlı eseri 1651'de yayımlanmıştır.¹¹⁰ Ayrıca 1673 yılında Matos Fragoso'nun yazdığı *La corsaria catalana* (Katalan Kadın Korsan) eserinde ünlü korsan Arnavut Memi önemli bir rol oynamaktadır. Aynı yazarın kaleminden çıkmış *El genízaro de Hungría* (Macaristan Yeniçerisi) eserinde birkaç Osmanlı korsanının, Almanlara saldırmak amacıyla Tuna ırmağın yukarı kısmına doğru çıkmasına dair serüveni anlatılmaktadır.¹¹¹ 1678 yılına kadar geç bir tarihte yayımlanmış Cáncer, Villaviciosa ve Moreto'ya ait *Dexar un reyno por otro y Mártires de Madrid* (Başka Bir Krallık İçin Bir Krallığı Terk Etmek ve Madrid Şehitleri) eserin konusu, neredeyse tamamı Türkiye'de ve özellikle Osmanlı hükümdar ve maiyetinin önünde cereyan etmektedir.¹¹² Ancak Altın Çağ'ın muhtemelen en önemli müelliflerden olan ve Türk temalı eserleri en son yazan Juan Bautista Diamante'dir (1625-1687). 1673 yılında yazılmış *El vaquero emperador* (Sığırtmaç İmparator) adlı eserinde İspanyol yazarların arasında herkesce bilinen 1402 Ankara yenilgisinden sonra Timur'un (*Tamerlán*) elinde kalan I. Bayezid'in esaret hadisesi yer almaktadır. Son olarak 1671'de meydana gelen *El tirano castigado* (Cezasını Bulan Zorba) adlı eserinde Diamante, amcası Mustafa'nın lehine II. Osman'ın tahttan indirildiği dönemdeki olayları anlatmaktadır. Nitekim bu eserin, *turquerie*'nin gerileme döneminde ve genel olarak 17. yüzyılda son önemli Türk temalı eser olduğu tasdik edilmektedir.¹¹³

17. yüzyılda İspanyol edebiyatında Türk temasını kullanma eğilimine son verilmiş olsa da 18. ve 19. yüzyıllarda hâlâ birkaç eser bulunması mümkündür. İki imparatorluğun arasında korsanlık yoluyla savaş haline devam edilmesine rağmen 18. yüzyıl boyunca İspanya'da Osmanlı imgesi daha pozitif bir hale gelecektir. Özellikle iki buçuk yüzyıl süren Osmanlı-İspanya mücadelesini sona erdiren 1782

¹¹⁰ Francisco de Borja, **Poema heroico: Nápoles recuperada por el rei Don Alonso**, Zaragoza, Por Juan de Noort, 1651, s. 271-303.

¹¹¹ 1671-1710 arasında belli olmayan bir tarihin sahiptir, Mas, **Les turcs dans la littérature espagnole du Siècle d'Or**, C:II, s. 135.

¹¹² Osmanlı veliahtına fiziksel olarak epeyce benzeyen Madrid'li esir Enrique, hem veliahtı hem de padişahın vefat ettiği zaman tahta çıkarılmaktadır. Neticede hepsinin hile olduğunu meydana çıkıp Enrique ve akrabaları işkence görmekte idiler. Agustín Moreto, **Dexar un reyno por otro y mártires de Madrid**, Murcia, Impresa a costa de Juan López, [s.a.], s. 24-25 ve 33-35.

¹¹³ Mas, **Les turcs dans la littérature espagnole du Siècle d'Or**, C:II, s. 146.

Antlaşması ve Ahidnâmesi yeni bir sayfa açmıştır.¹¹⁴ Manuel Casal y Aguado'nun *El noble Martín de Vargas y tirano Barbarroja* (Soylu Martín de Vargas ve Zorba Barbaros, 1789), *Valor y fidelidad vencen poder y crueldad o Fundak, rayo de Turquía* (Cesaret ve Sadakat, Güç ve Zalimliği Yener veya Fundak, Türkiye'nin Yıldırımı), José Moreno'nun *Viage á Constantinopla* (İstanbul'a Seyahat, 1790) ve *Solimán II o Las tres sultanas* (II. Süleyman veya Üç Sultan Valide, 1831) eserlerinde Osmanlılar, daha olumlu bir şekilde algılanmaya başladığı görülmektedir. Aynı döneminde Avrupa'da ortaya çıkmış Mozart'ın, Rossini'nin veya Gluck'un operalarında da görülmeye başlanmıştır.¹¹⁵ Neticede askeri bakımından Osmanlı İmparatorluğu'nun artık endişe yaratmadığı yeni siyasi düzende Avrupa ve İspanyol edebiyatına da bu durum yansımıştır. Daha nazik ve idealize yeni Osmanlı imgesinde her ne kadar fazlasıyla şarkî öğeler bulunsa da Yeni Çağ'daki siyasi mücadele ortamına ait eski olumsuz imgeler yer almamaktadır.

¹¹⁴ Javier Sabater Galindo, "El Tratado de Paz Hispano-Argelino de 1786", **Cuadernos de Historia Moderna y Contemporánea**, C:V, Madrid, Universidad Complutense de Madrid, 1984, s. 62-63. Daha detaylı bilgi için bkz., İdris Bostan, "Akdeniz'de Osmanlı Direnişi: İspanya'nın 1783 ve 1784 Cezayir Kuşatmaları", **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2011, s. 121-124 ve Hüseyin Serdar Tabakoğlu, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İspanya İlişkileri**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2011, s. 46-47.

¹¹⁵ Ricardo García Cárcel, "La psicosis del turco en la España del Siglo de Oro", **XVI Jornadas de Teatro Clásico**, Almagro, 1993, s. 28.

BİRİNCİ BÖLÜM

AKDENİZ'DE OSMANLI-İSPANYA REKABETİ

16. yüzyıl boyunca, biri Doğu'da diğeri Batı'da yükselen Osmanlı ve İspanyol imparatorluklarının dünya hâkimiyeti için verdiği mücadele büyük ölçüde Akdeniz ve Kuzey Afrika kıyılarında gerçekleşmiştir. Yüzyılın ilk yarısında Kanuni Sultan Süleyman'ın ve V. Carlos'un dünya egemenliği için karşı karşıya gelmeleri, yüzyılın ikinci yarısında ise II. Selim ile II. Felipe arasında gerçekleşen çatışmalar bütün İç Deniz bölgesinin tarihi üzerine mühim bir tesir yapmıştı. Bu mücadele, 1560 Cerbe ve 1571 İnebahtı deniz savaşları gibi büyük “kadırğa savaşları”nın sonrasında taraflar arasında ateşkes imzalanmasının ardından, 16. yüzyıl sonlarından itibaren korsanlık vasıtasıyla devam etmiştir.

Bu bağlamda Akdeniz'de Osmanlı-İspanya ilişkileri ve özellikle İspanyollar tarafından Osmanlı'nın nasıl algılandığı dikkat çekmektedir. Bahsi geçen mevzuyu aydınlığa kavuşturmak maksadıyla bu bölümde korsanlık ve ona bağlı esaret ve irtidat unsurları ele alınacaktır.

1.1. Korsanlık

16. yüzyılda Akdeniz ortak dilinde kullanıldığı gibi İtalyanca kökenli *corso* kelimesinden gelen korsanlık, denizlerde düşman gemilerine ve denizlerden gelerek sahillere yapılan saldırıları ifade etmektedir.¹ Yine korsanlık ve deniz haydutluğu (Batılılarca adlandırılan *piracy*, *piratería*) arasında farkı dikkate almak gerekir. Deniz haydudu veya eşkıyası herhangi bir bayrak altında çalışmayan, bir devletin teşkilatına dahil bulunmayan, yalnızca yerel nitelikte küçük deniz yağmaları yapan

¹ 16. yüzyılda Batılılar daha çok “korsan” kelimesi kullanırken Osmanlılarda korsanlık yapan denizciler için daha çok “levend reisleri” veya “gönüllü reisler” olarak anılmaktaydı. Korsan kelimesi muhtemelen 16. yüzyılın sonlarına doğru yerleşmeye başlamıştır, İdris Bostan, **Adriyatik'te korsanlık: Osmanlılar, Uskolar, Venedikliler 1575-1620**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2009, s. 18-19.

kişidir.² Buna mukabil korsanlık veya deniz akıncılığı, belli bir savaş ortamında, ister haçlı ruhu ister gaza ve cihad, din adına yapılan ve siyasal otoritelerin izniyle meşrulaştırılan bir faaliyet olmaktadır.³ Nitekim korsanlar ve devletler arasında işbirliği yapılmakta ve korsanlar (*corsair/privateer*) bağlı oldukları devletin çıkarları doğrultusunda hareket etmekteydiler.⁴ Bununla beraber, bazen “deniz gerillası” olarak adlandırılan korsanlar, esirlerin fidyesi ve yağmalanan malları satışı dolayısıyla Akdeniz’deki bütün devletleri etkileyen Akdeniz ekonomik sistemin önemli bir parçasıydılar. Bu ekonomik boyut bazılarına göre korsanlığın itici gücünü oluşturmaktaydı.⁵

1575-1580 yıllarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu ve Hristiyan devletler arasında imzalanan ateşkes ve barış antlaşmaları devlet donanmaları arasındaki karşılaşmaları azaltmış ancak Akdeniz’de dolaylı savaş yöntemi olarak korsanlığın geniş bir şekilde yayılmasını teşvik etmiştir.⁶ İnebahtı’ndan sonra *corso* savaşı, geçmişteki kadirga savaşlarının yerine geçmiş ve korsanlık faaliyetleri 1600-1620 döneminde Akdeniz’de zirveye ulaşmıştır.⁷

1.1.1. Cezayir

Osmanlı deniz gücüne saldıran Malta korsanları olduğu gibi, İspanyollar için de en büyük endişe kaynağı Garp Ocaklarının korsanlarıydı. Yalnızca Balear Adaları’ndan yaklaşık 400 mil ve Cebelitarık Boğazı’ndan 700 mil uzaklıkta bulunan Cezayir’in harekât menzili içinde olduğu için İspanya’ya en büyük ve sürekli tehdit

² Bostan, *Adriyatik’te korsanlık*, s. 17 ve Michel Fontenay, *La Méditerranée entre la croix et la croissant: navigation, commerce, course et piraterie (XVIe-XIXe siècle)*, Paris, Classiques Garnier, 2010, s. 324.

³ Fontenay, *La Méditerranée entre la croix et la croissant*, s. 321, John H. Pryor, *Akdeniz’de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş: Araplar, Bizanslılar, Batılılar ve Türkler*, cev. Füsun Tayanç ve Tunç Tayanç, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2004, s. 153-154.

⁴ Fontenay, *La Méditerranée entre la croix et la croissant*, s. 341.

⁵ Bunes Ibarra, *La imagen de los musulmanes y del norte de África*, s. 143-144, Fontenay, *La Méditerranée entre la croix et la croissant*, s. 329-330.

⁶ Bostan, *Adriyatik’te korsanlık*, s. 23 ve Alberto Tenenti, *Venezia e i corsari: 1580-1615*, Bari, Laterza, 1961, s. 196. Bu yıllarda İngiliz ve Hollandalı korsanların Akdeniz’de girip faaliyetini başlaması da katkıda bulunmuştur, Tenenti, *Venezia e i corsari*, s. 8.

⁷ Fontenay, *La Méditerranée entre la croix et la croissant*, s. 361, Tenenti, *Venezia e i corsari*, s. 29-30.

Cezayir korsanlarından gelmekteydi.⁸ Barbaros kardeşlerin Cezayir’e yerleşmesinden itibaren Türk-Berberi korsanlar faaliyetlerini geliştirip Cezayir’i Akdeniz’in korsan başkenti ve en zengin şehirlerinden biri haline getirmişlerdi. Cervantes’in *Los trabajos de Persiles y Segismunda* (Persiles ve Segismunda’nın İşleri, 1617) adlı eserinde serbest bırakılmış bir esir bu korsan üslû söyle izah eder: “Korsanların evrensel limanı, hırsızların barınağı ve sığınağı...”⁹ 16. yüzyılın sonlarında otuz kadirga kadar bir güce sahip olan Cezayirli korsanlar her yıl yüzlerce Hristiyan gemisi yakalayıp İspanyol ve İtalyan sahillerinde binlerce esir alırlardı.¹⁰

Dönemin kronik yazarları korsanlık konusunda bolca bilgi vermektedir. İspanyol rahip Diego de Haedo *Topographia e Historia general de Argel* (Genel Cezayir Topografyası ve Tarihi) adlı eseri değerli bir kaynaktır.¹¹ 1612 yılında yayımlanmış bu eserinde Haedo, Cezayir’in coğrafyası ve tarihi ile ilgili ayrıntılı bir betimleme sunmaktadır. Haedo’nun kroniğinde Cezayirli korsanlar 14-24 oturaklı kalyatlar ve 8-13 oturaklı firkateleri kullandığını söylemekte, bunların çoğunun Şerşel’den (*Sargel*) getirilen pıncal, çam ve meşe kereste ile seksen adımlık bir çapında olan Cezayir tersanesinde yapıldığını anlatmaktadır.¹² Ayrıca 1581 yılında Cezayir’de bulunan bütün korsan reislerin ünvanı, kökeni ve kalyata sayısını belirleyerek sıralamaktadır.¹³ Korsan mürettebattaki savaşçılar ağırlıklı olarak *renegado*’lardan (Hristiyan mürtedler), daha az ölçüde Türklerden ve korsanlık

⁸ J. Pryor, *Akdeniz’de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş*, s. 188-189.

⁹ Miguel de Cervantes, *Obras de Cervantes*, Madrid, Imprenta de Gaspar y Roig, 1866, s. 453.

¹⁰ Haedo, *Topographia e Historia general de Argel*, fol. 116r ve Jean Canavaggio, *Cervantes*, Barcelona, España, 2015, s. 104.

¹¹ George Camamis, Daniel Eisenberg ve Emilio Sola gibi birçok yazarlar Haedo gerçekte Portekizli din adamı Antonio de Sosa olduğunu kanaatindedir. Antonio de Sosa, Cezayir’de esir olarak kaldığı 1589-1591 yıllarda bu eseri yazdığı ileri sürülmektedir. Sonra eseri, Palermo başpiskoposu Diego de Haedo’nun kuzeninin, kendisi de Diego de Haedo isimli Fromista’lı başrahabin ellerine ulaşmış. 1599 yılının civarında Sosa vefat edince Haedo metni İspanya’ya getirmiş ve birkaç yıl sonra onun adına yayımlanmış, García Cárcel, “La psicosis del turco”, s. 21, Emilio Sola Castaño, “La imagen de los turcos en la literatura hispánica del Siglo de oro y la literatura de avisos”, **Mitificadores del pasado, falsarios de la Historia: Historia medieval, moderna y de América: XI Jornadas de Estudios Históricos del Departamento de Historia Medieval, Moderna y de América (Vitoria-Gasteiz, 3 al 5 de noviembre de 2009)**, ed. José Antonio Munita Loinaz, Bilbao, Universidad del País Vasco, 2011, s. 111 ve Márquez Villanueva, **Moros, moriscos y turcos de Cervantes**, s. 17. Ancak bu teoriye karşı mukabil tezler de var, Canavaggio, *Cervantes*, s. 105.

¹² Haedo, *Topographia e Historia general de Argel*, fol. 15v-16r.

¹³ Bkz. Haedo, *Topographia*, fol. 18r.

edebilme izni olan yeniçerilerden oluşmaktaydı.¹⁴ Haedo'ya göre *levante* (Levend) olarak adlandırdığı askerler ganimet dışında hiç maaş almıyorlardı.¹⁵ Bunun yanı sıra en azından yılda üç veya dört kere, daima Cuma veya Pazar günün gece ortasında sefere çıktıklarını ileri sürülmekte, ancak sonra hiç mola vermeden hem yaz hem de kış mevsiminde yelken açtıklarını iddia edilmektedir.¹⁶ İlaş konusunda korsanların genelde peksimet, pilav, bulgur pilavı (*burgu*), peynir, tereyağı, zeytin, zeytinyağı, sirke ve kuru üzüm taşıdığı açıklanmakta, fakat forsalara sadece peksimet verildiğini belirtilmektedir.¹⁷ Ganimet (*galima*) konusunda, ele geçirilecek gemilerin reise, para ve elbiselerin ise mürettebata ait olduğu ifade edilmekteydi. Son olarak, Haedo her hangi bir ganimetin yedide birinin seferin çıktığı limanın hükümdarına teslim edildiğini söylemektedir.¹⁸

Üzerine çalıştığımız dönemin edebi kaynaklarında da Türk-Berberi korsanlardan sıklıkla söz edilmektedir. 16. yüzyılın sonlarında ve 17. yüzyılın başlarında, hem Hristiyan hem de Osmanlı korsanlığının Batı Akdeniz'in dört bir yanında yaygın olduğunu iyice yansıtılmaktadır. Martín de Albio'nun yazdığı 1141 numaralı bir romansında, Barselona'lılar yirmi pare kadırgaya sahip olan bir filonun sahile yaklaştığını görünce şöyle endişeleniyorlardı:

“Kim olabilir düşüncesiyle
Bir korku aldı herkesi

¹⁴ 1564 yılında Alicante'den yakında olan Villardome adasında Don Álvaro de Bazán'ın 21 kadırgalık donanması ve 2 Cezayirli kalyata arasında müsademesini anlatan 13 Eylül 1566 tarihli bir *relación*'da (istihbarat raporu) da korsan yeniçerileri bahsetmektedir, “...Cezayir Kralı bu iki kalyatayı gönderiyordu (...) her biri kralın muhafızları arasından seçilmiş seksen Türk yeniçeri taşımaktaydı...”, Balthasar de Collaços, “Commentarios de la fundación y conquistas y toma del Peñón, y de lo acaescido a los Capitanes de su Magestad desde el año de 1562, hasta el de 64, hechos por Balthasar de Collaços, y dirigidos al illustrissimo señor don Antonio de Toledo Prior de Sanct Joan, y Cavallerizo mayor de su Magestad, y de su consejo de estado y guerra”, ed. Teresa Beltrán, **Textos Lemir**, 2002, (Çevrimçi), www.parnaseo.uva.es, 10 Temmuz 2017. Osmanlı donanmasının gemilerindeki savaşçı olarak yeniçeriler için bkz. İ. Bostan, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. yüzyılda Tersâne-i Âmire**, Ankara, TTK, 2003, s. 235-238.

¹⁵ Haedo, **Topographia**, fol. 16v. 17. asrında levendler, Donanma-yı Hümâyûn'da deniz piyâdesi olarak vazife yapan muhariplardı, Bostan, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı**, s. 241.

¹⁶ Haedo, **Topographia**, fol. 18v.

¹⁷ a.e., fol. 16v.

¹⁸ Haedo, **Topographia**, fol. 17v. Buna karşılık Cervantes *quinto al rey* (krala ganimiyetin beşte biri) kastetmektedir, Cervantes, **Novelas Ejemplares**, Madrid, Espasa-Calpe, 1988, s. 154. Osmanlı deniz gazileri ele geçirdiği ganimetlerin beşte birin kısmını padişaha teslim ediyorlardı, Bostan, **Adriyatik**, s. 20.

Korsanlar dedi kimisi
Kimi Türkiye Türkleri
Kimi Fransızlardır dedi
Yahut Mağrip ahalisi".¹⁹

Sonunda Pavia savaşında esir düşmüş I. François'i taşıyan filonun olduğunu rahatlatarak fark etmişlerdi. Bu türlü romanslarda 1525 yılı civarında İspanya'nın Akdeniz kıyılarında korsan saldırıları yüzünden nasıl bir gerginlik yaşandığı iyice yansıtılmaktadır. Neredeyse yüz yıl sonra *El donado hablador* (1624) adlı eserinde yazar Jerónimo de Alcalá Yáñez bu durumun devam ettiğini ifade eder:

"...sahil kesiminde soymadık yer bırakmazlar, Oran'dan Cartagena'ya, Valensiya'dan Barselona'ya, San Ginés'ten Alicante'ye geçerek guletlerinde (*goleta*) emniyette olan ne bir gemici ne de balıkçı bırakırlar, zira tecrübeli ve usta korsanlar olarak ne göze almadıkları zorluk vardır, ne de zor saydıkları dehşetengiz bir saldırı."²⁰

Evvelden bahsedildiği gibi Miguel de Cervantes beş yıl Cezayir'de esir olarak kalmıştır. Bu tecrübesinden dolayı Akdeniz dünyasını iyi tanıyan Cervantes eserlerinde sıklıkla korsanlıktan bahsetmektedir. Söz gelimi, *El trato de Argel* (1582) başlıklı eserinde kibirli korsan Mami Reis'in Málaga'dan Barselona'ya geçen bir İspanyol gemisini nasıl yakalandığını anlatmaktadır.²¹ Aynı eserde Cezayir'li korsanlar, Bâb-ı Âlî'nin müttefiki oldukları için Fransız gemilerine değil, İspanyol ve İtalyan kadirgalarına karşı tedbirler aldığını gösterilmektedir. Aynı müellife ait *La Galatea*'da (1585) Napoli'den Galicia'ya deniz yolculuğu yapan başkahramanları 15 gemilik bir filo ya sahip olan Arnavut Memi'nin ellerine düşmektedir. Cervantes'in kendi yakalanışını hatırlatan bu hadisede, kuvvetli bir fırtına tarafından dağıtılan korsanlar sonunda Katalunya'nın bir sahilinde karaya oturmak zorunda kalmakta, ancak yerliler onları hoş bir şekilde karşılamamaktadır.²² Yazar Alonso de Castillo

¹⁹ Durán, **Romancero General: Tomo Segundo**, s. 143.

²⁰ Gerónimo de Alcalá Yáñez, **Vida y Aventuras de Alonso, mozo de muchos amos: Tomo II**, Madrid, Imprenta de Ruiz, 1804, s. 275.

²¹ Miguel de Cervantes, **Viage al Parnaso compuesto por Miguel de Cervantes Saavedra... Publícate ahora de nuevo una tragedia y una comedia inéditas del mismo Cervantes aquella intitulada La Numancia: esta El trato de Argel**, Madrid, Antonio de Sancha, 1784, s. 293.

²² Miguel de Cervantes, **La Galatea, dividida en seis libros: compuesta por Miguel de Cervantes Saavedra. Va añadido El Viage del Parnaso del mismo autor**, Madrid, Juan de Zuñiga, 1736, s. 227-232.

Solórzano'ya ait *Lisardo enamorado* (Âşık Lisardo, 1628) adlı eserde de genç Gerarda, Muley Xequé'nin emri altındaki Türk korsanların nasıl onu ele geçirdiklerini şöyle anlatır:

“Altı kadirge tarafından saldırıya uğradık ve bizimkiler karşı tarafın bize karşı sahip olduğu üstünlüğü ve içinde bulunduğumuz durumdan savunma esnasında ölmekten başka şekilde çıkamayacağımızı bildiklerinden teslim olduk...”²³

1611 yılında yer alan bir olayı anlatan *La española inglesa* (İngiliz İspanyol Kadını) adlı Cervantes'in eserinde iki İngiliz korsan gemisi Cebelitarık'tan geçerken Arnavut Memi'nin buyruğu altında iki kadirgaya rastlamaktadır. Türk korsanlar Hindistan baharatları taşıyan Portekizli bir karakayı (*nao*) ele geçirmişti. Kısa bir çatışma ardından İngilizler galip gelmekte ve Hristiyan forsalarını ve bazı Türkleri serbest bırakmaktadır.²⁴ Cervantes'in eserlerinden son örnek olarak, *El Amante liberal* (Fedâkâr Âşık, 1613) eserinde de korsanlar sahneye çıkmaktadır. Bizerte'li korsanlar tarafından Sicilya'daki Trapani'de yaşayan Ricardo ve Leonisa başkahramanlar tutsak edilmektedir. Saldırının ardından korsanlar kısa bir mesafe uzaklaşıp, esirlerin on bin ekülük bir fidyenin ödenmesi için beklemekte, fakat Malta donanması ortaya çıkınca aceleyle Bizerte'ye kaçmaktadılar.²⁵

Lope de Vega'nın tiyatro eserlerinde de korsanlık söz konusudur. Mesela 1618 yılında *El amigo hasta la muerte* (Ölene Kadar Dost) isimli oyunda Don Bernardo Osorio'nun kardeşi, Don Sancho, Tetuanlı korsanlar tarafından yakalanıp Arlaja isimli bir Mağribî hanımefendinin ellerine düşmektedir. Neticede Don Bernardo Tetuan'a gidip kardeşin özgürlüğü geri getirmeyi başarmaktadır.²⁶ Son

²³ Miguel Ángel Tejeiro Fuentes, *Moros y turcos en la narrativa áurea: el tema del cautiverio*, Cáceres, Universidad de Extremadura, 1987, s. 46.

²⁴ Miguel de Cervantes, *Novelas ejemplares*, s. 246-247.

²⁵ Cervantes, *Novelas ejemplares*, s. 147-150. İspanyol sahillerinde bu nevi akınlar sıklıkla olunmaktaydı. Örneğin 1562 tarihli bir *aviso*'ya göre 9 fustalık ve 450 askerlik bir gücüne sahip olan Türk korsanlar, Bolonia plajına varıp, yakında olan Zaaraya kasabayı (günümüzdeki Zahara de los Atunes, Cádiz) yağmalayıp yaklaşık elli esir almışlardı, Andrés de Burgos, *Relación verdadera del rebato q dieron Quatrocientos y cincuenta Turcos en el almadraua de Zaaraya donde saltaron en tierra y a q ora y que fustas trayan. Y la gente q murio de vna parte y de la otra y la que lleuaron catiua*, Sevilla, En casa de Alonso de Coca, 1562, fol. I-III.

²⁶ Félix Lope de Vega, *Onzena parte de las Comedias de Lope de Vega Carpio...*, Madrid, Por la viuda de Alonso Martín de Balboa, 1618, fol. 159v-160r.

olarak, ünlü şair Luis de Góngora korsanlık meselesini daha şiirsel bir şekilde ifade etmektedir. Kendi sözleriyle Türk-Berberi korsanları, Akdeniz'in her iki tarafında "İspanyol balıkçılı"nı aralıksız kovalayan "Afrika doğanı"dır.²⁷

1.1.2. Ünlü Korsanlar

İspanyollar arasında önde gelen Osmanlı korsanları hem kroniklerde hem de edebî eserlerde özel bir yere sahiplerdir. Barbaros kardeşler, Turgut Reis ve Uluç Ali gibi şahıslar dönemindeki İspanyol zihniyetinde adeta efsanevi figürlere dönüşmüştür.

Berberistan'a yerleşmeleriyle İber Yarımadasına Türk tehdidi getiren Barbaros kardeşler şüphesiz bunların en ünlüleridir. Evvelce denildiği gibi 1545 yılında López de Gómara'nın *Crónica de los muy nombrados Oruch y Jaradín Barbarroja* adlı kroniği yayımlanmıştır. Girişte yazar, Barbaros kardeşlerin akınlarından biraz abartılı bir şekilde şikayet etmektedir:

"Buldukları ve keşfettikleri bütün altın ile gümüşü alıp götüren Yunanlar ve Romalılar İspanya'ya bunlar kadar zarar vermediler (...) Araplar İspanya'yı silah zoruyla kazanıp tüm ülkeyi tahrip ettiklerinde daha az İspanyol kanı döktüler..."²⁸

Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz'de hakimiyeti kurmakta önemli rol oynadıklarını vurgulayarak devam etmektedir:

"Barbaros Türklere büyük nam, şöret ve çıkar sağladı; onları Akdeniz'in beyleri haline getirip Messina boğazından Cebelitarık boğazına kadar olan yolu onlara açarak en çok korktukları halk olan İspanyolları yenmeyi öğretti. Ayrıca onlara köle ve servet temin etti."²⁹

Hatta López de Gómara'nın kroniğin ilk kısmı en büyük kardeşi Oruç Reis'e ayrılmaktadır.

²⁷ Durán, *Romancero General: Tomo Primero*, s. 137.

²⁸ Gómara, *Crónica de los corsarios Barbarroja*, s. 15.

²⁹ a.e., s. 19.

1.1.2.1. Oruç Reis

Oruç Reis, kardeşi Barbaros Hayreddin Paşa kadar meşhur olmamasına rağmen İspanyol kaynaklarında sıklıkla yer bulmaktadır. Gómara kendi sözüyle *Omiche'nin*³⁰ doğumunun 1460 yılında yer aldığını belirterek onun kökeninden şöyle bahseder: “Barbaros bazılarının düşündüğünün aksine ne Afrika Mağribîsi bir Türk ne de İspanyoldur; Barbaros bir mürtedin oğlu ve bir Hristiyanın torunu bir Türktür.”³¹ İspanyol kaynaklarında Barbaros (*Barbarroja*) lakabıyla ilgili iki teori belirler, biri şudur: “Baba Oruç” lakabı İtalyan diline *Babaorucca* ve neticede *Barbarossa* (Kırmızı Sakalı) olarak geçmiştir. Diğerisi ise, sırf onun kırmızı sakalı (*barba rossa*) ifade edilmekteydi. Haedo onu şöyle betimler: “Gövdesi çok büyük değildi, ancak güçlü ve yapılıydı; sakalı kızıl, gözleri canlı ve çıkmak gibiydi. Burnu kemerli ve esmer ile beyaz arasında bir renkteydi...”³².

Haedo'ya göre Oruç Reis, 1504 yılından itibaren Berberistan'a geçip Tunus sultanın desteğiyle güç kazanmıştır.³³ 1512 yılında Cezayir'e yakın olan Bicăye'yi (*Bugía*) fethetmeye çalıştığını, fakat başaramadığını yazmaktadır.³⁴ Bu çatışmanın esnasında bir top atışıyla kolundan ağır yaralanmış ve bu andan itibaren kesilen kolu yerine bir demir kol kullandığı söylenmektedir.³⁵ 1510 yılında *Katolik* Kral

³⁰ Herhalde “Oruç” kelimesinden bir deformasyon olarak, V. Carlos'un vakâynüvisi Prudencio de Sandoval onu *Horruc*, benzer şekilde Diego de Haedo *Aruch* ve Lope de Vega *Horrubo* olarak adlandırmaktadırlar. Prudencio de Sandoval, **Historia de la vida y hechos del Emperador Carlos V: Tratase en esta primera parte los hechos desde el año 1500 hasta el de 1528**, Pamplona, En casa de Bartholome Paris, 1614, s. 87, Haedo, **Topographia**, fol. 47r ve Félix Lope de Vega, **Parte veintecino, perfecta y verdadera, de las comedias del Fenix de España Frey Lope Felix de Vega Carpio...Los cautivos de Argel**, Zaragoza, Por la viuda de Pedro Verges, 1647, fol. 233.

³¹ Gómara, **Crónica de los corsarios Barbarroja**, s. 35-36. Burada da Müslüman anlamında Türk kelimesi kullanımın güzel bir örneği olmuştur.

³² Haedo, **Topographia**, fol. 55r.

³³ Haedo, **Topographia**, fol. 47v-48r. 1512 itibaren Berberi'ye geçtiği belirtilmektedir, İdris Bostan, “Oruç Reis”, **DİA**, C:XXXIII, 2007, s. 427.

³⁴ Prudencio de Sandoval 1516 yılında olduğunu yazmaktadır, Sandoval, **Historia de la vida y hechos del emperador Carlos V**, s. 89. Ancak bu olay 1514 yılında vuku bulduğu ve Bicăye'yi ele geçirdiği bilinmektedir, Bostan, “Oruç Reis”, s. 427.

³⁵ Paolo Giovio, **Elogios o vidas breues de los caualleros antiguos y modernos, illustres en valor de guerra que están al biuo pintados en el museo de Paulo Iouio, es autor el mismo Paulo Iouio; y traduxolo de latin en castellano el licenciado Gaspar de Baeça**, Granada, En casa de Hugo de Mena, 1568, fol. 192r.

Fernando'nun hizmetindeki Kont Pedro Navarro, Cezayir'in karşısındaki Peñón adlı adasında korsanlığı önleyecek bir kale inşa ettirmiş ve kuvvetli bir garnizon bırakmıştı.³⁶ Bu tarihten itibaren de Cezayirliler İspanya'ya haraç vermek zorunda kalmışlardı. 1516 yılında Kral Fernando'nun vefat etmesiyle Cezayirliler İspanyol hakimiyetinden kurtulabilmek için Oruç Reis'den yardım istemişlerdi. Gómara'nın deyimi ile: "Bir yandan kendileriyle aynı dinden olduğu için, diğer yandan herkesten daha iyi bir kaptan olduğu için..." ondan aman dilemişlerdi.³⁷ Oruç Reis, Peñón'un garnizonu yenmemişse bile İspanyollarla iş birliğine teşebbüs ettiğini düşünülen Cezayir kralı Selim Tumi'yı (*Selim Eutemi*) öldürterek Cezayir'in yeni hâkimi haline gelmiştir.³⁸ Oruç Reis Cezayir'de güçlendiği zaman, Tilimsân'daki (*Tremecén*) kralları Ebu Hammu'tan (*Abuchemu*) şikâyet eden bazı soylular Oruç Reis'ten de yardım istemişler.³⁹ Eylül 1517'de Oruç Reis fazla bir direnişle karşılaşmadan şehre girmiş ve Gómara'ya göre hainlerin idam edilmesini emretmiştir: "Barbaros Tilimsân'ı teslim edenlere bu karşılığı layık görmüş, zira hainler daima böyle cezalandırılır..."⁴⁰ Hâlbuki Tilimsân tahtından indirilen Ebu Hammu kaçıp İspanyol Diego Fernández de Córdoba'nun (Marki Comares⁴¹) yönetimindeki Vehran'a (*Orán*) sığınmıştır. Ertesi yıl Ebu Hammu, Koronel Martín de Argote yardımıyla Tilimsân'ı kuşatıp yeniden ele geçirmiştir. Kuşatmadan kaçan Oruç Reis, bir

³⁶ Bunes Ibarra, *La imagen de los musulmanes*, s. 317.

³⁷ Gómara, *Crónica*, s. 49-50 ve Sandoval, *Historia de la vida y hechos*, s. 90.

³⁸ Her ikisi de Gómara ve Haedo, Oruç Reis bazı Cezayir'li komplocuların yardımıyla ve şehrini kontrol ele geçirmesi amacıyla Selim Tumi'yi öldürdüğünü ileri sürmektedir. Gómara, *Crónica*, s. 52 ve Haedo, *Topographia*, fol. 51v.

³⁹ Bu konuda dönemin kaynakları mutabık değildir. Sandoval komplocuların Ebu Hammu'nun amcası Muley Abuzeyen'in tarafında olduklarını ileri sürmektedir. Muley Abuzeyen yeğenine karşı isyan edip onu tahtan indirilmişti, ancak sonradan Ebu Hammu iktidarı geri alıp amcasını hapsedmişti. Şimdi bu soylular Ebu Hammu'yu tekrar kaldırması ve Muley Abuzeyen'i özgürleştirmesi için Oruç Reis'e başvuruyordu. Oruç Reis, Muley Abuzeyen'i serbest bırakıp fakat sonra onu idam ettirerek Tilimsân'ın yeni hakimi olmuştur, Sandoval, *Historia de la vida y hechos*, s. 91. Buna karşılık Haedo, komplocuların hatta Ebu Hammu'nun taraftar olduklarını ileri sürmektedir. Tahtı gasp eden Muley Abuzeyen'i kovması için Oruç Reis'i çağırmıştır. Osmanlı korsanına karşı savaşırken Muley Abuzeyen öldüğünü yazmaktadır, Haedo, *Topographia*, fol. 53r. Gómara bu ikinci versiyonu da sunup fakat Muley Abuzeyen "Muley Abdullah" olarak adlandırmaktadır, Gómara, *Crónica*, s. 55.

⁴⁰ Gómara, *Crónica*, s. 56.

⁴¹ Diego Fernández de Córdoba y Arellano, yani Marki Comares hakkında, "1512'de Navarra savaşına katılması için çağrıldı (...) Oran'da kendi yerine vekili, akrabası ve kendi gibi Córdoba'lı olan Don Martín de Argote'yi bıraktı (...) Don Diego 1516'da başkumandan olarak dönene kadar Oran'ın yönetimini üzerine aldı.", Gregorio Sánchez Doncel, *Presencia de España en Orán, 1509-1792*, Toledo, I. T. San Ildefonso, 1991, s. 222.

İspanyol müfrezesi tarafından öldürülmüştür.⁴² İspanyol yazarlar normalde onu öldürdüğü için García Fernández de la Plaza isimli İspanyol teğmen'e verilen *privilegio real*'a (Kraliyet imtiyaz belgesi) başvurmaktadır. Söz edilen belgede olayların Tilimsân'dan yirmi üç fersah uzaklığında⁴³ bulunan *Dugudu* Krallığındaki *Mecenete* dağının yakında olan bir ağılda olduğunu iddia edilmektedir.⁴⁴ Son olarak, kişiliği ve ölümü hakkında Haedo şöyle yazar:

“Fevkalade yiğit, gözü pek, cüretkâr, alicenap ve anlayışlıydı. Savaş hâlinde veya kendine itaatsizlik edilmediği sürece acımasız birisi değildi. Askerleri tarafından çok sevilir, korkulur ve itaat edilirdi ki öldüğünde ardından acı acı ağladılar. Ne kız ne de erkek evlat bıraktı. Mağrip'te on dört yıl yaşadı ve bu süre boyunca Hristiyanlara büyük zayıat verdi...”⁴⁵

1.1.2.2. Barbaros Hayreddin Paşa

İspanyollarca en ünlü ve korkulan Osmanlı korsanı, sonradan Barbaros Hayreddin Paşa olarak adlandırılan Oruç Reis'in kardeşi Hızır Reis'dir. Kronik yazarı Paulo Giovio, Oruç Reis'in ölümünden sonra kardeşinin Cezayir'in yeni hâkimi haline gelmesinden şöyle bahsetmektedir: “Böylece Cezayir krallığı Barbaros Hayreddin'e geçti, cesaretle, bileğinin hatırı sayılır derecede kuvvetli olmasında ve savaşta gösterdiği yiğitlikte kardeşiyle birdi, ancak talihi ondan biraz daha iyiydi”.⁴⁶ V. Carlos'un vakâyinüvisi Prudencio de Sandoval bu sözlerle onu betimlemektedir: “Adı gibi kızıldı, çok kilolu olmasaydı aslında sağlığı yerindeydi; kirpikleri çok

⁴² Sandoval, **Historia**, s. 92. Gómara Ebu Hammu yerine Muley Abdullah (Muley Abuzeyen) Vahran'a sığınıp sonra Martín de Argote'nin yardımıyla Tilimsân'ı ele geçirmiştir, Gómara, **Crónica**, s. 56. Halbuki Haedo'ya göre Marki Comares kendisi (bizzat) Tilimsân kuşatmasını yönetip Oruç Reis'i kovalamıştır, Haedo, **Topographia**, fol. 54v-55r.

⁴³ Yaklaşık 128 km.

⁴⁴ “Privilegio del Emperador concediendo al alferez García Fernández de la Plaza el que pueda llevar por armas un escudo con la cabeza y corona de Barbaroja” (Teğmen García Fernández de la Plaza'nın armasına Barbaros'un Baş ve Tacı Taşıma Hakkını Tevcih eden İmparator'un İmtiyazı), **Memorial Histórico Español**, C:VI, Madrid, Real Academia de la Historia, 1853, s. 487-488 ve Bartolomé Leonardo de Argensola, **Anales de Aragón: I. Estudios y apéndices**, Zaragoza, Institución Fernando el Católico (CSIC), 2013, s. 500-501. Bazen Asturias Prensliğindeki Tineo kasabası doğumlu teğmen, “García de Tineo” yani Tineo'lu García olarak da adlandırılır, Sandoval, **Historia**, s. 92.

⁴⁵ Haedo, **Topographia**, fol. 55r.

⁴⁶ Giovio, **Elogios o vidas breues**, fol. 192r.

uzundu ve zar zor görüyordu. Peltekti, birçok dil bilirdi ve İspanyolca konuşmakla övünürdü”.⁴⁷ Diego de Haedo da kendi portresini sunmaktadır: “Boyuy uzun ve cüsseliydi; sakalı gürdü ve kardeşi Oruç gibi adına Barbaros dedirten kızıl sakalı olmasa da kestane rengindeydi. Kaşları gür, kirpikleri büyüktü.”⁴⁸ Cezayir’e hakim olduktan sonra Kuzey Afrika’da İspanyolların elindeki burçlara aralıksız saldırmaya başlamıştır. Selanikli haham Moşe Almosnino Barbaros’un İspanyol kıyılarını ve adalarını da tahrip etmesini şöyle ifade etmektedir: “...ve Mayorka ile Minorka’yı yıkıp buralardan birçok ganimet ve köle getirdi (...) buraları öyle yerle bir etti ki çok uğraş ve güçlük ile insanlar buraya tekrar yerleştiler.”⁴⁹

Edebiyatta normalde Barbaros Hayreddin Paşa zalim bir imgesiyle sunulmaktadır. Sandoval bu tasviri teyit etmektedir: “Kendi dönemindeki herhangi başka bir korsandan daha zalimdi.”⁵⁰ Kara efsane olsa da olmasa da, Gómara Oruç Reis’in ölümü dolayısıyla öç almak için Cezayir’deki bütün İspanyol esirlerin idam edilmesini emrettiğini anlatmaktadır.⁵¹ Aynı yazara göre bir keresinde Cezayir’de esirler başkaldırdıklarında Barbaros ilk başta hepsinin, fakat sonra merhamet edip yalnızca elebaşlarının öldürülmesini emretmiştir.⁵² Benzer biçimde kibirli ve paragöz bir kişi olarak yansıtılmaktaydı: “...sahip olduğu mevkiye erişebilmek için hatırı sayılır derecede tamahkârdı.”⁵³ Yazar F. Lugo y Dávila *Premiado del amor constante* (1622) adlı eserinde abartılı bir şekilde bunu göstermektedir. Eserin bir sahnesinde, seferden sonra mürettebat arasında ganimet dağıtılırken Barbaros, çift fidye istemek niyetiyle hamile bir İspanyol kadını kendisine ayırmaktadır.⁵⁴ Ayrıca 1535 yılında İmparator V. Carlos Tunus’a geldiğinde şehirden kaçtığı için onu korkak olmakla suçlanmaktadır. Örnek olarak Durán’ın 1148 numaralı romansını zikrederim:

⁴⁷ Prudencio de Sandoval, **Historia de la vida y hechos del emperador Carlos V: Segunda Parte**, Amberes, Por Geronymo Verdussen, 1681, s. 383.

⁴⁸ Haedo, **Topographia**, fol. 61r.

⁴⁹ Moysen Almosnino, **Extremos y Grandezas de Constantinopla**, Madrid, En la imprenta de Francisco Martínez, 1638, s. 99.

⁵⁰ Sandoval, **Historia...Segunda Parte**, s. 383.

⁵¹ Gómara, **Crónica**, s. 67.

⁵² a.e., s. 86.

⁵³ Sandoval, **Historia...Segunda Parte**, s. 383.

⁵⁴ Mas, **Les turcs dans la littérature espagnole d’Or**, C:I, s. 558.

“Kızıl-Sakal, efendiler,
Birçok süvari ile,
Tunus’tan kaçıp,
Cezayir’de saklanan,
Denizde önüne kim gelirse,
Sinsice avucu içine alan.”⁵⁵

Aksine *Presa de Túnez por Carlos V* (V. Carlos tarafından Tunus’un Fethi) adlı 1153 romansında da Barbaros’un Tunus’tan ayrıldığı anlatılmakta, fakat aşığılayıcı sıfatlar kullanılmamaktadır. Hatta eserin bir karakteri Barbaros’tan şöyle söz etmektedir: “Karada kuvvetli, / denizde yüce korsan”.⁵⁶ Haedo’ya göre Tunus’tan Bona’ya geri çekilirken diğer reislerin İstanbul’a gitmelerini tavsiye ettiğinde Barbaros şöyle reddeder: “...nasıl? İstanbul mu? Kaçacak mıyız yani? Bu nasıl bir acizliktir? Her şeye rağmen Flandra’ya, İstanbul’a kaçmak yok, Flandra’ya.”⁵⁷ Nitekim aynı eserde Haedo birkaç yıl sonra yer alan Preveze Deniz Muharebesi’nde (1538) İmparatorluk amirali Andrea Doria’nın Barbaros’tan kaçtığını belirtmektedir: “...Barbaros bununla çok böbürlendi”.⁵⁸ Sandoval da korkaklığını inkâr etmektedir:

“Mücadele ve saldırı anında yiğit ve ihtiyathydı; savaş konusunda bilgili, güçlükler karşısında kuvvetli, talihsizlikler karşısında kararlıydı, zira hiçbir zaman göze çarpan bir zayıflık ve korku alameti göstermemiştir.”⁵⁹

Haedo, 1548 Mayıs ayında 63 yaşında olan Barbaros’un vefat ettiğini ve Osmanlı deniz gazileri için tapınak olacağı kadar kutsal, “İstanbul dışında, Galata’ya beş mil uzaklıkta, Karadeniz’in geçtiği kanalın kıyısında yer alır...”,⁶⁰ Beşiktaş’ta inşa edilen bir türbeye defnedildiğini yazmaktadır. Mezar kitabesi şeklinde Sandoval bu pohpohlacı sözleri anısına adamaktadır:

“...gördüğümüz gibi pek yiğitti; mesleği olan sıradan çömlekçilikten öyle bir makama yükseldi ki İmparator’a kafa tuttu, Cezayir ve Tunus’un kralı ve

⁵⁵ Durán, *Romancero General*, s. 149.

⁵⁶ a.e., s. 153.

⁵⁷ Haedo, *Topographia*, fol. 59r.

⁵⁸ a.e., fol. 60v.

⁵⁹ Sandoval, *Historia...Segunda Parte*, s. 383.

⁶⁰ Haedo, *Topographia*, fol. 61r. Barbaros’un kısa bir hastalıktan sonra 5 Temmuz 1546 tarihinde İstanbul’da vefat ettiğini bilinmektedir, Şerafettin Turan, “Barbaros Hayreddin Paşa”, *DİA*, C:V, 1992, s. 67.

tüm korsanların başı oldu (...) İtalya ve İspanya’da onca kötülükler yaptı ve daha fazlasını yapabilmesi için Türk onu kapudan paşası yaptı ki bu ona verebileceği en yüksek rütbeydi.”⁶¹

Dolayısıyla görüldüğü gibi gerek tarihi gerekse edebi eserlerde Barbaros kardeşler zalim ve paragöz bir imgeyle sunulmaktadır. Ancak her ne kadar Barbaros kardeşlerin zalimliği vurgulanmışsa da, kronik yazarları daima sahip oldukları cesareti ve tartışılmaz askeri marifeti tanımış, üstelik López de Gómara Barbaros Hayreddin Paşa’ya dönemin en üstün deniz kaptanı unvanını tevcih etmiştir: “Deniz ehli arasında en iyi kaptandı ve hâlâ da öyledir ki daha nice şeyleri ve fazlasını yaptı...”⁶²

1.1.2.3. Turgut Reis

Barbaros kardeşlerle birlikte deniz gazâlarında bulunan Turgut Reis (*Dragut*, *Dargut*, *Dargute* veya *Dorgut*) de İspanyol kaynaklarında önemli bir yere sahiptir.⁶³ 1540 yılında Andrea Doria’nın yeğeni Giannettino Doria (*Juanetín Doria*) tarafından esir alınmasından sıklıkla bahsedilmektedir. Bu dönemin İspanyol yazarların arasında Giannettino Doria’nın üç bin dükalık bir fidye alarak onu serbest bırakması Hristiyan sahillerin zararına olacak koskoca bir hata olduğu kabul edilmekteydi.⁶⁴ *Türkiye Seyahati*’nde Turgut Reis’i bizzat tanıdığını iddia eden Urdemalas bu konu ile ilgili şöyle anlatmaktadır: “Bu durumla Turgut da çok alay ederdi. Serbest kalınca her bin dukaya karşılık bir milyondan fazlasını elde ettiğini söylerdi”.⁶⁵ Ayrıca *La Conquista de África* (Afrika’nın Fethi, 1570) adlı eserinde, kronik yazarı Diego

⁶¹ Sandoval, *Historia...Segunda Parte*, s. 383.

⁶² Gómara, *Crónica*, s. 114. Hatta Gómara, karşılarına çıkabilecek zorluklara karşı düşmanın erdemlerini tanımalarının elzem olduğunu, milli gururun bunu önlemesine asla izin verilmemesi gerektiğini ileri sürmektedir, a.g.e., s. 14-16.

⁶³ Hem İspanyol hem de Osmanlı kaynaklarında Turgut Reis’in imgesi üzerine geniş bilgi edinmek için bkz. E. Önalp, “Türk ve İspanyol Kaynaklarına Göre Turgut Reis’in Kişiliği”, **2. Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu (1-4 Kasım 2103): Bildiriler**, C:I, Ed. Cihan Yemişçi v.d., Bodrum, Bodrum Belediyesi, 2015, s. 40-53.

⁶⁴ Bunes Ibarra, *La imagen de los musulmanes*, s. 172. Bu söz konusu üç bin dükalık fidyesi İspanyol kaynaklarda mevcuttur, E. Önalp, “Türk ve İspanyol Kaynaklarına Göre Turgut Reis’in Kişiliği”, s. 50. Ancak öbür versiyonda, 1544 yılında Fransa için yürüttüğü yardım hareketinden dönüş sırasında Barbaros’un Ceneviz’i yağmalamakla tehdit etmesi üzerine Turgut Reis serbest bırakıldığı iddia edilmektedir, İdris Bostan, “Turgut Reis”, *DİA*, C:XLI, 2012, s. 417.

⁶⁵ Villalón, *Türkiye Seyahati*, s. 321.

Fuentes Ceneviz sahillerine bir daha saldırmayacağına dair sözünü tutmamakla onu suçlamaktadır. Buna cevaben Turgutça Bey söz edilen şartlarını zorla kabul ettiği için artık geçerli olmadığını ileri sürmektedir.⁶⁶

Genel olarak başvurulmuş kaynaklarda epey olumsuz bir imge söz konusudur. Giriş kısmında bahsedilen *La Maltea* eserinde oldukça aşağılayıcı bir portresi sunulmaktadır: “...denizde yaptığı onca hırsızlıkla meşhur olan hunhar ve acımasız kurt Turgut.”⁶⁷ 1541 tarihli Cezayir seferine dair Vélez de Guevara’nın *La mayor desgracia de Carlos V y hechicerías de Argel* (V. Carlos’un En Büyük Talihsizliği ve Cezayir Büyücülüğü) adlı tiyatro oyununda da cesur olduğu söylenmesine rağmen gururlu ve zalim bir korsan olarak sunulmaktadır.⁶⁸ Cervantes’in *Persiles* adlı eserinde “...Hristiyan esirlere muamelede zalim olduğu kadar ünlü bir korsan...” kelimelerle onu betimlemektedir.⁶⁹ Luis de Góngora’ya ait *El forzado de Dragut* (Turgut Reis’in Kürek Mahkûmu) adlı meşhur romansında Turgut Reis’in kadirgasında kürekçilik yapan bir İspanyol kendi durumundan şöyle ağlamaktadır:

“Bir Türk kadirgasının
Sert oturağına bağlanmış
İki eli kürekte
Ve iki gözü karada
Turgut’un kürek mahkûmu
Marbella’nın sahilinde
Küreğin ve zincirin
Haşin sesinden dert yanıyordu.”⁷⁰

⁶⁶ Diego de Fuentes, *Conquista de África donde se hallaran agora nuevamente recopiladas por Diego de Fuentes muchas y muy notables hazañas de particulares caualleros*, Anvers, En casa de Philippo Nutio, 1570, fol. 5r-5v.

⁶⁷ Sans, *La Maltea*, fol. XXXVIIv. Yazarı Hipólito Sans ayın bağırdığı gibi vahşi bir şekilde savaşa katıldığını bile anlatmaktadır, *La Maltea*, fol. XLVIIv.

⁶⁸ Luis Vélez de Guevara, *Parte veynte y quatro de las comedias del Fenix de España Lope de Vega y Carpio y las mejores que hasta aora han salido...*, Çaragoça, Por Diego Dormer, 1633, fol. 129v-130r. Halbuki eserde birçok tarihi hatalar bulunmaktadır. Örneğin Turgut Reis 1541 tarihli Cezayir seferinde olduğunu söylenmektedir, fakat o anda Giannettino Doria’nın ellerindeydi. Keza ciddi bir anakronizm olarak Cezayir’de başarısızlıktan sonra V. Carlos geri çekilip Tunus’u fehtettiğini anlatılmaktadır.

⁶⁹ Cervantes, *Obras de Cervantes*, s. 453.

⁷⁰ Özlem Kumrular, *Avrupa’da Türk düşmanlığının kökeni: Türk Korkusu*, İstanbul, Doğan Kitap, 2008, s. 305.

Aynı eserde Maltalı beş gemi görünce Turgut Reis geri çekilmeye karar vermekte, yazara göre taktiği onurdan üstün tutmaktadır:

“Ne korkaklık olup olmadığına bakar,
Ne de arkasından seslenene,
Zira bazen kaçmaktan
Büyük zaferler elde edilir.”⁷¹

1550 yılında Mehdiye (*Mahdía/África*) Kalesi’nin fethine dair 1154 numaralı uzun romansında, yazar Lorenzo de Sepúlveda Turgut Reis’i cesur ve kurnaz olarak tanımlayıp aynı zamanda da aşırı hırslı olduğunu ifade etmektedir.⁷² Halk arasında da İspanyol sahillere karşı ettiği akınları iyice bilinmekteydi. 1550 yılında Turgut Reis’in yağmaladığı Mayorka adasındaki Pollença kasabasında söz konusu olaylarını hatırlatan törenler günümüzde hala yapılmaktadır.⁷³

Sonuç itibariyle diyebiliriz ki Barbaros kardeşler ile olduğu gibi, her ne kadar İspanyol kaynaklarında Turgut Reis deniz kaptanı ve savaşçı olarak değeri tanınmışsa da söz tutmayan, zalim ve tamahkar olmakla suçlanmaktadır.

1.1.2.4. Arnavut Memi

Arnavut bir dönme olan Arnavut veya Arnaut Memi’nin (*Arnavut Mami*) kısaca bahsedilmesi kayda değerdir. İspanyollar arasında bilhassa 1575 yılında Cervantes’i taşıyan *El Sol* kadirgasını ele geçirdiği ve onu esir olarak Cezayir’e götürdüğü için ünlüdür.⁷⁴ Cervantes’in *La Galatea* adlı eserinde kendi yakalanışı gerçekçi bir şekilde hatırlatan bir hadise yer almaktadır. Eserde on beş kalyatalık bir

⁷¹ Durán, **Romancero General: Tomo Primero**, s. 143.

⁷² Durán, **Romancero General: Tomo Segundo**, s. 153-162.

⁷³ Martín Asuero, “La lucha contra el turco”, s. 97. Aynı yılda Valencia’da yağmaladığı Cullera kasabasında Turgut Reis’e ait bir mağara olan bugün Turgut Reis’in faaliyetini ve genel olarak 16. yüzyılın ortalarında Akdeniz’de korsanlık meselesini ele alan “Cueva-Museo del pirata Dragut” adlı bir müze olarak ziyarete açıktır. Ancak ondan bahsedince her zaman deniz haydudu (*pirata*) ifadesi kullanılmaktadır.

⁷⁴ Canavaggio, **Cervantes**, s. 103. Türk kadirgalarının kaptanı Arnavut Memi (Memo veya Mehmed olabilir), *El Sol*’ü yakalayan kadirganın reisi ise Deli Mami isimli biri olduğu bilinmektedir, E. Önalp, “Cervantes’in Türklere esir düşmesi ve esaretinin eserlerine yansımaları”, **OTAM**, No. 3, Ankara, 1992, s. 301.

güce sahip olan Arnavut Memi Hristiyan gemisini ele geçirip başkahramanı tutsak etmektedir.⁷⁵ Diego de Haedo da 1581 yılında Cezayir’de olan korsan reislerini sıralarken yalnız kraldan sonra Cezayir donanma komutanı (*capitán de la mar*) olarak onu sunmaktadır.⁷⁶ Ayrıca Toledo’lu Diego Galán 1589 yılında Vehran’ya gitmek niyetiyle Tres Forcas Burnu (Ras Tetla Madari) yakınından geçerken Arnavut Memi’nin eline düştüğünü bildirmektedir.⁷⁷ Bununla beraber Juan Matos Fragoso’ya ait *La corsaria catalana* (Katalan Korsan Kadını, 1673) adlı tiyatro eserinde Arnavut Memi öncü bir rol oynamaktadır. Yanlış kökeni sunularak bu şekilde onu takdim edilmektedir:

“İşte bu Hristiyan kıyıların
En korkulu korsanı Arnavut Memi,
Altı gemiyi idare eden
Calabrialı mürted
Biserta muhafızlarından.”⁷⁸

Son olarak, Cezayir deniz komutanı vefat edince şöyle figan edilmektedir:

“Afrika ve Asya’nın yiğidi
Artık ruhunu Muhammed’e teslim etti...
Bu hazin trajediye
Tüm Osmanlı İmparatorluğu ağlasın...”⁷⁹

1.1.2.5. Uluç Ali Paşa

Uluç Ali Paşa (*Uchalí*) da İspanyol kaynaklarında mühim bir yeri hak etmektedir. Aslen Kalabriyeli olduğu ve Uluç lakabıyla anıldığı bilinmektedir.⁸⁰ İspanyolların arasında saç mantarı enfeksiyonu (*tinea capitis*) olduğu için ‘Saçkıran

⁷⁵ Cervantes, *La Galatea*, s. 227-229.

⁷⁶ Haedo, *Topographia*, fol. 18r.

⁷⁷ Diego Galán, *Relación del cautiverio y libertad de Diego Galán, natural de la villa de Consuegra y vecino de la ciudad de Toledo*, Toledo, Diputación Provincial de Toledo, 2001, s. 51-52.

⁷⁸ Juan de Matos Fragoso, *La corsaria catalana*, Madrid, En la imprenta de Antonio Sanz, 1745, fol. B4v-C1r.

⁷⁹ Matos Fragoso, *La corsaria catalana*, fol. C1r.

⁸⁰ Haedo, “Uluç” lakabı Arapçada yeni Müslüman veya sırf dönme anlamına geldiğini yazmaktadır, Haedo, *Topographia*, fol. 77v. Uluç lakabı Kuzey Afrika’da “Arap olmayan kâfir ve dinsiz” anlamındaki “ılç” kelimesinden gelmekteydi, İdris Bostan, “Kılıç Ali Paşa”, *DİA*, C:XXV, 2002, s. 411.

Kalabriyeli' (*el calabrés tiñoso*) lakabıyla anılmaktaydı. Cervantes Don Kişot'te yer alan Esir öyküsünde bunu şöyle kasteder:

“Kendisine Kel Uluç Ali [*Fartax Uchalí*] derlerdi, [Türk dilinde] kel [saçkıran] dönme anlamında; gerçekten de keldi. Türkler'de, sahip oldukları kusur veya meziyetlere göre isim takmak âdettir. Çünkü onlarda Osmanlı hanedanından gelen sadece dört soyadı vardır; diğerleri, dediğim gibi bedensel kusurlarına veya ruhsal meziyetlerine göre isimlendirilirler.”⁸¹

Bunun yanı sıra Haedo, Cerbe deniz savaşında Uluç Ali Paşa, Turgut Reis ve Piyale Paşa ile birlikte cesurca katıldığını ve o andan itibaren Piyale Paşa'nın saygısını kazanıp tedricen Osmanlı kaptanların arasında iyi bir şöhret kazandığını anlatmaktadır.⁸² İnebahtı Deniz savaşına dair *El águila del agua* (Su Kartalı) Vélez de Guevara'nın tiyatro eserinde, savaştan önce askerlerin moralini bu şekilde yükseltecek cesur ve gururlu bir Uluç Ali Paşa sunulmaktadır:

“Mars'ın soyundan gelen savaşçı,
Yiğit yeniçeriler
Allah'ın kibirli kırbaçları,
Avrupa'nın şimşekleri, Levant'ın güneşleri,
Türk hilalleriyle
Arttırdınız talihinizi...”⁸³

Haedo, savaşın ilk anlarında saldırmak istemeyen Uluç Ali Paşa'nın, nihayetinde zekâ ve beceriyle Malta kadirgalarını yenmeyi başardığını bildirmektedir.⁸⁴ Halbuki Durán'ın 278 numaralı romansında daha aşağılayıcı bir niyetiyle ona “köpek” diye hitap edip korkakça savaştan kaçtığı yazılmaktadır.⁸⁵ İnebahtı'da kahramanlığı ödüllendirilerek Cezayir beylerbeyiliğine ve Osmanlı donanmasının kaptanpaşalığına getirilen Uluç lakabı yerine o andan itibaren Kılıç Ali Paşa olarak adlandırılacaktır. Cervantes ise, *Uchalí*'yi bizzat tanımamasına karşılık

⁸¹ Cervantes, *La Mancha'lı Yaratıcı Asilzade Don Quijote*, s. 345. Görüldüğü gibi Cervantes onu saçkıranı olduğu anlamında *Fartax* olarak adlandırmaktadır. Haedo ve Balbi di Correggio bu *Fartax* terimi de kullanıp hatta Haedo, Cervantes gibi saçkıranı olanın anlamında türkçesinden geldiğini iddia etmektedir, Haedo, *Topographia*, fol. 77v ve Balbi di Correggio, *La verdadera relación...*, fol. 48v.

⁸² Haedo, *Topographia*, fol. 77v ve 83r.

⁸³ Luis Vélez de Guevara, *El águila del agua y batalla naval de Lepanto*, BNE, El yazması Sig. RES/111, 1642, fol. 49r.

⁸⁴ Haedo, *Topographia*, fol. 79v.

⁸⁵ Durán, *Romancero General: Tomo Primero*, s. 143.

onun hakkında oldukça bilgi sahibiydi ve epeyce olumlu bir portresini sunmaktadır: “...ahlâklı ve iyi bir adamdı, [üç bine kadar sahip olduğu] esirlerine çok insanca davranırdı...”.⁸⁶ Kendi esirlerine muamelesinde ölçülü olmasına rağmen Haedo, düşmanlara ve özellikle Malta şövalyelerine karşı oldukça zalim olduğunu gösteren birkaç hadise anlatmaktadır. Örneğin 1569 yılında Lanfre Duche isimli bir Malta şövalyesinin saatte iki yüz sopa ile cezalandırılmasını emrettiğini yazmaktadır.⁸⁷

Son olarak, hem Cervantes hem de Haedo’nun Kılıç Ali Paşa’nın ölüm tarihini yanlış aktarması göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki 1574 tarihinde, Tunus’un fethinden birkaç ay sonra vefat ettiğini söylemektedir. Diğeri ise 1580 yılında 72 yaşında öldüğünü ifade etmektedir.⁸⁸ İhtimal ki son yıllarda Batı Akdeniz’den uzak kalan Kılıç Ali Paşa hakkında yeterince bilgiye ulaşamayan İspanyol yazarlar yanılmaktadır. Diyebiliriz ki zalimliği hususunda her ne kadar çelişkili iddialar olsa da, kaynaklarda muazzam bir kaptan olduğunda fikir birliği bulunmaktadır. Hatta Vera y Ordoñez de Villaquirán’a ait *Heroydas bélicas y amorosas* (1622) eserinde Kılıç Ali Paşa’nın Barbaros ve Cigalazade ile birlikte Akdeniz tarihinin en büyük üç korsanından birisi olduğu iddia edilmektedir.⁸⁹

Korsanlığa ait bu bölümü bitirmeden önce zalimlik konusundan kısaca bahsedilmesi gerekir. İspanyol kaynaklarında ve özellikle esir hikâyelerinde Osmanlı korsanlarının zalim olduklarını görüşü epeyce yaygındı. Ancak görüldüğü gibi onların daha az aşağılayıcı portreleri de mevcuttur. Ayrıca Hristiyan korsanların zulmünü anlatan hadiseler de bulunmaktadır. Osmanlı kadırgalarında forsaların durumu nasıl olduğunu sorusuna Urdermalas şöyle yanıtlar: “Hristiyan gemilerinin daha iyi olduğunu mu sanıyorsunuz? Onlar bunlardan beter”.⁹⁰ Benzer şekilde Cervantes’in *El amante liberal*’da Ali Paşa’nın kadırgasına Hristiyan korsanların

⁸⁶ Cervantes, *La Mancha’lı Yaratıcı Asilzade Don Quijote*, s. 345.

⁸⁷ Haedo, *Topographia*, fol. 118r.

⁸⁸ Miguel de Cervantes, *Don Quijote de la Mancha: Edición Conmemorativa IV Centenario Cervantes de la Real Academia Española*, Barcelona, Alfaguara, 2015, s. 408. Haedo, *Topographia*, fol. 80v. Kılıç Ali Paşa’nın 25 Haziran 1587 tarihinde vefat ettiğini bilinmektedir, Bostan, “Kılıç Ali Paşa”, *DİA*, s. 412.

⁸⁹ Diego de Vera y Ordoñez, *Heroydas belicas y amorosas*, Barcelona, Por Lorenzo Deu, 1622, fol. C2r.

⁹⁰ Villalón, *Türkiye Seyahati*, s. 51.

yaklaştığı düşünülürken: “...zira, Hristiyan olmalarından dolayı Mağribîler esir olmaktan korkarlardı ve Hristiyanlar ise özgürlüklerine kavuşsalar bile kendilerini soyulmuş ve yağmalanmış bulurlardı.”⁹¹ Aynı eserde Hristiyan esir Leonisa Osmanlı korsanlarından şöyle söz etmektedir: “...Sekiz gün boyunca adada kaldık ve bana Türkler göz kulak oldu; bana sanki kızkardeşleriymişim, hatta bundan da ötesiymişim gibi saygıyla davrandılar.”⁹² Dolayısıyla düşmanın şeytanlaştırılmasının olağan olduğu bir dönemde İspanyol kaynaklarında sunulan Osmanlı korsanların portresi genelde olumsuz, kimi zaman mütenakız, nadiren de beklenmedik şekilde olumlu olduğu söylenebilir.

1.2. Esaret

Bu dönemde esaret sadece korsanlığa özgü bir fenomen değil, aynı zamanda korsanlıkta olduğu gibi Akdeniz’deki ekonomik sistemin esas bir parçasıydı. Böylece esaret, Berberi’de veya Türkiye’de esir tutulan birçok İspanyollar üzerinde silinmez bir iz bırakmıştır. Cervantes başta olmak üzere Octavio Sapiencia veya Diego Galán gibi azat olan esirlerin sonradan yazılmış eserlerinde, kendilerinin yaşamış oldukları tecrübeler anlatılmıştır.

Türkiye Seyahati’ne ait bölümünde söylendiği gibi, bu esir hikâyeleri normalde belli bir şema gösteriyor: deniz seyahati, çatışma ve korsanlar tarafından esir edilme, esaret, Türklerin arasında yaşam ve dönme meselesi ve en sonunda fidye veya kaçış vasıtasıyla kurtuluştur. Gelecek sayfalarda daha ayrıntılı biçimde bu konulara bir göz atılacaktır.

1.2.1. Yaşam Şartları

Söz konusu esaret anlatılarında ilk başta, denizde ya da kıyıda, Osmanlı korsanları tarafından gerçekleştirilen saldırı ve esir alınış yer almaktadır. Bazen nadir de olsa, mesela Cervantes’in *Los baños de Argel*’de (Cezayir Zindanları) Don

⁹¹ Cervantes, *Novelas ejemplares*, s. 181.

⁹² a.e., s. 174.

Fernando ve sevgilisi Constanza olduğu gibi, bazı karakterler kendi iradesiyle sevgilisini kurtarmak niyetiyle Berberi'ye geçmektedir.⁹³ Korsanlar Cezayir'e, Tunus'a veya İstanbul'a döndüklerinde esirleri satmak üzere pazara götürmektedir. İspanyol yazarlar bu anları oldukça dramatik bir şekilde betimlemektedir. Lope de Vega'nın *Los cautivos de Argel*'de (Cezayir Esirleri) bir aile ayrılırken ebeveynlerin çocuklarına Hristiyan dininden çıkmayacaklarına dair yemin ettirdikleri anlatılmaktadır.⁹⁴ Benzer bir sahnede, *El Trato de Argel*'deki (Cezayir Muamelesi) bir köle tüccarı dönme hususunu bu sözlerle kastetmektedir: "Başta çok ağlarlar / ve sonra eskilerden bile daha dindar / Müslüman olurlar."⁹⁵ Diego Galán, Cezayir pazarında hayvan gibi getirilip satıldığından şikayet etmektedir.⁹⁶ Keza Octavio Sapiencia Tunus pazarında aynı olayları betimlediği için bu hadiselerin fazla mübalağalı olmadığını düşünmek mümkündür.⁹⁷

Yalnız esir soylu veya zengin olduğunda sonradan yüksek bir fidye almak umuduyla reisler ve paşalar tarafından istenmekteydi. Söz gelimi Arnavut Memi tarafından yakalandığı zaman, Cervantes'in İnebahtı'da cesurca savaştığı için Don Juan de Austria ve Sessa Dükü tarafından yazılmış iki tavsiye mektubu elinde olduğundan önemli bir kişi olarak addedilmesine sebep olmuş ve özgürlüğü için beş yüz altın ekülük bir fidye istenmiştir.⁹⁸ Bundan dolayı *Los baños de Argel*'de korsan Gâvur Ali'nin (*Cauralı*) eşi Halima isimli karakterin belirttiği gibi, bu "fidyeli" esirler daha iyi bir muamele görmektedirler: "...zira eğer fidye ödeyecekse / adil ve nazik bir muamele / göreceksin demektir."⁹⁹ Diğer esirler gerek tarlalarda çalışmakta, kereste toplamakta, gerekse binaları inşa etmekte ve elbette forsalıkta çalıştırılmasına rağmen fidye beklenen esirler onlardan farklı olarak sadece ev işleriyle görevlendirilmekteydi.

⁹³ Cervantes, *Los baños de Argel*, fol. 61r-61v.

⁹⁴ Lope de Vega, *Los cautivos de Argel*, s. 249-250.

⁹⁵ Cervantes, *El trato de Argel*, s. 323.

⁹⁶ Galán, *Relación del cautiverio*, s. 52-54.

⁹⁷ Sapiencia, *Nuevo Tratado de Turquía*, fol. 2v.

⁹⁸ Canavaggio, *Cervantes*, s. 105.

⁹⁹ Cervantes, *Los baños de Argel*, fol. 68r-68v.

Esaret yaşam koşullarını anlatırken iki tavır söz konusudur. Biri, esirlerin sahiplerinin nasıl merhamet gösterip onlara şefkatle davrandığını gösteren oldukça idealize bir bakış açısıdır. Kurgu hikayelere özgü bu yaklaşıma göre, Hristiyan esirlerin Müslüman sahiplerine âşık olmalarını, ta kendi dininden döndükten sonra Osmanlı hiyerarşinin kademelerini hızla atlamalarını görmek mümkündür. Söz gelimi Pérez de Montalbán'ın *La desgraciada amistad* (Talihsiz Dostluk) adlı eserindeki esir Felisardo, Tunus Kralı Celín Hamete'nin güveni kazanıp maiyetinde bulunmaktadır.¹⁰⁰ Diğer taraftan daha gerçekçi, esirlerin çilelerini anlatan başka bir tasvir mevcuttur. Din adamı ve yazar Jerónimo Gracián de la Madre de Dios zikredilen mevzuya ait *Tratado de la redención de captivos* (1609) adlı eserinde tutsakların Cezayir zindanlarında perişan durumu betimlemektedir.¹⁰¹ Hem kronik hem de edebi eserlerde, kendi vatanı için nostalji duyan esirler zorlu ağır çalıştırmalardan ve esaretten şikâyet etmektedir. *El amante liberal*'da Mahamut isimli karakter bu acı veren sözlerle esaretten bahsetmektedir: “Dünyanın en neşeli gönlünü kedere büründürmek için sadece esaretin yeterli olduğu...”.¹⁰² İspanya'ya dönüşünün akabinde, Cervantes esaretin leitmotif'i olan *El Trato de Argel* (1582) adlı eserinde Cezayir'deki Türk-Berberi dünyasının gayet gerçekçi ve tarihi bakımından değerli bir portresi sunulmaktadır. Esareti, Fátima karakterin ağzından bu şekilde tarif etmektedir:

“Artık özgürlüğün yok,
Zincire vurulmuş,
Zavallı, çıplak, yorgunsun,
İhtiyaç içinde,
Bin bir türlü badireye,
Sopalara, tokatlara,
Gündüz vakti karanlıkta kaldığın
Zindanlara, hapishanelere düşarsın.”¹⁰³

¹⁰⁰ Juan Pérez de Montalbán, *Svcessos y prodigios de amor*, Barcelona, Por Pedro Lacavalleria y a su costa, 1640, fol. 125v-126v.

¹⁰¹ Bkz. Jerónimo Gracián de la Madre de Dios, *Tratado de la Redención de captivos: En que se cuentan las grandes miserias que padecen los Christianos, que están en poder de infieles, y quan santa obra sea la de su rescate*, Brvssellas, En casa de Iuan Momarte, 1609.

¹⁰² Miguel de Cervantes, *Örnek alınacak hikayeler*, çev. Nazlı Hülya Soydan, İstanbul, Kırmızı, 2010, s. 94.

¹⁰³ Cervantes, *El trato de Argel*, s. 285.

Diego de Haedo'nun kronik eserinde de hekim Antonio de Sosa'nın ağzından tutsaklığın sert şartları şöyle çizilmektedir:

“...onu öyle çıplak, öyle aç biilaç, öyle badirelere düşer, bir taşa bağlı, onca süre bir başına, öyle ıssız, öyle soğuk, öyle nemli ve karanlık bir odada yalnız, gözlerden ırak, gizli saklı bir yerde kapalı; bunun gibi bir zalimlik veya kötülük var mıdır?”¹⁰⁴

Keza esirlerin Hristiyan dönmelerin, yeniçerilerin ve paşaların ellerinden çektiği zulümler de anlatılmaktadır. Cervantes, “O da gelmiş geçmiş en zalim dönme...”¹⁰⁵ olan Venedikli Hasan Paşa'nın (*Hasán Veneciano*) gaddarlığını vurgulayıp Cezayir'de son yılların sahibine ait bu sözlerle nakletmektedir:

“Her gün birini asıyor, bir başkasını kazığa vuruyor, bir diğerinin kulağını kesiyordu; üstelik bunları öyle sebepsiz yere yapıyordu ki, Türkler bile sırf yapmış olmak için, bütün insanlığın katili olmak onun mizacında olduğu için yaptığını kabul ediyorlardı.”¹⁰⁶

Hâlbuki, İspanyol müellif birkaç kere kaçmaya teşebbüs ederken yakalandıysa bile Hasan Paşa onun hayatını bağışladığından sanki bahsetmeyi unutmaktadır. Cervantes, Türkiye'deki esareti tanımamasına rağmen Garp Ocaklarındakine benzer olduğunu düşünmektedir, zira sahipler daima Türk'tür.¹⁰⁷ Aksine bu konuda kronik yazarı Octavio Sapiencia İstanbul'da esaretin daha haşin olduğunu iddia etmektedir:

“...kimse Konstantinopolis'e esirleri fidye ile kurtarmaya gelmez, zira burası Hristiyanlara eziyet edilen barbarlığın merkezidir ve burada daima Mağrip'e nazaran daha fazla esir bulunur ve daha çok zulme maruz kalırlar; bunları söylerken tecrübeme dayanıyorum, çünkü her iki yerde de esaret yaşadım...”¹⁰⁸

¹⁰⁴ Haedo, *Topographia*, fol. 96v.

¹⁰⁵ Cervantes, *La Mancha'lı Yaratıcı Asilzade Don Quijote*, s. 346.

¹⁰⁶ a.e., s. 346-347.

¹⁰⁷ Mas, *Les Turcs dans la littérature espagnole d'Or*, C:I, s. 361.

¹⁰⁸ Sapiencia, *Nuevo Tratado de Turquía*, fol. 61v.

Türkiye Seyahati eserinde de Pedro de Urdemalas İstanbul’da esirlerin zorlu çalıştıklarına ve kötü muamelerine maruz kaldığını ayrıntılı şekilde yazmaktadır.¹⁰⁹ Osmanlı kadırgalarında yıllarca kürek çeken Diego Galán esirlerin kışın Tersâne-i Âmire’de kadırgaları inşa etmekte, baharda donanmayla çıkıp forsa olarak çalıştırıldığını anlatmaktadır.¹¹⁰ Her hâlükârda esirlerin maddi olarak değeri, hatta Berberistan’daki çoğu şehirleri ekonomik itici gücü olduğu için olabildiğince canlı kalmasına bakılmaktaydı. Sapiencia anlatır ki Murat Reis (*Morath Arraez*) isimli bir korsana göre esirleri öldürmek mal kaybı demektir. Bu korsan, esir mülkiyeti konusunda bu zalim sözlerle tavsiye ediyordu: “Esire yiyecek ver, zincire vur, göz kulak ol; eğer canını alırsan, onu bir kere öldürmüş olursun, ancak canlı, kürek başında olursalar onları her dakika öldürmüş olursun.”¹¹¹ Bu sefil durumun nezdinde Tanrı, Hristiyanların günahlarını çeksınler diye esaretin var olmasına izin verdiği düşünölmekteydi.¹¹²

Her türlü kötü koşula rağmen zindanlarda bazen ayinin yapılmasına izin veriliyordu. Haedo, Cezayir’de gardiyanlara bir miktar para verilerek her Pazar gününde ayin ve arada sırada dini kutlamalar yer alındığını anlatmaktadır.¹¹³ Her ne kadar kurgudan ibaret olsa da, Lope de Vega’nın *Los cautivos de Argel*’in bir sahnesinde gösterildiğı gibi, Kutsal Perşembe münasebetiyle esirlerin sorun yaşamadan dini törenleri gerçekleştirebildiğı pek makul bir ihtimaldir.¹¹⁴ Sapiencia kendisi Tunus ve sonra İstanbul’daki esirlerin günahlarını çıkarmak görevi görmüştür.¹¹⁵ İstanbul’da ise, Diego Galán’nın şahitliğine göre bazen zindanlarında küçük bir kilise mihrabı mevcut olup ayin yapılabilmekteydi. Noel ve Paskalya başta olmak üzere dini bayramlar nedeniyle esirler arasında bir papaz olmadığı durumda, yolda halk tarafından bir saldırıya uğramaması için ona eşlik eden bir yeniçeriyle San Franceso Kilisesi’nden bir papaz getirilmekteydi. Böylece isteyenler günah

¹⁰⁹ Villalón, *Viaje de Turquía*, s. 75-85.

¹¹⁰ Galán, *Relación del cautiverio*, s. 87.

¹¹¹ Sapiencia, *Nuevo Tratado*, fol. 5v.

¹¹² Bunes Ibarra, *La imagen de los musulmanes*, s. 147.

¹¹³ Haedo, *Topographia*, fol. 41v.

¹¹⁴ Lope de Vega, *Los cautivos de Argel*, fol. 257-278.

¹¹⁵ Sapiencia, *Nuevo Tratado*, fol. 3r.

çıkarmak istediklerini.¹¹⁶ Bu nisbî din hoşgörüsü olmasından dolayı Madrid'in karşıtı olarak Cezayir'de, yani İspanyol Engizisyon ortamının aksine olarak Garp Ocaklarında kimilerine göre daha liberal ve heterodoks bir din anlayışı mevcut olduğunu iddia edilmektedir.¹¹⁷ Bu çalışmanın III. bölümünde bu konu daha ayrıntılı bir şekilde yeniden ele alınacaktır.

1.2.2. Kurtuluş: Fidyeye veya Kaçış

Esaret hikayelerinde esirler, gerek fidye veya kaçış, gerekse ayaklanma ya da bir Hristiyan zaferi akabinde kurtuluş vasıtasıyla nihayet özgürlüğe kavuşmaktadır.¹¹⁸ Ancak gerçekte ne Garp Ocakları'nda ne de İstanbul'da esaretten kurtulmak pek kolay değildi. Cezayir'de başarılı kaçma ihtimali çok az olmasına rağmen çoğu esir, ya İspanyol burcu olan Vahran'a kaçarak ya da gecenin ortasında belki bir Hristiyan dönme yardımıyla Valencia'nın sahillerine giderek bu yolu denemiştir. Ta Cervantes'in Esir öyküsünde ve Lope de Vega'nın *El rey por trueque* eserinde gösterildiği gibi belki de kaçmak isteyen esire âşık olan Mağribi hanımefendilerin yardımından faydalanmış olmaktadır. İnebahtı Çolağı'nın bizzat kendisinin beş kez kaçma teşebbüsünde bulunduğunu bilmektedir, hepsi de sonuçsuz kalmıştır. Palomeque isimli gerçek bir İspanyol esir de 1603 yılında Vahran'a giderken yakalanıp başka bir kaçma teşebbüsü ardından idam edilmiştir.¹¹⁹ Muhtemelen bu denemelerin başarılı olamamasının nedenleri arasında Cezayir ile Vahran arasındaki büyük mesafe, şehrin etrafında ve zindanlarda sıkı kontrol ve diğer esirlerin ihanetleri olduğu söylenebilir. Osmanlı başkentinden kaçmanın daha kolay olduğunu düşünülmektedir. Söz gelimi hem *Türkiye Seyahati*'nin başkahramanı hem de Diego Galán İstanbul'dan kaçmayı başarmaktadır. Her ikisi de en mantıklı rotayı takip ederek Yunanistan ve Balkanlardan geçip nihayet İtalya'daki

¹¹⁶ Galán, *Relación del cautiverio*, s. 88.

¹¹⁷ Nitekim 1551 yılından itibaren ve 18. yüzyıla kadar Trinitar rahipleri tarafından yönetilen hastanelerin Cezayir'de faaliyet göstermesine izin verildiği bilinmektedir, Márquez Villanueva, *Moros, moriscos y turcos de Cervantes*, s. 29-30 ve s. 330, not. 73.

¹¹⁸ Kroniklerde ve edebî eserlerde forsaların arasında isyan çıkmaları sıklıkla yansılmaktadır. Bunu önlemek amacıyla Kâtib Çelebi savaş esirleri ve mahkumları ile daha güvenilir Türk forsaları karıştırılmasını tavsiye etmektedir, Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr*, s. 117 ve Colin İmber, *The Ottoman Empire: 1300-1650*, Gordonsville, Palgrave Macmillan, 2004, s. 314.

¹¹⁹ Mas, *Les Turcs dans la littérature espagnole d'Or*, C:I, s. 541.

İspanyol topraklarına varmaktadır. Girişte bahsedildiği gibi Pedro de Urdemalas, Athos dağından geçerek sonunda Messina'ya ulaşmaktadır. Galán ise, 1599 yılında İstanbul'dan Eğriboz Adası ve sonra Mayna yönüne kaçtığını anlatmaktadır: "...bunlar Türklere baş kaldıran Rumlara ait bazı dağlardır; buraya benim binerek İtalya veya Venedik'e geçebileceğim Hristiyan gemileri uğrardı."¹²⁰ Bazen de köle sahipleri, genelde soylu veya varlıklı bir esir ile *cortados* denilen özel bir sözleşme yaparak esarete son verebiliyordu. Anlaşılmış bir para miktarı karşılığında esir serbest kalabilirdi, kimi zaman da İspanya'ya dönüp fidye parası toplamasına izin verilmekteydi. Para toplayamadığı durumda esir Berberi'ye geri döneceğine dair söz veriyordu.¹²¹ Hem Cervantes'in *El Trato de Argel*'de hem de Lope'nin *Los cautivos de Argel*'de bu uygulama yansıtılmaktadır. İkinci eserinde esir Leonardo'nun asaletini bilen Cezayir Kralı, İspanya'ya gelince Süleyman isimli sahibine fidye parasını göndermesi şartıyla özgürlüğünü bağışlamaktadır.¹²²

Yine de fidyelerin ödenmesi daha olanaklı bir çözümdü. Bu amaçla kurulan dini tarikatlar, bilhassa Trinitar ve Merced rahipleri İspanya'da hem devletten hem de ailelerden para toplayıp esirlerin serbest bırakılması için müzakere etmek üzere Berberistan'a geçmekteydiler. Yolculuk uzun ve tehlikeli olduğu için bu rahipler nadiren Türkiye'ye kadar ulaşmaktaydılar. Urdemalas'ın sözleriyle:

"Hangi fidye? Hangi esirler? Hangi sadaka? Türkiye'ye bir *real* sadaka parası girdiyse, kafamı kessinler (...) İspanya limanlarından altın, Müslüman ve at çıkarmanın yasak olduğunu bilmiyor musunuz? Limanlardan çıkamazlarsa, oraya ulaşamazlar."¹²³

Bu dönemdeki çoğu yazar Trinitar ve Merced rahiplerinin faaliyetlerinin övgüye değer olduğunu düşünmektedir. Haedo Trinitarlerin çabaları için "...böylece dünyanın eksiklerini telafi ederler..."¹²⁴ kanaatindedir. Onların sayesinde zincirden kurtulan Cervantes şu şekilde övmektedir: "Başkalarının özgürlüğü uğruna kendi

¹²⁰ Galán, **Relación del cautiverio**, s. 138. 17. yüzyılın başlarında III. Felipe ile Balkanlardaki ve özellikle Mayna'lı bazı komplucuları Osmanlılara karşı işbirliği teşebbüsüne dair bkz. Alfonso Corral, **Unas conspiraciones contra el sultán turco en tiempo de Felipe III**, Valladolid, y.y., 1950.

¹²¹ Bunes Ibarra, **La imagen de los musulmanes**, s. 177.

¹²² Cervantes, **El trato de Argel**, s. 378 ve Lope de Vega, **Los cautivos de Argel**, s. 278.

¹²³ Villalón, **Türkiye Seyahati**, s. 143.

¹²⁴ Haedo, **Topographia**, fol. 142r.

özgürlüklerinden vazgeçip başka tutsakları kurtarmak için kendilerini esir olarak veriyorlardı.”¹²⁵ Lope de Vega da bu tarikatların esirleri azat etmesine iyi gözle bakıp fidyelere toplum arasında gerekli paranın toplanması için halkı şöyle teşvik etmektedir: “...birileri evinize / esirler için para dilenmeye gelirse, / Hristiyanlar, bol keseden verin.”¹²⁶ Ancak ağır bir ekonomik yük olduğu ve neticede korsan faaliyetlerini finanse ettiği için fidyelerin ödenmesini eleştirenler de olmuştur. Buna karşılık rahipler, din kardeşlerinin nispeten düşük bir masrafla çilekeş bir durumdan kurtulabilmeleri için fidyelerin ödenmesinin gerekli olduğuna ısrar etmekteydiler.¹²⁷

1.2.3. Hristiyan Topraklarda Osmanlı Esirleri

Son olarak, Hristiyan dünyasında Müslüman ve bilhassa İspanyol toprakları ve kadırgalarında Osmanlı esirlerinden bahsedilmeye değerdir. İspanyol akademisyenler tarafından az incelenmiş ve sıkça göz ardı edilmiş bir konu olmasına rağmen 16. yüzyılın son çeyreği ve 17. yüzyılın ilk yarısında İspanyol topraklarda birtakım Türk esirlerin olduğunu gözlemlenmektedir. Nitekim 1626 Kraliyet Kararnamesi İspanya’da bütün Mağribî ve Türk esirleri vaftiz veya sürgün arasında bir seçime zorlanmıştır.¹²⁸

Soylu veya varlıklı nitelikte olan Osmanlı esirleri de söz konusudur. 15. yüzyılın sonlarında II. Bayezid’in isyan eden kardeşi Cem Sultan’ın hadisesi yer almıştı. İlk başta Cem Sultan’ın Hristiyan topraklarda kendi iradesiyle sürgünü, neticede Rodos şövalyelerin, Papa’nın ve sonra Fransa Kralı’nın elinde rehine ve fiilen esarete dönüşmüştür. Hristiyanlar arasında Cem Sultan’ın hayatı çok ilgi çekip

¹²⁵ Cervantes, **Örnek alınacak hikayeler**, s. 237.

¹²⁶ Lope de Vega, **Los cautivos de Argel**, s. 262.

¹²⁷ Bunes Ibarra, **La imagen de los musulmanes**, s. 180-183.

¹²⁸ José Antonio Saco, **Historia de la esclavitud**, C:III, La Habana, Imagen Contemporánea, 2006, s. 300-301. Hatta Ellen G. Friedman Osmanlı topraklarında olan Hristiyan esirlerine göre Hristiyan milletlerinde yaşayan Türk esirleri daha kötü muameleyi görüp asla hiç bir dini tarikatı tarafından kurtulmadığını ileri sürmektedir, Márquez Villanueva, **Moros, moriscos y turcos de Cervantes**, s. 329.

Batı edebiyatında yansıtılmıştır.¹²⁹ Bunun yanı sıra İnebahtı Deniz savaşında Müezzinzade Ali Paşa'nın iki oğlunun esir düştüklerini dikkate alınmalıdır.¹³⁰ Durán'ın 1193 numaralı *romance*'ye tekrar Müezzinzade Ali Paşa ve Piyale Paşa birbirine karıştırılmış olduğunu görülmektedir.¹³¹ Belki bundan dolayı Ali Paşa'nın oğulları II. Selim'in yeğeni olduğunu söylenmektedir, ancak gerçekte Piyale Paşa'nın oğulları onun torunlarıydı.¹³² Bahsedilen romansa göre II. Selim'in "yeğeni" serbest bırakılması için Don Juan de Austria'ya bol hediyelerle mektup göndermektedir. Bu hadise üzerine de iki tane *aviso* (duyum, haber) mevcut, fakat aynı karışıklıkları yansıtmaktadır. Birisi, Rosa isimli Ali Paşa'nın dul kadını ve *aviso*'ya göre II. Selim'in kız kardeşinin Don Juan'a yazdığı bir mektubu aktarmaktadır. Dul kadını Roma'da tutsak olan Saimbey isimli oğluna muamelede merhamet gösterilmesini rica etmekte, ayrıca bir Osmanlı elçisi, padişahın "yeğenine" kısa bir mesaj getirmektedir. Sultan ona direnmesini, ağlayarak Osmanlı hanedanının namusunu darılmamasını ve özgürlüğe kavuşturması için elinden geleni yapacağını söylemektedir.¹³³ Nihayetinde 1194 romansında, Don Juan de Austria'nın Ali Paşa'nın oğlunu muhtelif hediyelerle İstanbul'a gönderdiğini anlatılmaktadır.¹³⁴ Dolayısıyla söylenebilir ki önemli tarihi değeri olmasına rağmen hem romanslarda hem de *aviso*'larda bazen yanlışlık ihtimali olduğu için daha güvenilir kaynaklarla karşılaştırılması tavsiye edilmektedir.

Edebî eserlerde de yaygın bir konu olmamasına rağmen ara sıra Osmanlı esirleri ortaya çıkmaktadır. Söz gelimi yazar Juan de Piña'nın *La duquesa de Normandía* (Normandiya Düşesi, 1624) başlıklı eserinde Osmanlı asilzade esirlerinden de bahsetmektedir. Eserde Macaristan kralı Matthias Corvinus, Türkiye'de esir tutulan Normandiya Düşesi'nin yeğeni karşılığında, Cafer ve Ali

¹²⁹ Beatriz Alonso Acero, **Sultanes de Berbería en tierras de la cristiandad: exilio musulmán, conversión y asimilación en la Monarquía hispánica (siglos XVI y XVII)**, Barcelona, Bellaterra, 2006, s. 34-35.

¹³⁰ Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", s. 288.

¹³¹ "...Meşhur, talihsiz / Piyâle Paşa'nın oğlu...", Durán, **Romancero General**, s. 186.

¹³² İdris Bostan, "Piyâle Paşa", **DİA**, C:XXXIV, 2007, s. 296.

¹³³ Ignacio Bauer Landauer, **Papeles de mi archivo V: Los turcos en el Mediterráneo (Relaciones)**, Madrid, Editorial Ibero-Africano-Americana, 1926, s. 43-44.

¹³⁴ Durán, **Romancero General**, s. 187

isimli bir Osmanlı paşası'nın oğullarının serbest bırakılmasını kabul etmektedir.¹³⁵ Muhtemelen mübalağalı bir şekilde Lope de Vega, *Los yerros de amor* (Aşk Hataları) adlı eserinde Malta'da binden fazla soylu Türk esir kadınları olduğunu iddia etmektedir.¹³⁶ Elbette soylu olmayan Osmanlı esirleri de bulunmaktadır. Lope'nın *Los esclavos libres* (Azatlı Köleler) adlı eserinde İspanyol kadırgaların Bizerte'de ele geçirdiği birçok Türk esirleri ile Napoli'ye vardığından bahsetmektedir.¹³⁷ Aynı müellifin *La difunta pleiteada*'da (Aleyhinde Dava Açılan Merhume) asilzade Felino'nun Selim (*Celín*) isimli bir Türk esiri önemli bir rol oynamaktadır. Benzer biçimde yazar Castillo Solórzano'nun *El Socorro en el peligro* (1658) adlı romanında ismi söylenmeyen bir Türk esir kadını, sahibi Doña María ile münasebeti kurmak isteyen Don Félix'e yardım etmektedir.¹³⁸ *Los cautivos de Argel*'de Fatma (*Fátima*) isimli Mağribî hanım, Napoli valisi Don Pedro de Toledo tarafından ele geçirilmiş ve Madrid'teki kral sarayında tutulan kardeşi Selim'i (*Selín*) kurtarmaya çalışmaktadır.¹³⁹ Son olarak, Diego Galán'ın seyahatnamesinde söz konusu ile ilgili önemli bir hadise meydana gelmektedir. İstanbul'dan Yunan topraklarına geçerek İspanya'ya kaçarken Mahamet Paşa (*Mahamet Bajá*) ve Recep (*Rugep*) isimli iki Türk ile karşılaşmaktadır. İlk başta onu yakalamaya kararlıdır fakat Malta'da esir olarak tutulan Recep'in kardeşine yardım etmesi şartıyla onun serbest bırakılmasına izin vermektedir.¹⁴⁰

Bu konuda Haedo, Hristiyan topraklarında Türk esir olanlar ve Berberistan'a döndükten sonra “oranın esaretini buranın özgürlüğüne” tercih ettikleri için İspanya'ya dönmeye karar verenler de olduğunu söylemektedir.¹⁴¹ Aynı şekilde kendi iradesiyle Cezayir'e dönen bazı azat edilmiş Hristiyan esirlerinden bahsetmektedir, zira İspanya'da “[Cezayir'deki gibi] kötü alışkanlıkları ve

¹³⁵ Mas, *Les Turcs dans la littérature espagnole d'Or*, C:II, s. 382.

¹³⁶ a.e., s. 383. Hristiyan ve özellikle 17. yüzyılın ortalarında Malta korsanların ele geçirdiği Türk ve Mağribî esirleri konusunda daha bilgi edinmek için bkz. Fontenay, *La Méditerranée entre la croix et la croissant*, s. 370-373.

¹³⁷ Félix Lope de Vega, *Trezena parte de las comedias de Lope de Vega Carpio...Los esclavos libres*, Madrid, Por la viuda de Alonso Martín, 1620, fol. 95v-96r.

¹³⁸ Alonso de Cástillo Solórzano, *Tardes Entretenidas*, Madrid, Librería de los bibliófilos españoles, 1908, s. 253-254.

¹³⁹ Lope de Vega, *Los cautivos de Argel*, s. 269.

¹⁴⁰ Galán, *Relación del cautiverio*, s. 141-142.

¹⁴¹ Haedo, *Topographia*, fol. 102r-102v.

fenalıklarını ceza veya korku olmadan yaşayamazlardı.”¹⁴² Söylemek gerekir ki Hristiyanlığa dönen esirler Engizisyon tarafından samimiyetle karşılanmamıştır. Her şeyden önce Engizisyon Mahkemesi karşısında asla Müslümanlığa geçmediğini ispatlamak zorundaydılar.¹⁴³ Bu sebeple dönmeden önce İspanyol esirler, esaret süresinde din bakımından doğru bir hayat sürdürdüğüne dair rahiplerden ve yoldaşlarından açıklamalarını toplamaya çabalamaktaydılar. Cervantes’in kendi deyimiyle:

“Hristiyan ülkelerine dönmeye niyeti olan kimi dönmeler, yanlarında soylu esirlerden imzalı belgeler götürürler; bu belgelerde, filanca dönmenin dürüst bir insan olduğuna, Hristiyanlar’a daima iyilik ettiğine, önüne çıkan ilk fırsatta kaçmaya istekli olduğuna, bir şekilde tanıklık edilir.”¹⁴⁴

Nitekim Cervantes, kendisinden nefret eden Cezayir’de de esir olan Juan Blanco de Paz isimli İspanyol din adamı onu ihbar ettiği için bu imzalı belgeleri de toplamak zorunda kalmıştır. İspanya’ya dönünce Engizisyon Mahkemesi neticede söz edilen ihbara önem vermemiştir.¹⁴⁵ Gerçi memleketine dönen esirlerin, esaretten sonra kendi toplumunda iyi bir Hristiyan olarak artık kabul edilmemesine maruz kalma ihtimali hakikaten “ikinci bir trajedi” oluyordu.¹⁴⁶ Her hâlükârda bu kısımda görüldüğü gibi esaret, Akdeniz’in her iki yakasında yaşanan bir dramdı.

1.3. İrtidat

Dönmeler, yani Hristiyan ve Müslüman mürtedler ve mühtediler, çoğunlukta Akdeniz’de korsanlık ve esaretle ilişkili olarak ele alınmaktadır.¹⁴⁷ Hem kroniklerde hem de edebi eserlerde İspanyol yazarlar, ilk başta Berberistan’da veya Türkiye’de Hristiyanların irtidat etmesini kabul etmelerini istememekte, kabul ettiğinde ise

¹⁴² Haedo, **Topographia**, fol. 139r ve Bunes Ibarra, **La imagen de los musulmanes**, s. 195.

¹⁴³ 1528 yılın itibaren Engizisyon Mahkemesi karşısında yapılması gereken uzlaşma işlemleri daha detaylı bilgi için bkz. Willard King, “Cervantes, el cautiverio y los renegados”, **Nueva Revista de Filología Hispánica**, C:40, No. 1, Ciudad de México, El Colegio de México, 1992, s. 279-291.

¹⁴⁴ Cervantes, **La Mancha’lı Yaratıcı Asilzade Don Quijote**, s. 348.

¹⁴⁵ Canavaggio, **Cervantes**, s. 125-126.

¹⁴⁶ Bkz. Márquez Villanueva, **Moros, moriscos y turcos de Cervantes**, s. 367, not. 482.

¹⁴⁷ Bu konuda kapsamlı bir araştırma olarak bkz. Bartolomé ve Lucile Bennassar, **Los cristianos de Alá: La fascinante aventura de los renegados** (Allah’ın Hristiyanları: Mürtedlerin Büyüleyici Macerası), Madrid, Nerea, 1989.

esaretin çilekeş koşullarına sebep olduğunu ileri sürmektedir. Akdeniz hakimiyeti için Osmanlı-İspanya mücadelesi ortamında irtidat eden Hristiyanların sadece dini veya ahlaki değil, aynı zamanda siyasi bakımdan da ihanet ettikleri iddia edilmektedir. Hâlbuki bir Türk Hristiyanlığa geçtiği zaman bu Tanrı'nın işi olarak görülmekteydi. Gerçek şu ki çoğu zaman esir olarak tutulan mürtedler, büyük dini ve vatansever ideallerini bir kenara bırakıp sağ kalmak amacıyla daha oportünist bir ahlaki tavır benimsemeye mecburiyetinde kalmaktaydılar.

1.3.1. Hristiyan Mürtedler

Yukarıda bahsedildiği gibi İspanyol yazarlar, Hristiyan mürtedlerin (*renegados*) var olmasını izah ederken esaret esnasındaki yaşam şartlarından hareketle esirlerin zorla Müslümanlaştırıldıklarını ileri sürmektedirler. Söz gelimi Cervantes'in *El amante liberal* adlı eserinde, Kıbrıs kadısı İstanbul'a varınca esir Leonisa'ya ne olacağını şöyle ifade eder: "...çünkü sen de iyi biliyorsun ki padişahın yanına gittiğinde onun sarayına kapatılacak ve istese de istemese de Müslüman olacak."¹⁴⁸ Benzer şekilde Lope de Vega'nın *Los cautivos de Argel*'de, Juanico isimli genç bir İspanyol esir dinden çıkışını bu sözlerle anlatmaktadır: "Zulema beni kırbaçlattı, / beni zorla Müslüman yaptı."¹⁴⁹ İspanyol yazarlara göre çoğunlukla İslamiyet'i kabul etmeyi reddedenler her türlü işkencelere maruz kalmaktaydı. Şehitlik anlatılarında Müslüman olmayı reddeden Juan Cañete ve Martín Forniel isimli İspanyol esirlerin işkenceleri yer almaktadır, ancak bu hadiselerin olağan bir durum olmadığı anlaşılır.¹⁵⁰ Her ne kadar Hristiyanların din değiştirmesi için Türkler tarafından baskı geldiyse de bu yazarların görüşlerinin biraz mübalağalı olduğu söylenebilir, zira normalde esirlerin zorla Müslümanlaştırılması söz konusu değildi. 1502 Zorunlu Hristiyanlaştırma Kararnamesi ve 1609 Morisko Sürgününü uygulayan İspanya Kraliyetinden farklı olarak, Osmanlı İmparatorluğunda özel vergileri

¹⁴⁸ Cervantes, **Örnek alınacak hikayeler**, s. 125.

¹⁴⁹ Lope de Vega, **Los cautivos de Argel**, s. 259.

¹⁵⁰ Tejeiro Fuentes, **Moros y turcos en la narrativa áurea**, s. 38. Mesela Lope de Vega, başka bir sebeple ama benzer bir sahneyi canlandırmaktadır. *Los cautivos de Argel* adlı eserinde Valencia'da Fuquer isimli eski Morisko ve halen bir mürtedin Engisiziyon tarafından öldürüldüğü intikamı olarak Cezayir'de Felis isimli İspanyol bir papazın işkence edilip öldürüldüğü gösterilmektedir, **Los cautivos de Argel**, s. 259.

ödenmesi şartıyla Müslüman olmayan halklar kabul edilmekteydi. *Türkiye Seyahati*'de bu konuyu zikredildiğinde Mátalas Callando: "...çünkü oradan gelen birçok kişi dinlerini değiştirmeye zorlandıklarını söylediler. İnanılmaz şeyler anlattılar bununla ilgili. Kimi işkenceye maruz kaldığını...".¹⁵¹ Urdemalas bunu kesin bir şekilde reddedip Hristiyan esirlerin İslamiyet'i kabul etmesi için Türklerin ne tehdit ne de ısrar etmediğini açıklamaktadır:

"Hiçbir güç, hatta cehennem azabı bile, hayır demeye karar vermiş bir insana evet dedirtemez. Beni zorladılar diyenler ise, yüz sopa darbesi lafını duyunca veya ölümle tehdit edildikten sonra hemen tamam demişlerdir (...) Üstelik kimseyi bunun için zorlayamazlar çünkü şeriat kuralları buna izin vermez. Bunlar kendileri istediği için Türk oluyorlar."¹⁵²

Kendi tecrübesine dayanarak sahibi Müslüman olması için ikna etmeye çalışınca bu kelimelerle direndiğini anlatmaktadır: "...zira ben Hristiyandım, benim sülalem de Hristiyandı ve bir Hristiyan olarak ölmeliydim."¹⁵³ Aynı şekilde Diego Galán, Cezayir'deki esir pazarında satın alındığında sahibi din değiştirmesini teklif etmektedir. Bunu reddedince öfkelenip esire şöyle der: "Gir içeri, köpek. Eşek hoşaftan ne anlamak!".¹⁵⁴ Dolayısıyla görülür ki din değiştirmek nispeten esirin kendi iradesine bağlı bir karardır.

Peki, hür iradesiyle yapılmışsa da, Müslüman topraklarda Hristiyanların din değiştirmesinin sebepleri nelerdi? Asıl sebep esaretin sefil koşullarından kurtulmaktı. Böylece esirler zindanlardan, zorunlu çalıştırmalardan ve forsalıktan kurtularak refaha kavuşmaktaydılar. Ancak maddi ihtiyaçlar dolayısıyla bu din değiştirenlerin çoğunlukla ruhen daima Hristiyan olmaya devam etmesi, Hz. İsa'ya asla ihanet etmemesi olağan bir durumdu. Cervantes'in *El Trato de Argel*'de Pedro isimli karakterin sözleri epey açıklayıcı: "Ne de İsa'yı reddediyorum, ne de Muhammed'e inanıyorum / Sesim ve kıyafetimle Mağripli olacağım / Sahip olamadığım bu refahı

¹⁵¹ Villalón, *Türkiye Seyahati*, s. 81.

¹⁵² a.e., s. 81.

¹⁵³ Villalón, *Viaje de Turquía*, s. 70.

¹⁵⁴ Kumrular, *Türk Korkusu*, s. 388. İspanyol eserlerde Türk veya Mağribî karakterleri İspanyolca konuşunca bazen fiil çekimi yapamadıkları gibi olarak gösterilmektedir.

ele geçirmek için...”.¹⁵⁵ Benzer şekilde yazar Céspedes y Meneses’in *Varia fortuna del soldado Píndaro* (Píndaro Askerin Değişen Talihi, 1626) adlı eserindeki din değiştiren Figueroa isimli karakterin sözleri bunu iyice özetlemektedir: “Böylece görünüşte Türktüm, ama ruhum Hristiyandı...”.¹⁵⁶ Bunun yanı sıra Urdemalas esirlerin çoğunun daha kolay kaçmak amacıyla din değiştirdiğini, sonra Engizisyon karşısında zorla Müslümanlaştırıldığını iddia ettiğini söylemektedir. *El Trato de Argel*’deki Pedro isimli karakter şöyle der: “Eğer korsanlığa çıkarsam, adım gibi eminim ki / Hristiyan topraklarına varır varmaz / Kaçacağım...”.¹⁵⁷ Diego Galán ise bunu tespit eder: “...kiminin fırsat bulunca Hristiyan topraklarına dönmek için yalandan yaptıkları gibi veya diğerlerinin cehaletten veya çalışmayıp zahmetsiz bir hayat sürmek için...”.¹⁵⁸ Her durumda Müslüman olmasına rağmen Hristiyanlığını gizlice sürmekteydiler. Genellikle Müslümanlığa geçen Hristiyan mürtedlerin toplum arasında kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Mesela *El Trato de Argel*’deki Juan isimli karakteri Müslüman olunca ona Süleyman adı ile bolca elbise ve hediye verilmektedir.¹⁵⁹ Benzer şekilde Haedo da, bir Hristiyan İspanya, Fransa veya İtalya’dan gönüllü olarak Cezayir’e geçip orada Müslüman olursa ertesi gün yeniçerilerle birlikte sokaklarda yürüyüşe katılıp asker olarak hizmete girebildiğini anlatmaktadır.¹⁶⁰ Ancak bazen de din değiştirenler, kendi dinine ihanet ettiği için daima güvenilirmez insanlar olarak algılanmış ve o kadar hoş bir şekilde karşılanmamıştır. Entegre olamayan mürtedler eski hayatına da geri dönmediği için sıkça iki cephe arasında kalmış görünmektedir. Olgun bir yaşta din değiştirenleri kasteden Sapiencia’nın kendi sözleriyle: “...hiçbir zaman mükemmel Türk [Müslüman] olamazlar; ne Türk ne Hristiyan, arafta kalırlar.”¹⁶¹

Ayrıca Máatalas Callando bahsettiği gibi Osmanlı toplumunda yükselmek amacıyla din değiştiren Hristiyanlar da vardır: “...kimi de dönenleri çok yüksek

¹⁵⁵ a.e., s. 341.

¹⁵⁶ Tejeiro Fuentes, **Moros y turcos en la narrativa áurea**, s. 44.

¹⁵⁷ Kumrular, **Türk Korkusu**, s. 341.

¹⁵⁸ Galán, **Relación del cautiverio**, s. 49.

¹⁵⁹ Cervantes, **El trato de Argel**, s. 365-366.

¹⁶⁰ Haedo, **Topographia**, fol. 10v.

¹⁶¹ Sapiencia, **Nuevo Tratado**, fol. 10r.

mertebelere atadıklarını söyledi.”¹⁶² Bazı İspanyol yazarlar ise Osmanlı topraklarında o kadar katı bir sosyal düzen olmadığı için Hristiyan mürtedlerin devletin en yüksek mevkilerine bile ulaşabilmekte olduklarını düşünürler. İspanya’dan farklı olarak, Osmanlı’da siyasi sistemin soylulara tanınan imtiyazlardan ziyade tebaanın faziletlerine ve becerilerine dayandığına inanmaktadırlar.¹⁶³ Nitekim din değiştirdikten sonra yerlilerden daha sadık olduğu için bazı Hristiyan mürtedler, Cezayir paşalarının ve padişahın güvenlerini kazanıp Osmanlı devletinin kaptanıderyalık gibi en yüksek makama geldiği bilinmektedir.¹⁶⁴ Hâlbuki, Haedo soylu kökene ve erdemlere göre paranın daha fazla ehemmiyet taşıdığını şöyle açıklar:

“...onlar arasında ne onurun üstünlüğü vardır ne de bir kişi Türk oğlu, mürted veya Mağribî oğlu, Yahudi veya Hristiyan oğlu diye ona başkasından çok değer vermek vardır; babalarının yönetici, halife veya kral olmalarının önemi yoktur. Efendisi neyse Pedro da odur ve hiç kimse olduğundan daha değerli değildir, zira eğer bir Yahudi Müslüman olduğunda daha zengin olursa zenginliği daha saygındır ve kral kızını ona verir.”¹⁶⁵

Aslında bu yazarlar nispeten daha eşitlikçi olarak sunulan Osmanlı toplumu övmektense, bilhassa Karşı Reform’a özgü sert ve din hürriyetini tanımayan İspanyol toplumunu dolaylı bir şekilde de olsa eleştirmek niyetindeydiler.

Ne olursa olsun refah uğruna din değiştirenleri sertçe eleştirilmektedir. Zira bu sadece Tanrı’ya değil, Kral’a da ihanet etmek demektir. Lope de Vega’nın *Jorge Toledano* (Toledo’lu Jorge) adlı eserinde, çıkarı için Müslüman olan Celima ve Arafe isimli karakterler düşük ahlakı temsil etmektedir. Haedo’ya göre mürtedler, “Mesleği Türk olanlar kanı ve ebeveynleri Hristiyan olup da yaratıcısı olan Tanrı’ya hiçe sayarak itaatsizlikle ve kendi iradesiyle dinden dönüp Türk olan mürtedlerdir.”¹⁶⁶ Aynı zamanda sahip oldukları değerli teknik ve askeri bilgiler ile

¹⁶² Villalón, *Türkiye Seyahati*, s. 81.

¹⁶³ Mas, *Les Turcs dans la littérature espagnole d’Or*, C:II, s. 185-186.

¹⁶⁴ Bunes Ibarra, *La imagen de los musulmanes*, s. 285. İspanyol yazarlar mürtedlerin başarısı kabul ettiği halde hemen vaftiz olanların doğal olarak üstün olduğunu savunmaktadır, A.g.e., s. 191.

¹⁶⁵ Haedo, *Topographia*, fol. 36r. İspanya’da Pedro çok yaygın bir isimdir, burada soysuz, sıradan bir kişi anlamında kullanılmaktadır.

¹⁶⁶ a.e., fol. 9v.

Osmanlı kuvvetini güçlendirmekle suçlanmaktadır. Bu nedenle hem Haedo hem de Cervantes'e göre söz konusu mürtedler, Garp Ocaklarının gücünün gerçek kökenidir: "...neredeyse Cezayir şehri ve tüm Cezayir diyarının bütün gücü, hakimiyeti, idaresi ve zenginlikleri onların elindedir...".¹⁶⁷ Böylece İspanyol sahillerini iyi bildikleri için korsanlık yapan mürtedler fazla zarar verebilme yeteneğine sahiptiler. Ayrıca İnebahtı Çolağı bildirir ki kimileri İspanya sahillerinde korsanlık yaparken yakalandığı zaman, gerçekte Hristiyanlığa dönme niyetinde olup fakat sonra Berberistan'a kaçmaktaydılar.¹⁶⁸

Son olarak şunu söylemek gerekir ki üzerinde çalıştığımız çoğu kaynaklarda İspanyol esirleri, çok kötü şartlarında bile tüm din değiştirmesi iknaları ve baskılarına karşı direnip Hristiyanlık adına dayandıkları iddia edilmektedir. *El Trato de Argel* adlı eserin çok açıklayıcı bir sahnesinde İspanyol esirlerin ikilemi açıkça gösterilmektedir. Zara isimli Mağribi hanım ve başkahraman Aurelio'nun sahibi ona din değiştirmeyi teklif ettiğinde Aurelio 'İhtiyaç' ve 'Fırsat' alegorileri ile tartışmaya girmektedir. Nihayetinde bütün teklifleri ve kışkırtmaları şöyle reddeder: "Hristiyanım ben ve Hristiyan olarak yaşamalıyım."¹⁶⁹ Bu eserlerde Hristiyan esirleri İslam'a geçtiyse bile sonradan daima yaptığı hatasını fark edip pişman olmaktadır. Bunun en iyi örneklerden biri *El amante liberal*'daki Mahamut isimli Hristiyan mürtedin ki genç yaşta Müslüman olmaktan pişmanlık duyup bir an önce memleketine kaçmak niyetindedir.¹⁷⁰

Görüldüğü üzere İspanyol yazarların gözünden irtidat meselesi ya göz ardı edilir ya da bahsedildiğinde fazlasıyla taraflı bir görüş sunulmaktadır. Neticede birkaç istisna dışında hedefi, Hristiyanlığın her zaman üstün olduğunu ispatlanmaktaydı.

¹⁶⁷ Altı binden fazla mürted hanesi olduğunu iddia etmektedir, Haedo, **Topographia**, fol. 10r.

¹⁶⁸ Cervantes, **Don Quijote de la Mancha**, s. 413.

¹⁶⁹ Cervantes, **El trato de Argel**, s. 362.

¹⁷⁰ Cervantes, **Novelas ejemplares**, s. 141.

1.3.2. Müslüman Mürtedler

Madalyonun öteki yüzü, yani Hristiyan olup ve İspanyol topraklarına geçen Müslümanlardan kısaca bahsetmeden geçmemek gerekir.¹⁷¹ İspanyol edebiyatında, propaganda nitelikli çoğu eserlerin son sahnesinde Müslüman karakterlerin beklemedik bir şekilde Hristiyan olduğu sıklıkla görülmektedir. Bunun en iyi örneklerinden biri, Lope de Vega'nın *El santo negro Rosambuco* (Zenci Aziz Rosambuco) adlı tiyatro eseridir. Türk korsanlar tarafından ele geçirilmiş Rosambuco isimli Habeşî bir genç İslamiyeti benimsemektedir. Sonra Hristiyan korsanlar tarafından yakalandığında yeni dininden vazgeçmemektedir: "...kararlı bir Türküm ben, sarsılmaz bir kayayım, genç yaşta inandığım dini daima tasdik etmeyi bilirim...".¹⁷² Nihayetinde Rosambuco sadece Hristiyanlığa dönmekte değil, aynı zamanda aziz olup mucize gerçekleştirmeye başlamaktadır.

Bu edebî abartıların dışında Müslümanların Hristiyanlığa girmeleri yaygın olmadığı halde cereyan edilen bir olaydır. İspanyol kaynaklarda özellikle İspanya'ya geçen Berberi prensleri söz konusudur.¹⁷³ Hanedan kavgaları veya diplomatik anlaşmaları nedeniyle Tilimsan'daki Zeyyânîlerin ve Tunus'taki Hafsilerin bazı mensupları İspanya'da geçici olarak sığınmıştır.¹⁷⁴ İlk başta Hristiyan olma ihtimalini düşünmediyse bile nihayetinde bunlardan bazılarının Hristiyan olduğu malumdur.¹⁷⁵ Hatta daha evvel Gırnata Krallığının düşmesi ardından Nasrî hanedanının birkaç mensubu Hristiyan olmasıyla Granada, Granada-Venegas ve Muley-Fez isimli yeni hanedanlar başlatılmıştı.¹⁷⁶ İspanyolların arasında da meşhur olan iki Faslı

¹⁷¹ Bkz. Salvatore Bono, "Conversioni di Musulmani al Cristianesimo", *Chrétien et musulmans à la Renaissance*, Paris, 1998, s. 429-445.

¹⁷² Félix Lope de Vega, *Tercera parte de las comedias de Lope de Vega y otros autores...Comedia famosa del santo negro Rosambuco, de la ciudad de Palermo*, Madrid, En casa de Miguel Serrano de Vargas, 1613, fol. 306r. Yeniden 'Türk' terimi Müslüman olarak kullandığını görünmektedir.

¹⁷³ Hristiyan olan ve İspanya'ya geçen Berberi hanedanların mensupları hakkında daha ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. Beatriz Alonso Acero, *Sultanes de Berbería en tierras de la cristiandad: exilio musulmán, conversión y asimilación en la Monarquía hispánica (siglos XVI y XVII)*, Barcelona, Bellaterra, 2006.

¹⁷⁴ Alonso Acero, *Sultanes de Berbería en tierras de la cristiandad*, s. 111-112 ve 137-138.

¹⁷⁵ a.e., s. 197.

¹⁷⁶ Alonso Acero, *Sultanes de Berbería*, s. 40 ve José Antonio García Luján ve Víctor Blázquez Ruz, "Don Fernando Muley de Fez: una información genealógica (1596) del linaje Granada Venegas", *De mudéjares a moriscos: una conversión forzada: actas*, C:2, 2002, s. 733-740.

prensın din değiştirmesi üzerinde durmak kayda değerdir. İlki Marakeř’li prens Muley Xequ de, Felipe de África ismi benimseyerek Hristiyan olmuştur. 1593 yılında Lope de Vega, El Escorial manastırındaki kilisede onun vaftiz törenine şahit olup *Tragedia del Rey Don Sebastián y Bautismo del Príncipe de Marruecos* (Kral Don Sebastian’ın Trajedisi ve Fazlı Prensın Vaftizi) adlı eserinde bu hadiseyi tasvir etmiştir. Benzer şekilde Faslı prens Muhammad el-Attaz, Baltasar de Loyola ismi benimseyerek Cizvit rahibi olmuştur. Ünlü tiyatro yazarı Pedro Calderón de la Barca *El gran príncipe de Fez, don Baltasar de Loyola* (Fez Yüce Prensi Don Baltasar de Loyola) adlı eserinde onun hayatı sahneye uyarlamıştır.¹⁷⁷ Elbette bu soylu Müslüman mürtedler, Moriskolarla olduğundan farklı olarak Engizisyon Mahkemesinin önüne getirilmemiş, hatta kral sarayında her türlü şaşaalı törenler ve özel saygıyla karşılanmıştır. Ayrıca bu prenslerin ömür boyu imtiyazları sağlanmıştır. Lope’nın dediği gibi, “dinlerin farklılığı asil kanlı olmaya ters düşmez”¹⁷⁸, yani düşünüldüğünden daha sıklıkla dini farklılıklara göre soya ve statüye daha fazla önem verildiği görünmektedir.

Bu son kısımda görüldüğü üzere, esaret bağlamında dini ve vatanperver idealleri adına irtidat konusunda kararlı bir duruş sergileyip dininden asla vazgeçmeyenler vardır. Bazı kişilerse de kötü koşullardan kurtulmak veya daha rahat bir yaşam sürdürebilmek için kendi inancı bir araç olarak kullanmıştır. Kimilerine göre bunlar, daha esnek ahlaki değerlerine sahip olan ve Ortaçağdaki katı maneviyatından uzaklaşan ‘Modern çağ insanı’ temsil etmektedir.¹⁷⁹ Her hâlükârda ya sağ kalmak ya da yükselmek amacıyla din değiştirenler, Akdeniz’in iki yakasının birbirine bağlayıp bazen de kültürlerarası mübadelesine vesile olacak bir köprü oluşturan son derece önemli bir gruptur.

¹⁷⁷ Alonso Acero, *Sultanes de Berbería*, s. 22.

¹⁷⁸ Félix Lope de Vega, *Colección escogida de obras no dramáticas de Frey Lope Félix de Vega Carpio*, haz. Don Cayetano Rosell, Biblioteca de autores espańoles, Madrid, M. Rivadeneyra, 1856, s. 18.

¹⁷⁹ Alonso Acero, *Sultanes de Berbería*, s. 287-288.

İKİNCİ BÖLÜM

İSPANYOL YAZARLARIN GÖZÜNDEN OSMANLI DEVLETİ

17. yüzyılın başlarında Osmanlı-İspanya rekabeti en üst noktasında olmadığı halde Osmanlı hâlâ asıl büyük düşman olarak algılanmaktaydı. Nitekim Antonio Fajardo y Acevedo'nun 1669'ya kadar geç bir tarihte yayınlanan *Relación del Imperio otomano* adlı kroniğinde Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'da en güçlü devlet olduğunu ileri sürmektedir.¹ Bu bölümde İspanyol yazarların gözünden önce Türklerin ve Osmanlı hanedanının menşe hususu ele alınacak, sonra da Osmanlı yönetimi başta olmak üzere padişahı, ordusu, donanması ve adalet sistemi üzerinde durulacaktır. Son olarak, Osmanlı payitahtı İstanbul'a son kısım ayrılmıştır.

2. 1. Osmanlıların Kökeni

Akdeniz dünyasındaki statükoyu tehlikeye atacak tehdidin büyümesiyle birlikte Türklerin kökenlerini tanımaya da lüzum görülmüştür. İspanyol yazarlar, eski Greko/latin kaynaklarına başvurarak Türklerin kim olduğu, nereden geldiği sorusuna cevap aramaya çalışmışlar ancak pek başarılı olamamışlardı. Böylece Türklerin menşe hususu her türlü varsayımlara yol açan bir meçhûliyet olmuştur. Söz gelimi Venedikli yazar Giovanni Maria Angiolello'nun *Historia Turchesca* (Türk Tarihi) adlı eserine dayanan kronik yazarları Paulo Giovio ve Antonio de Herrera y Tordesillas o dönemde en çok bilinen üç farklı görüşü ortaya koymaktadır.² Kastilya Kraliyeti'nin resmi vakanüvisi Antonio de Herrera'nın takriben 1598 yılında yazdığı fakat basılmamış *Crónica de los Turcos* (Türklerin Kroniği) adlı eserinde bunları şöyle sunar: "...bazıları onların Troyalılardan geldiğini söylemeye çalışır, bazıları

¹ Bkz. Antonio Fajardo y Acevedo, *Relación universal de todo el Imperio Otomano: dividida en ocho libros compuesta por el maestro Antonio Fajardo y Acevedo*, BNE, El yazması 2793, 1669.

² Mas, *Les turcs dans la littérature espagnole du Siècle d'Or*, C:II, s. 189-191.

Türkistan adlı topraklardan geldiklerini, bazıları da orijinlerinin bugün Tatarlar olarak bilinen İskitlere dayandığını...”³

Birinci teoride Türklerin, Truva şehrine hâkim olduklarına dayanarak kadim kaynaklardaki *Teucris*’den, yani Truvalılardan geldikleri iddia edilmekte, böylelikle Türk adının *Teucris* kelimesinin bir deformasyonu olduğu ileri sürülmektedir.⁴ Antonio de Herrera bu hipotezi ayrıntılı şekilde anlatır:

“...Truva’nın da sonunu getiren sefil savaştan sonra oradan kurtulanların Antenor ve Eneas olarak da bilinen *Poniente*’yi [Batı] kuşatarak İtalya’ya yerleştiklerini öne sürerler. Kalanların çoğu da Asya’nın diğer vilayetlerine dağılmış ve bunlardan büyük bir kısmı bugün *Caramania* (Karaman) denen *Cecilia* [Kilikya] yakınlarına yerleşmiştir. Bu, acilen onları yok etmeye giden Yunanlılar tarafından da böyle bilinmiştir. Böylece dev bir ordu toplanmış, yeni gelmiş olan Truvalılar şaşkınlıkla nasıl ve nereye kaçacaklarını konuşup düşünmeye başlamışlardır. Birçok yazarın onayladığı gibi, Troylos’un oğlu ve Priamo’nun torunu ‘Türk’ adlı yiğit bir adam ayağa kalmış, bütün Truvalıları hemen toplanmaya çağırarak onlara söyle seslenmiştir: ‘...Benim size tavsiyem, aranızdan eski vatanınızdaki lideriniz gibi iyi yönetim için hepinizin itaat etmeyi kabul ettiği ihtiyatlı, cesur bir kumandan seçmeniz. Bu yolla düşmanlarınıza karşı muzaffer olacak ve dünyanın başka yerlerine gitmeyeceksiniz.’⁵

Kronik yazarı Antonio de Herrera bu hayli esâtîrî öyküyü şöyle sürdürüp son verir:

“Ve böylece ilk hükümdarları Türk olarak adlandırıldığı için, onun peşinden gidip itaat edenler Truvalılar değil Türk olarak adlandırılmak istediler, gördüğümüz kadarıyla bugüne kadar da böyle geldi (...) sonunda Yunanlılar yenildi (...) ve böylece Türkler *Cecilia*’yı [Kilikya] fethedip, buraya Türk’ün oğullarından Karaman adlı birinin adından yola çıkarak *Caramania* adını verdiler. Bu zaferi izleyen günlerde Türkler Asya’ya yayıldılar ve bölgenin büyük bir kısmını ele geçirdiler.”⁶

³ Fernando Fernández Lanza, “Habsburg-Osmanlı Rekabeti Bağlamında 16. Yüzyılda İspanya’da Türk İmajı”, **Dünyada Türk İmgesi**, haz. Özlem Kumrular, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2005, s. 89.

⁴ Bu hususta daha fazla bilgi edinmek için bkz. Margaret Meserve, **Empires of Islam in Renaissance historical thought**, Cambridge, Massachusetts, and London, Harvard University Press, 2008, s. 22-47 ve 63-64.

⁵ Fernández Lanza, “Habsburg-Osmanlı Rekabeti Bağlamında 16. Yüzyılda İspanya’da Türk İmajı”, s. 89-90.

⁶ a.e., s. 90.

Ginés Pérez de Hita ve Pedro de Salazar gibi İspanyol yazarlar söz edilen “Truva hipotezi”ni desteklemişlerdi. Onlara göre Truvalıların varisleri olarak Türkler, Truva’nın Çöküsü ve prens Hector’un ölümü için intikam almayı amacıyla Akların varisleri olan Bizanslılara karşı savaşıyorlardı. Sonunda Türkler Konstantinopolis’i fethedip tahrip ederek öcünü almış oluyordu. Ancak birçok yazar da bu teoriyi reddetmekteydi. Özellikle İstanbul’un fethinden sonra vahşi ve barbar olarak tanımlanan Türklerin herhangi bir klasik medeniyetle bağdaştırılması kabul edilemez haline gelmiştir.⁷ López de Gómara ‘Truvalı’ Türkler hipotezinin tamamen yanlış olduğu kanaatindeydi.⁸ Fajardo y Acevedo’nun kendi deyişiyle: “Bazıları Türk adının antik teurcos’tan ve Troya şehrinin vasallarından geldiğini söyler, bence bu koca bir hayalden başka bir şey değil.”⁹

İkinci hipotezine gelince, İtalyan kronik yazarı P. Giovio “Türkistan” isimli diye bir yerden gelen bazı halklarını detaylı olmayan bir şekilde kastetmektedir. Gómara ise Türklerin *Turçe* şehriden gelen bir Fars halkı olduğu varsayımından bahsetmektedir. En ayrıntılı açıklama yeniden Antonio de Herrera’ya aittir:

“...Türkistan’dakiler komşuları İran’ın Sarakenlere boyun eğdiğinde başlarına gelebilecek kötülüğü gördüler (...) fakat yardımları gecikti, zira Sarakenler İranlıların kırıp geçirmiş ve topraklarının büyük bir kısmını almıştı bile. Bu zaferin haberi o sırada *Corisán*’dan [Horasan] geçen Türkistanlılara vardığında daha ileri gidemediler. Öncelikle Sarakenlerle barış yaptılar, onlara vergi verdiler (...) Uzun yıllar böyle devam ettikten sonra Sarakenler arasında çok büyük bölünmeler oldu. Anlaşıldığı kadarıyla Türkistanlılar güçlü bir ordu kurdular ve Sarakenleri kovup İran’ın yarısını, Büyük ve Küçük Ermenistan’ı, Suriye’yi ve İstanbul yakınlarına kadar Asya’nın başka birçok vilayetini boyundurukları altına aldılar. O zamana kadar Türkistanlılar olarak adlandırılmışken, rivayete göre, büyüklükleri ve güçleri sebebiyle o günden sonra müthiş Türkler olarak adlandırıldılar.”¹⁰

“Türkistan hipotezi”ne benzeyen ve o kadar tanınmayan bir versiyondan bahsedilmeye değerdir. Sur Başpiskoposu Surlu Vilyam’ın tarihi kroniğine dayanan Châlons Piskoposu Gaston de Noailles’in *Conquête d’Outremer* başlıklı kroniği

⁷ M. Meserve, *Empires of Islam in Renaissance historical thought*, s. 100.

⁸ Gómara, *Crónica de los corsarios Barbarroja*, s. 25-27.

⁹ Lanza, “Habsburg-Osmanlı Rekabeti Bağlamında 16. Yüzyılda İspanya’da Türk İmajı”, s. 88.

¹⁰ a.e., s. 90-91.

İspanyolcaya çevrilmiştir. 1503 yılında *La gran conquista de ultramar* (Deniz Aşırı Büyük Fütûhâtı) adıyla basılan kroniğinin konusu şu sözlerle sunulmaktadır:

“Türk ve Türkmen [*turcomanos*] diye adlandırılan halkların aynı memleketten ve yerden olduğu, adlarını bulundukları memleketten geçen iki nehirden aldıkları (...) bu nehirlerden birinin adı Turc, diğerinin adının da Mani olduğu ve bu yüzden bu iki nehir civarında mesken tutmuş bu iki halkın Türkmen diye anıldığı anlatılır”.¹¹

Yazarın Asya’daki kuzeybatı bir bölgesinde olduğunu söylemesinin dışında bu iki nehrin ne nerede olduğu belirtilmekte ne de sahih tarihlerini temin etmektedir. Yalnız Türkler, başlarında bir lideri olan, deri çadırda oturan, ne zirâatı ne de ticareti uygulamayan, bir bölgeden başka bir bölgeye geçerek sığırları için taze yaylarını arayışta olan konar göçer bir halk olarak pejoratif olmayan bir şekilde betimlemektedir.¹²

Üçüncü olarak da dönemde en çok kabul gören “İskit hipotezi”dir. Bu teoriyi savunan yazarlar Türklerin Eskiçağdaki vahşi İskitlerin soyundan geldiğini ve İskitya’nın beşiği olduğunu söylemekten hiç çekinmemişlerdi. Ayrıca bu tarihi bölgenin nerede olduğuna dair çeşitli görüşler de sunmuşlardı. Gonzalo de Arredondo İskitya, Germania’nın sınırlarında olduğunu tahmin etmekte, Vasco Díaz Tanco ise Hazar Denizi’ne (*Mar Mircano*) yakın Hazar Dağlarında (*montes Caspios*) olduğunu iddia etmektedir.¹³ Tarih yazarı Gonzalo de Illescas, Aziz Hieronymus’u zikrederek Türk göçmenlerin Ural Dağlarından (*Ripheos*) geldiğini belirtmektedir.¹⁴ 1624 yılında yayınlanmış *Historia de los Reyes Godos* (Got Krallarının Tarihi) adlı kroniğinde, yazar Julián del Castillo hatta Ural Dağlarının iki farklı İskit halkını ayırt ettiğini ileri sürmekteydi. Zamanla Ural Dağların Batı yamacında kalanlara Got

¹¹ **La gran conquista de ultramar**, ed. Pascual de Gayangos, Madrid, M. Rivadeneyra, 1858, s. 7.

¹² a.e., s. 7.

¹³ Bunes Ibarra, **La imagen de los musulmanes**, s. 42. Hazar Dağları ifadesiyle aslen Kuzey İran’daki Elburz Dağlarından söz edilmektedir. Ancak Büyük İskender’in Doğu seferinde bahsedilen Hazar veya Elburz Dağlarını geçtiğinde Kafkas Dağları ile yanlışlıkla bağdaştırılmıştır. Bu yanlışlık Grekolatin kaynaklara aktarılmış ve sonra Rönesans yazarlarında önemli kafa karışıklarına yol açmıştır, Meserve, **Empires of Islam**, s. 249-256.

¹⁴ Gonzalo de Illescas, **Historia pontifical y catholica: en la cual...se contienen las vidas y hechos notables de todos los summos pontifices romanos...**, Burgos, Por Martín de Victoria, 1578, fol. 174r.

denilmiş, doğdakiler ise Türk olarak isimlendirilmiştir. Dolayısıyla Julián del Castillo'ya göre İspanyollar ve Türklerin aynı soydan gelmesi dünya hakimiyeti için çatışmasında imtiyazlı durumu izah ediyordu.¹⁵ Vicente Roca'nın kroniğine gelince Türklerin ilk başta Don Nehri (*río Tanais*) kenarlarında yaşadığını sonra da Hazar Denizi (*Caspio*) ve Karadeniz (*Euxino*) etraflarında yerleştiği ileri sürülmektedir.¹⁶ Benzer şekilde de Antonio de Herrera bu hususu aydınlatmaya çalışarak kendisine muasır olan Tatarların bölgesinde Türkleri konumlandırmaktadır:

“Türklerin İskitlerden geldiğini savunan yazarlar 760 yılında, Papa I. Paul ve İmparator V. Constantino zamanında, bahsedilen Türklerin Hazar Denizi'nin kuzeyindeki çöllerde ve Volga kıyısında bugün Tataristan olarak bilinen İskitya'dan çıktıklarını belirttiler. Bunun sebebi tabii ki onların giysilerinden ve tavırlarından, İskitleri kullanışlarından, savaşma şekillerinden, kendilerinden kibirle bahsetmelerinden ve bütün bunlara ek olarak Tatarlara çok benzemelerinden ileri gelmektedir.”¹⁷

İskitya halkı ve bölgesinin tam nerede olduğunun dışında López de Gómara anlatır ki bu “İskitli Türkler”, 9. yüzyılın ortalarında Asya'ya varıp yaklaşık yüz yıl sonra Kafkas Dağlarını geçerek Persia ve Media'ya girmişlerdir. Bazı Bizans ve İtalyan kaynaklarında bahsedilen Kafkas'tan Kiev'e kadar ulaşan topraklarda bulunan Hazar Türklerinin 7. ve 11. yüzyıllar arasında kimi zaman Kafkas Dağlarını geçerek güneye doğru inmeleri bu fikriyi güçlendirmiştir. Ancak bu kaynaklarda Türklerin barbar mahiyetini vurgulamak amacıyla iki yüzyıl boyunca süren Anadolu Selçuklu Devletinin mevcudiyeti tamamen göz ardı edilmiştir.¹⁸ Gómara'ya göre Türkler, Kafkasları geçtikten sonra Persia'yı kontrol altına alabilmek üzere İslâm'ı kabul etmişlerdir. Daha sonrasında Süleyman isimli bir komutanın emri altında İznik Muharebesinde Bouillon'lu Godrey'in haçlı ordusuna karşı çıkıp yenilmiştir.¹⁹ Benzer biçimde Antonio de Herrera detaylı olarak şöyle açıklar:

¹⁵ Mas, *Les Turcs dans la littérature espagnole du Siècle d'Or*, C:II, s. 191. Benzer şekilde bazı Fransız kronik yazarları, Kutsal Topraklara sahip çıkabilen tek iki halk olarak Fransızlar ve Selçuklar etnik açısından birbirine bağdaştırdı, Merserve, *Empires of Islam*, s. 47-63.

¹⁶ Vicente Roca, *Hystoria*, fol. Ir.

¹⁷ Lanza, “Habsburg-Osmanlı Rekabeti Bağlamında 16. Yüzyılda İspanya'da Türk İmajı”, s. 91.

¹⁸ Merserve, *Empires of Islam*, s. 87-95 ve 115-116.

¹⁹ Gómara, *Crónica de los hermanos Barbarroja*, s. 25-26.

“Bahsettiğimiz şekilde ve zamanda yola çıkan Türkler, bugün Anadolu denen Küçük Asya’ya geçtiler, orayı fethettiler ve aynı şekilde iki Ermenistan ile bugün Çanakkale denilen tüm Hellesporo topraklarını da fethettiler. Ve Sarakenlerle iyi ilişkilerinden dolayı Muhammed’in dinini kabul ettiler, çünkü daha önce İskitler veya Tatarlar gibi putperesttiler. Bütün bu zamanda ve daha sonrasında Türkler hiç bir zaman tek bir lidere sahip olmadılar. Araplar gibi bölünüp o topraklarda tiranlık kurdular. Böylece büyük dük Gudufre de Buillon Kutsal Toprakları fethetmek için oradan geçtiğinde, Türkler bütün güçlerini birleştirdiler ve cesur lider Süleyman’ın yönetimi altında Nicea (İznik) şehri yakınlarında Hristiyanlara karşı savaşımaya gittiler...”²⁰

Söz edilen kanlı muharebesinde Süleyman’ın ordusu yerle bir edildiğini belirterek anlatısını son noktayı koymaktadır. Muhtemelen 1097 yılında cereyan eden Nikea Kuşatması ve Dorileon Muharebesinde I. Haçlı Seferi ordularına karşı harp eden Anadolu Selçuklu sultanı I. Kılıçarslan’dan bahsedilmektedir.²¹ Görüldüğü üzere İspanyol kronik yazarları tarafından Hazar Türkleri ile Anadolu Selçuklu Türklerinin karıştırılması ciddi tarih hatalarına sebep olmuştur.

Edebî eserlerde de Türklerin İskit bir halkı olarak tasvir edilmesi mevcuttur. Söz gelimi 1560 yılında yayınlanmış *La Carolea* adlı eserinde, yazar Jerónimo Sempere Kanunî Sultan Süleyman “İskit Süleyman” (*Scytha Solyman*) olarak adlandırmaktadır.²² Keza Türkleri betimlemekte İskit lafı, Lope de Vega’nın bazen kullandığı bir tavsiftir.²³ Yine de kendi dönemindeki en çok onaylanmış görüşe aykırı olan *Türkiye Seyahati*’nin yazarı Türkler ile İskitler arasında kesin bir şekilde ayırt etmektedir. Urdemalas’ın ağzından şöyle anlatılır: “Şimdi Karadeniz olarak adlandırılan Ponto Euxinus veya Büyük Deniz’de (...) aynı şekilde Tatarlar, İskitler, Sarmatlar da vardır. Daha ileride, Hazar Kapıları’nın yanında, Türkler bulunur...”²⁴

²⁰ Lanza, “Habsburg-Osmanlı Rekabeti Bağlamında 16. Yüzyılda İspanya’da Türk İmajı”, s. 91.

²¹ Işın Demirkent, “Kılıçarslan I”, *DİA*, C:XXV, 2002, s. 397.

²² J. Sempere, *La Carolea*, fol. A 5r.

²³ Félix Lope de Vega, *Jerusalén conquistada, epopeya trágica*, Madrid, En la imprenta de Juan de la Cuesta, 1609, fol. 535r.

²⁴ Florencio Sevilla Arroyo ve Ana Vian Herrero, “Para la lectura completa del *Viaje de Turquía*: Edición de la “Tabla de Materias” y de la “Turcarum Origo””, *Criticón*, n. 45, Toulouse, France-Iberie Recherche, 1989, s. 29. Ortaçağlı Batı’da düşünüldüğüne göre, Kuzey’deki barbar kabilelerini durdurmak niyetiyle Büyük İskender tarafından Kafkas’ta Hazar Kapıları inşa edilmiştir. Ancak Büyük İskender kendisi Kafkas’a asla ulaşmamıştır. Böylece Hazar Kapıları Derbent Geçidi, Daryal Geçidi veya Gorgan Seddi ile bir bağlantı olduğu düşünülmüştür. Gerçekte, coğrafi bakımdan katı surette düşünülürse Sasani döneminden bile kalan tahkimatların olduğu Derbent Geçidi ile varsayılan Kafkas’taki Hazar Kapıları aynı olduğu söylenebilir.

Bizanslı tarihçi Teofilakt Simokata'yı zikrederek bu yazar, *Cronio*²⁵ Denizi'nin komşu olan İskitlerin ötesinde İranlılar tarafından “Türkler” olarak adlandırılan Hun halkının bulunduğunu ileri sürmektedir.²⁶ Dolayısıyla görülür ki her ne kadar ayırt edilmişse de bunların hepsi Orta Asya bozkırlarına ait konargöçer halklar olarak, İskitler, Hunlar ve Türkler arasında kültürel benzerlikler olduğu için önemli kafa karışıklarına yol açmıştır.

İspanyol kaynaklarından anlaşıldığı üzere Türklerin İskitlerle bağdaştırılmasının asıl hedefi, antik Grek ve Roma ve Hristiyan medeniyetleriyle herhangi bir bağlantısını koparıp, onları vahşilikle ve medeniyetsizlikle kimliklendirmektir. Sonuçta bu tüm hipotezlerin gayesi Türklerin kökenini belirtmek değildi. Hâlbuki, tarihî gerçeğe ne kadar yakın olursa olsun, antipropaganda temellerini atmak amacıyla Türklerin yabani bir bölgeden çıkan gayri medeni, zalimliğe ve savaşıma meyilli bir halkla bağdaştırılmasına yöneliktir. Ayrıca çoğu yazara göre Bizans İmparatorluğun işlediği günahlarını cezalandıracak Tanrı'nın belasını olduğu hesaba katılmalıdır.²⁷ Böylece alçak menşeli ve kâfir bir topluma karşı cereyan eden savaşlarında İspanyol rolünü meşrulaştırmaya bile lüzum kalmadığı düşünülmekteydi.

İspanyol yazarları Türklerle ilgilendikleri kadar Âl-i Osman'nın menşeinin ne olduğunu da merak etmişlerdi. Yukarıda değinildiği gibi López de Gómara, 11. yüzyılın sonlarında vuku bulan I. Haçlı Seferi'ne katılan haçlı orduları ile Anadolu Selçukluları arasındaki savaşlara kadar uzanarak çok genel bir açıklama yapmaktadır: “Bu savaştan 200 yıl sonra Türkler kral sahibi olmaya başladılar; doğrudan bu kralın soyundan oğuldan oğula süregelen Osmanlı hanedanı ve adı günümüzde de sürüp gitmektedir”.²⁸ Buna karşılık Antonio de Herrera, Anadolu Selçuklular ile Osmanlılar doğrudan bağlanmayanların görüşünü sunar:

²⁵ Kuzey Denizi, Buz Denizi veya İskit Denizi de olarak tanınan *Cronio* Denizi, Arktik Okyanusu kastetmektedir.

²⁶ Florencio Sevilla ve Ana Vian, “Para la lectura completa del *Viaje de Turquía*: Edición de la “Tabla de Materias” y de la “Turcarum Origo””, s. 29.

²⁷ Bunes Ibarra, *La imagen de los musulmanes*, s. 72.

²⁸ Gómara, *Crónica de los hermanos Barbarroja*, s. 27.

“Bazıları 1250’de İran’dan Kalenderiler (*Candeloros*), Karamanlılar (*Caramanos*), Hasan-beğler (*Asembecos*) ve Osmanlılar (*Otomanos*) adlı dört Türk ailesinin çıktığını söylerler. Sonuncusunun adı Osman olarak bilinen liderlerinin adından ileri geliyordu...”²⁹

Benzer şekilde 16. yüzyılın ortalarında yazılmış olan *Türkiye Seyahati*’nin yazarı Osmanlılar hakkında kendi anlatısını sunar: “252 yıl önce şimdi Anadolu dedikleri Küçük Asya’ya (...) gruplar hâlinde, başlarında kimse olmadan inerek vardılar; yol üstünde karşılaştıkları zayıf veya güçsüz bazı toprakları zapt edip yok ediyorlardı.”³⁰

Yine de tüm bu yazarlar, 13. yüzyılın sonlarında birtakım Türk uç beylerini birleştirerek Osmanlı hanedanını kuran figürün Osman Bey’i olduğunda hemfikirlerdir. Gonzalo de Illescas şöyle yorumlar: “...bunların arasından Osman [Othomano] çıktı ve hâlihazırda bizim günahlarımız yüzünden bunca güçlü ve kuvvetli hâle gelen fevkalade seçkin Türk İmparatorluğu’nu kurdu.”³¹ *Türkiye Seyahati*’nin yazarına göre “Deli” adlandırılan bu Türk lideri, Bizanslılara karşı savaşarak şöhret kazanıp sonradan kendini Osman (*Othoman*) olarak adlandırmıştır.³² Vasco Díaz Tanco onun mutevazı menşeiini vurgular: “...Alt zümre ve tabakadan olan Zich’in oğlu Osman [*Ottomano*]”.³³ Vicente Roca’nın kroniğinde Ertuğrul Gazi’nin (*Ortogules*) oğlunun aşağılayıcı bir tasviri bulunmaktadır:

“Osman açıkgoz, hilebaz ve gözü pek biriydi; soyu hâlihazırda Levant’ta hüküm süren Büyük Türk Osmanlı Süleyman’a kadar süregelmiştir. O kâfir bahsettiğim gibi biri olduğu için (...) her türlü kötülüğü göze alan fakir paralı askerlerden yardım aldı ve onlar da bütün soygun ve işlerinde onu izlediler (...) onun peşinden o kadar çok kişi geldi ki onlarla bazı toprakları almaya başladı (...) ve bu şekilde Bitinya, yahut Anadolu’nun büyük

²⁹ Lanza, “Habsburg-Osmanlı Rekabeti Bağlamında 16. Yüzyılda İspanya’da Türk İmajı”, s. 92.

³⁰ Florencio Sevilla ve Ana Vian, “Turcarum Origo”, s. 29.

³¹ Illescas, *Historia pontifical*, fol. 174r.

³² Ancak yazar, ciddi kronolojik hatalarına düşerek Osman ile Selâhaddin-i Eyyûbî aynı zaman dilinde olduklarını ileri sürmektedir, Florencio Sevilla ve Ana Vian, “Turcarum Origo”, s. 30.

³³ V. D. Tanco, *Palinodia de los turcos*, fol. IIIr. I. Osman’ın Oğuz Han’ın büyük oğlu Gün Han’ın oğlu Kayı’nın soyundan geldiği ileri sürülmektedir ancak Osman Gazi’nin etnik kökeni hangisi olduğu hâlâ tartışılan bir mevzudur, Halil İncalcık, “Osman I”, *DİA*, C:XXXIII, 2007, s. 444 ve Halil İncalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003, s. 62.

kısımında hüküm sürmeye başladı ve kendisini kral ilan etti. Bu olay milattan sonra 1300 yılında oldu”.³⁴

Antonio de Herrera daha olumlu olmayan kendi versiyonu detaylı bir şekilde anlatır:

“...Türkler uzun yıllar tanınmış bir liderden yoksundu. 1300 yılında az bir zaman önce aralarından Zich adlı saldırgan, toprakla uğraşan bahtsız bir adam çıktı. Ve öldüğü zaman, on beş yaşında olan Osman adlı bir oğul bıraktı. Bu Osman, Türklerin ilk liderleri olarak adlandırabileceğimiz kimse, 1300 yılında hüküm sürmeye başladı (...) Kötü alışkanlıkları olan de kötü mizaçlı bir adamdı (...) onların lideri olarak doğduğu yerde hüküm sürmeye başladı. Ve yakınındaki bir kale olan, Trabzon’a doğru Bursa’ya altı günlük mesafede olan bu yere Osmancık (*Osmán Zich*) adını verdi. Kendisiyle beraber birçok hırsız vardı; gayretli bir adamdı, cesurdu ve şansı hep yaver gitmişti. Böylece büyük denize doğru birçok yerler ve kaleler ele geçirdi...”³⁵

Aynı şekilde edebî eserlerde de benzer bir tasviri bulunmaktadır. Cervantes, Don Kişot’un ağzından şöyle der: “Mütevazı bir başlangıçtan, şu anda bulundukları doruğa yükselmiş olan birincilere iyi bir örnek, Osmanlı hanedanıdır; başlangıcı, mütevazı, basit bir çoban olduğu halde, bugün gördüğümüz zirveye ulaşmıştır.”³⁶ Lope de Vega’nın *El otomano famoso* (Meşhur Osmanlı) adlı eserinde de Osman’ın güçlü, kaba ve mağrur olduğu halde de cesur ve efendice davranan bir çoban olarak betimlenmektedir. Eserde Osman bir gün açıklayıcı bir rüya görür:

“Kendimi muzaffer gördüm,
Savaş arabasında,
Ve Levant kralları
Kapanmıştı ayaklarıma.
Velhasıl kral olarak gördüm kendimi,
Askeri gücüm ve yasalarım
Bütün krallardan kuvvetli,
Ve benim soyumdan gelenlere,

³⁴ V. Roca, *Hystoria*, fol. XXXIIr-XXXIIv.

³⁵ Lanza, “Habsburg-Osmanlı Rekabeti Bağlamında 16. Yüzyılda İspanya’da Türk İmajı”, s. 93-94. Bu Osmancık anlatısı Batı ve İspanyol kaynaklarında oldukça yaygındır ancak Osman Gazi’nin gençliğinde Eskişehir ve etrafında yerleşmiş olduğu söylenebilir, H. İnalçık, “Osman I”, *DİA*, s. 444 ve Mehmet Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s. 73.

³⁶ Cervantes, *La Mancha’lı yatarıcı asilzade Don Quijote*, s. 484. Eski Hint-Fars nasihat edebiyatında, çoğu kere hükümdarı bir çobana, tebaasını ise sürüye benzetilmektedir, İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ*, s. 73.

Kulluk ediyordu krallar.”³⁷

Ancak Lope’nin eserlerinde normal olduğu gibi *El otomano famoso*’da da birkaç anakronizm yer almaktadır. Söz gelimi, Osman Eğriboz’un (*Negroponte*) kralı haline gelmekte, Macaristan ve Anadolu sipahilerini çağırarak Mısır kralına karşı koymaktadır.³⁸ Ayrıca muhtemelen İspanya’da kolayca tanınan ve en karakteristik sultan ismi olduğu için birkaç nesilden atlanarak Osman’ın oğlu “Ulu Türk” Süleyman olarak tanımlanmaktadır.³⁹ *El prodigioso príncipe transilvano* adlı eserinde de yeniden çoban olarak tasvir edilen Osman, askeri becerisine dayanarak kendi namına bir kale kurup Truva İmparatorluğu, yani Batı Anadolu’yu fethetmeyi başarmaktadır.⁴⁰

Ayrıca üzerine çalışıldığı dönemindeki edebî eserlerde I. Osman’dan muasır sultana kadar bütün Osmanlı padişahları hatırlatayan hadise sıklıkla tekrarlanmaktadır. Bu sahnede Osmanlı hanedanının kurucusu Osman Gazi, Timur tarafından mağlup edilen Yıldırım Bayezit, Konstantinopolis Fatihî II. Mehmet, Memluklerin Galibi I. Selim, Avrupa Korkusu I. Süleyman, İnebahtı’da yenilen fakat Kıbrıs ve Tunus’ta muzaffer olan II. Selim, hülâsa bütün eski hünkarlar önemli anlarla hayalet şeklinde tecelli edip muasır halefine kimi zaman azarlamak, kimi zaman tavsiye etmektedir. Söz gelimi Vélez de Guevara’nın *El príncipe esclavo* (Esir Prens) adlı eserinde Osman Gâzi’nin hayaleti ortaya çıkıp genç II. Mehmet’in önüne şöyle söz eder:

“Korkma Mehmed,
Deden Osman’ım ben,
(...)
Zira Osmanlı Hanedanı’nı,
Ben kurdum, Avrupa ve Asya’da
Hristiyan sancaklarının

³⁷ Lope de Vega, *El otomano famoso*, s. 73. *Meşhur Osmanlı*, Lope’nin kaybolmuş düşünülen ancak 20. yüzyılın sonlarına kadar keşfedilmemiş bir eserdir.

³⁸ Lope de Vega, *El otomano famoso*, s. 134.

³⁹ a.e., s. 204. *Jerusalén conquistada* başlıklı eserinde Selâhaddin Eyyûbî’nin himayesine yeniçerilerin yerleştirilmesi sadece Lope’nin sayısız anakronizm ve tarihî hatalarına başka bir örnektir, Lope de Vega, *Jerusalén coquistada*, fol. 27r.

⁴⁰ Mas, *Les Turcs dans la littérature espagnole...*, C:II, s. 196.

Kırbacı olarak.”⁴¹

Dolayısıyla anlaşılıyor ki bu dönemdeki İspanyol yazarlar, Osman Gâzi’nin cesur olmasa da mutevazı veya alçak menşeli olmakla birlikte kâfir mahiyetini vurgularken Osmanlı hanedanı sürekli küçümsemeyi amaçlamaktaydılar.

2. 2. Osmanlı Devleti’nin Yönetimi

16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğunun, İspanya’nın evrensel hakimiyetin iddiasına meydan okuyabilen tek güç olduğu düşünülmektedir. İspanyol yazarlara göre Osmanlı gücü tüketilemez maddî ve beşerî imkânlarla dayanmaktaydı. Ayrıca Osmanlılar İslam dünyasının en saygın hükümdârı olarak hem iç hem de dış politikalarında inkâr edilemez bir meşruiyete sahipti. Bu bağlamda Osmanlı gücünü anlayıp durdurmak amacıyla idarî, askerî, iktisadî, adlî, hülâsa her bakımdan Bâb-ı Âlî’nin teşkilatı merak konusu olmaktadır. Bu kısımda ilk önce kısa bir giriş şeklinde İspanyollar tarafından Osmanlı Devleti’nin yönetiminin algılanışı genel bir bakışla yorumlanacaktır. Daha sonra padişah, Osmanlı ordusu, donanması ve adalet sistemi ele alınacaktır. Son olarak İspanyol kaynaklarında Osmanlı İstanbulu’nun yeri değerlendirilecektir.

Genel olarak Bâb-ı Âlî’nin coğrafi genişliği, kaynakların zenginliği ve iyi yönetimi İspanyolların en çok önem verdiği unsurlardır. İlk başta Osmanlı İmparatorluğunun genişliği konusunda İspanyol monarşisinden farklı olarak Osmanlıların sürekli olarak topraklarını genişlettiği düşünülmektedir. Urdemalas’ın kendi sözleriyle: “Ve hâlâ bile her gün kazanıyorlar ve asla kaybetmiyorlar”.⁴² İnebahtı Savaşından sonra bile Tunus’un geri alınışı bu fikri güçlendirmişti. 16. yüzyılın sonlarında Antonio de Herrera şöyle yazar: “...öyle ki Türkler dünyanın, yahut yeryüzünün şu ana kadar keşfedilmiş kısmının dörtte birine veya bundan biraz

⁴¹ Vélez de Guevara, *El príncipe esclavo, comedia famosa*, Biblioteca de Menéndez Pelayo, Sig. 32.987, t.y., s. 4.

⁴² Villalón, *Viaje de Turquía*, s. 279.

daha az kısmına sahiptirler...”.⁴³ Bu bağlamda İspanyol yazarların, kimi zaman gerçekçi kimi zaman da hayli kurmaca bir şekilde, birçok tarihi ve coğrafi hatalar yaparak Osmanlı’nın hükmettiği tüm toprakların sıralanması sıkça görülen bir anlatıdır.⁴⁴ Lope’nın *El Cerco de Viena* (Viyana Kuşatması) adlı eserinde, hem V. Carlos hem de Kanunî Sultan Süleyman’ın büyük fütûhatından bahsedilmektedir. Bu eserde de mağrur Süleyman, Osmanlı topraklarının “Hint denizlerinden, / Herkül sütunlarına kadar”⁴⁵ uzandığını iddia etmektedir. Benzer şekilde II. Selim, Durán’ın 1193 numaralı romansında, Don Juan de Austria’a yazdığı bir mektubunda kendisi yedi imparatorluğun hükümdarı ve yetmiş üç kralın kralı olarak adlandırmaktadır.⁴⁶ Lope bununla alay ederek bir ara Osmanlı sultanından Çin İmparatoru olarak hitap etmektedir.⁴⁷ Bu hususla ilgili *Türkiye Seyahati*’ndeki bir hadise epey dikkat çekicidir. Rüstem Paşa İspanyol esire en iyi hükümdarın V. Carlos mu yoksa I. François mı olduğunu sorduğunda Urdemalas İmparatorun, Fransa Kralı ve Sultanın toplamından daha üstün olduğunu iddia etmektedir. Çok şaşırان Paşa’ya Urdemalas, Avrupa’da sahip olduğu krallıklarından dolayı değil, Yeni Dünya’daki topraklarından dolayı böyle cevap verdiğini açıklamaktadır: “Ortaya harita getirildi ve bir pergelle ona Türk’ün hükmettiği yerleri ölçtürdüm ve bu toprakların büyük farkla Yeni Dünya kadar etmediğini görünce şaşırdı kaldı.”⁴⁸

Saniyen yukarıda bahsedilen toprak sahipliğine dayanan Osmanlı Devleti’nin olağanüstü iktisadî kapasitesine de sıklıkla atıfta bulunmaktadır. Gerónimo Paronda’nın 1631 yılında yazılmış *Relación de la ciudad de Constantinopla* adlı kroniğinde Osmanlıların, Bizanslı imparatorlarının, Priamos Kralı’nın zenginliklerini miras olarak aldıkları da iddia edilmektedir.⁴⁹ Antonio de Herrera’ya bakılırsa sultanın gelirleri hesap edilemeyecek kadar çoktu: “Türk’ün beyliğine ve haşın

⁴³ Fernando Fernández Lanza, “La grandeza del estado del Gran Turco, Edic. del Ms. de la Biblioteca Nacional de Hungría”, *Archivo de la Frontera*, (Çevrimiçi) www.archivodelafrontera.com, s. 10, 7 Eylül 2017.

⁴⁴ Mas, *Les Turcs dans la littérature espagnole...*, C:II, s. 168.

⁴⁵ Lope de Vega, *El Cerco de Viena*, fol. 8v.

⁴⁶ Durán, *Romancero General: Tomo Segundo*, s. 186.

⁴⁷ Félix Lope de Vega, *La boba para los otros y discreta para sí*, Madrid, A costa de doña Teresa de Guzmán, t.y., s. 34.

⁴⁸ Villalón, *Viaje de Turquía*, s. 89.

⁴⁹ Mas, *Les Turcs dans la littérature espagnole...*, C:II, s. 176.

zorbalığına tabi topraklar sayıldığında bilmek gerekir ki oralardan elde ettiği gelirler birçok sebepten dolayı ister istemez sayıya gelmez derecededir.”⁵⁰ Yazar Juan Botero Benes *Relaciones Universales del mundo* (1600) adlı eserinde de, padişahın tahmin edilemez zenginliklere sahip olan dört şehrine hakim olduğunu sunmaktadır. Elbette birincisi, Garp ile Şark arasındaki ticaretin merkezi ve İmparatorluğun başkenti olan İstanbul’dur. İkinci ise, bütün Doğu ticaretini yığıldığı Suriye’nin en önemli şehri Halep’tir. Üçüncü olarak Persia’nın asıl şehri Tabriz’den (*Tauris*) zikredilmektedir. En sonunda Kızıl Deniz yoluyla Hindistan ve Afrika’nın çoğu ile de yapılan ticaretinden zenginliklerini bir araya getiren Mısır’ın başkenti Kahire gelmektedir.⁵¹ Böylece İspanyol yazarları Osmanlı İmparatorluğu’nun ekonomik açıdan müthiş bir varlık olduğunu düşünmekte, bilhassa tebaasının vergileri ve haraçgüzar devletlerin haraçları düzenli şekilde ödemesini vurgulamaktadırlar. Sapiencia kendi kroniğinin on birinci bölümünü sultanın gelirlerine ayırmaktadır. Detaylı bir şekilde ticaret başta olmak üzere, gayrimüslimlerin, mirasların ve hediyelerin üzerine konulan vergi gelirleri hakkında yazmaktadır.⁵² Keza sarayın, bölgesel yönetiminin, yabancı elçilerin ve Batı devletlerinde olan casusların yarattığı masrafları da değerlendirmektedir. Sapiencia en yüksek olağan masrafı ordunun maaşlarından geldiğini belirtmektedir.⁵³ Sonunda söylenmesine değer ki bu olağanüstü varlıklı vazifesinden dolayı Osmanlıların, İspanyol ekonomisine çok olumsuz etkisi edecek yabancı bankerlerine borçlanmaya ihtiyaç duymamaları büyük bir avantajı olarak anlaşılmaktaydı.⁵⁴

Üçüncü olarak, imparatorluğun geniş sınırları veya iktisadi gücü dışında Osmanlı’nın başarısının ana sebebi, padişahın ve saray adamlarının otoritesinden kaynaklanan merkezî hükümet ile, eyalet ve tımar sistemine dayanan etkin taşra yönetiminde olduğuna inanılmaktaydı. Ayrıca Gómara ileri sürer ki Osmanoğulları,

⁵⁰ Fernández Lanza, “La grandeza del estado del gran turco”, s. 10.

⁵¹ Juan Botero Benes, **Relaciones universales del mundo, Primera y segunda parte, traduzidas a instancia de don Antonio López de Calatayud, corregidor de las dezisiete villas, y regidor de Valladolid, por su Magestad**, Valladolid, Por los herederos de Diego Fernández de Cordoua, 1600, fol. 84v.

⁵² Sapiencia, **Nuevo Tratado de Turquía**, fol. 29v-31r.

⁵³ a.e., fol. 31v-33r.

⁵⁴ İki imparatorluğun ekonomilerin kapsamlı bir mukayesesi için bkz. Hüseyin Serdar Tabakoğlu, “Akdeniz’de Osmanlı-İspanya Rekabeti, 1560-1574: Teşkilat, Denizgücü ve Savaş”, s. 108-133.

yeni fethedilmiş toprakların istikrarını ve halklarını, ister Müslüman olsun ister Hristiyan, adil bir şekilde korumayı başarmışlardı.⁵⁵ Söz konusu yerlerdeki vergi politikasını Diego Galán şöyle yorumlar: “...onlara inandıkları mezhep yüzünden barbar diyorum, zira bunun dışındaki birçok konuda — yönetimlerinde ve vasallarına makul sorumluluklar yükleyerek elde tutmakta — bizden daha iyiler.”⁵⁶ Unutmamak gerekir ki Osmanlılar, önceki feodal hizmetler sisteminden genel olarak daha basit ve yolsuzluğa daha az maruz bir vergi sistemi getirmişlerdir.⁵⁷ Bu husus ile ilgili Francisco de Quevedo’nun *La hora de todos* (Herkesin Saati, 1635) adlı eserindeki bir hadise epey ilgi çekicidir. Yazarın sunduğu sahnede IV. Murat’ın sarayında yapılan önemli bir toplantıda, İspanya’dan kovulmuş bir Morisko padişahın misafirperverliğine karşılık tebaasının cahiliyetini azaltacak ve imparatorluğun yönetimini geliştirecek üniversiteler kurmasını tavsiye etmektedir. Ancak sultana yakın olan Sinan Bey isimli bir mühtedî, eğitilmiş halkların otoriteyi yargılayıp özgürlük arzulamaya başlayacağını ileri sürerek Morisko’nun tavsiyesine karşı gelmektedir:

“...onları uyaran tahsil onları ayaklandırır da. Bilgili kullar itaat etmekten çok fesat çıkarırlar, beylerine saygı göstermekten çok onu sorgularlar; onu anlayınca ona tepeden bakmaya cüret ederler; özgürlüğün ne olduğunu öğrenince de onu arzularlar...”⁵⁸

Sinan Bey’ye göre cahil bir millet cesur askerleri ve prensin otoritesini sağlamaktadır. Padişah, Sinan Bey’nin görüşü paylaşıp İmparatorluğun geleneksel yapısına devam etmesinin önemini vurgular, zira: “...monarşiler, onları kuran

⁵⁵ Gómara, *Crónica de los hermanos Barbarroja*, s. 35. Halil İnalcık, Osmanlı idaresi yeni fethedilen bölgelerin tüm kanûn, örf ve müesseseleri kaldırmaya çalışmadığını, birçok yerel yasaları muhafaza edip böylece yeni idarenin gelmesi sonrasında sökün edebilecek kargaşadan kaçınıldığı diye belirtmektedir. Ayrıca geçmiş deneyimler Osmanlılara, köklü değişikliklerin vergi gelirlerinde azalmaya neden olduğunu öğrettiğinin altını çizmektedir, H. İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ*, s. 77.

⁵⁶ Galán, *Relación del cautiverio*, s. 85.

⁵⁷ H. İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ*, s. 80. Bu bakımdan tımarlı reâyâ, ortaçağ Avrupası’nın serflerinden daha şanslı bir durumda olduğu iddia edilmektedir. Yine de tabii ki eski feodal geleneği sürdürmeye çabalayan kadılarla birlikte sipahilerin, reaya’nın aleyhinde kimi zaman yaşadığı eylemleri ve vergileri uygulandığı bilinmektedir, a.e., s. 116.

⁵⁸ Quevedo, *Obras de Francisco de Quevedo Villegas... [tomo primero] La hora de todos*, s. 264.

törelerle sürdürülürler.”⁵⁹ Ayrıca Morisko’nun tedbirsizliği ve cüretkârlığı cezalandırmasını emretmektedir.⁶⁰

Görüldüğü kadarıyla İspanya Osmanlılar ile büyük bir mücadele içinde olsa da söz edilen unsurlara dayanan Osmanlı gücü tanınmaktaydı, hatta bazı İspanyol yazarları bir dereceye kadar Osmanlı kuvvetine hayranlık duymuşlardı.

2. 2. 1. Padişah

Osmanlı İmparatorluğu’nun genişliği, zenginliği ve iyi yönetimi her ne kadar tanınsa da sultanın mutlak iktidar sahibi olduğu bir devlet olarak görülmekteydi. V. Carlos’un devrinden itibaren İspanya’da, Osmanlı padişahın sınırsız gücünü gaddarca kullandığı kanaati hakimdi. Rahip Juan de Salazar’ın *Política Española* (İspanya Politikası, 1619) adlı etkili eserinde ileri sürdüğüne göre tüm İslamiyetin halife mahiyeti, yani en yüksek dinî yetke olması, kuvvetli ordusu ve tebaasının üzerine sıkı kontrolü, sultanın salt gücüne imkân veren önemli unsurlardır.⁶¹ Benzer şekilde İspanyol hümanist ve ilahiyatçı Ginés de Sepúlveda Osmanlı İmparatorluğu’nun hukuka değil sırf zorbalığa dayandığını ileri sürmektedir.⁶² Avusturya asıllı diplomat Ogier Ghislain de Busbecq de bu düşünce doğrultusunda şöyle tasdik ediyordu:

“Hanımım, burada aynı zamanda bu düşmanın gücü ve imparatorluğunun kendi çocuklarını bile bağışlamayacak kadar nasıl tamamen zalimce ve vahşice olduğunu, topraklarında asayişin ne kadar az olduğunu, ne kadar

⁵⁹ a.y.

⁶⁰ Silâh ile kalem arasında dengesi bir milletin geliştirmesinin ana sebebi olduğunu daima düşünen Quevedo, bu hadisede Sinan Bey’in görüşü paylaşması da oldukça şaşırtıcıdır. Sanki ünlü yazar, IV. Felipe’nin devrindeki yolsuzluğu ve kötü yönetimden bizâr olduğu için Osmanlı’ya has olduğu gibi daha katı bir hükümdarlığı tercih etmeye başlamıştı, Josette Riandiere La Roche, “Quevedo y el Gran Señor de los Turcos: ¿exotismo o historia?”, *Criticón*, No. 18, Toulouse, France-Ibérie Reserche, 1982, s. 31.

⁶¹ Juan de Salazar, *Política Española*, Logroño, Por Diego mares, 1619, s. 281-282.

⁶² Juan Ginés de Sepúlveda, *Tratados políticos de Juan Ginés de Sepúlveda: (Exhortación a la guerra contra turcos, del reino y deberes del rey...)*, Madrid, Instituto de Estudios Políticos, 1963, s. 7. Gerçekte, Osmanlı İmparatorluğu’nun otoritesini meşru kılan temel ilke adalet idi. Vergi veren reaya’nın korunması anlamında adaletin sağlanması, Mezopotamya medeniyetlerinden beri Ortadoğu devletlerinde en önemli hükümet işlevi olarak görülmekteydi, İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ*, s. 94.

gaddar ve insanlık dışı olduklarını ve eğitime önem verip zaman ve para harcadıkları askeriye dışında ne kadar barbar ve cahil olduklarını göreceksiniz...”⁶³

Hatta devlet erkânı, kapıkulları ve ulemâ'nın o kadar geniş, birbirinden uzak kalan topraklarından oluşturulan karmaşık bir imparatorluğu kontrol altına tutmayı beceremeyeği, Doğu devletlerine özgü bir gelenek olarak despotluğa başvurulmasının tek çare olduğu düşünülmektedir.⁶⁴ Gerçekte her hususta son karar padişaha ait olduğu halde İspanyol yazarları tarafından Divân-ı Hümayûn'unda yer alan devlet ricâli'nin karar alma kapasitesi sıklıkla küçümsemiştir. Padişahın üzerinde önemli ölçüde nüfuz edebilen vezir-i âzam, vâlide sultan, yeniçeri ağası, kadıasker, şeyhülislâm, kapıağası veya bostancıbaşı gibi zâtların rolü çoğu kez göz ardı etmeyi tercih edilmiştir.⁶⁵ İspanyol yazarlarının kahir ekseriyeti değilse de çoğunluğunda Osmanlı Devleti'nin gelişkin idare yapısı küçümsemek amacıyla hepsinin bütün canların ve vicdanların efendisi olan padişahın zorba emirlerine bağlı olduğuna inanılmaktaydı. Böylece sultanın bütün hizmetçilerin köle olup hem de kul olmaktan büyük zevk almışlardır.⁶⁶ *Türkiye Seyahati*'nin yazarı şöyle ifade ediyor: “Ulu Türk dışında herkes kuldur”.⁶⁷ Aynı eserin başka bir kısmında vezir-i âzam Rüstem Paşa'nın kendisi “Burada hepimiz kuluz” (*Bonda hepbiz cular*) söylediği anlatılmaktadır.⁶⁸ Bu mevzuda her ne kadar İspanyol görüşü oldukça mubalağalı olsa da kul sistemi ve kapıkullarının, Osmanlı devlet teşkilatının temel kurumlarından biri olduğu malumdur.⁶⁹

⁶³ Ogier Ghislain de Busbecq, *Embaxada y viages de Constantinopla y Amasea de Augerio Gisleño Busbequio...: con un discurso...de como se habría de formar una milicia o batallón contra el turco: traduzido de latín por el L. Steban López de Reta...*, Pamplona, Por Carlos de Labayen, 1610, Önsöz (s. 24).

⁶⁴ Bunes Ibarra, *La imagen de los musulmanes*, s. 276 ve 305-307. Yazar Juan Goytisolo'nun belirttiği gibi, Batılıların despotluk geleneği başta olmak üzere Doğu'nun zalimliğine ilişkin saplantılı klişeleri bilincilerin öylesine derinliğine işlemiş ki, artık silinmeleri imkansız, Goytisolo, *Osmanlı'nın İstanbulu*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2016, s. 28.

⁶⁵ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ*, s. 98-99 ve Colin İmber, *The Ottoman Empire, 1300-1650*, s. 152-154.

⁶⁶ Goytisolo, *Osmanlı'nın İstanbulu*, s. 27.

⁶⁷ Villalón, *Türkiye Seyahati*, s. 275.

⁶⁸ a.e., s. 101.

⁶⁹ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ*, s. 83-84.

16. yüzyılın sonlarında ve hâlâ 17. yüzyılın başlarında İspanyol yazarları tarafından en iyi tanınan padişah “Muhteşem” (*El Magnífico*) Sultan Süleyman Han’ın olduğu şüphe götürmez. López de Gómara onu bu sözlerle tanıtmaktan çekinmemiştir: “Türklerin imparatoru Osmanoğlu Sultan Süleyman en büyük beydir ve o halkın gelmiş geçmiş bütün hükümdarları arasında en zengini ve en kuvvetlisidir”.⁷⁰ Kanunî ile V. Carlos’un arasındaki meşhur çekişme İspanyol yazarlara çok mürekkep akıttırmıştır. Söz gelimi Gómara anlatır ki hemen aynı yaştaki bu iki imparator, Roma İmparatorluğun sahip olduğu kadar topraklarına, hatta Yeni Dünya’da keşfettikleri sayılırsa belki de daha fazlasına sahiptirler. Her ikise de dünya hakimi olmak istemekte, fakat Hristiyan günahları nedeniyle I. Süleyman önde olmaktadır.⁷¹ Aynı şekilde bu yazarlara göre padişahın gerek olumsuz gerekse olumlu bütün özelliklerini temsil eden de I. Süleyman’dır. Sultanûl-bereyn ve Hakanûl-bahreyn Süleyman Han, Moğol, Fars ve Arap emperyal geleneklerinin kendi kişiliğinde birleştirerek kendini Roman İmparatorluğu’nun tek yasal vârisi olarak gördüğü için mağrur ve kibirli gibi sıfatlarla sıklıkla tasvir edilmektedir. Yazar Rojas Zorrilla’nın *El Desafío de Carlos V* (V. Carlos’un Karşılaştığı Zorluğu) adlı eserinde Süleyman V. Carlos’un imparator sanını tanımayı şu şekilde reddeder:

“Bana geçen hak yoluyla
Yalnızca benim İmparator
Bu ismi hak eden
Yok başkası,
Ben ki bu ismi
Miras ve veraset yoluyla
İmparator yiğit Konstantinos’tan aldım...”⁷².

Belirtilmesi gerekir ki İspanyol kronik yazarları arasında Kanunî’nin imparator unvanı çoğunlukla tanınmamıştır. Üzerinde çalışılan kaynaklarda en çok “Büyük Kral” (*Gran Rey*), “Büyük Efendi” (*Gran Señor*) ve özellikle “Büyük Türk” (*Gran Turco*) ifadelerine rastlanmaktadır. Söz gelimi Almosnino “Kral”, “Sultan” ve

⁷⁰ Gómara, *Crónica de los hermanos Barbarroja*, s. 89.

⁷¹ Bunes Ibara, *La imagen de los musulmanes*, s. 304.

⁷² Francisco de Rojas Zorrilla, *El desafío de Carlos Quinto*, Salamanca, En la imprenta de la Santa Cruz, 1700, s. 13.

“Büyük Türk” kullanmakta, fakat imparator terimi benimsememiştir.⁷³ 1571 yılında basılan kroniğinde Garibay y Zamalloa Süleyman için imparator sanını kullanılmasının uygun olmadığını tasdik etmektedir.⁷⁴ Bu yazarlara nazaran Bizans medeniyetini tahrip eden Osmanlıların kendilerini Roma İmparatorluğu’nun varisi olarak sunmaları kabul edilemez bir iddiaydı. Doğu Roma’nın mirası olan toprakların Türkler tarafından alınmasının eski Grekoların kültürü ve erdemlerini benimsedikleri anlamına gelmediği düşünülmekteydi.⁷⁵ Lope de Vega’ya atfedilen *El Cerco de Viena por Carlos Quinto* (Viyana Kuşatmasında V. Carlos) adlı eserde bu dönemdeki I. Süleyman’ın imgesi iyice yansıtılmaktadır. 1529 Viyana Kuşatmasını canlandıran eserde mağrur, gaddar ve acımasız bir padişah olarak gösterilmektedir. Akdeniz’in diğer ucuna ulaşp bütün Avrupa’da büyük yankı uyandıran Kanunî’nin sadrazamı İbrahim Paşa ve oğlu Şehzade Mustafa’nın ölümlerini anlatan haberler bu zalim imajını güçlendirmiştir. Tarihi olaylarına aykırı bir şekilde söz edilen eserde V. Carlos şehrin yardımına gelmektedir. Epeyce enteresan bir mektup yoluyla Süleyman, V. Carlos’ya düello davetini (mübareze) iletir:

“Beraberimdeki güçlerin büyüklüğünü gördün; bunca birliğin kanı dökülmeden seni teke tek çarpışmaya davet ediyorum. Viyana’da bekle beni; eğer beni yenersen seni imparatorluğumun başına geçireceğim, eğer ben seni yenersem senin küçük beyliğini ilhak edeceğim. Tanrı seni muvaffak kılsın ki galibiyetimin şanı daha büyük olsun. Büyük Türk Sultan Süleyman.”⁷⁶

Hikâye geliştikçe padişah seferin başarılı olacağından şüphelenmeye başlamaktadır. Öfke içinde paşalar ve askerlerin önünde şöyle ifade eder: “İspanyalı Carlos’dan mı korkuyorum? / Pespaye bir kraldan mı korkuyorum? / Hiç meşe kamıştan korkar mı?”⁷⁷, fakat en sonunda V. Carlos’dan korktuğunu itiraf ederek ordunun geri çekilmesini emretmektedir.⁷⁸ Tabii ki İspanyol halkını coşturmayı amaçlayan propaganda nitelikli bir tiyatro eseri söz konusudur.

⁷³ M. Almosnino, *Extremos y Grandezas de Constantinopla*, s. 81-173.

⁷⁴ Mas, *Les Turcs dans la littérature espagnole...*, C:II, s. 209.

⁷⁵ Bunes Ibarra, *La imagen de los musulmanes*, s. 248-249.

⁷⁶ Lope de Vega, *El Cerco de Viena*, fol. 10r.

⁷⁷ a.e., fol. 11r.

⁷⁸ Lope de Vega, *El Cerco de Viena*, fol. 15v.

Yine de daima aşağılayıcı bir şekilde tanımlanmamaktadır. İlk başta Ladino (Yahudi İspanyolcası) dilinde fakat İbranice harflarıyla basılan Selanikli haham Moşe Almosnino'nun *Extremos y Grandezas de Constantinopla* adlı kroniği 1638 yılında Madrid'te İspayolcada tekrar yayınlanmıştır. Bu eserde Kilise sansür görevlisi Gerónimo de la Cruz şöyle ifade eder:

“Üstelik hükümdar Sultan Süleyman'ın yönetimine işaret eder ki eğer Hristiyan olsaydı onu dünyanın en mümtaz hükümdarları arasına yerleştirdik, zira kralların olmazsa olmaz vasıfları arasında yer alan adaletin o herkesin hakkını koruyarak ödül ve ceza verme yanı onda mevcuttu...”⁷⁹

V. Carlos ile Kanuni arasındaki rekabetinin çoktan geride kaldığı için 17. yüzyılın ortasında daha hoş bir muamelenin ortaya çıktığını görülməsi mümkündür. 1638 yılında da basılan yazar Juan Sánchez'in *Segunda parte del Corsario Barbarroja y huérfano desterrado* adlı eserinde daha muğlak bir portresi bulunmaktadır. Eserin ilk perdesinde Süleyman adil ve iyi yürekli bir hükümdar olarak görülmekte fakat sonradan tiranlık ve zalimliğin nitelikleri tekrar ortaya çıkmaktadır.⁸⁰ *El desafío de Carlos Quinto* eserinde de V. Carlos nazik sözlerle Süleyman'a şöyle hitap eder:

“İmparator Süleyman,
Cömert ve daima namağlup,
Hem zarif hem de yiğit,
Ne kibirli ne de küstah;
Ne kuvvetli bir hırs sahibi
Ne de mebzul bir mal canlısı;
Afrika ve Asya'nın beyi,
Perslerin ve Hintlilerin korkusu...”⁸¹

O kadar yüce hükümdarların arasındaki muamelede siyasi ve dini rekabetin ötesinde asîlâne davranmak gerektiği belirtilmektedir: “...düşmanımla bile konuşsam, / ben kimsem ona göre konuşuyorum...”⁸² Eserin son sahnesinde yeniden tarihî olaylarının uzağında kalınarak Osmanlı ordusu geri çekildiğinde Janos

⁷⁹ Almosnino, *Extremos y Grandezas de Constantinopla*, fol. IIIr.

⁸⁰ Mas, *Les Turcs dans la littérature espagnole...*, C:II, s. 36-37.

⁸¹ Rojas Zorrilla, *El desafío de Carlos Quinto*, s. 13.

⁸² a.e., s. 13-14.

Zapolya'nın Macaristan tacını V. Carlos'a teslim ettiği gösterilmektedir.⁸³ Son olarak, Lope'ye atfedilen *La pérdida honrosa y caballeros de San Juan* (Onurlu Yenilgi ve St. Jean Şövalyeleri) adlı eserinde nahoş tanınmaları bir kenara bırakılıp çok daha “insanî” bir Süleyman sunulmaktadır. Rodos'un Fethini canlandıran bu eserde I. Süleyman'ın, St. Jean şövalyelerin kutsal röliklerini kurtarmalarına izin verdiği gösterilmektedir. Bu hadisede Osmanlı padişahının alicenap davranışı hayli olumlu bir şekilde değerlendirilmektedir.⁸⁴ Ayrıca Kanunî Sultan Süleyman ile Üstad-ı Azam Villiers de l'Îsle Adam arasında çok sayıda karşılıklı saygı jestleri vuku bulmaktadır. Söz gelimi padişah, kendi hekiminin bazı Hristiyan yaralıları ile ilgilenmesini temin etmekle birlikte de Üstad-ı Azam Rodos adasından ayrıldığında kendi kadırgasıyla bizzat ona eşlik etmektedir. Yine de bu eserde Osmanlı padişahının o kadar iyi niyetli bir portresi sunulmasının Lope'ye ait olduğuna inanmak epeyce güçtür.⁸⁵

Kanunî Sultan Süleyman'ın oğlu II. Selim benzer biçimde takdim edilmektedir. Anonim *El esclavo de Venecia* (Venedik Kölesi) adlı eserinde mağrur Sultan Selim şöyle feryat etmektedir: “Ben saltanat sürerken / Neden Rimpapa veya Alman İmparator / Olsun ki İspanya Kralı?”⁸⁶ Lope'nin *La Santa Liga* (Kutsal İttifakı, 1621) adlı eserinde Selim'i kibirli ve zorba, fakat korkak bir hükümdar olarak sunulmaktadır. Eserde, Selim'in nezdinde babasının hayaleti ortaya çıkıp ona Kutsal İttifak ile savaşmaya teşvik etmektedir. İlk başta korkutuğu halde sonradan Hristiyanlara karşı harp etmeye karar vermektedir.⁸⁷ İspanyol yazarlarda II. Selim, Kanunî'nin yaptığı gibi kendi savaşlarının komutanlığı ele almadığı ve haremde saygısız eğlencelerle fazla vakit geçirdiği için korkak ve şehvetli olmakla suçlanması

⁸³ a.e., s. 31.

⁸⁴ Alicenaplık (*magnanimitas*), Aristoteles'in etiğinde ve dolayısıyla Rönesans düşüncesinde en önemli erdemdir, Bertrand Russell, **Historia de la Filosofía**, Madrid, RBA Coleccionables, 2009, s. 215-216. Bu yüzden Süleyman'a öyle bir sıfat bağışlanması pek manidardır.

⁸⁵ Mas, **Les Turcs dans la littérature espagnole...**, C:II, s. 10-15.

⁸⁶ a.e., s. 51.

⁸⁷ Félix Lope de Vega, **La Santa Liga**, Madrid, Por la viuda de Alonso Martín, 1621, fol. 99r.

yaygındır.⁸⁸ Özellikle İnebahtı yenilgisinden sonra Sarı Selim'in askeri beceresizliği ve iffetli sayılmayacak davranışları alay konusu olmuştur.⁸⁹

Kibir, tiranlık, kimi zaman da korkaklık, özellikle şehzade katliamı yüzünden zalimlik ve harem mevcudiyeti olduğundan fuhşiyat, yani genelde Osmanlı'yı tasvir edilen bütün aşağılayıcı sıfatlar padişahın şahsına da bağlanmaktaydı. *La hora de todos* (Herkesin Saati) adlı eserinde Quevedo, İspanya'da bu dönemdeki Osmanlı imgesini iyice yansıtmaktadır. Padişah, "âlim mağlup" yerine "barbar galip" olarak kendini adlandırılmasını tercih eden, köle bir halkının tiranıdır.⁹⁰ Yine de görüldüğü üzere bu ağırlıklı olarak olumsuz imgesi şekillendirmesinde nadir olsa da ara sıra değerli istisnalar vardır ki 1543 yılında basılan V. Carlos'a ithaf edilen anonim *Discurso militar en que se persuade y ordena la guerra contra los turcos*'ın (Türklere Karşı Savaşın İkna Edildiği ve Emredildiği Askerî Risale) yazarı şöyle ifade etmekten çekinmemiştir:

"...bu on bir Osmanlı hükümdarı arasında ahlak yoksunu kimse ya çıkmamıştır ya da ahlaktan az derecede yoksun olmuştur. Aralarında kimin en büyük veya en iyi olduğu konusunda şüpheyi düşmemişlerdir ki bu Romalılar arasında mümkün olmamıştır..."⁹¹

2. 2. 2. Osmanlı Ordusu

Daha evvel denildiği gibi Osmanlılar, 16. yüzyıl boyunca İspanya'da son derece endişe veren bir askeri tehdit oluşturmuştur. İspanyol kronik ve edebî eserlerinde hem kaygı hem de hayranlık uyandıran Osmanlı ordusunun askeri kapasitesinden sıklıkla söz edilmektedir. Yazar Alonso de Ercilla 1574 yılında

⁸⁸ Evliya Çelebi'nin de bahsettiği gibi, "...iyi huylu bir padişahı, ancak kadına ve şaraba düşkündü.", Evliyâ Çelebi, **Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Cilt I, 1-6. Kitaplar**, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2016, I. Kitap, s. 199.

⁸⁹ Yalnız Almosnino, II. Selim'in sultanatının ilk yıllarında sadece Müslümanlara değil de bütün tebaasına tedbirli, adil ve merhametli bir davranışı gösterdiğini belirtmektedir, Almosnino, **Extremos y Grandezas de Constantinopla**, s. 76-77.

⁹⁰ Quevedo, **La hora de todos**, s. 267 ve J. Riandiere la Roche, "Quevedo y el Gran Señor de los Turcos: ¿exotismo o historia?", s. 53.

⁹¹ **Discurso militar en que se persuade y ordena la guerra contra los turcos**, ed. Miguel Ángel de Bunes Ibarra y Beatriz Alonso Acero, y.y., Espuela de Plata, 2004. s. 52.

basılan *La Araucana* adlı eserinde Bâb-ı Âlî'nin askeri kuvvetini ve çeşitliliğini vurgulayarak şöyle tasvir etmiştir:

“O bölükleri saymaya
kimin gücü yeter
Mebzul kadirğaları,
Çok sayıdaki
halkların karışımını,
Sancakları, alemleri,
bayrakları, tahkimatı,
ikmali, mühimmatı,
Silahların ve giysilerin
çeşitliliğini,
Makineleri, düzenekleri
ve aletleri, tertibatı,
armaları, takıları?

Hırvatlar gördüm,
Dalmaçyalılar,
Slavonyalılar, Bulgarlar,
Arnavutlar, Eflaklılar,
Tatarlar, Trakyalılar,
Rumlar, Makedonlar,
Türkler, Lidyalılar,
Ermeniler, Gürcüler,
Suriyeliler, Araplar,
Likyalılar, Likaonyalılar,
Numidyalılar, Sarazenler,
Afrikalılar, Yeniçeriler,
Sancak Beyler, Kaptanlar,
Çavuşlar, Beylerbeyiler
ve Paşalar.”⁹²

1596 yılında Eflak'ın âsî voyvodası Mihail Viteazul'un ayaklanmasını bastırmak üzere hazırlanan sefere katıldığını iddia eden Diego Galán, Tuna Nehri'nin üzerinde inşa edilen bir köprüyü geçerken Koca Sinan Paşa'nın ordusunu şöyle betimler:

“...Rumeli beylerbeyi olan oğlu Mehmet Paşa, beraberindeki yiğitlik taslayanlarla birlikte, yeşil ve turuncu flamalı tüm o atlı sipahiler, çok sayıda yeniçeri, arkebüzücü ve topçu ile ona eşlik etmekteydi. Üç, dört çift öküzün çektiği arabalara yüklenmiş top parçaları ve birçok diğer savaş aletleri ile birlikte erzak ve çadır yüklü çok sayıda deve de bulunmaktaydı....”⁹³.

Kronik eserlerinde iki farklı tutum olduğu söylenebilir. Öncelikle düşmanı küçümseyen ve daima Hristiyan üstünlüğünü teyit etmeyi amaçlayan yazarlardan biri olan Ginés de Sepúlveda'nın görüşünü zikrederim. Osmanlı hakimiyetini hazmedemeyen Ginés de Sepúlveda, kadim Grekler ve Romalıların Truvalılar ve Farslılar gibi Asyalı halkları mağlup ettiklerine göre Türklerin de kolayca bozguna uğratılabileceğini düşünmektedir. Ona göre şarktan gelen bu yeni tehdidi tek

⁹² Alonso de Ercilla y Zúñiga, *La Araucana: Tomo II*, Barcelona, Imp. de Narciso Ramírez, 1861, s. 6.

⁹³ Galán, *Relación del cautiverio*, s. 109.

durdurabilecek olan Roma'nın varisi konumundaki İspanyol ve İtalyan askerlerdir.⁹⁴ İkinci olarak, bazı kronik yazarları Malta ve İnebahtı savaşlarına kadar Osmanlı'nın tartışılmaz askeri üstünlüğünü ister istemez kabullenmek zorunda kalmışlardır. Neticede Osmanlıları yenmek amacıyla da Osmanlı ordusunun güçlü yönlerine yakından ilgi göstermişlerdir. Söz gelimi 1543 yılında İspanyolcaya çevrilen Paulo Giovio'nun kroniğinde Osmanlı askerlerinin mutlak itaati, yiğitliği ve îtidal sahibi olmaları Osmanlı ordusunun üstün olmasının nedeni olarak ileri sürülmektedir.⁹⁵ Ayrıca López de Gómara savaşta düzeni ve disiplini daha iyi sağladıklarını ve paralarını da daha iyi kullandıklarını belirtmektedir.⁹⁶

Bu konu edebi eserlerde de benzer şekilde ele alınmıştır. *Türkiye Seyahati*'nin yazarı Osmanlı ordusu kumandanlarının İspanya'dakilere göre daha tecrübeli olmalarının önemini vurgulamaktadır.⁹⁷ 1617 yılında basılan *El Pasajero* (Yolcu) adlı eserinde hukukçu ve yazar Cristóbal Suárez de Figueroa, İspanya'da tecrübesiz asilzadelere kumandanlık verilmesi ve paralı askerlere fazlasıyla başvurulmasını eleştirmektedir.⁹⁸ Ayrıca aynı yazar, 1621 basılan *Varias noticias* (Çeşitli Haberler) adlı eserinde Osmanlı askerlerinin katı eğitimini şöyle över: "İlginç bir şekilde tatbik ettikleri iyi askeri ve siyasi disiplin onlara düşmanlarının aleyhine daima münasip başarılar bahşetmiştir...".⁹⁹ Keza Vélez de Guevara'nın *La Mayor desgracia de Carlos Quinto* (1633) adlı tiyatro eserinde Osmanlı askerlerinin ateşli silahları kullanma becerisi ile ilgili ihtar edilmektedir. 1541 Cezayir Deniz Seferi canlandırılan eserde, V. Carlos nezdinde kuşatma taktiklerini tartışmakta olan Meksika'nın Fâtihi Hernán Cortés ile Alba Dükü ortak bir karara varamamaktadır. Sonunda Cortés'in önerilerine razı olmayan Alba Dükü öfkelenip şöyle ifade eder:

"Beyim, Hernán Cortés'in,
Çok da olsa başarıları,
Girdiği çatışmalar ve savaşları,

Sanıyor ki burada da olacak aynısı.
Bu savaş farklı savaş,
Rakiplerimiz bizler gibi

⁹⁴ Ginés de Sepúlveda, *Exhortación a la guerra contra turcos*, s. 17-18.

⁹⁵ P. Giovio, *Comentario de las cosas de los turcos*, fol. EVIIv-EVIIIr.

⁹⁶ Gómara, *Crónica de los hermanos Barbarroja*, s. 31.

⁹⁷ Villalón, *Viaje de Turquía*, s. 254.

⁹⁸ Christoval Suárez de Figueroa, *El pasajero: Advertencias utilissimas a la vida humana*, Madrid, Por Luys Sanchez, 1617, fol. 183v.

⁹⁹ Suárez de Figueroa, *Varias noticias importantes a la humana comunicación*, Madrid, Por Tomas Iunti, 1621, fol. 171v.

Anadan üryan yerlilerle yaptı,
Sonuçta bunlar at sesinden yahut
Arkebüz yankılarından korkan
insanlardı,

Öyle hünerliler ki
Mermilerden korktukları yok.”¹⁰⁰

Bazen tımarlı sipahiler veya azeplerden söz edilmesine rağmen Yeniçeri Ocağı’nın, Osmanlı ordusunun bölüklerinden en dikkati çeken olduğunu kuşku götürmez. Yeniçerilerin kurumunun kökeni itibariyle İspanyol yazarlar genelde yanılmaktaydı. Nitekim hem Gómara hem de Haedo yeniçerilerin kuruluşunu II. Murat döneminde olduğunu ileri sürmektedir: “...yeniçerilik müessesesini ilk kuran ve icat edendir.”¹⁰¹ Bu konuda kesin bir tarih tespit etmek zordur, fakat kuruluşunun Orhan Gazi zamanında olduğu kabul edilen bir husustur.¹⁰² Yeniçerilerin tam kim oldukları sorulduğunda Urdemalas şöyle açıklanır:

“Bunların hepsi, Ulu Türk’e vergi veren Rum, Bulgar ve Slavonyalar gibi Hristiyan milletlerin çocuklarıdır. Bu aileler her beş çocuğundan birini askere vermek zorundadır (...) Daha küçükken aldıkları on erkek çocuğundan birine iyi yetişsinler diye okuma-yazma ve bir sanat öğretirler. Aralarından yeniçeri yapacaklarını seçerler...”¹⁰³

Yeniçerileri ortalama bir Hristiyan askerine benzeten Ginés de Sepúlveda gibi hayli taraflı yazarların dışında 16. yüzyılın başlarından itibaren İspanyol kroniklerinde yeniçeriler, Osmanlı’nın etkileyici fütuhatını mümkün kılan, sultana doğrudan doğruya bağlı, âleme örnek olan İspartavâri disiplinli ve hemen hemen yenilemez bir elit bölümü olarak görülmektedir.¹⁰⁴ Ayrıca V. Carlos’a ithaf edilen anonim *Discurso Militar*’da tüfek başta olmak üzere herhangi bir silahı kullanmakta uzman oldukları ileri sürülmektedir.¹⁰⁵ 17. yüzyılın başlarında yeniçerilerin otuz bin sayısına ulaştığını ileri süren O. Sapiencia, yeniçerilerin Osmanlı ordusunun çekirdeğini oluşturduğunu ve savaşta gösterdikleri olağanüstü cesaretiğini

¹⁰⁰ Vélez de Guevara, **La mayor desgracia de Carlos V y hechizarias de Argel**, fol. 139r [137r].

¹⁰¹ Haedo, **Topographia**, fol. 11r ve Gómara, **Crónica de los hermanos Barbarroja**, s. 28.

¹⁰² Yine II. Murad zamanında devşirmenin sistemleştirilmesinin gerçekleştiği ve yeniçerilerin ateşli el silahlarıyla tanıştıkları kannaati de kabul görmüş bulunmaktadır, Kemal Beydilli, “Yeniçeri”, **DİA**, C:XLIII, 2013, s. 450, 452 ve 455.

¹⁰³ Villalón, **Türkiye Seyahati**, s. 280. 1543 yılında basılan *Discurso militar*’da “...derimizden tasmalar yaparak...” ifadesiyle bu mevzusu özetlenmektedir, **Discurso militar**, ed. Bunes Ibarra, s. 60.

¹⁰⁴ Bunes Ibarra, **La imagen de los musulmanes**, s. 88.

¹⁰⁵ **Discurso militar**, s. 60-61.

vurgulamaktadır.¹⁰⁶ Yine de Hristiyan çocuklarının devşirilmesi şiddetle kınanmakla beraber söz konusu Hristiyan kökeni askerî üstünlüğün nedeni de olduğu düşünülmektedir.¹⁰⁷

Bunun yanı sıra bütün İspanyol yazarları, bölgesel ve merkezî yönetiminde yeniçerilerin zamanla başlıca unsur haline geldiğini belirtmektedir. Haedo yeniçerilerin, Cezayir'deki esas güç odağı olduğunu ileri sürmekten çekinmemiştir: "...[Kral] savaşa dair her şeyi yeniçerilerle paylaşmak zorundadır ve bunların ağasının oluru olmadan savaş ilan edemez."¹⁰⁸ İstanbul'da, vezir-i âzamların değişmesinde de tahta kimin geçeceğini belirlemede de çok etkili olmuşlardı.¹⁰⁹ Mesela Diamante'nin *El tirano castigado* (Cezasını Bulan Zorba, 1671) adlı tiyatro eserinde, 1622 yılında yer alan yeniçeri ayaklanması ve II. Osman'ın tahtan indirilmesi hadisesi canlandırılmaktadır. Bu eserde Topkapı Sarayı'nın hiziplerin arasındaki gerginliği ve yeniçeri nüfuzu açıkça gösterilmektedir. Vezirlerin birisinin ağzından şöyle denir:

"Niyetim sizleri uyarmak,
Bu Osmanlı İmparatorluğu
Dünyanın büyük kısmının
sahibi olsa da
Birkaç esir, birkaç alçak köle,
Bir avuç Rum haramzade ki
Hükümdarlık tebaası
denilmeyi hak etmeyen,
Ana babaları hâlihazırda
Hristiyan inancında olan
Yeniçeriler,
Bu ülkeyi zorbalıkla yönetmekte.

Bunlar işte bizi yöneten...
Bu asker takımının yerine
Buranın yerlisi tebaayı
getirelim ki
Güvende olalım
(...)
Biliyorum ki çetin bir iş bu,
Sayıları da öyle çok ki
Konstantinopolis'te avamı
Hiziplere ayırabilirler."¹¹⁰

17. yüzyıldan itibaren yolsuzluk ve disiplinsizlik sebebiyle yeniçeri müessesesinin yapısal bozulması da yansıtılmıştır.¹¹¹ Sapiencia ileri sürer ki

¹⁰⁶ Sapiencia, *Nuevo Tratado de Turquía*, fol. 33r. 1609 yılında yeniçerilerin sayısının kırk bine yakın olduğu bilinmektedir, İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ*, s. 90.

¹⁰⁷ *Discurso militar*, s. 61 ve Bunes Ibarra, *La imagen de los musulmanes*, s. 91.

¹⁰⁸ Haedo, *Topographia*, fol. 44v. Nitekim önemli kentlerde sultanın gücünü temsil eden yeniçeri garnizonları üzerinde beylerbeyilerin yetkisi olmamaktaydı. 17. yüzyılda merkezî idare zayıflarken, uzak eyaletlerde gerçek güç bu yeniçeriler eline geçmiştir, İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ*, s. 123.

¹⁰⁹ İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ*, s. 68-69.

¹¹⁰ Juan Bautista Diamante, *El tirano castigado*, Madrid, Por Ioseph Fernandez de Buendia, 1671, s. 109-110.

yeniçerilerin Anadolu'dan da devşirilmeye başlanması ocağın askeri kalitesini epeyce düşürmüştür.¹¹² Filhakika, ocağa yabancıların girmesi önemli bir etmen olmuştur, fakat bu da yeterli sayılamaz. Yeniçeri Ocağı'nın olduğu kadar mühim ve gelişmiş bir kurumun bozulmasını ve 19. yüzyıla kadar kaldırılmaması açıklamak için çeşitli sebeplerin de hesaba katılması gerekmektedir.¹¹³

2. 2. 3. Osmanlı Donanması

Osmanlı donanmasının, İnebahtı yenilgisinin ardından hızlı bir şekilde toparlanması İspanyol yazarları tarafından sürpriz ve kaygı ile karşılanmıştır. 1572 yılında basılan Gaspar de la Cintera'nın şiirinde bu durum şöyle yansıtılıyordu: “Bu yıl için Türk'ün / iyi donatılmış ve hafif / yüz altmış kadirgasi var...”.¹¹⁴ İstanbul Haliç'te bulunan ve Osmanlı denizcilik faaliyetinin merkezi olan Tersâne-i Âmire'nin gemi inşa kapasitesi hayret uyandırmaktaydı. Cervantes, *La Gran Sultana* (Yüce Sultan) adlı eserinde Madrigal isimli karakterin ağzından şöyle ifade eder:

“Tersaneler elveda! Lanetler olsun size
indirebilirsiniz çünkü her gün denize
seyir için gerekli hiçbir eksik olmadan
omurgadan direğe tastamam bir kadirga.”¹¹⁵

Türkiye Seyahati'nin yazarı, Pedro de Urdemalas'ın kendi ağzından 16. yüzyıl ortalarındaki Tersâne-i Amire şöyle betimlenir: “Tersanede, gemilerin sığınabileceği kemerli ve üstü örtülü kayıkhaneleri vardır. Bunları çok kez saydım, yaklaşık yüz tane var.”¹¹⁶ 17. yüzyılın başlarında Sapiencia daha ayrıntılı bir şekilde şunu yazmıştır:

“Büyük Türk'ün tersanesi çok geniş ve kara tarafından surlarla çevrilidir. Yalnızca iki kapısı vardır ve gece gündüz korunmaktadır. İçeride yüz kırk

¹¹¹ Bunes Ibarra, *La imagen de los musulmanes*, s. 94.

¹¹² Sapiencia, *Nuevo Tratado*, fol. 33r.

¹¹³ Ayrıntılar için bkz. K. Beydilli, “Yeniçeri”, s. 458-459.

¹¹⁴ Bauer Landauer, *Los turcos en el mediterráneo (Relaciones)*, s. 25.

¹¹⁵ Miguel de Cervantes, *Yüce Sultan*, çev. Yıldız Ersoy Canpolat, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, s. 115.

¹¹⁶ Villalón, *Viaje de Turquía*, s. 305.

altı çok yüksek ve geniş kâgir göz vardır ve her birinde büyükçe bir kadirga inşa edilebilir. İçeride demirci ocağı, yedek silahlar ve mühimmat, *gumara*, yelkenler, kürekler, üstüptü, yağ, katran, kereste ve kadirgalar ile mezkûr tersanenin işleyişi için lazım olan tüm diğer şeyler vardır...”¹¹⁷

Benzer şekilde Diego Galán, Tersâne-i Âmire’nin inşa edilen veya seferden dönen gemilerin muhafazasını sağlayan yüz kırk gözü olduğunu ve her birisinde kış mevsiminde yeni bir gemi inşa edilebildiğini tasdik etmektedir.¹¹⁸

Bunun yanı sıra Boğaz gezisi yaptığında, padişahın kadirgasını görmüş olan da Galán onu şöyle tarif eder:

“...geminin mahmuzdan kış kısmına kadar altın, kızıl ve diğer güzel renklerle resimler çiziliydi. Üç feneri vardı ve sırmalı kumaşlar ve mahmuzun dış kısmında bir ejderha başı, daha iç kısmında ise altından bir köpük misali bir aslan vardı.”¹¹⁹

Galán’ın “Yeşil kadirga”¹²⁰ olarak da bilinen Baştarda-i Hümâyûn’un karakteristik yeşil boyası ve yeşil sancağından bahsetmemesi ilginçtir. Sapiencia da Baştarda-i Hümâyûn’un bir tarafta otuz, diğer tarafta otuz iki oturaklı, her oturakta altı Hristiyan biri Türk, yedi kürekçi olduğunu belirtmektedir.¹²¹ Ayrıca bu kronik yazarına göre 15 orta ve ağır top ve 36 hafif top olmak üzere 51 top ile donatılmış olan bu geminin askerî mürettebatı ise 56 asker, 62 Türk kürekçi¹²² ve diğer gemiciler dahil olmak üzere 300 savaşıya kadar ulaşabiliyordu.¹²³

¹¹⁷ Sapiencia, *Nuevo Tratado*, fol. 42r.

¹¹⁸ Galán, *Relación del cautiverio*, s. 86. 1534’de Galata Tersânesinde 92, 1557’de 123 ve 1655’de 120 göz bulunuyordu. Uzunçarşılı’ya göre Kanunî Süleyman döneminde Galata Tersânesindeki gözlerin sayısı yaklaşık 200 olmuştur, İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. yüzyılda Tersâne-i Âmire*, s. 8.

¹¹⁹ Galán, *Relación del cautiverio*, s. 90

¹²⁰ İ. Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. yüzyılda Tersâne-i Âmire*, s. 87.

¹²¹ Sapiencia’nın anlattıklarına göre baştarda-yı hümayun’da toplam 434 kürekçi bulunuyordu. Kapudan Paşa Baştardasında 1614’te 440, 1620’de 450 ve 1630’ta 425 forsa olduğu bilinmektedir, İ. Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı*, s. 227.

¹²² “Türk kürekçi” ifadesiyle muhtemelen avâriz kürekçi olarak da adlandırılan ocaklık kürekçi kastedilmektedir. Ocaklık kürekçiler için bkz. İ. Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı*, s. 187.

¹²³ Sapiencia, 41r. Bu dönemde savaş gemilerinin en çok kullanılan kadirga yirmi beş oturaklı, 196 kürekçi dahil olmak üzere yaklaşık 330 kişiden oluşturulan bir gemiydi. Kadirgadan büyük, baştarda olarak adlandırılan gemisinin 26-36 oturaklı olduğu, mürettebatı 500 forsa dahil olmak üzere 800 mensubuna kadar ulaştığı bilinmektedir. İ. Bostan, “Gemi”, *DİA*, C:XIV, 1996, s. 13.

Yine de 16. yüzyılın sonlarında Donanma-yı Hümayun'un nispeten gerilediğine işaret edilmektedir. Cigalazâde'nin emri altındaki kadirgalardan birinde kürek çeken Diego Galán'nın şahitliğine göre de Osmanlı donanması eskisi kadar kuvvetli değildi. 1594 yılında Arnavutluk, Puglia ve Kalabriye kıyılarına karşı düzenlenen seferi şöyle yorumlar: "...bununla birlikte tüm İtalya ayağa kalktı ve havadis İspanya'ya ulaştı. Bu yüzden her yıl Büyük Türk'ün donanmasının bu sulara indiğini ve her şeyin boşa çıktığını söylerler."¹²⁴ Hâlbuki, 1598 ve 1599 yıllarında yer alan seferlerinde Güney İtalya'nın kıyılarını hayli tahrip ettiğini bildirmektedir.¹²⁵ 17. yüzyılın başlarında kaleme alan Sapiencia, Tersâne-i Âmire'nin gemi inşa kapasitesinin düştüğünü ileri sürmektedir:

"...benim zamanımda tersanenin gözlerinde Takımadalar'ın [Ege Denizi] kadirgalarıyla birlikte çok kötü donatılmış yetmiş kadirgadan öte gemi yapma fırsatı olmadı. Diğer Büyük Türklerin zamanında olduğu gibi kadirga yapacak yeteri kadar yetkili kişi yok..."¹²⁶

Keza 1621 yılında Suárez de Figueroa bunu tekrarlar: "Evvelinde çok kuvvetli olan deniz gücü hâlihazırda zayıftır; neredeyse her daim korku salmak için dışarıdan kuvvetli görünür."¹²⁷

17. yüzyılın ilk yarısında İspanya'da, Osmanlı donanmasının yapmış olduğu her hareket *avisos* (duyumlar) yoluyla yakından takip edilmekteydi. Türklerle ilgili basılan bu duyumlar İstanbul'da ve Akdeniz'de olan bitenlerden devamlı olarak bilgi veren haberlerdi. "Proto-gazetecilik" ile casusluk arasında bulunan bu haberlere

¹²⁴ Galán, **Relación del cautiverio**, s. 79-80.

¹²⁵ a.e., s. 119-122. Yine de Galán'ın verdiği tarihler yanlış olabilir. Örneğin Cigalazâde Sinan Paşa'nın ile annesi Messina'da buluşması 1599 yılın baharında yer aldığını bildirmektedir. Ancak Floransa Milli Kütüphanesinde korunan Cigalazâde ile Sicilya'nın valisi Bernardino de Cardine yazışdıkları mektuplara göre söz edilen hadise 1593 eylül ayında vuku bulduğu bilinmektedir, "Matías Barchino, Edición crítica de Cautiverio y Trabajos de Diego Galán, Cuenca, 2001, Edic. de la Universidad de Castilla-La Mancha, 653 pp. Una aventura mediterránea y oriental de un veinteañero castellano, Diego Galán", **Archivo de la Frontera**, (Çevrimiçi) www.archivodelafrontera.com, s. 20 vd, 10 Eylül 2017.

¹²⁶ Sapiencia, **Nuevo Tratado**, fol. 42r.

¹²⁷ Suárez de Figueroa, **Varias noticias**, fol. 172r. Gerçekte 16. asrın sonlarında ve 17. asrın başlarında Tersâne-i Âmire gemi inşa kapasitesi ve halkının mevcudu en yüksek noktadaydı, ancak 17. yüzyılın başlarından ortalarına doğru giderek büyük bir azalma görülebilir. Yine de 17. yüzyılın ortalarına kadar her sene 40 kadirgaya hazır bulundurmak kanun gereği idi, İ. Bostan, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı**, s. 50 ve 97.

dosya olarak toplanıp krala veya ilgili makama sunuldukları zaman *relación de avisos* (istihbarat raporu) adı verilmekteydi.¹²⁸ Böylece Donanma-yı Hümâyûn'un harekâtı, hangi limanda kaç kadırganın bulunduğu veya erzak ve mühimmat hakkındaki detaylı bilgiler haber verilirken İspanya'daki günlük hayatta her an denizden gelebilecek Osmanlı tehlikesi iyice hissedilebilmekteydi. Her yılın bahar mevsiminde Donanma-yı Hümâyûn'un düzenleyeceği sefere (*La bajada del Turco*, harfiyen "Türk'ün [denize] inişi") dair İspanyol monarşinin dört bir köşesine ulaşan söylentiler İspanyol edebi eserlerinde de yansıtılmıştır.¹²⁹ Söz gelimi Cervantes, Don Kişot eserindeki rahibin ağzından şöyle der:

"Osmanlılar'ın büyük bir filoyla çıkartma yapacaklarına kesin gözüyle bakıldığını, ama amaçlarının kesin olarak bilinmediğini, bu korkunç fırtınanın nerede patlayacağını belli olmadığını ve neredeyse her yıl duyulan, düşmanın bastıracağı tehdidiyle, bütün Hristiyan âleminin seferber olduğunu, Majestelerinin, Napoli ve Sicilya kıyılarıyla Malta Adasını tahkim ettirdiğini söyledi."¹³⁰

Aynı yazar'ın *Las Dos Doncellas* (İki Küçük Hanım) adlı eserindeki karakterler sohbet ederken bu olaylardan bahsedilir: "Saraydan gelen havadisler ile Flandre'deki savaşlar, Türk'ün [Akdeniz'e] inişi ve ayrıca unutmadan, Transilvanyalının başarılarına dair haberler...".¹³¹ Cervantes'in *Viaje del Parnaso* (Parnaso'ya Yoculuk) isimli eserinde de *aviso*'lardan söz edilir: "Türk tazısının bu sulara mı inip / yoksa yukarılara mı çıktığını / okuyorum sanki Venedik gazette'sinde."¹³² Her ne kadar bu haber şeklindeki duyumlar değerli bir kaynak oluştursa da bazen ciddi hatalara sebebiyet vermektedir. Söz gelimi 27 Nisan 1596 tarihli bir *aviso*'da, padişahın Boğaz'ı gezerken Karadeniz'in ağzında bulunan gemiler tarafından top ateşi ile selamlandığı belirtilmektedir. Bu duyuma göre onlardan biri olan bir Venedik gemisinin dikkatsizce ateş edip Süleymaniye Camii'nin kubbesini yıkması uğursuzluk işareti olarak yorumlanmaktadır.¹³³ Top

¹²⁸ Bu konuda daha geniş bilgi edinmek için bkz. Emilio Sola, **Los que van y vienen: Información y fronteras en el Mediterráneo clásico del siglo XVI**, Alcalá de Henares, Universidad de Alcalá, 2005.

¹²⁹ Mas, **Les Turcs dans la littérature espagnole...**, C:II, s. 161.

¹³⁰ Cervantes, **La Mancha'lı yaratıcı asilzade Don Quijote**, s. 454.

¹³¹ Cervantes, **Obras de Cervantes**, s. 269.

¹³² Cervantes, **La Galatea...Va añadido el Viage del Parnaso**, s. 4.

¹³³ Mas, **Les Turcs dans la littérature espagnole...**, C:I, s. 515.

ateşi ile selamlamalarda gülle kullanılmamakla birlikte sözü edilen noktalar arasındaki mesafenin otuz kilometreden fazla olmasını göz önüne alacak olursak bu haber gülünç bir hadiseden başka bir şey değil. Dolayısıyla *aviso*'lar bazen propaganda içerikli veya mubalağalı olduklarını için başvurulurken öbür kaynaklarla da karşılaştırılması gerekmektedir.

1610 ve 1620 arasında çok sayıda mevcut olan söz konusu *aviso*'lar, İspanyol armadası ile Osmanlı donanması veya Ceyazir korsanları arasındaki çarpışmaların önemini abartarak İnebahtı'dan beri zayıflamış olan İspanyol donanmasının yeniden gururlanmasını amaçlamaktaydılar. Otuz Yıl Savaşı'yla (1618-1648) meşgul olan İspanya ile Doğu cephesine odaklanan Osmanlı arasındaki mesafe gittikçe artmış, 16. yüzyılda olduğu gibi büyük deniz muharebelerin yaşanmasına artık imkân kalmamıştır.

2. 2. 4. Osmanlı Adalet Sistemi

Osmanlı adlî ve hukukî sistemi hakkında İspanyol kaynaklarında birtakım aşığılayıcı görüşler mevcuttur. Bununla birlikte, bazı yazarlar İspanyol adaletini eleştirmekte ve Osmanlı adalet sistemine yönelik bazı olumlu değerlendirmelerde bulunmaktadır.

İlk olarak, eşitlik ve tarafsızlık ilkelerinin önemi vurgulanmaktadır. *Türkiye Seyahati*'nin yazarının ifade ettiği gibi, Osmanlı hukuk sisteminde ister Müslüman olsun ister gayrimüslim herkes eşit şartlarda bulunurlar:

“Türk'ün adalet sistemi ister Hristiyan olsun, ister Musevî, ister Türk, herkese eşit davranıyor. Her yargıcın masasının üstünde Hristiyanların yemin etmeleri için bir haç, Musevîler için de bir Tevrat bulunuyor.”¹³⁴

¹³⁴ Goytisolo, **Osmanlı'nın İstanbulu**, s. 62. Osmanlı İmparatorluğu'nda gayrimüslim tebaanın kendi cemaat mahkemelerine başvurdukları gibi satışın tescili ve miras taksimi gibi konularda Osmanlı mahkemesine de başvurduğunun sayısız örnekleri vardır. Bu davalarda her iki tarafın da eşit muamele görmesi önemli bir prensipti, İlber Ortaylı, **Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı**, İstanbul, Kronik Kitap, 2017, s. 73.

Bu Cervantes'nın *El amante liberal* adlı eserinde de söz konusudur. Eserde Kıbrıs kadısı, görevini bitiren paşadan şikayetçi olanları Türkçe, Arapça ve Rumca ilan ederek onları çadıra serbestçe gelmeleri için davet etmektedir.¹³⁵ Benzer şekilde Sapiencia anlatır ki kadı, sahtekarlık yapan tüccarların kökenlerine veya memleketlerine bakılmaksızın mal varlıklarına el konulmasına ve cezalandırılmalarına karar vermektedir. Bu konudaki yargının katı oluşu başta Rum olanlar olmak üzere tüm tüccarları sahtekarlık yapmaktan alıkoyardı.¹³⁶ Lakin Haedo kimi zaman Hristiyanların eşit muamele görmediklerini ileri sürmektedir. Söz gelimi Cezayir'de zinâ suçu işlendiği zaman Türkler ve Mağribîlere karşılık Hristiyanlara ve Yahudilere daha katı cezalar verilmekteydi.¹³⁷

İkinci olarak ise, kazâ ve kadılık müesseselerine dayanan adlî faaliyetlerin hızlı ve verimli bir şekilde gerçekleştiği vurgulanmaktadır. Osmanlı kadısı sadece adlî değil mülkî, beledî, malî ve askerî hususlarda da yetkili olan faal bir idareciydi.¹³⁸ Hem şer'î hem de örfî hukuku uygulayan Osmanlı kadısının bu ehemmiyetli rolünün bunu sağladığı düşünülmekteydi. İstanbul'da yer alan *La Gran Sultana* (Yüce Sultan) adlı eserinde, Cervantes'in sözleriyle *juez obispo de los turcos* (yargıç görevi yapan piskopos) olarak betimlenen kadı, İspanyol esir Madrigal'ın yargılama esnasında şöyle ifade edilir: “Benim verdiğim kararlar / temyizde bozulmadı hiç”,¹³⁹ fakat ta şunu ekler: “...ceza verdiğim Habeşli [Mağribî] / sayısız, dul kadınlarsa / en azından yüzü aşkın.”¹⁴⁰ *El amante liberal*'da Kıbrıs kadısı, Rum ve Türk yerlilerin davalarına bakıp fazla yargılama olmadan, temyiz veya istînaf edilemeyeceğine hüküm vermektedir.¹⁴¹ Bundan dolayı, Cezayir'de olan İspanyol esir Diego Díaz'a göre davaların masrafları epeyce azaltılırdı: “...davaları

¹³⁵ Cervantes, *Novelas ejemplares*, s. 158.

¹³⁶ Sapiencia, *Nuevo Tratado de Turquía*, fol. 52Ar-52Br.

¹³⁷ Bunes Ibarra, *La imagen de los musulmanes*, s. 296-298.

¹³⁸ Ortaylı, *Osmanlı Devleti'nde Kadı*, s. 41 ve 63.

¹³⁹ Cervantes, *Yüce Sultan*, s. 34.

¹⁴⁰ a.e., s. 38.

¹⁴¹ Cervantes, *Novelas ejemplares*, s. 158. Kadı oldukça bağımsız bir görevliydi. Ancak yerel kadıların herhangi bir suiistimaline karşı halkın her zaman Divân-ı Hümâyûn'a başvurabiliyordu. Başka bir deyişle, Divân-ı Hümâyûn en yüksek temyiz mahkemesi görevi görmektedir, H. İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ*, s. 96-97 ve Mehmet Akif Aydın, “Mahkeme”, *DİA*, C:XXVII, 2003, s. 342.

uzatmadıkları için bunlara çok az para harcıyorlar. Bundan dolayı da çok altın ve gümüşe sahiptirler”.¹⁴²

Haedo Cezayir’de, Türkçe görülen davalar için Türk asıllı bir kadı, Arapça ve yerli dillerde görülen davalar için ise Mağribî başka bir kadı olduğunu yani iki hâkim bulunduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca Cezayir kadısının kararlarının yeniçeri ağasının huzurunda temyiz edilebildiğini de iddia etmektedir, “...öyle ki yeniçeri ağası hem kadılar ve adalet amirleri hem de bizzat Cezayir kralından, bir bakıma herkesten üstündür.”¹⁴³ Buna karşın Cervantes ve Lope de Vega’nın eserlerinde davalara bakan Cezayir Beyi’nin kendisidir. Her ikisi de İspanya’nın adalet sisteminin yavaşlığını ve etkisizliğini eleştirerek Osmanlı adalet sisteminin üstün olduğunu ima etmektedirler. Lope’nin *Lo que hay que fiar del mundo* (Şu Dünyada Güvenilmesi Gerekenler) başlıklı eserinde her iki sistemin açıklayıcı bir mukayesesi yapılır:

“Leandro: Beyim, Avrupa’da Davalar çok farklıdır (...) Yasalarda akıl esastır, ve orada yasalar akılla yazılır.	Selim: Lakin anlamak güç. Burada dava görmeyiz biz, ki tutukluların mağdur olmaması için, gerçeği çarçabuk ortaya çıkarmak, kadim geleneğimizdir bizim.
Selim: Sonsuz olduklarını zaten biliyorum.	Ben barbar değilim, İbrahim, [Kral] Süleyman da
Leandro: Medeni davalar ve ceza davaları vardır. Hem kaleme alan hem suçlayan hem de savunan vardır.	böyle hükmetmişti, çünkü kâğıda döküldüğünde hiçbir davanın ucu bucağı yoktur.” ¹⁴⁴

Burada görüldüğü üzere, Osmanlı hukuk sisteminin etkililiği mahkemelerde davaların dosyalanmamasına ve böylece çok daha basit ve hızlı biçimde değerlendirilip davanın kapatılmasına bağlanmaktaydı. Haedo bu görüşü şöyle tasdik eder: “Hem ceza hem de medeni davalar dahil bütün davalar yazıya dökülmeden yalnızca sözlü yapılır ve tek gereken şahitlerin huzurda bulunmalarıdır. Sonra kısaca

¹⁴² Bunes Ibarra, *La imagen de los musulmanes*, s. 294.

¹⁴³ Haedo, *Topographia*, fol. 145r.

¹⁴⁴ Félix Lope de Vega, *Lo que hay que fiar del mundo: comedia famosa*, Madrid, Por la viuda de Alonso Martín, 1619, fol. 203v.

ve doğrudan hüküm verilir.”¹⁴⁵ Haedo’ya bakılırsa yalnızca davalı veya davacı yargı süreçlerinin yazılmasını istedikleri takdirde davalar katipler tarafından dosyalanırdı.¹⁴⁶

Dolayısıyla İspanyol kaynaklarından anlaşıldığı üzere fazla bürokratik ve başarısız olduğu düşünülen İspanyol adalet sistemi ile Osmanlı yargılama usulü karşılaştırılacak olunursa Osmanlı’da hükümlerin daha sade ve hızlı icra edebilmesi olumlu olarak değerlendirilmekteydi. Quevedo’nun *La hora de todos* adlı eserinde, sultanın huzurunda bir Morisko tarafından Roma hukuk sisteminin benimsenmesi tavsiye edilmektedir. Padişahın müşaviri olan Sinan Bey, Roma hukukuna dayanan İspanyol adalet sistemindeki bürokrasi kargaşasını, hukukçular tarafından yasaların kasıtlı yorumlanmalarını ve sona erdirilmeyen davalarını eleştirerek tavsiyesini şöyle reddeder:

“...daha fazla sebep olacağından değil, daha çok yasa olacağından dolayı davaların sayısı da artacaktır. Tatbik ettiğimiz bu usul ile ihtiyacımız olan barışa ve başkalarının içinde olmasını istediğimiz savaşa sahibiz.”¹⁴⁷

2. 3. Osmanlı Payitahtı: İstanbul

Fâtih Sultan Mehmet payitahtı ilan ettiği andan itibaren İstanbul, Osmanlı kuvvetinin ve görkeminin sembolü olmuştur. Keza ayrıcalıklı konumu, ticarî zenginliği ve üzerinde bulundurduğu muazzam Doğu Roma mirası Batı’da hem haset hem de hayret uyandırmaktaydı. İstanbul’un Türklerin eline geçmesine figan eden İspanyol yazarlar, bu vahim sonucun nedenlerini Ortodoksların günahlarında ve Katoliklerin ilgisizliğinde de bulmaya çalışmışlardı.¹⁴⁸ Böylece emperyal şehrin Hristiyan geçmişine özlem duyarak Konstantinopolis ismi kullanmaktan

¹⁴⁵ Haedo, *Topographia*, fol. 145r.

¹⁴⁶ Haedo, *Topographia*, fol. 145r. Gerçekte Osmanlı’da mahkeme kararları sistematik olarak sicil defterlerine yazılıp taraflara bununla ilgili bir belge verilirdi. Bu kayıtlar o mahkemede görev yapan kadılar için mühim bir bilgi kaynağı oluşturuyordu, İ. Ortaylı, *Kadı*, s. 84-85 ve M. Akif Aydın, “Mahkeme”, *DİA*, s. 344.

¹⁴⁷ Quevedo, *La hora de todos*, s. 266.

¹⁴⁸ Miguel Angel de Bunes Ibarra, “Constantinopla en la literatura española sobre los otomanos (siglos XVI y XVII)”, *Erytheia: Revista de estudios bizantinos y neogriegos*, No. 8-2, 1987, s. 266.

vazgeçmemişlerdi.¹⁴⁹ 16. ve 17. yüzyıllarda Dersaâdet'te İspanyol daimî elçiliği olmadığı için Osmanlı başkenti hakkında bilgi toplamak üzere İtalyan raporlarına veya değerli fakat eksik esir anlatılarına başvurulmaktaydı. İnciler kendi nokta-i nazarlarından İstanbul'a ilişkin bol ve ayrıntılı betimlemeler bırakmışlardı. Fakat önümüzdeki satırlarda sadece tezin konusuna ait en ilginç kısımlarına değinilecektir.

İstanbul ile ilgili anlatılarda ilk olarak şehrin olağanüstü konumu tarif edilmektedir. Söz gelimi Diego Galán Marmara Denizi'ni geçerek İstanbul Boğazı'na girdiği anı eserinde şöyle anlatır:

“...oradan bizzat Asya tarafında yer alan ve Konstantinopolis'in karşı kıyısındaki kadim Kalkedon'un bulunduğu bir burna gidilir. Buradan Karadeniz'in ağzına kadar çıkan bir başka kanal başlar. Bu Kalkedon burnundan ayrı (...) ada olacak kadar geniş bir kayalık üzerinde Türklerin Kız Kulesi dediği çok güzel bir kule vardır.”¹⁵⁰

Tarihî yarımadayı ise Urdemalas şöyle anlatır:

“Konstantinopolis, Büyük Denizi, yani Pontus Euxinus [Karadeniz] ile Ege denizine bağlayan Hellesponto'nun [Çannakkale Boğazı] kenarında bulunur. Kanalin girintisinin şehri yarımadaya dönüştürdüğü bu koy, iki fersah uzunluğundaki limanının bulunduğu yerdir.”¹⁵¹

Octavio Sapiencia aynı şekilde devam eder:

“Konstantinopolis şehrinin konumu Avrupa'dadır ve doğanın yetiştirdiği en güzel şehirlerden biridir, zira Ak ve Kara denizlerin ortasında yer alır ve böylece hem kara hem denizden bol miktarda erzak ve yeryüzünde bulunan her türlü kaynak şehre gelir...”¹⁵²

Bunun sayesinde her zaman varlık ve bolluk içinde yaşandığı düşünülür: “...Deniz seferlerinden dolayı yiyecek ve her türlü mal daima mebzuldür ki eğer şehir Toledo ve Madrid gibi denizden uzakta olsaydı tüm şehri geçindirmek imkânsız

¹⁴⁹ Başvurulan kaynakların arasında Galán (*Estambol*) ve Quevedo (*Estambor*) şehri İstanbul olarak nadir olsa da adlandırmalarını bahsedilmeye değerdir, Galán, **Relación del cautiverio**, s. 86 ve Quevedo, **La hora de todos**, s. 264.

¹⁵⁰ Galán, **Relación del cautiverio**, s. 74.

¹⁵¹ Villalón, **Viaje de Turquía**, s. 305.

¹⁵² Sapiencia, **Nuevo Tratado de Turquía**, fol. 7v.

olurdu.”¹⁵³ Tüm yazarlar şehrin üçgen biçiminde yaklaşık on sekiz mil çapında olduğuna hemfikir olmuşlardı. Bu üçgenin batı açısında “şehrin hisarı ve en büyük zindanı” olan Yedikule (*Siete Torres*), kuzey açısında Konstantin Sarayı, doğu açısında ise Ulu Türk’ün sarayı yer aldığı belirtilmektedir. İmparator Konstantin Sarayı’ndan Sarayburnu’ya kadar uzanan bölgesini Sapiencia şöyle tanımlar:

“...Hepsi haliç olan bir limandır ve karanın içlerine doğru üç fersah girmektedir. Genişliği yarım fersaktır (her şeyin bolluğundan dolayı tarihçiler tarafından Altın Boynuz denilmiştir) ve çevresinde Türkler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler yaşamaktadır...”¹⁵⁴.

Altın Boynuz’da (Haliç) bulunan doğal limanların kapasitesi hayranlık uyandırmaktaydı. Sapiencia’ya göre İstanbul’da yaşadığı yıllarda Kahire, Trablusgarp, Karaman, Selanik ve Kıbrıs başta olmak üzere bütün Akdeniz ve Karadeniz’den gelen ticarî gemilerin toplamı her gün üç bini geçmekteydi.¹⁵⁵ Galán, Haliç’te kış mevsiminde 400 veya 500 kadirganın sığınabilecek yeri olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca 1500’den fazla olan ‘perma’ sayesinde İstanbul ve Galata sıkı bir bağlantı içindeydiler: “...Bunlar hilal şeklinde gemiciklerdir, altları düzdür ve yağlandıklarında kadirgadan daha iyi yol alırlar...”¹⁵⁶ Bu da yetmiyormuş gibi Urdemalas anlatısında şöyle der: “Bütün Akdeniz’de böyle bir limana rastlayamazsınız. Dünya’daki bütün gemiler, kadirgalar ve kayıklar bu limana sığabilir...”¹⁵⁷

İspanyol yazarları Bizans döneminden kalma eserlere de çok önem vermişlerdir. *Türkiye Seyahati*’nin yazarı eskiden Hipodrom olan At Meydanı’nı şöyle tarif eder:

“İbrahim Paşa ve Sinan Paşa’nın evlerinin önündeki At Meydanı’nda bir dikilitaş var. Roma’daki gibi ama daha büyük ve daha iyi oturtulmuştur. Üzerinde Latince ve Yunanca olarak İmparator Theodosius tarafından yaptırıldığı yazılıdır. Bunun yanında üç kafalı metal bir yılan vardır. O kadar

¹⁵³ Galán, *Relación del cautiverio*, s. 81.

¹⁵⁴ Sapiencia, *Nuevo Tratado*, fol. 8r.

¹⁵⁵ a.e., fol. 12r.

¹⁵⁶ Galán, *Relación del cautiverio*, s.74.

¹⁵⁷ Villalón, *Türkiye Seyahati*, s. 337.

yüksektedir ki ancak at üstündeki bir adam ona dokunabilir. Bunun yakınında diğeri gibi tek taştan değil de düzenli örülmüş taşlardan yapılmış bir dikilitaş vardır.”¹⁵⁸

Almosnino, günümüzdeki Sultanahmet Meydanı’nı benzer bir şekilde sunmakla birlikte İstanbul’da birçok deprem olduğu halde bahsedilen dikilitaşların ayakta kalmasına da hayli şaşırmaktadır.¹⁵⁹ Bununla beraber anıtsal sütunlar, saraylar, su kemerleri ve sarnıçlar gibi diğer Bizans kalıntılarına da değinilmektedir. Özellikle camiye dönüştürülmüş ve sehrin her yerinde dağılmış Bizans kiliselerine dikkat çekmiştir. Hiç kuşku yok ki bu tapınaklardan en ilgi çeken Ayasofya’dır. Urdemalas onu şöyle tanımlar:

“Bana göre, Asya, Afrika ve Avrupa’nın en güzel, en gösterişli yapısı olan Ayasofya’yı, Constantinople’un on ikinci hükümdarı Büyük Jüstiniyen inşa ettirmiştir. Sultan Mehmed Constantinople’u fethedince, içindeki bütün heykel ve tasvirleri kaldırarak camiye çevirtmiş fakat adını değiştirmemiştir. Ulu Türk, Cuma namazlarını burada kılar.”¹⁶⁰

Ayrıca Urdemalas tapınağın on yedi bin kişi barındıracak kadar kapasitesi olduğunu tahmin etmektedir.¹⁶¹ Cervantes de Ayasofya’nın mühim bir mimarî harikası olduğu kanaatinde olan Sapiencia konumu, iç ve dış kısımları hakkında ayrıntılı bir tarifi sunar:

“Binanın planı yuvarlaktır. Kilisenin zemini üzerinde hepsi de siyah beyaz ve porfir damarlı çeşitli mermer sütunlar bulunmaktadır (...) Bina ana gövdesini on üç tonoz oluşturmaktadır. Bunların en büyüğü olan kubbe fevkalade yüksektir ve binanın genişliği bunun yüksekliği ile orantılıdır.”¹⁶²

Eski Bizans baş kilisesinin görkemi nezdinde Galán, mutevazi bir şekilde şöyle der: “O kadar şaşıcalıdır ki kabiliyetim elvermediği için bu eseri tasvir etmeye

¹⁵⁸ a.e., s. 345-346.

¹⁵⁹ Almosnino, **Extremos y Grandezas de Constantinopla**, s. 116. Evliyâ Çelebi’nin anlattığına göre imparator Constantinus’un diktiği ve Kolossus (Milyonpâr, Örme Sütunu) olarak bilinen dev dikilitaşın tepesinde konulan büyük bir mıknaş sabitleştirilip yıkılmasını önlenirdi, Evliyâ Çelebi, **Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi**, C:I, I. Kitap, s. 22.

¹⁶⁰ Villalón, **Türkiye Seyahatı**, s. 289.

¹⁶¹ Villalón, **Viaje de Turquía**, s. 262.

¹⁶² Sapiencia, **Nuevo Tratado**, fol. 47v.

cesaret edemiyorum.”¹⁶³ Cervantes’in ifadesiyle: “...Göreceksin bu cami öylesine büyük ki! / Bütün Türk ülkesinde arasan yok bir eşi.”¹⁶⁴ Bu anlatılar Evliya Çelebi’nin Ayasofya’ya atfedilen sözlerini hatırlatır: “Bütün mimarlar bu muazzam yapının dayanıklılığı karşısında hayrete düşer ki burayı anlatacak ne dil ne de kalem vardır. Dünyanın her yerinde camiler görürüz ancak hiçbirisi bunun gibi değildir.”¹⁶⁵

13. ve 14. yüzyıllarda Cenevizlilerin kontrolünde olan ve İstanbul’un fetihten sonra hemen tüm halkı Gayrimüslim azınlıklarından oluşan yarı-bağımsız “Frenk mahallesi” İspanyol yazınında da yer almaktadır. Sapiencia, Galata kenti üzerine gözlemini aktarır:

“Türklerin Galata dediği Pera şehri Avrupa’da, Konstantinopolis’e bakan limanın karşı tarafındadır. Surları hendeklerle çevrilidir ve uzunluğu yarım fersahtan biraz fazladır. Surlarda dokuz kapı vardır (...) Karadaki ana kapı doğudadır ve Tophane Kapısı diye anılır, çünkü burası Tophane adındaki büyük bir meydana çıkar ki burada mürted Uluç Ali’nin yaptırdığı meşhur bir cami ve birçok topun döküldüğü tesis vardır (...) Diğer kapı batıya bakar ve tersaneye yakındır.”¹⁶⁶

Urdemalas, 16. yüzyılın ortasında Venedikliler ve Floransalılar başta olmak üzere İtalyan şehir devletlerinin bütün temsilcilerini barındıran kentin dört bin haneden oluşturulduğunu tahmin etmektedir.¹⁶⁷ Sapiencia Galata’da bulunan kiliseleri tarif ederken çanların çalınmasına izin verilmediğini vurgulamaktadır.¹⁶⁸ Diego Galán ise, Pera’daki Hristiyan kiliseleri, tüccarları ve konsolosluk mensuplarının yarattığı canlı atmosfere hayran kalmıştı: “San Francesco’ya gittiğimde sanki İtalya’da Hristiyanlara ait bir mekândaymışım gibi geliyordu.”¹⁶⁹

¹⁶³ Galán, *Relación del cautiverio*, s. 82.

¹⁶⁴ Cervantes, *Yüce Sultan*, s. 2.

¹⁶⁵ Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, I. Kitap, s. 62.

¹⁶⁶ Sapiencia, *Nuevo Tratado*, fol. 54r.

¹⁶⁷ Villalón, *Viaje de Turquía*, s. 305. Hane başı nüfusu 5 kabul edersek 20.000 civarında olmalıydı. 1478 sayımına göre Galata kentinde 535 hane Müslüman, 592 hane Rum, 332 hane Latin, 62 hane Ermeni vardı, yani yaklaşık 7.600 kişidir. İ. Ortaylı, “Galata”, *DİA*, C:XIII, 1996, s. 303. Galata nüfusu konusunda Evliya Çelebi şöyle yazar: “...IV. Murad zamanındaki sayıma göre 200 bin kâfir ve 64 bin Müslüman vardır...”, John Freely, *Evliyâ Çelebi’nin İstanbul’u*, çev. Müfit Günay, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2016, s. 138. Evliya Çelebi’nin verdiği rakamı çok abartılı görünmesinin dışında 16. ve 17. yüzyıllarda İstanbul’un toplam nüfusuyla birlikte Galata’nın nüfusu da açık bir şekilde arttığı söylenebilir.

¹⁶⁸ Sapiencia, *Nuevo Tratado*, fol. 55r.

¹⁶⁹ Galán, *Relación del cautiverio*, s. 86.

Galán anlattığı ilginç bir hadise ile bizleri 17. yüzyılın başlarındaki Galata'nın sokaklarına yeniden taşımaktadır. Eski İspanyol esir, İstanbul'a geldikten az sonra Beşiktaş'ta (*Vejitar*) bulunan sahibinin evininden kaçmaya teşebbüs ettiğini anlatmaktadır. Limanda olan paşa baştardasına ulaşmaya çalışır, zira orada Mustafa isimli İspanyol bir mürted arkadaşı onu bekler. Kaptan-ı derya Cigalazâde Sinan Paşa'nın güvendiği bu mürtedin yardımını alması ümidiyle Galán sahibinin evinden kaçıp Boğaz kenarında Haliç'e doğru yürümeye başlar. Fakat en sonunda Galán'ın kaçış teşebbüsü sonuca varamamış, Karaköy (*Cajaqueoy*) etraflarında iki Türk muhafız tarafından yakalanıp yeniden sahibine götürülmüştür.

Bunun yanı sıra tabii ki Osmanlı eserleri de İspanyol yazarları ilgilendirmiştir. Topkapı Sarayı ile Edirnekapı arasında uzanan büyük camiler sıklıkla söz konusu olmuştur. Galán'da Süleymaniye Camii şöyle bahsedilir:

“...Burayı Sultan Süleyman inşa etmiştir ve günümüzde adına Aya Sofya denilen Hristiyanların büyük bir mabedini gölgede bırakmaya çaba göstermiştir (...) Ne kelimeler kifayetsiz kalacağından ihtişamını betimlemeye cüret edebilirim ne de aziz Toledo Kilisesi'ninkinden daha büyük olan revaklı, geniş bir avlusundan başka kısmına girebildim.”¹⁷⁰

Almosnino da caminin mimarî yapısı üzerine odaklanıp güzelce tarif eder: “Bu cami enine boyuna fevkalade büyük üç kapısı vardır. Kapı dikmeleri ve kemerleri ile girişteki bütün süslemeler has mermerdir. Hepsi de birbirinden farklı yapraklar şeklinde yontulmuş ve en mükemmel şekilde işlenmiştir.”¹⁷¹ Sapiencia'ya bakılırsa, Süleymaniye Camii'nin inşasında Asya, Afrika ve Avrupa'dan gelen eski ve son derece değerli maddelerin kullanmasına ve şehrin en yüksek tepesine oturmasına karşın Ayasofya'nın güzelliğini aşamamıştır.¹⁷² Bununla birlikte Ulu Türk'ün sarayı, genelde padişahın bütün arzularının gerçekleşmesine düşkün bir mekân, harem kısmı ise onun zevceleri ve gözdelelerini barındıran bir hapishane olduğu düşünülmekteydi. Buna karşın bazı yazarlar, sarayın şehrin en imtiyazlı

¹⁷⁰ a.e., s. 82-83.

¹⁷¹ Almosnino, *Extremos y grandezas de Constantinopla*, s. 146.

¹⁷² Sapiencia, *Nuevo Tratado*, fol. 9r. Bu konuda Evliya Çelebi şöyle der: “Göz mavisi taştan yapılan bu muazzam yapı Ayasofya'nın kubbesinden daha yuvarlak ve tepesi yedi arşın yüksekliğindeydi.”, John Freely, *Evliyâ Çelebi'nin İstanbul'u*, s. 70.

bölgesinde bulunan Osmanlı İmparatorluğunun görkemli ana ikametgâhı olduğunu kabul etmişlerdi.¹⁷³ Almosnino sarayı bu şekilde betimler:

“...Bu saray ki bilindiği üzere tüm dünyada tektir, doğanın burada ikamet edenlerin sağlığı ve sefası açısından tanzim edebileceği en iyi konumda bulunur. Neredeyse üçgen şeklindedir ve iki köşesi deniz tarafından çevrili ve kuşatılmıştır.”¹⁷⁴

Ayrıca Sapiencia, önyargıya mahal vermeden Topkapı Sarayı’nın iç oluşumunu, kapılarını, bahçelerini ve saray halkını oldukça tarafsız bir ışıltı altında göstermektedir.¹⁷⁵ Aynı zamanda Galán Topkapı Sarayı’nın mimarisi ve süslemelerini de över: “...Onu süsleyen çok sayıdaki büyük pencere, kule külâhları ve demir parmaklıklardan dolayı saray pek bir görkemlidir.”¹⁷⁶ Urdemalas Hristiyanlıkta, Almosnino ise dünyada bile bunun kadar muhteşem bir saray olmadığını söylemekten çekinmemişlerdi.¹⁷⁷

Son olarak, bezistanlar veya bedestenler (*bisisteri*, *bestistenes*) de İspanyol yazarların dikkatini çekip elbette daha çok Büyük Bedesten (Kapalıçarşı) üzerinde odaklanmışlardır. İçerde her türlü alış veriş ve zenginlikler bulunan Kapalıçarşı şu gibi yorumlara layık olmuştur: “Her türlü malın bulunduğu ve hiçbir malın birbirine karışmadığı çok geniş sokakları vardır (...) Her şey o kadar boldur ki cümle alem buraya sığmış gibidir.”¹⁷⁸ Urdemalas da şöyle açıklar: “Daha ne söyleyeyim her yer altın, gümüş, ipek doludur. Aklınıza gelebilecek her şeyi orada bulabilirsiniz...”¹⁷⁹ Şehrin dört bir yanında ve özellikle çarşılarında kültürel çeşitliliği Sapiencia’yı hayran etmiştir: “...Bu şehirde kendi adetlerine göre giyinmiş her milletten insanlar

¹⁷³ Bunes Ibarra, “Constantinopla en la literatura española sobre los otomanos (siglos XVI y XVII)”, s. 273.

¹⁷⁴ Almosnino, *Extremos y grandezas de Constantinopla*, s. 44-45.

¹⁷⁵ Sapiencia, *Nuevo Tratado*, fol. 16r-17v.

¹⁷⁶ Diego Galán, *Cautiverio y trabajos de Diego Galán, natural de Consuegra y vecino de Toledo*, Madrid, Imprenta Ibérica, 1913, s. 65.

¹⁷⁷ Villalón, *Viaje de Turquía*, s. 249 ve Almosnino, *Extremos y grandezas de Constantinopla*, s. 44.

¹⁷⁸ Galán, *Relación del cautiverio*, s. 85. Evliyâ Çelebi’ye göre: “İstanbul’un en sık gidilen gözde yerlerinden birisi Eski Bedesten’dir (...) Bedesten içindeki dört sokakta toplam 600 dükkân ve 2000 dolap vardır. Sabahtan kuşluk vaktine kadar işleyen büyük bir işyeridir.”, Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, I. Kitap, s. 392-393.

¹⁷⁹ Villalón, *Türkiye Seyahati*, s. 344.

görülür ve dünyada konuşulan her türlü dil işitilir.”¹⁸⁰ Bu yeni Bâbil kulesinin en önemli kusuru Galán’a göre şudur: “...Onda bulduğum büyük bir kusur vardır ki o da sahibinin İspanya kralı olmamasıdır.”¹⁸¹ *Türkiye Seyahati*’nin yazarı mevzuyla şöyle sonuçlandırır:

“Sonuç olarak, iyi bir şehrin sahip olması lazım gelen her şeyi hesaba kattığımızda, Roma’yı, Venedik’i, Milano’yu, Paris’i ve León’u düşünecek olursak, [İstanbul’u] onlarla karşılaştırmanın iyi bir kıyaslama olmayacağı bir yana, o şehirlerin hepsini görmüş bulunan benim fikrime göre, değerleri ve büyüklükleri, yerleşim yerleri ve güzellikleri, ticaretleri ve iâşe temini bakımından hepsini bir araya getirseniz bir Konstantinopolis etmezler.”¹⁸²

Osmanlı başkenti ile bizzati tanışmadıkları halde hem Cervantes hem de Lope de Vega eserlerine İstanbul’u dahil etmişlerdir. *Yüce Sultan* adlı eserinde, Cervantes İstanbul’u *joie de vivre* (yaşama sevinci) dolu olan bir şehir olarak yansıtmaktadır.¹⁸³ Daha evvel bahsedildiği gibi Don Kişot’un yazarı, Cezayir’de topladığı bilgilere dayanarak Osmanlı başkentinin atmosferini gerçekçi bir biçimde canlandırmaktadır.¹⁸⁴ Lope’ye gelince, Sapiencia’nın kroniğine dayanıp *La desdicha por la honra* adlı eserinde fazlasıyla orientalist bir yaklaşımla Osmanlı sarayındaki sahneyi kurmaktadır.¹⁸⁵

Sonuç olarak söylenebilir ki İspanyol yazarlar İstanbul’a karşı mütenâkız bir tutum sergilemektedirler. Bir yandan İstanbul, Türkler tarafından şerefendirilmeyen

¹⁸⁰ Sapiencia, *Nuevo Tratado*, fol. 14v.

¹⁸¹ Galán, *Cautiverio y trabajos de Diego Galán*, s. 64.

¹⁸² Goytisolo, *Osmanlı’nın İstanbulu*, s. 92.

¹⁸³ Márquez Villanueva, *Moros, moriscos y turcos de Cervantes*, s. 212.

¹⁸⁴ Cervantes, İstanbul’daki Kılıç Ali Paşa camiinin inşasına katıldığına dair rivayet oldukça yaygındır fakat bunu ispatlayan hiç belgesel kanıt sağlanmamıştır. Cervantes’in ölümünün 400. yıldönümü vesilesiyle Simancas Arşivi tarafından “Éste que veis aquí...Cervantes en Simancas y en los Archivos Estatales” (Burada bu gördüğünüz...Simancas ve Devlet Arşivlerinde Cervantes) başlıklı düzenlenen sergide aynı belgede Miguel de Cervantes isimli iki farklı askerin olduğunu ortaya çıkmıştır. “Miguel de Cervantes” isimli olan İnebahtı savaşına katıldığı için 20 düka ile (10. sayfa, 4. satır), “Miguel Cervantes” isimli diğeri ise bir Türk kadırgasının reisine karşı isyan edip kadırgayı ele geçirip Messina limanına götürdüğü için 22 ekü ile (16. sayfa, 6. satır) ödüllendirilmiştir. İkisi de bu belgenin imzalandığı tarihinde (19 Mart 1572) Messina hastanesinde bulunmaktaydılar. Diğer bir deyişle, meşhur yazarın aynı döneminde yaşayan başka bir Miguel de Cervantes’in mevcudiyeti ispatlanmış olmuştur, AGS, *Estado*, leg. 1138, doc. 77 ve doc. 78. Yine de bu yazar olmayan Cervantes söz edilen hadiseden sonra ve Kılıç Ali Paşa camiinin inşa suresinde İstanbul gelmiş ihtimali olsa da şimdilik her hangi bir belgesel kanıt bulunmamaktadır.

¹⁸⁵ Mas, *Les Turcs dans la littérature espagnole...*, C:I, s. 374-375.

Bizans medeniyetinden kalma baş mücevherdir.¹⁸⁶ Hatta şehrin surları bakımsız durumda olduğuna göre yeniden fethetme teşebbüsün başarıyla sonuçlayacağı iddia edilmektedir.¹⁸⁷ Diğer yandan da aynı zamanda hem Bizans kalıntıları hem de Osmanlı eserlerini övülüp Osmanlı'nın İstanbul'unu hala âlemin en güzel ve görkemli kentlerinden biri olduğu kabul etmektedirler.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Sapiencia, **Nuevo Tratado**, fol. 15v-16r.

¹⁸⁷ Bunes Ibarra, "Constantinopla en la literatura española sobre los otomanos (siglos XVI y XVII)", s. 268.

¹⁸⁸ a.e., s. 274.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİNÎ ÇATIŞMA ALANI OLARAK OSMANLI-İSPANYA MÜCADELESİ

16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı-İspanya rekabetindeki en önemli veçhelerinden biri din meselesidir. Bu kısımda ilk önce hem İspanyollar hem de Osmanlılar arasındaki dinî hakimiyet anlayışı üzerinde durulacaktır. Daha sonra Moriskolar'ın İspanya'dan sürgünü ve İspanyol kaynaklarındaki *Maurofilia* kavramı adıyla iki ana başlık altında dinî hoşgörü mevzusu ele alınacaktır.

İspanyol kralları, 15. yüzyılın sonlarından itibaren kendilerini Hristiyan âleminin asıl koruyucusu olarak görmekteydiler. Kastilyalı Isabel ile Aragonlu Fernando'nun evlilik yoluyla krallıkları birleşerek İspanya Devleti'ni oluşturmuştur. Ayrıca papa VI. Alexander tarafından “Katolik Kralları” unvanı almaları ve 1492 yılında kendilerine büyük bir itibar kazandıran *Reconquista*'yı gerçekleştirmeleri Hristiyanlığın baş muhafızı oldukları imgesini güçlendirmiştir. Aynı şekilde 16. yüzyılın ilk yarısında bütün Hristiyanların imparatoru olarak meşrulaşmış V. Carlos (1516-1556), ister Protestanlar olsun ister Türkler, Hristiyanlığın her bir düşmanına karşı girişilen mücadeleye önderlik etmiştir. İspanyol Monarşisinin hakimiyet kavramını daha iyi anlayabilmek için bu dönemin hem İspanyol kroniklerinde hem de V. Carlos'un dış politikasında yansıtılan başlıca iki üstün düşünce akımının irdelenmesi gerekmektedir.

Birincisi, Tanrı'nın yardımıyla bir Mesih kavrayışı gereği Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nun evrensel hakimiyeti elde edeceği düşünülmekteydi. Bu şekilde Hristiyanların düşmanlarına karşı alınan yenilgiler sadece geçici mahzurlar veya Tanrı'nın zorlu görevleri olarak anlaşılmaktaydı. Mehşur bir halk şarkısının söylediği gibi: “Ne Türk ne de Fransız Kralı engel olamıyorlar...”¹ Ancak, İspanyolların ne olursa olsun muzaffer olacağı düşüncesi, yani bu körü körüne

¹ Juan Sánchez Montes, *Franceses, protestantes, turcos: los españoles ante la política internacional de Carlos V*, s. 60.

güveni tehlikeli bir biçimde hareketsizliğe de yol açıyordu. Protestan hareketinin lideri Martin Luther'in ifade ettiği gibi: "Türklere karşı savaşmak, günahlarımızı böyle sopalarla cezalandıran Efendimize karşı koymaktır".² Fakat Luther ilk başta Osmanlılara olumlu bakarken, 1529 Viyana Kuşatmasından sonra onları Katoliklerden daha ciddi bir tehdit olduklarını farkına varmıştır.³ Aynı şekilde bu tarihin ardından çoğu Alman Prensleri, Osmanlıların müttefiği olan I. François ile birlikte V. Carlos'a karşı olacak bir ittifak kurmayı reddetmişlerdi.⁴

Bununla beraber Avrupa'da İslamiyette karşı birleşmiş ve birlik olmuş tek bir Hristiyanlık (*Universitas Christiana*) olması gerektiği kavrayışı yer almaktaydı. Kendi zamanındaki diğer düşünürlerin ve siyasetçilerin düşündüğü gibi, *De concordia et discordia in humano genere* (1529) adlı eserinde Valencialı felsefeci Juan Luis Vives bu fikri desteklemiştir. Benzer şekilde rahip ve felsefeci Juan Ginés de Sepúlveda, V. Carlos'un diğer Hristiyan Prensleriyle barışması ve İmparatorluğun sorumluluğunu üzerine alarak Türklere karşı savaşmasını ısrarla tavsiye etmiştir. Dönemin pek çok Hristiyan yazarların düşündüğü gibi Toledo Başpiskoposu Juan Martínez de Silíceo'nun, 1544 yılında V. Carlos'a yazdığı mektubunda da geçtiği üzere Hristiyan evrensel birliğinin oluşmasını imkansız hale getirenin Habsburglara karşı mücadele eden I. François'ın olduğunu belirtmektedir.⁵ Ayrıca Ginés de Sepúlveda, Osmanlılar ile savaşa girilmesinin Hristiyan hoşgörüsüne uygun olmadığı ve şiddete sabırlılıkla karşılık verilmesi gerektiğini düşünenleri Türkler tarafından yozlaştırılmış ve kafirliğe düşen insanlar olduğunu ileri sürmekteydi. Zira ona göre her ne kadar kişisel hakaretlere karşı hoşgörü ve affetmeli bir tavır gösterilmesi faziletli olsa da, söz konusu kutsal dine yapılan saldırılar karşısında hiçbir şekilde taviz verilmemeliydi.⁶

² a.e., s. 90.

³ Feridun Emecen, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s. 244 ve 252.

⁴ J. Sánchez Montes, **Franceses, protestantes, turcos**, s. 91.

⁵ a.e., s. 55-56.

⁶ Juan Ginés de Sepúlveda, **Tratados políticos de Juan Ginés de Sepulveda: (Exhortación a la guerra contra turcos, del reino y deberes del rey...)**, s. 9-12.

16. yüzyılın ikinci yarısında ise aynı prensiplere dayanan II. Felipe babasının görevini devralmıştır. II. Felipe (1556-1598) imparator unvanı olmamasına rağmen kendini Hristiyan prenslerinin en kuvvetlisi olduğunu varsayarak bu iddialı dış politikayı sürdürmüştür. Nitekim Vatikan ve Venedik ile beraber Kutsal İttifak'ın sefer hazırlıklarında Hristiyanlık namına haçlı çabalarına liderlik etmiştir. *Universitas Christiana*'nın idealinin kapsamında “Hristiyan âleminin müşterek ve ebedi düşmanı”⁷ olan Osmanlı'ya karşı savaşının asıl hedefi İstanbul'u ve en sonunda Kutsal Topraklar'ı yeniden fethetme düşüncesi değinilmesi gereken bir nokta olarak karşımıza çıkar. Ancak II. Felipe İnebahtı'dan sonrasında gelen Osmanlı-İspanya ateşkesleri ile birlikte bu amacı askıya almak zorunda kalmıştır.

Öte yandan da Osmanlılar bütün İslâm âleminin koruyucuları sayılmaktaydılar. Bilhassa I. Selim'in Suriye ve Mısır fethedip “Hâdimu'l Haremeyn eş Şerifeyn” (Mekke ve Medine Hâkimi) unvanını almasıyla birlikte imparatorluk artık fiili olarak bir İslâm halifeliği haline gelmiştir. Yine de Osmanlı halifesi Abbasi halifesinin mirasçısı değil, hatta İslam'ın ve mukaddes yerlerin muhafızı, hizmetkârı olmak şekline dönüşmüştür.⁸ Her halükarda Hicaz'ın Osmanoğulları'na geçmesi İslam dünyasında hanedanın meşruiyeti ve nüfusunu tamamen sağlamıştır. Sonuçta, dinî açıdan evrensel hakimiyet iddia eden bu iki imparatorluğun er ya da geç karşı karşıya gelecekleri muhakkaktır.

3. 1. Morisko Meselesi Işığında Dinî Hoşgörüsüzlük

İspanya'da, Gırnata fethiyle tamamen ortadan kalkmış düşünülen İslamî tehdidin Osmanlılarla geri dönmesi Ortaçağa ait eski İslam-Hristiyanlık tartışmaları yeniden canlandırmıştır. Söz gelimi Kur'ân-ı Kerim ve ilkelerine muhâlefet etmek amacıyla Hristiyan alimler ve din adamları tarafından yazılan *Antialcoran* (harfiyen

⁷ XVI. yüzyılda İspanyol kaynaklarında sık kullanılan bir ifadedir.

⁸ H. İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ*, s. 39 ve Feridun Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşı ve Yükselişı Tarihi*, s. 234.

“Kur’ân-ı Kerim karşıtı”) isimli dinî risaleler ortaya çıkmaya başlamıştır.⁹ Bu tür eserler 16. ve 17. yüzyıllarda İspanya’da oldukça yaygındı. Aynı dönemde hem kronikler hem de edebî eserlerde iyice yansıtıldığı gibi İspanyol yazarların çoğunluğunda İslâmiyeti şeytanlaştırmak için çaba sarf etmişlerdir. Hz. Muhammed ve Kur’ân-ı Kerim başta olmak üzere İslamiyetin inançları, özellikleri ve gelenekleri sert eleştirilere ve her türlü alay ve abartılara hedef olmuştur. Mesela ezanın okunuşuyla alay edilmesi sıklıkla görülmektedir. 1565 Malta seferinde İspanyol saflarında savaşan Balbi di Correggio müezzinlerin sesini bu sözlerle tarif eder:

“[Taarruzdan evvel] ...gece boyunca tepelerde sürekli uluyup bağırıyorlar. Onların dua şekilleri böyledir. Gün doğmadan iki saat önce papazları yüksek bir yerden onlara vaaz edip, günahlarını bağışlayıp dinleri adına iyi savaşmaları için teşvik ettiler.”¹⁰

Haedo da şöyle der: “...Hepsi de kurt ve köpeklerin ulumasından da beter bir şekilde bağırırlar.”¹¹ Ayrıca bu yazarın Cezayir’deki murâbitlerin “hepsinin de zırcâhil olduklarını” ve vaaz ettikleri mesaj “akla ve her türlü felsefe ve bilime aykırı” olduğunu ileri sürmektedir.¹² Salamancalı teolog Juan de Segovia ise İslamiyetin savaşla doğmuş bir din olduğunu ve Müslümanların Hristiyan topraklarını haksız işgal etmelerinin makul bir *casus belli* (savaş sebebi) olabileceğini belirtmekteydi.¹³

Böylece kafir düşmanlarına karşı İspanya Kralı III. Felipe (1598-1621) Tanrı’nın kılıcı ve Katolik Kilisesin asıl koruyucu olarak görülmekteydi. Daha önce bahsedildiği gibi İspanyollar, Osmanlılar karşısında uğradıkları bütün yenilgileri, yalnız kendi günahlarına karşılık Tanrı’dan gelen bir ceza olarak düşünmekteydiler. Güya Osmanlılar Tanrı’nın “gazabı” veya “kırbacı” olarak Hristiyanları cezalandırmak üzere gönderilmiştir. Her şeye rağmen tövbe ettikten sonra kefarete ve

⁹ Bunes Ibarra, **La imagen de los musulmanes**, s. 203. Bu eserlerden en meşhur olanı Rahip Bernardo Pérez de Chinchón tarafından yazılmış ve 1528 yılında basılmış *Libro llamado Antialcoran* adlı eseridir.

¹⁰ Balbi di Correggio, **La verdadera relacion de todo lo que este año de MDLXV ha sucedido en la Isla de Malta**, fol. 41v.

¹¹ Haedo, **Topographia e Historia de Argel**, fol. 21v.

¹² a.e., fol. 21v-22r.

¹³ Ö. Kumrular, **Türk Korkusu**, s. 104.

nihai zafer kavuşulacağına inanılmaktaydı. Tabii ki bazı yazarlar biraz farklı görüşlere sahiptiler. O. Sapiencia bu konuya dair enteresan bir hadise anlatmaktadır. Kudüs'teki bir Türk ile dini tartışırken Türk'ün ne söylediğini şöyle aktarır:

“...Eğer Mesih'in evinin Türklerin elinde olduğu gibi Muhammed'in evi de Hristiyanların elinde olsaydı, uzun süre boyunca biz Türkler onu geri almak için kendimizi feda ederdik. Ayrıca ben Mesih'in köpeklerine yardım edeceğine inanmıyorum, aksine evini koruyan Türklere yardım edecektir.”¹⁴

Sapiencia, Türk'ün savunduğu argümana karşı ne diyeceğini bilemediğini itiraf edip kafası oldukça karışmış bir halinde kalmaktadır. Bu tür dinî argümanlar önümüzdeki sayfalarda daha ayrıntılı bir şekilde tekrar ele alınacaktır.

3. 1. 1. Morisko Meselesinin Menşei (1502-1567)

17. yüzyılın başlarında İspanya'da din konusunda söz edilen tolerans yoksunluğu bağlamında Moriskolar'ın sürgünü vuku bulmaktadır. Hatırlayalım ki Morisko (*morisco*), Katolik Hükümdarlar'ın uyguladıkları 1502 tarihli Zorunlu Hristiyanlaştırma Kararnamesiyle vaftiz edilen Endülüslü Müslümanlara verilen isimdir. Bu kararla Ortaçağ “Müdeccen förmülü”sü sona erip 16. yüzyılın boyunca sürececek olan Morisko meselesi başlamıştır.¹⁵ İlk olarak Gırnatalı Müslümanlara müsâmahalı yöntemlerle Hristiyanlığı kabul ettirmek üzere göreve getirilen Gırnata'nın ilk piskoposu Frer Hernando de Talavera'nın çabaları başarısız olmuştur. Bu yüzden Kardinal Cisneros'un sert yöntemleri uygulamaya konulmuştur. Bunlar; Moriskoların geleneklerinin yasaklanması, Kurân-ı Kerimlerin yakılması, topluca vaftiz vb. uygulamalardır.¹⁶

¹⁴ Sapiencia, **Nuevo Tratado de Turquía**, fol. 62r.

¹⁵ Hristiyanlar'ın hakimiyeti altında yaşayan Müslümanlara *mudéjar* (müdeccen) ismi veriliyordu. İspanyol Kraliyet Sözlüğü'ne (DRAE) göre ‘ehlileştirilmiş’ manasını taşıyan Arabça *mudağğān* kelimesinden gelmektedir.

¹⁶ José Muñoz y Gaviria, **Historia del alzamiento de los moriscos**, s. 38-39 ve 42-44.

16. yüzyıl boyunca Moriskoların birçok kere Osmanlılarla temas kurduğunu bilinmekteydi.¹⁷ Söz edilen Hristiyanlaştırma kraliyet fermanı yayımlanmadan bir yıl önce, Moriskolar II. Bayezit'e bir mektup göndererek yardım talep etmişlerdi.¹⁸ Osmanlı padişahı 1505 yılında Kemal Reis'i bir donanmayla Batı Akdeniz'e göndermiştir. Bu sefer esnasında Kemal Reis'in Balear Adalarını vurduğu ve bir kısım Endülüslü Müslümanları Kuzey Afrika'ya ve İstanbul'a taşıdığı malumdur.¹⁹ Gómara 1529 yılında Alicante'de Murla ve Parcent kasabalarındaki Moriskoların evlerini terkedip Cezayir donanmasına katıldıklarını belirtmektedir.²⁰ Benzer şekilde Sandoval 1543 yılında Valencialı Moriskolara yardım edeceğini söz veren Barbaros Hayreddin Paşa'nın Fransa'ya gelişi heyecanlanmalarına yol açtığını belirtir.²¹ Keza Engizisyon memurları, birkaç Aragonlu ve Valencialı Moriskonun Osmanlılarla irtibatta olup onun gelişini sabırsızlıkla beklediklerini sürekli ihbar etmekteydiler.²² Bu "Osmanlı bizi kurtaracak" beklentisi bazen gerçekleşiyordu. Nitekim Barbaros Hayreddin Paşa, Turgut Reis ve Piyâle Paşa gibi Türk reislerinin İspanya sahillerine düzenlendiği seferlerle çok sayıda Morisko Kuzey Afrika'ya nakledildiği bilinmektedir.²³ İspanyol kroniklerinde de Moriskolar ile Osmanlıların korsanlık faaliyetlerinde işbirliği yer aldığı sıklıkla değinilmektedir. Söz gelimi kronik yazarı Luis de Mármol Carvajal şöyle anlatır:

"Türkleri ve Berberi Arapları çiftliklerinde ve evlerinde barındırıyorlar, Hristiyanları öldürmeleri, soymaları ve esir etmeleri için onlara bilgi veriyorlardı ve hatta kendileri de Hristiyanları esir edip satıyorlardı..."²⁴

Haedo da şöyle yazar: "...[Moriskolar] Mağrip'te yaşayanlardan daha Mağribî oldukları için Mağribîleri barındırıyor, onlara iyi davranıyor ve bilmeyi istedikleri ve

¹⁷ Bkz. Mehmet Özdemir, "Osmanlı Endülüs Müslümanlarına Yardım Etmedi mi?", **İslâmî Araştırmalar Dergisi**, C:XII, No. 3-4, 1999, s. 283-296.

¹⁸ Mikel de Epalza, **Los moriscos antes y después de la expulsión**, Madrid, Mapfre, 1992, s. 280 ve Asuero, "La lucha contra el turco", s. 92.

¹⁹ Mehmet Özdemir, "Müdeccenler", **DİA**, C:XXXI, 2006, s. 466.

²⁰ Gómara, **Crónica de los hermanos Barbarroja**, s. 86.

²¹ Sandoval, **Historia...Segunda Parte**, s. 383.

²² García Cárcel, "La psicosis del turco en la España del Siglo de Oro", s. 17.

²³ Mehmet Özdemir, "Moriskolar", **DİA**, C:XXX, 2005, s. 288.

²⁴ Luis del Mármol Carvajal, **Historia del [sic] rebelión y castigo de los moriscos del Reino de Granada**, Madrid, M. Rivadeneyra, 1852, s. 157.

arzuladıkları her şeyi anlatıyorlar.”²⁵ Böylece Hristiyan toplumunda Moriskoların İspanya’nın düşmanlarıyla işbirliği yaptıklarına dair inanç yayılmış, hatta ülke içinde Osmanlıların bir nevî “beşinci kolu” oldukları fikri tadrîcen yerleşmeye başlamıştır.²⁶

3. 1. 2. Alpujarras veya Büyük Gırnata İsyanı (1568-1571)

Özellikle Alpujarras İsyanı süresinde Osmanlıların Moriskolara doğrudan destek verdiğini anlaşılmıştır.²⁷ Moriskolara karşı artan gerilimi bağlamında nihayet Moriskoların kendi gelenekleri icra etmeleri ve Arapça konuşulmasını daha katı bir şekilde yasaklayan 1567 tarihli kararname, Alpujarras veya Büyük Gırnata İsyanı’na (1568-1571) neden olmuştur.²⁸ Ginés Pérez de Hita’nın *Guerras Civiles de Granada* (Gırnata İç Savaşları, 1595) adlı ünlü kronik eserinde bu isyan süresince yaşanan olayları açık bir şekilde yansıtmıştır.²⁹ Bunun yanı sıra Alpujarras’da komutan olarak İspanyol ordusuna katılan Diego Hurtado de Mendoza savaş öncesi atmosferi *Guerra de Granada* (Gırnata Savaşı, 1627) başlıklı eserinde şöyle betimler:

“Yıllardır krallığı Mağrip hükümdarlarına veya Türk’e teslim etmeye çalışıyorlardı, ancak meselenin büyüklüğü, hazırda bulunan silahların, erzakın, gemilerin azlığı, düşmanlara karşı koyabilecekleri güçlü bir kalenin yokluğu, İmparator’un ve oğlu kral Filipe’nin [sic] büyük gücü umutlara gem vuruyor ve karar vermeyi imkânsız kılıyordu, özellikle de Afrika sahilindeki istihkâmlarımız hâlâ ayakta, Türk’ün kuvvetleri epey uzakta ve Cezayir korsanlarının kuvvetleri zor kara harekâtlarından ziyade ganimet ve kişisel çıkarlarla meşgul iken.”³⁰

²⁵ Haedo, *Topographia*, fol. 116v.

²⁶ Tejeiro Fuentes, *Moros y turcos en la narrativa áurea: el tema del cautiverio*, s. 15 ve Andrew C. Hess, “The Moriscos: An Ottoman Fifth Column in Sixteenth-Century Spain”, *The American Historical Review*, C:LXXIV, No. 1, 1968, s. 22-25.

²⁷ Epalza, *Los moriscos antes y después de la expulsión*, s. 281 ve A. C. Hess, “The Moriscos: An Ottoman Fifth Column in Sixteenth-Century Spain”, s. 13-14.

²⁸ Tejeiro Fuentes, *Moros y turcos en la narrativa áurea*, s. 15.

²⁹ Bkz. Ginés Pérez de Hita, *Historia de los vandos de los zегries y abencerrages caualleros moros de Granada, de las ciuiles guerras que huuo en ella y batallas particulares que huuo en la Vega entre moros y christianos, hasta que el rey don Fernando Quinto la gano*, Çaragoça, Impresso en casa de Miguel Ximeno Sánchez, 1595.

³⁰ Diego Hurtado de Mendoza, *Guerra de Granada hecha por el Rey de España Don Felipe II contra los moriscos de aquel reino, sus rebeldes: historia escrita en cuatro libros*, Madrid, M. Rivadeneyra, 1852, s. 71.

Uzun bir zamandan beri Gırnatalı Moriskoların Osmanlı padişahıdan ve Cezayir beylerbeyinden yardım talep ettikleri bilinmekteydi. *Liga deshecha por la expulsión de los Moriscos de los Reynos de España* (1612) adlı eserinde Luis Méndez de Vasconcelos bunu şöyle eleştirir: “Mağrur Türk ve vahşi Mağribî’ye, / İber toprağını teslim etme sözü veriyorlar.”³¹ Luis de Mármol Carvajal *Historia del [sic] rebelión y castigo de los moriscos del Reino de Granada* (Gırnata Kraliyeti’nin Moriskolarının İsyanı ve Cezası Tarihi, 1600) adlı kroniğinde Morisko Kralı olarak seçilen Muhammed ben Ümeyye’nin (*Aben Humeya*) Cezayir Beylerbeyi Uluç Ali Paşa’dan yardım dilediğini şöyle aktarır:

“...Aben Humeya’nın gemi, asker, silah ve teçhizat dilediği ve kendini Büyük Türk’e vasal olarak takdim ettiği mektuplarla kardeşlerinden birini Cezayir valisi Uluç Ali’ye gönderdiği kesin olarak biliniyordu.”³²

Sonunda bu yardım arayışları cevabı bulmuştur. II. Selim bu sırada gerçekleşen Kıbrıs savaşıyla meşgul olacağı için İspanya üzerine donanma-yı hümayun gönderilmesinin mümkün olmadığını belirtmesine rağmen, Uluç Ali Paşa’ya bu durumda kendisinin Cezayir’den imkan dahilinde olan her türlü yardımı Moriskolara göndermesini emretmiştir.³³ Uluç Ali Paşa, padişahın emri doğrultusunda, tüm isyan boyunca yaklaşık 4.000 Türk ve Mağribî askerden oluşan bir gücü Gırnata’ya göndermiştir.³⁴ Bu döneme ait bir romansda Türklerin gelişini şöyle betimler:

“İşler bu noktada iken
birçok Türk
Alpujarras’a girdi,
ve hepsi de iyi silahlanmıştı,

³¹ Juan Mendes de Vasconcelos, *Liga deshecha por la expulsión de los Moriscos de los Reynos de España*, Madrid, Por Alonso Martín, 1612, fol. 28r.

³² Mármol Carvajal, *Historia del [sic] rebelión y castigo de los moriscos del Reino de Granada*, s. 248.

³³ Mehmet Özdemir, “Osmanlı Endülüs Müslümanlarına Yardım Etmedi mi?”, s. 292.

³⁴ L. Martínez Peñas, A. Herreros Cepeda, “El desplazamiento de los moriscos tras la rebelión de las Alpujarras: contexto político, estratégico y militar de una migración forzada”, *Actas del I Congreso Internacional sobre Migraciones en Andalucía*, haz. F. J. García Castaño ve N. Kressova, Granada, Instituto de Migraciones, s. 2073-2082. Uluç Ali Paşa’nın gönderdiği yardımlar konusunda Fransız elçi Raymond de Rouer Fourquevaux, isyanın lideri Muhammed ben Ümeyye’nin emri altında yaklaşık 500 Türk’ün bulunduğunu belirtmektedir, Mehmet Özdemir, “Osmanlı Endülüs Müslümanlarına Yardım Etmedi mi?”, s. 292.

zira onları bu Gırnata iline
yardım ve savunma amacı ile
o meşhur Cezayir kralı
Uluç Ali yollamıştı.”³⁵

Pérez de Hita, Alpujarras İsyanı’ndan sonraki siyasi ve içtimai durumu ve Moriskolar arasında İnehatı savaşına ait haberlerin etkisini de anlatmaktadır. Yazar, Osmanlılardan hoşlanmamasına rağmen onların etkileyici askerî kabiliyetini tanımaktadır. Hem Alpujarras İsyanı hem de İnehatı Savaşına katılan ve aynı zamanda Don Juan de Austria’nın vakanüvisi olan Juan Rufo, *La Austriada* (1584) isimli eserinde büyük Morisko isyanını kaleme almaktadır. Yazara göre Moriskolar, Osmanlılar tarafından İspanya’da karışılık çıkarmak için kullanılan bir araçtan başka bir şey değillerdi. Hem de Rufo hem de Hurtado de Mendoza, Muhammed ben Ümeyye’nin katlinde Türklerin rolünün önemi vurgulamaktadır.³⁶ Ayrıca Rufo, Ümeyye’nin yerini alan Mevlây Abdullah ben Abbo (*Abenabo*) fiili olarak Cezayir Beylerbeyi’nin onayına ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir:

“İlk olarak şuna karar verdim ki
Sahip olduğum bu makamı bildirsin diye
Cezayir Kralı’na elçi gönderile ki
Bu havadis onu hoşnut ede.”³⁷

Son olarak, diğer yazarların yorumladığı gibi Alpujarras savaşına bizzat katılan Diego Hurtado de Mendoza Morisko meselesi daima Osmanlı-İspanya din mücadelesinin kapsamında değerlendirmesi pek manidardır.

3. 1. 3. Moriskoların İspanya’dan Sürgünü (1609-1614)

Don Juan de Austria’nın emri altındaki İspanyol ordusu tarafından bastırılan Alpujarras İsyanı’ndan sonra yaklaşık 84.000 Gırnatalı Morisko’yu İspanyol toplumu içerisinde asimile etmek ve aynı zamanda Osmanlılarla bağlantılarını tamamen

³⁵ Durán, **Romancero General: Tomo Segundo**, s. 164.

³⁶ Juan Rufo, **La Austriada**, Madrid, An casa de Alo[n]so Gomez (que aya gloria), 1584, fol. 232r ve Hurtado de Mendoza, **Guerra de Granada**, s. 103.

³⁷ Juan Rufo, **La Austriada**, fol. 236v.

kesmek amacıyla Kastilya'nın iç kesimlerine sürdürülmüştür.³⁸ Ancak bu politika toplumsal entegrasyon sağlamadığı gibi birçok bölgede “eski Hristiyanlar” (*cristianos viejos*) ile “yeni hristiyanlar” (*cristianos nuevos*, yani Moriskolar) arasında içtimai ve dinî huzursuzlukları artırmıştır. Cervantes'in bir Morisko ağzından ifade ettiği gibi: “...Moriscolar eski Hristiyanlarla asla gönül bağı kurmazlar ya da pek nadiren kurarlar.”³⁹ Ayrıca Moriskoların artık her an baş kaldırabilecekleri endişesi sürgün kararının alınmasını teşvik etmekteydi.⁴⁰ Sonunda Valladolid şehrinde III. Felipe tarafından nihai sürgün fermanı 17 Nisan 1609 tarihinde imzalanmış, fakat bu kesin çözümün tam anlamıyla yerine getirilmesi 1614 yılına kadar sürmüştür. Moriskolar'ın neden sürgüne gönderilmeleri gerektiği konusunda İspanya'nın siyasî, dinî, yasal ve içtimai birliğini güçlendireceği ileri sürülmüştür. Aynı zamanda 12 yıllık ateşkes imzalanan asi Hollandalılara karşı bir güç gösterisi olarak anlaşılmaktaydı. Aragon bölgesinde ilan edilen sürgün fermanına göre asıl neden Moriskoların Osmanlılarla ittifak kurmalarıydı: “...onlara adamlarını ve mallarını sunarak Türklerden ve yardım edeceğe benzeyen diğer hükümdarlardan yardım talep ettiler.”⁴¹

Bu fermanın ilan edilmesinden itibaren 3 gün içerisinde Aragon'da bulunan Moriskolar'ın taşıyabildikleri kadar eşyalarını yanlarına alarak İspanyol topraklarını terk edilmeleri emredilmiştir. Nitekim 3 gün sonra bu hükümlere uymayanların mahkemeye verileceği, direnmeleri halinde idam edilecekleri belirtilmiştir. Fermana göre mallarını saklayanlar ve zarar verenler de idam edebiliyordu. Ebeveynlerin iziniyle 4 yaşın altındaki Morisko çocukların, eski Hristiyanlarla evlenen Morisko kadınların ve oğullarının ve Hristiyanlığa geçmek için Kuzey Afrika'dan gelenlerin kalmalarına müsaade edilmiştir. Eski Hristiyan kadınlarla evlenen Morisko erkekler gitmesi gerekiyordu, fakat 6 yaşın altındaki çocuklar annelerin yanına kalabiliyorlardı. Ayrıca Moriskoları saklamaya çalışan veya saklanmasına yardımcı

³⁸ Mármol Carvajal, *Historia del [sic] rebelión y castigo de los moriscos del Reino de Granada*, s. 361-362, Epalza, *Los moriscos antes y después de la expulsión*, s. 124 ve M. Özdemir, “Moriskolar”, *DİA*, s. 289.

³⁹ Cervantes, *La Mancha'lı yaratıcı asilzade Don Quijote*, s. 776.

⁴⁰ Epalza, *Los moriscos antes y después de la expulsión*, s. 125-126.

⁴¹ *Bando de expulsión de los moriscos del Reino de Aragón: 1610*, Zaragoza, Gobierno de Aragón, 2010, fol. 1v.

olan eski Hristiyanlara 6 yıllık kürek cezası veriliyordu.⁴² Sürgün edilen Moriskoların sayıları konusunda Aragon bölgesinde yaklaşık 60.000 kişi, yani o dönemdeki Aragon toplam nüfusunun %20'si, bütün İspanya'da 300.000 kişi, yani ülkenin toplam nüfusunun %5'si ihraç edildiği hesaplanmaktadır. Moriskolar'ın sürgünü İspanyol monarşisinin demografik ve iktisadî yapısını çok olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Nitekim Aragon'un bazı bölgelerinin nüfusu 18. yüzyılın sonlarına kadar sürgünden önceki durumuna gelememiştir.⁴³

İspanyol tarihinin bu dramatik hadisesi edebî eserlere de yansımıştır. Yazar Vicente Espinel'in *Marcos de Obregón* (1618) adlı eserinde Cezayir'in korsanlarına katılan Valencialı bir adam, eski Morisko bir asilzade olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu Morisko dinî sebeplerden dolayı değil de Engizisyon mahkemelerine eski Hristiyanlar tarafından sunulan her türlü sahte ihbarlara katlanmak zorunda kaldığı için dini değiştirdiğini itiraf etmektedir.⁴⁴ Moriskolar'ın sürgün edilmesini tamamen destekleyen Lope de Vega'nın *Los cautivos de Argel* adlı eserinde de, Türk korsanlarla irtibatta olan Francisco isimli Valencialı bir Morisco Kuzey Afrika'ya geçmeye niyet ettiğini bildirmektedir. Francisco, Dalí (Deli) isimli bir korsanla olan konuşması şöyledir:

“Francisco: ...Ki eğer korsan olsaydım
Emin ol ki Hristiyanların
Belası olurum.
Valensiya'da Morisko olarak doğdum,
O toprakları tanıyorum
Ve her türlü ganimeti
En güvenli yoldan elde etme
Fırsatlarından haberdarım.

Dalı: Cezayir'e geç, arkadaşlardan
İki üç kalyata edinirsin,
Bunlarla İspanyol
donanmasını imrendirirsin,
Zira Hristiyan esirlerde olduğu kadar
Paranın kesin olduğu kimse yoktur.”⁴⁵

⁴² **Bando de expulsión**, fol. 1r-2v.

⁴³ **Bando de expulsión**, s. 10-11 ve Epalza, **Los moriscos antes y después de la expulsión**, s. 129.

⁴⁴ Vicente Espinel, **Relaciones de la vida del escudero Marcos de Obregón**, Barcelona, Por Geronimo Margarit y a su costa, 1618, fol. 154v-155v.

⁴⁵ Lope de Vega, **Los cautivos de Argel**, s. 231.

Francisco'nun Cezayir'de Moriskolar'ın nasıl bir muamele gördükleri sorusuna Dalí şöyle cevap verir: "Soylulara saygı gösterilir, / mürtedlere hürmet edilir."⁴⁶ Sonunda Francisco Cezayir'e geçip yeniden ecdatlarının dinine dönmektedir. Bu yeni korsanın Valencialı bir Morisko olduğunu öğrenildiğinde İspanyol esirlerden birisi şöyle demektedir: "Biliyorum ki o diyarların çoğunluğu / sizin dininize inanıyor, zira Engizisyon / her gün birçoklarını cezalandırıyor."⁴⁷ Diğer ise:

"Bunların hepsi de haindir,
Hayatlarına sürgün derler.
Valensiya'dan Cezayir'e geçebilen geçer,
Sonra da dönüp bizi soyarlar,
Zira ev hırsızı gibi
Deniz kıyısını bilirler."⁴⁸

Lope de Vega, neticede kendi döneminde genel olarak kabul edilen fikirlere sahipti. Şöyle ki; monarşiye itaat, aşırı derece vatanseverlik ve ne pahasına olursa olsun Katolik dini savunması onun için en önemli prensiplerdi.⁴⁹

Meşhur yazar Francisco de Quevedo'nun Moriskolar ve Osmanlılarla ilgili görüşü de bahsedilmeye değerdir. Quevedo, *Execración contra los judíos* (1633) adlı eserinde hem Yahudilere hem de Moriskolara karşı çıkmaktadır. Yazar, Moriskolar ulusal güvenliği tehdit ettikleri için III. Felipe'nin sürgün kararının doğru olduğunu ileri sürmektedir.⁵⁰ Ancak Osmanlılara karşı daha farklı bir görüşüne sahipti. Osuna Dükü ve Siciliyateyn genel valisi Pedro Girón'un sekreteri ve siyasî müşaviri olarak Quevedo Osmanlıları iyi tanıyor, hatta vali istihbarat ağırları vasıtasıyla Osmanlılar

⁴⁶ a.e., s. 232.

⁴⁷ a.e., s. 246.

⁴⁸ a.e., s. 248.

⁴⁹ Felipe B. Pedraza Jiménez, **Lope de Vega: Pasiones, obra y fortuna del "monstruo de la naturaleza"**, Madrid, Edaf, 2011, s. 61.

⁵⁰ Antonio Feros, "Rhetorics of the Expulsion", **The Expulsion of the Moriscos from Spain: A Mediterranean Diaspora**, ed. Mercedes García-Arenal ve Gerard Wiegers, Leiden, Brill, 2014, s. 99-100.

hakkında önemli bilgilere ulaşabiliyordu.⁵¹ Yazarın Türkleri konu alan en önemli eserinde (*La hora de todos*), Türkler hakkında oldukça olumsuz bir imge sunmasına rağmen güçlü bir imparatorlukta olması gerektiği halde IV. Felipe'nin İspanya'sında eksik olan fakat Osmanlılarda bulunan askeri marifeti ve disiplini görmezden gelmez. Quevedo, *El Lince de Italia* (İtalya Vaşağı, 1628) adlı eserinde, stratejik bakımdan Osmanlıların önemini göz önünde bulundurarak İspanyol Monarşisi'nin İtalya'daki mülklerini korumak için IV. Felipe'nin padişahla anlaşma yapması teşvik etmektedir.⁵² Daha önce Bâb-ı Âlî'den uzlaştıkları için Venedikler ve Kardinal Richelieu eleştiren Quevedo şimdi benzer bir politikayı desteklemekteydi.⁵³ Başka bir deyişle, sonunda Quevedo İspanyol Monarşisi lehine anti Türk tavırını bir yana bırakmıştır.

Cervantes'e bakılırsa sürgün fermanı sorgulamayıp hatta *Persiles*'de ifade ettiği gibi kararı desteklemiştir: "...İçini yavaş yavaş yiyip bitiren yılanı göğsünden söküp atan (...) veya ekili topraktan yabancı otları söken biri gibi."⁵⁴ Lakin bu konuda da muğlak bir tutumu sergilemektedir. Başka bir eserlerindeki anlatılarından anlaşılmaktadır ki, bu sürgün yazara kendi esaret yıllarını hatırlatıp Moriskolara empati hissettirmiştir.⁵⁵ Cervantes, siyasi açıdan sürgün kararını anlayışla karşılasa da Moriskoların İspanya'nın düşmanları olmadığını, yalnız dönemin siyasi koşullara maruz kaldıklarını düşünmektedir. Don Kişot'un ikinci cildinde, Sancho Panza Almanya'dan İspanya'ya gizlice dönen Ricote isimli Valencialı bir Morisko ile karşılaşmaktadır. Ricote Sancho'nun eski Morisko komşusu olduğunu anladıktan

⁵¹ Riandiere la Roche, "Quevedo y el Gran Señor de los Turcos: ¿exotismo o historia?", s. 33. 1616 ve 1620 yılların arasındaki dönemde Osuna Dükü Akdeniz'de Türklere karşı birçok deniz seferi düzenlemiştir. Bu konuda geniş bilgi edinmek için bkz. Cesáreo Fernández Duro, **El Gran Duque de Osuna y su marina: jornadas contra turcos y venecianos (1602-1624)**, Madrid, Sucesores de Rivadeneyra, 1885.

⁵² Riandiere la Roche, "Quevedo y el Gran Señor de los Turcos: ¿exotismo o historia?", s. 58.

⁵³ Quevedo kendi görüşü savunmak üzere Thomas Aquinas'ın *Summa Theologica* başlıklı kitabında bulunan bir argümana dayanıyordu. Bu ilahiyat argümanına göre iki tür kafirlik vardır: biri, Hz. İsa'nın dini bilmek fakat onu yozlaştırıp reddetmekte, diğeri ise Hristiyan dini asla öğrenilmediği için günah içinde yaşamaktır. Bunlardan birincisi daha büyük bir günahdır, zira kendi dinine ihanet etmek demektir. Dolayısıyla Quevedo'ya göre Protestanlarla uzlaşmaktansa Osmanlılarla anlaşma yapılması daha makuldur, Marta Pilat Zuzankiewicz, "Francisco de Quevedo ante la alianza hispano-turca", **Scripta manent: Actas del I Congreso Internacional Jóvenes Investigadores Siglo de Oro (JISO 2011)**, ed. Mata Induráin ve A. J. Sáez, Pamplona, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2012, s. 345-347.

⁵⁴ Cervantes, **Obras de Cervantes**, s. 457.

⁵⁵ Márquez Villanueva, **Moros, moriscos y turcos de Cervantes**, s. 245.

sonra Sancho onu sıcak bir şekilde karşılamaktadır. Kelam erbabı Cervantes, ince bir ironiye başvurarak Ricote Morisko'nun sürgününde kendisini şöyle savundurur:

“Bizimkilerin kötü ve saçma sapan niyetlerini bildiğimden, bunun gerçek olduğuna daha da çok inanıyordum. Hattâ bence Majestelerini böyle cesurca bir kararı almaya iten, ilâhi bir ilham olmuştur (...) koynunda yılan, evinde düşman beslemek doğru değildi. Kısacası, sürgün cezası bize haklı olarak verildi.”⁵⁶

Ancak Ricote şunu da belirtir: “Hepimiz suçlu olduğumuzdan değil; aramızda gerçek ve kararlı Hristiyanlar vardı; ama sayıları o kadar azdı ki, öyle olmayanlara karşı koyamazlardı.”⁵⁷ En son, Morisko dramı bu hamiyet dolu sözlerle betimler:

“Nerede olursak olalım, İspanya için gözyaşı döküyoruz; nihayet İspanya’da doğduk, bizim vatanımız burası (...) Sahip olduğumuz mutluluğun kıymetini, ancak kaybedince anladık (...) İspanya’yı bu kadar seviyoruz çünkü. Vatan aşkı hiç bir şeye benzemez derlerdi; bunun anlamını şimdi çok iyi anlıyorum, tecrübeyle biliyorum.”⁵⁸

Sonucta yazar, sürgün edilen gerçek ve dürüst bir Hristiyan'ının, din meseleleri bir yana, komsu, dost hatta kardeş bile olabileceğini ima etmektedir.

3. 2. *Maurofilia* Işığında Dinî Hoşgörü

3. 2. 1. *Maurofilia* Kavramı

İspanyol kaynaklarında, İslamiyete karşı sık görülen genel tavırların dışında da daha toleranslı görüşler için de yer vardır. Özellikle edebî eserlerde bulunan, Müslümanlar hakkında hoşgörülü ifadeler içeren eserler *maurofilia* (harfiyen “Mağribî hayranlığı”) kapsamında yer almaktadır. İber Yarımadası’nda yüzyıllardır Ortaçağ’daki ortak yaşama dayanan *maurofilia* kavramı, Müslüman “Öteki”sine sempati duyulması ve idealize edilmesini nitelemek için kullanılan bir kavramdır. Yine de Müslüman’ın idealize edilmesi veya şeytanlaştırılması kesin bir tarihî

⁵⁶ Cervantes, *La Mancha’lı yaratıcı Asilzade Don Quijote*, s. 773.

⁵⁷ a.y.

⁵⁸ a.y.

noktada söz edilen Müslümanların gerçek bir tehdit olup olmadığına bağlıdır. Söz gelimi *Reconquista* tamamlanınca İspanyolların gözünden Mağribîler, vahşi düşmandan mağlub edilmiş efendi bir rakip haline geldiği gözlemlenmektedir.⁵⁹ Giriş kısmında temas edildiği üzere aynı şekilde 16. yüzyılın sonlarında Türklerin daha az tehlikeli bir düşman haline geldiği algısı edebiyata geçmeye başlamıştır. Filolog Menéndez Pelayo (1856-1912), muzaffer bir halkın nostaljik ve cömert bir şekilde eski hakimlerini idealize etmesini edebiyatta yaygın bir pratik olduğunu ileri sürmektedir.⁶⁰ Üstelik yenilmiş düşmanlara duyulan bu sempatinin İspanyollara özgü bir özellik olduğu bile söylenmektedir.⁶¹ Tabii *maurofilia* hakkında başka anlayışlar da mevcuttur. Mesela seçkin yazar Juan Goytisolo (1913-2017), *maurofilia* Morisko sürgününü edebî bir dil ile yumuşatmaya çalıştığını, sonuçta suçlu hisseden İspanyolların kolektif bilincinin bir meyvesi olduğunu ileri sürmektedir.⁶²

Bu *maurofilia* kavramı meşhur *Historia del Abencerraje y la hermosa Jarifa* (Abencerraje ve Güzel Jarifa'nın Hikayesi, 1561) adlı Morisko temalı eserde iyice yansıtılmaktadır. 15. yüzyılın başlarındaki İspanya'da yer alan bu eserde Gırnatalı Müslüman soylu Abindarráez ile Hristiyan şövalye Rodrigo de Narváez arasında geçen hikâye anlatılmaktadır. Eserde Gırnata'ya yakın bir bölgede iki başkahraman birbiriyle savaşır, sonunda Abindarráez, Narváez'in esiri olarak eline düşer. Kibar ve dürüst bir kişi olarak nitelendirilen Abindarráez'in Gırnatalı önemli bir soylunun kızına aşık olduğunu fakat kızın babasının evlenmelerine karşı çıktığını Narváez'e anlatır. Narváez, Abindarráez'e mehamet edip 3 gün sonra geri dönmek şartıyla aşık olduğu kız ile evlenmek üzere onun yanına gitmesine izin verir. Abindarráez gidip sevdiği kız ile gizlice evlenir, fakat Narváez'e dönmek zorunda kalır. En sonunda âlîcenap Narváez Gırnata Kralı'nın nezdinde müzareke edip kızın babasının evlenmelerine izin vermesini ikna eder. Böylece *Historia del Abencerraje* eserinde dinler arası saygı, galip ve mağlub arasındaki merhamet ve neticede dostluk duyguları vurgulanmaktadır.⁶³

⁵⁹ Juan Goytisolo, *Crónicas Sarracenas*, s. 16.

⁶⁰ García Cárcel, "La psicosis del turco en la España del Siglo de Oro", s. 19.

⁶¹ Márquez Villanueva, *Moros, moriscos y turcos de Cervantes*, s. 58.

⁶² García Cárcel, a.g.e., s. 19.

⁶³ Tejeiro Fuentes, *Moros y turcos en la narrativa áurea*, s. 58.

Bu çalışmada incelenen dönemin kaynaklarında da *maurofilia*'ya özgü temaları yer almaktadır. Mesela Müslümanlar arasında hayli önem verilen kişisel temizliğine iyi gözle bakılmaktadır. Genel olarak namazdan önce bedenî ve ruhî temizlik kavramı ve hamam geleneği olumlu bir şekilde değerlendirilmektedir. Urdemalas, hamamı anlatıp İspanyolların temizlik huylarını ile alaylı bir şekilde karşılaştırır:

“Her bölümde, iki veya üç küçük mermer tekne (kurna) vardır. Her birinin sıcak ve soğuk su akan iki musluğu vardır (...) Zemin mermer olduğu için gümüşten bir kâse kadar temizdir (...) Ben de on beş günde bir hamama giderdim, sağlıklı ve tertemiz çıkardım. Bu bize çok gerekli olan şey. Türkler, bizi en çok pis olmakla suçlarlar. Haksız da değiller çünkü İspanya’da ömrü boyunca, iki kere çırılçıplak yıkanan kadın veya erkek yoktur.”⁶⁴

Urdemalas şunu da belirtir: “Sadece Türkler değil, Yahudiler, Hristiyanlar ve Doğu’da yaşayan herkes böyle yıkanır.”⁶⁵ Diego Galán da bunu doğrular: “Bu hamamlara giriş, esir veya azat edilmiş Hristiyan olsun, Yahudi veya başka dinden olsun, ücretini ödediği takdirde kimseye esirgenmez.”⁶⁶

Bazı yazarlar tarafından Müslümanlara karşı iyi gözle bakılan bir unsur daha varsa o da dinî hoşgördür. Örneğin Urdemalas, İspanyol milliyetçiliğe kapılmayarak İslam hakkında hayli bîtaraf bir şekilde konuşmaktadır. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu topraklarında mevcut olan dinî hoşgörünün altını çizmektedir. Urdemalas’ın arkadaşı Mátalas’ın Osmanlı hakimiyeti altındaki Rumların kendi dinlerinde nasıl serbestçe ibadet edebildiklerine dair sorusuna Urdemalas şöyle cevap verir:

“Urdemalas: Bunu detaylı konuşmadan önce orada sadece Türkler mi yaşıyor sanıyorsunuz? Orada Türkler kadar Hristiyan da yaşar. Bizim papamıza ve Latin kilisesine bağlı değillerdir fakat kendi patrikhaneleri vardır.

⁶⁴ Villalón, *Türkiye Seyahati*, s. 340.

⁶⁵ a.y.

⁶⁶ Galán, *Relación del cautiverio*, s. 92.

Mátalas: Peki, buna Türkler nasıl izin veriyorlar?

Urdemalas: Onlar için, vergini ödedikten sonra Yahudi veya Hristiyan olmanın bir önemi yok. İspanya’da Yahudi ve Müslüman yok mu[ydu]?”⁶⁷

İspanya’daki Engisizyon’un uygulandığı yöntemlerin aksine Osmanlılarda millet sistemi ve cizye vergisine dayanan dinî hoşgörü ve ibadet özgürlüğü olumlu bir biçimde gözlemlenmektedir.⁶⁸ Benzer şekilde Cervantes’in *Yüce Sultan* adlı eserinde de bu dinî hoşgörü yansıtılmaktadır. Bu eserin bir sahnesinde Oviedolu Catalina dua ederken padişah onu görüp şöyle der:

“Dua et sen Catalina,
Tanrı yardımı olmazsa
uzun sürmez iyilikler,
söyle, korkutmasın beni
o senin temiz Meryem’in,
iyi yüzünü göstereyim
bizde de kutsaldır, beli.”⁶⁹

Cervantes, her zaman Katolik ve eski Hristiyan olarak kendini tanıttığı halde Müslüman karakterlerine kötü bir muamele etmemektedir. Hristiyanlar ile Müslümanlar arasında saygılı jestlere ve kibar selamlamalara eserlerinde bolca rastlanmaktadır. Söz gelimi *El gallardo español* (Yiğit İspanyol) adlı eserinde Mağribî Alimuzel ile Hristiyan komutan Guzmán şöyle vedaşlars: “Guzmán: Ali, Muhammed’in seni korusun / Alimuzel: İsa’n yanından eksik olmasın.”⁷⁰ Aynı şekilde Luis de Góngora’nın *El Español de Orán* (Vahranlı İspanyol) adlı romansında İspanyol bir komutan ile Müslüman esiri arasında yer alan sohbet aktarılmaktadır. Eserde komutan esirine neden o kadar hüznünlü olduğunu sorar. Annesi soylu bir Berberi hanımefendi, babası Türk bir askeri olan esir, bir kadına çok fena aşık olduğunu ve ondan acı çektiğini itiraf eder. Esirin hikayesinden duygulanan komutan onu serbest bıraktığında Müslüman esir sahibine şöyle der: “Allah yanında olsun, / ve sana daima zafer versin...”⁷¹ Bazen tuhaf olduğu görünse de Lope de

⁶⁷ Villalón, *Türkiye Seyahati*, s. 149-150.

⁶⁸ Mas, *Les Turcs dans la littérature espagnole...*, C:II, s. 170.

⁶⁹ Cervantes, *Yüce Sultan*, s. 67.

⁷⁰ Kumrular, *Türk Korkusu*, s. 242.

⁷¹ Durán, *Romancero General: Tomo Primero*, s. 123-124.

Vega'nın eserlerinde bile benzer hadiseler yer almaktadır. Osmanlıların Balkanlarda ilerleme sürecinin de yer aldığı *El cuerdo loco* adlı eserinin ikinci kısmında padişah, Próspero isimli Arnavut bir kont ile kardeşçe kucaklaşıp şöyle der: "...Türkler ile Arnavutlar birlikte yürüyelim."⁷² *Los cautivos de Argel* adlı eserinde birtakım İspanyol esirler III. Felipe'nin düğünü vesilesiyle kralın ve eşinin portrelerini Cezayir Beylerbeyi'ne göstermektedir. Beylerbeyi şöyle ifade eder: "Babasını tanıyordum, / Tanrı onu korusun, esirler." Herrera isimli bir esir ise beylerbeyine cevap verir: "Bundan dolayı Allah seni korusun."⁷³ Ayrıca Cezayir hükümdarı, esirlerin III. Felipe'nin düğününü sekiz gün kutlamalarına izin vermektedir.

Son olarak, Müslümanların sıkı bir şekilde ibadet etmeleri de olumlu bir biçimde yorumlanmaktadır. Bundan dolayı Haedo'ya göre İspanya'da mevcut durumun aksine, din adamları ve kutsal yerlere gereken saygı gösterilir:

"...Yaşlılar öyle müteedeyin, namazlarını vaktinde kılma, vakti gelince camilere gitme, oruç tutma, şaraptan ve damıtılmış içkilerden uzak durma konusunda öyle dindarlar ki inşallah Hristiyanlar da böyle olurlar."⁷⁴

Ayrıca Haedo, Türklerin asla küfretmemeleri, hatta Türk dilinde öyle sözlerin bile olmadığını iddia etmektedir.⁷⁵ Bu konuda Sapiencia, Magribîlere nazaran Türklerin daha kibar bir halk olduğunu ve Hristiyanlığa kolayca geçebileceklerini düşünmektedir.⁷⁶ Bu da yetmiyormuş gibi Urdemalas şöyle iddia eder: "Dünyanın üçte birini gezdim ve onlar kadar erdemli bir millete rastlamadım. Hindistan'da ve görmediğim diğer memleketlerde de rastlayabileceğimi sanmıyorum."⁷⁷

Yine de *maurofilia*'ya ait bu görüşlerin kısmen gerçek olmasına karşın Türkleri ve genel olarak Müslümanları övme isteğinden ziyade, onlarla kıyaslanarak İspanyolların kusurları eleştirilmesi amaçlanmaktaydı. Suárez de Figueroa bunu açık

⁷² Félix Lope de Vega, **Parte catorze de las Comedias de Lope de Vega Carpio...**, Madrid, Por Iuan de la Cuesta, 1620, fol. 280v.

⁷³ Lope de Vega, **Los cautivos de Argel**, s. 278.

⁷⁴ Haedo, **Topographia**, fol. 39v.

⁷⁵ a.e., fol. 39v.

⁷⁶ Sapiencia, **Nuevo Tratado**, fol. 43v.

⁷⁷ Villalón, **Türkiye Seyahati**, s. 313.

sözlerle ifade eder: “Belki de ahlaki açıdan şanlı davranışlar bizleri üzerimize vazife olan şeylere riayet konusunda teşvik etmeye yararlar diye aramızda barbar olarak anılanların üstün vasıfları üzerinde duruyorum.”⁷⁸

3. 2. 2. Dinî tartışmalar

Daha önce değinildiği üzere Engizisyon’un ülkenin dört bir yanında dini sapkınlığı sert bir şekilde cezalandırdığı İspanya’da, genel olarak İslamiyete karşı olumsuz bir bakış açısı söz konusudur. Hâlbuki *maurofilia* kavramına ait eserlerde önyargılara kapılmayarak ilginç dinî tartışmalar yer almaktadır. Nitekim Mayorkalı felsefeci Ramón Llull’un *El gentil y los tres sabios* (Putperest ve Üç Bilge, 1307) adlı eserinde üç büyük monoteist dini temsil eden üç bilge arasında saygılı bir dialog kurulmaktadır. Aynı zamanda yine bu eserde de Selâhaddîn-i Eyyûbî’nin cesur ve cömert, ötekinin dinine ve özellikle Hristiyanlığa daima saygı gösteren bir önder olarak sunulmaktadır.⁷⁹ Benzer şekilde Boccaccio’nun *Los tres anillos* (Üç Yüzük) adlı eserinde her dinin makul argümanları olduğu fakat tek bir dinin doğru olduğu söylenememesi sonucuna varılmaktaydı. Muhtemelen bu yüzden 1550 yılında basılan İspanyolca tercümesi yasaklanıp, 18. yüzyıla kadar tekrar basılmamıştır.⁸⁰ Fransız hümanist Guillaume Postel *De la République des Turcs* (Türklerin Cumhuriyeti’ne Dair, 1560) ve *Des histoires orientales* (Doğu Tarihleri, 1575) başlıklı kitaplarında İslam’ın önemli gerçekleri içerdiğini ileri sürmektedir. Bunun sayesinde birçok Asya topluluklarının, hatalı bir biçimde olsa bile, Hristiyanlığa yabancı olmadığını düşünmekteydi. Hatta Postel’e göre Müslümanlar “yarı yarıya ihtida etmiş ve hemen hemen Hristiyan”dırlar.⁸¹ Bu konuyu Haedo daha sert bir şekilde ifade eder: “Birçoklarıyla bu konu üzerine tartışmış olsam da Mesih’imizin Muhammed’den 621 yıl önce geldiğini anlamalarını sağlamak mümkün değil”.⁸² Onun kroniğinde de Cezayir’de esir olan Doktor Sosa ile Hristiyan mürtedlerin oğlu

⁷⁸ Suárez de Figueroa, *Varias noticias*, fol. 171r.

⁷⁹ Mas, *Les Turcs dans la littérature espagnole...*, C:II, s. 348-355.

⁸⁰ a.e., s. 345.

⁸¹ Guillaume Postel, *Des histoires Orientales et principalement des turkes ou turchiskes et schitiques ou tartaresque et autres qui en sont descendues*, Paris, Impr. de Hierosme de Marnef, 1575, s. 67.

⁸² Haedo, *Topographia*, fol. 32v.

ve aynı zamanda Doktor Sosa'nın sahibinin damadı olan Amud arasında yer alan dinî tartışmalar aktarılmaktadır. İlk olarak Doktor Sosa, hem İbn-i Sina'nın ve İbn Rüşt'ün meşhur Müslüman felsefeciler olduğunu hem de Berberistan, Fas, Mısır ve İstanbul'da mühim mektepler bulunduğunu kabul etmektedir.⁸³ Ancak Sosa aynı zamanda çoğu Müslüman bilim adamının eski Arapça yazılan Kur'ân-ı Kerim'i artık anlamadıklarını ileri sürmektedir.⁸⁴ Daha sonra genç Amud Kuzey Afrika'da zorunlu din değiştirmelerin bazen vaki olduğunu kabul ederken Sosa, İspanya'daki Moriskoların bunu hiç yaşamadıklarını ısrar etmektedir.⁸⁵ Bu tartışma süresince samimi ve saygılı bir tonla konuştukları halde Sosa'nın Kur'ân-ı Kerim'i sertçe eleştirdiği zaman Amud öfkelenerek şöyle der: "Başın hakkı için bu şeyleri bir yana bırakalım, zira bu konu bizim gibilerin akli ve muhakemesiyle ölçüp kafa yoracağı kadar değersiz veya ehemmiyetsiz bir şey değil."⁸⁶ *El gallardo español* eserinde de Don Fernando'ya karşı Mağribî Alimuzel benzer bir tavırla şöyle konuşur:

"Muhammed beni buraya, savaş alanına
Mezhebi iyi mi kötü mü karar vereyim diye
Getirmedi, zira o konuyla o ilgilenmekte."⁸⁷

Aynı konuda Don Kişot'da bulunan "Münasebetsiz Meraklı"nın hikayesinde sunulan bir düşünce bahse değerdir. Profesör Emilio Sola'ya göre bu bölümde Cervantes, maddî veya matematik değil, inanca bağlı bir mesele olduğu için mantıklı argümanlar vasıtasıyla bir dinin doğruluğunu ötekilere ispatlanmasının imkânsız olduğunu ileri sürmektedir.⁸⁸ Meşhur müellif Lotario isimli bir karakterin ağzından şöyle der:

⁸³ Haedo, **Topographia**, fol. 193r-194v. Benzer şekilde haham Moşe Almosnino, Musa ibn Meymun'un yazılarında görüldüğü üzere Müslümanlarda hukuk, gramer ve mantık gibi bilimlerin daha üstün bir seviyede olduğunu savunmaktaydı: "...Arap yazarların bu alanda yürüttükleri Lojik (ki buna *mantık* [*Mantec*] derler) kadim Lojiğe üstün gelir..." Almosnino, **Extremos y Grandezas de Constantinopla**, s. 153.

⁸⁴ Haedo, **Topographia**, fol. 193r-195r.

⁸⁵ a.e., fol. 206v-207r.

⁸⁶ a.e., fol. 205v.

⁸⁷ Miguel de Cervantes, **El gallardo español**, ed. Florencio Sevilla Arrojo, Alicante, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2001, fol. 2v.

⁸⁸ Emilio Sola Castaño, "Cervantes y Turquía", **Hesperia Culturas del Mediterráneo: Especial Turquía**, No. 3, Fundación José Luis Pardo, 2006, s. 170-171.

“[Mağribîler] Onlara inançların yanlış olduğunu Kutsal Kitap’tan alıntılarla, zihinsel muhakeme yoluyla, Tanrı kelâmını temel alarak anlatmak mümkün değildir; elle tutulur, basit, anlaşılır, ispatlayıcı, kesin örnekler göstermek gerekir; reddedilemeyecek matematik ispatları gibi...”⁸⁹

Don Kişot’un bu bölümü üzerinden Emilio Sola, Cervantes’nin hem İncil’den hem de Kuran’dan argümanlar kullanılsa da Hristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki dinî tartışmaların bir sonuca ulaşamayacağını ve daha önemlisi de dinî yasalarından önce doğa kanunlarının geldiği düşüncesini açıklamaktadır. Hal böyleyken diyebiliriz ki Cervantes, herhangi bir kişisel inanca saygı gösterilmesinin bütün dinî tartışmaların tek çözümü olduğunu ima etmektedir.⁹⁰

3. 2. 3. Dinler Arası Aşk Hikayeleri

Maurofilia kavramı kapsamında bulunan dinler arası aşk hikayeleri bahsedilmeye değerdir, zira ötekinin dini ve kültürünü okurlarına yaklaştırmaktadır. İspanya’da, hem Ortaçağ hem de Yeniçağ edebiyatında bu tür hikayelere bolca rastlanmakta, Türk temalı eserlerde de çoğu kez geçmektedir. Bilhassa Hristiyan esirlerin bu aşk hikayeleri vasıtasıyla kurtulmaları sık görülen bir hadisedir. Kimi zaman esir ile sahibi arasında aşk doğar, kimi zaman da çeşitli karakterler arasında romantik entrikalar yer alır. Söz gelimi Don Kişot’un Esir öyküsündeki başkahramanı Viedma Komutanı, Zoraida isimli Mağribî bir hanımefendi tarafından çağrılır. Zengin Hacı Murat’ın (*Agi Morato*) kızı olan genç Zoraida İspanyol komutana anlatır ki eski bir Hristiyan kadın hizmetçisi kendisine Hristiyanlığın inançlarını öğretmiştir. Zamanla kendisi Hristiyan olmak istediğinin farkına vardığını ve Meryem Ana’nın İspanya’ya gitmesini dilediğini ileri sürer. Nihayetinde Zoraida’nın yardımıyla Viedma Komutanı ve diğer Hristiyan esirler Zoraida ile birlikte Hacı Murat’tan kaçıp İspanya’ya yelken açarlar.⁹¹ İki kişiden daha aşk

⁸⁹ Cervantes, *La Mancha’lı Yaratıcı Asilzade Don Quijote*, s. 285.

⁹⁰ Sola Castaño, “Cervantes y Turquía”, s. 170-171.

⁹¹ Cervantes’in anlattığı Esir öyküsüne çok benzer ve gerçek olan bir hadisenin yer aldığı bilinmektedir. İyice belgelendirilmiş bu hadisede, Soldana isimli bir Mağribî hanımefendi 1592’den 1594’ya kadar Cezayir’de esir olarak kalan Juan Felipe Romano isimli bir Siciliyalı ile temasa geçmiştir. “Kralın dökümcübaşı” Mali Mustafa’nın kızı olan Soldana Hristiyanlığa geçmek istemekteydi. Böylece Soldana, İtalyancada yazılan mektuplarını II. Felipe ve Prenses İsabel Clara Eugenia’ya götürmesi şartıyla Juan Felipe Romano’nun 190 ekülük fidyasını ödemiştir. 16 Temmuz

entrikalarına örnek olarak *Los cautivos de Argel* başlıklı eserde yer alan Leonardo ve Marcela hikayesi verilebilir. Mağribî Aja esiri Leonardo'yu arzular. Aynı zamanda Aja'nın eşi Süleyman, esiri Marcela ile flört eder. Tabii Leonardo ve Marcela birbirini sever ve en sonunda bu karşılıklı sevgiye kavuşurlar. Benzer şekilde Cervantes, *El amante liberal*'da bir yandan Kıbrıs kadısı ile esiri Leonisa, öte yandan kadının eşi ile esir Ricardo ile olan karmaşık aşk entrikalarını sunmaktadır.

Bu tür hikayelerde söylenmesi gerekir ki normalde Müslüman karakterler Hristiyanlara aşık olmaktadır. Aştan kör olmuş, esir Marcela'ya şantaj bile yapan Süleyman veya Oviedolu Catalina'ya ilk görüşte aşık olan sultan Murat buna iyi örneklerdir.⁹² Benzer şekilde Kıbrıs Kadısı'nın eşi, Ricardo'nun efendiliğe hayran kalır: "...Onun, hayatında en güzel erkek ve çelebi [*chilibî*] olduğunu (şövalye anlamına gelir)...".⁹³ Ancak Hristiyan esirler genelde bu aşklara karşılık vermeyi reddederler. *Los baños de Argel*'deki bir karakterin güzelce ifade ettiği gibi:

"Müslüman kadınların Hristiyan erkekleri sevmesi,
Bu her zaman görülen bir şey;
Ama Hristiyan bir kadının Müslüman bir erkeği sevmesi işi
Böyle değil."⁹⁴

Leonardo, her ikisinin kral, dil, adetler ve gelenekler farklı olduğunu ileri sürerek Aja'nın aşkını kabul etmez: "Semanın ayırdığını, / Nasıl bir aşk birleştirebilir?".⁹⁵ Buna karşılık Aja ileri sürer ki eğer aşk ruhta olsa ve eğer her ruh Tanrı'nın nezdinde aynı olsa farklı dinler arası aşk olabilir. Aynı şekilde Aja, Tanrı'nın Hristiyanlara herkesi, hainler de dahil, sevmeyi emredip emretmediğini, ya da İspanya'da aşk için hiç kimsenin Tanrı'nın yasalarına karşı gelip gelmediğini sorar. Bu eserlerde beklendiği üzere Leonardo bu makul argümanları dinlemek istemez.⁹⁶ Benzer şekilde *El trato de Argel*'de Aurelio tarafından reddedilen Zara

1603 tarihli bir belge (AGS, CJH, leg. 430, doc. 24), Soldana'nın talebinin Devlet Konseyi'ne ulaştığını ve daha sonra Romano'nun yardımıyla Soldana'nın İspanya'ya götürülüp orada muhtemelen Hristiyan olduğunu kanıtlamaktadır, Alonso Acero, *Sultanes de Berbería en tierras de la cristiandad*, s. 128-129.

⁹² Lope de Vega, *Los cautivos de Argel*, s. 241 ve Miguel de Cervantes, *La Gran Sultana*, ed. Florencio Sevilla Arroyo, Alicante, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2001, fol. 119r.

⁹³ Cervantes, *Örnek Alınacak Hikayeler*, s. 123.

⁹⁴ Cervantes, *Los baños de Argel*, fol. 68v.

⁹⁵ Lope de Vega, *Los cautivos de Argel*, s. 235.

⁹⁶ a.e., s. 235-236.

şöyle der: “Aşk her şeyi eşit kılar.”⁹⁷ Pérez de Montalbán’ın *El valiente más dichoso* (En Sevinçli Cesur, 1638) adlı eserinde de baş karakteri Don Pedro Guiral ile münasabet kurmayı isteyen Rosa isimli bir Türk kadınının bütün çabaları boşa çıkar.⁹⁸ Bu bağlamda, yani Hristiyan esirlerin kendi toplumlarında en olumsuz koşullarda Müslüman kadınlarının kalplerini elde edebilmeleri bazen siyasî bir zafer olarak değerlendirilebilir.⁹⁹

Yine de kimi zaman Hristiyan esirler yalnızca esaretten kurtulup İspanya’ya dönmek amacıyla Müslümanlarla münasebete girmeyi kabul etmektedirler. Lope’nin *Virtud, pobreza y mujer* başlıklı tiyatro eserinde yer alan Carlos ve Fátima ilişkisi buna güzel bir örnektir.¹⁰⁰ Keza Vicente Espinel’in *Marcos de Obregón* adlı Pikaresk romanında Valencialı güzel bir kız, korsan Mami Reis tarafından yakalanıp esarete düşer. Zamanla Mami Reis ile evlenmeyi kabul edip İslamiyete geçmesine rağmen kendi dinini gizli tutar. Böylece kızın 7 yıl süren Cezayir’deki yaşamı bir gün başka esirlerle kaçmasıyla sona erer.¹⁰¹ Son olarak, *Los efectos de la fuerza* (1624) adlı eserinde, Juan Camerino Cezayir’de esir olarak yaşayan iki karakteri sunar: Sebastián ve Estrella. Bir süre sonra Estrella, Türk sahibinin tekliflerini kabul eder: “...Ancak Türk’ün hediyeleri ve sevgi gösterilerine yenik düşen Estrella, esaretinin üzerinden birkaç gün geçmesinin ardından aziz inancımızı reddederek barbarla evlendi...”.¹⁰² Ancak Camerino, bu tür kararların büyük bir kafirlik suçu sayıldığını okurlarına hatırlatmaktadır.

Bu konuda Cervantes’in Türk temalı eserleri arasında en önemlilerinden biri olan *La gran sultana* üzerinde durmak gerekir. Türkçede *Yüce Sultan* (Y. Canpolat, 1997) veya *Oviedolu Katalina Sultan* (E. Önalp, 2007) olarak tanınan bu oyun *Ocho Comedias y Ocho Entremeses Nuevos, Nunca Representados* (Hiçbir Zaman Oyunlanmamış, Yeni Sekiz Komedi ve Sekiz Ara Oyun) adlı eserinde yer alır. Saray

⁹⁷ Cervantes, *El trato de Argel*, s. 282.

⁹⁸ Juan Pérez de Montalbán, *El valiente más dichoso: Don Pedro Guiral*, Madrid, Imprenta del Reyno, 1638, fol. 242v.

⁹⁹ Manuela Marín, “Amar a cristianos moras”, *Bulletin hispanique*, No. 109-1, 2007, s. 238.

¹⁰⁰ Lope de Vega, *Comedias escogidas*, s. 230.

¹⁰¹ Vicente Espinel, *Marcos de Obregón*, fol. 180r-184r.

¹⁰² José Camerino, *Novelas amorosas*, Madrid, Por Tomás Iunti, 1624, s. 159-174.

komedileri türüne öncülük eden *La gran sultana*'nın hikayesi III. Murat'ın devrindeki İstanbul'da, neredeyse tamamı da Topkapı Sarayı'nda geçmektedir. Oviedolu Catalina altı yaşındayken ailesiyle Murat Reis (*Morato Arráez*) tarafından yakalanıp Tetuan'a götürülür. Kız satılır, babası Cezayir'e götürülür ve annesi acıdan ölür. Dört yıl sonra, 1600 yılında, Catalina'nın güzelliğine hayran olan Murat Reis onu tekrar satın alıp İstanbul'a götürür.¹⁰³ Topkapı Sarayı'nın aslen Hristiyan olan ve kendi dinine inanmayı sürdüren harem ağası Rüstem (*Rustán*), kızı korumak niyetiyle altı yıldır padişah'tan saklar. Bu süre boyunca Catalina'nın güzelliği giderek artar. Sonunda Mehmet (*Mami*) adında başka bir harem ağası bu güzel İspanyol cariyesinden padişaha söz eder. Hemen Catalina'ya aşık olan sultan kendisiyle evlenmesini teklif eder:

“Murat: (...) İster Türk ol ister gâvur,
hiçbir önemi yok bence.
Bu güzellik benim karım
ve de yüce sultanımdır.”¹⁰⁴

Ancak aşırı dindar Catalina şöyle yanıt verir:

“Catalina: Hıristiyanım, vaatle
ve hatta ölümle bile
öyle kolay birdenbire
değiştiremem dinimi;
(...)
Nerede görülmüş, hünkârım,
iki kişi bir yatakta;
birinin gönlünde İsa,
ötekindeyse Muhammed?”¹⁰⁵

¹⁰³ Cervantes, *La Gran Sultana*, fol. 132r-132v.

¹⁰⁴ Cervantes, *Yüce Sultan*, s. 29.

¹⁰⁵ a.y., Murat'ın aslen Venedikli olan Safiye Sultan'la büyük bir aşk yaşamış olduğu bilinmektedir. Fakat Safiye Sultan'ın kökeni tartışılan bir husustur. Kimilerine göre Osmanlıların Safiye adını verdikleri kadın aslında Venedik Cumhuriyeti'nin Korfu Valiliğini yöneten Baffo ailesinden gelmektedir. Adriyatik Denizi'nde Türk korsanları tarafından yakalanıp III. Murat'a takdim edilmiştir, M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2011, s. 72. Ancak Aldo Gallotta ileri sürer ki söz konusu Safiye Sultan, II. Selim'in hasekisi ve III. Murat'ın annesi aslen de Venedikli olan Nurbanu Sultan (Cecilia Venier Baffo) ile karıştırılmaktadır, A. Gallotta, “Cervantes y Turquía”, *Actas del II Congreso Internacional de la Asociación de Cervantistas*, ed. Giuseppe Grilli, Napoli, Instituto Universitario Orientale, 1995, s. 127. Bu konuda Albert Mas iki Venedikli haseki olduğunu belirtmektedir. Birisi II. Selim'in hasekisi ve III. Murat'ın annesi Basso ailesinden Nurbanu Sultan. Diğeri ise, III. Murat'ın hasekisi ve III. Mehmet'in annesi Safiye isminde Korfulu kadındır. A. Mas, Korfulu Safiye'nin kendi kayınvalidesi Nurbanu'nun

Görüldüğü gibi Müslüman karakterler için aşk, dinden önce gelmektedir. Ancak Hristiyan esirler bunun din ve ahlak meselesi olduğunu ileri sürerek dirençli ve isteksiz bir tutum sergilemektedir. Sapiencia der ki Hristiyanlar Türk kadınlarının hoşlarına gitmekte, fakat ölüm cezası veya din değiştirme zorunluluğundan korkarak onlardan uzak durmaya çalışıyorlardı.¹⁰⁶ Nitekim Sapiencia'nın anlattığı çok ilginç bir hadiseye göre Constantino isimli genç ve zengin bir Hristiyan tüccar kapıağasının Fati isimli kızına aşık olur. Kısa bir süre gizlice aşklarının tadını çıkarırlar; fakat sonunda bir hizmetçi kızın babasına her şeyi anlatır. Babası Divan-i Hümayun'a başvurarak hem kızının hem de Constantino'nun öldürülmesini ister. Divan mensupları olayları öğrenince Constantino'nun Müslüman olmasına şans verirler. Böylece hayatlarını bağışlayarak evlenebileceklerini söyler. Başka oğulları olmayan Constantino'nun ebeveyni din değiştirmesi için yalvarılmasına rağmen genç Hristiyan dinini reddetmeyeceği yanıt verir. Nihayetinde her ikisinin de Boğaz'a atılmasına karar verilir.¹⁰⁷ *Yüce Sultan*'da yer alan başka bir hadisenin bu olaya gösterdiği benzerlik dikkat çekmektedir. Madrigal isimli karakter bir Arap kadın ile ilişki kurar ve bir süre sonra yakalanır. Mahkemenin kararı sonucunda Madrigal, Müslüman olması veya ölüm cezası alması arasında bir seçime zorlanır. Ancak en sonunda Pikaro karakterlerine has olan Madrigal kurnazlığı mahkemeyi kandırır ve ölüm cezasından kurtulur.¹⁰⁸

Yüce Sultan'da, eserin en ilginç hadiselerden birisi; Catalina'nın dinini ve ismini değiştirmeme şartıyla sultanın evlenme teklifini kabul etmesidir.¹⁰⁹ Catalina'nın ısrarlı tutumuna karşı sultan her zaman liberal ve hoşgörülü bir şekilde davranır:

soyadını (Baffo/Basso) benimsemiş olduğu ihtimalini vurgulamaktadır, Mas, **Les Turcs dans la littérature espagnole...**, C:I, s. 341-348. Her halikarda III. Murat'la Safiye Sultan arasındaki aşkın Cervantes'e ulaşip ona ilham verdiği muhtemel görünmektedir.

¹⁰⁶ Sapiencia, **Nuevo Tratado**, fol. 53r.

¹⁰⁷ a.e., fol. 69v-70r.

¹⁰⁸ Cervantes, **La Gran Sultana**, fol. 120r.

¹⁰⁹ Cariyelerin hareme ilk girdiklerinden beri isimlerinin değiştirildiği ve Müslüman oldukları bilinmektedir, Mehmet İpşirli, "Harem", **DİA**, C:XVI, 1997, s. 136. Bu durumda bir cariyenin adını değiştirmemesi ve Müslüman olmayı reddetmesi olası gözükmemektedir. Aynı şekilde padişahın bu koşulları kabul etmesinin muhtemel olmadığı aşikârdır.

“İşim ruhunla mı senin,
yoksa bir Tanrı mıyım ben,
ruhunu eđip bñkecek,
(...)
Yaşadilediğin gibi
bensiz yaşama yeter ki.
(...)
İstediğin yasayı koy
bu dünyaya sen nizam ver.
Benim değil kendininsin...”¹¹⁰

Bu eserin hikayesinde Cervantes’ın amacı aslında III. Felipe’nin vakanüvisi ve hümanist Pedro de Valencia’nın sunduğu *Permistiñn* (karışım) kavramı, yani evlenme yoluyla iki farklı ırktan kimselerin birleşmesi meydana koymaktı. Pedro de Valencia, “kim şu veya bu halktan seçip ayırt etmeyi imkânsız kılan iyiden iyiye birbirine karışma” ve “bir devletin vatandaşlarını herkesin aynı kandan ve soydan kardeş oldukları konusunda ikna etme”yi amaçlayan bu *Permistiñn* politikası Morisko bölgelerinde uygulanması teşvik etmiştir.¹¹¹ Fakat Engisizyon memurları ve ahlakçıları kuşkulandıran bu uygulama, Moriskolarda iç evlilik yaygın olduğu ve eski Hristiyanlar entegrasyon konusunda mesafeli durdukları için pratikte başaramamıştır.¹¹² Yine de Cervantes, *Yüce Sultan*’da kendi dönemindeki tabulara karşı ironi ve mizah kullanarak bu fikri yeniden savunmaktadır. Eserin ikinci perdesinde sultan Murat, yuce İspanyol ve Osmanlı hanedanlarının Catalina’nın doğuracak oğlunun şahsında, yani bir “Osmanlı İspanyol”da birleştirilmesi arzuladığını söylemektedir.¹¹³ Böylece Osmanlı padişahın sözleriyle Cervantes’in dinler arası hoşgörüsü namına nihai iddiası okurlarına iletilmiş olmaktadır.

¹¹⁰ Cervantes, *Yüce Sultan*, s. 48 ve 51.

¹¹¹ Márquez Villanueva, *Moros, moriscos y turcos de Cervantes*, s. 184.

¹¹² a.e., s. 205-206.

¹¹³ Cervantes, *Yüce Sultan*, s. 47.

SONUÇ

Bu tezde üç temel soruya cevap aranmıştır: 16. yüzyılın son çeyreği ile 17. yüzyılın ilk yarısında Osmanlılar, İspanyol kaynaklarında nasıl bir imgeyle geçmişlerdir? Üzerinde çalıştığımız eserler tarihî gerçekliğe ne ölçüde sadık kalmışlardır? Son olarak, İspanyolların toplumsal bilincinde bir Osmanlı imgesi oluşturulması yönünde incelenen kaynakların rolü ne derece etkileyici olmuştur?

16. yüzyılın ilk yarısında Barbaros'un Cezayir'e gelişi ve Mohaç Muharebesi'nin ardından Osmanlıların İspanyol kaynaklarına ilk önemli yansımaları gözlemlenmektedir. İlk başta Osmanlılar, çoğunlukla siyasi ve askeri bir kaygı olarak algılandıkları için daha çok kronik tarzı eserlerde yer almışlardır. Bu eserlerin amacı aslında barış müzakeresi durumunda karşı taraf hakkında bilgi sahibi olmak, savaşılmaması lazımsa da düşmanı iyi tanımaktır. Böylece Türkler fazlasıyla ciddi bir tehdit oluşturdukları için edebî eserlerde henüz boy göstermiş değillerdi. Ancak 16. yüzyılın ikinci yarısında, özellikle Malta ve İnebahtı savaşlarından sonra Osmanlılar korkunç tehdit niteliklerini kaybettikçe İspanyol kaynaklarında giderek daha az olumsuz bir şekilde yansıtılmaya başlanmıştır. Bunun yanı sıra Türkler tedricen edebiyata girmişlerdir. Nitekim bu tezde incelenen kaynakların kapsadığı sürecin, yani Türk temalı eserlerin zirveye ulaştığı dönemin iki imparatorluğun ateşkes imzalamasından sonraya denk gelmesi pek manidardır. Daha önce sadece kroniklerde ve belge niteliğindeki metinlerde bulunan korkutucu Türklerin yenilmezliği efsanesinin yıkılması ve Osmanlı-Habsburg ateşkesinin ardından bu milletin artık daha insanî bir şekilde algılanması ve kurgulanmasına yol açmıştır.

Bu çalışmanın kapsadığı dönem için Osmanlılarla ilgili bütün kaynakları irdelemek mümkün değildir. Yine de başvurduğumuz kaynaklar ışığında Altın Çağ İspanya'sında Osmanlı imgesinin genellikle olumsuz olduğu söylenebilir. Bu devirde “Hristiyan âleminin müşterek ve ebedi düşmanı” olarak tanınan Osmanlıların farklı bir şekilde tasvir edilmesi de esasen beklenemezdi. Türk imajı her ne kadar olumsuz olsa da iki ana tavrın mevcut olduğu görülmektedir. Birincisi, Haçlı seferleri ruhuna dayanan İspanyol kraliyetinin teşvik ettiği propaganda içerikli “Türk Karşısı” bir tavidir. Böylece Türkler mağrur, zalim, barbar, zorba, hırslı, eğlence ve şehvet

düşkün, fakat Hristiyanlara karşı korkak olarak betimlenmiştir. Bu tavrın amacı, imgesinin karalanması vasıtasıyla İslam ile Türklerin ilerleyişini engellemek ve Katolik Kilisesi ile Habsburgların meşruiyetini güçlendirmektir. Aynı zamanda da daha evvel Endülüslü Müslümanlara yapıldığı gibi kâfir “ötekiler” imgesi yaratmak, yani Osmanlılar üzerinden bir İspanyol kimliği inşa etmektir. Devlet erkânı, vakanüvisler, rahipler, askerler, casuslar ve elçiler gibi şahıslar başta olmak üzere İspanyol yazarlar ekseriyetle bu görüşe katılmışlardır. Halbuki bu dönemde hâkim ideolojinin aksine daha heteredoks ve hoşgörülü başka bir tavır mevcuttur. Bazı yazarlar nadir olsa da Türklerin olumlu özellikleri ve erdemlerini tanımışlardır. Osmanlıların askeri gücü ve disiplini, etkileyici yönetim ve adalet sistemi ve dinî hoşgörü gibi hususları pozitif bir şekilde değerlendirmişlerdir. Ancak genelde bunun amacı Osmanlıları övme isteğinden ziyade, onlarla kıyaslanınca İspanyolların kusurlarını eleştirmek ve milli reformları teşvik etmektir. *Maurofilia* kapsamında eserler kaleme alan muharrirler bu “Türkofil” yorumlarla aslında İspanyol toplumunun üzerinde artan Engizisyon baskısı ve yobazlığından şikayet etmeye niyetlenmişlerdir. İslam ve Türk dünyasını daha iyi tanıyan bazı hacılar, bilgeler ve eski esirler bu tavıra iyi bir örnektir. Üstelik Karşı Reform İspanyası toplumdaki tolerans yoksunluğunu eleştirip azaltmayı amaçlayan, zorla Hristiyanlaştırılmış fakat gizlice Kripto Yahudiler (Marranolar) ve Kripto Müslümanlar (Moriskolar) olan “yeni Hristiyanlar” bu görüşe katılanlar arasında yer almaktadır. Unutmamak gerekir ki Engizisyon’un gözetimi ve sansürü bütün müelliflerin yazdıklarına her zaman dikkat etmelerini icap ettirmiştir. Bu bağlamda bazı eserlerin yüzyıllar sonrasına kadar basılmamış olması hiç şaşırtıcı değildir.

Bu kaynakların ne derece tarihî gerçekliğe sadık kaldıkları sorusuna gelindiğinde kronik ile edebî eserler arasında bir ayrım yapılması gerekir. Yukarıda da temas edildiği üzere kronik yazarları her ne kadar taraflı olduysa da tarihî açıdan önemli bilgiler aktarmışlardır. Üstelik bu devrede Osmanlı-İspanya ilişkilerini incelemek üzere Gómara, Illescas, Sandoval, Haedo, Galán veya Sapiencia’nın eserleri ayrı bir değer taşımaktadır. Bu yazarların tarihî olaylardan uzak durdukları hususlar mümkün olduğunca Osmanlı ve Türk kaynaklarıyla kıyaslanarak dipnotlarda açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Edebî kaynaklar itibarıyla, *Türkiye Seyahati*’nin yazarı, Cervantes, Suárez de Figueroa veya Quevedo veya gibi

müelliflerin daha objektif ve gerçekçi bir tutum sergilediklerini söylemek mümkündür. Bilhassa Türk-Berberi dünyasını iyi tanıyan Cervantes her ne kadar olgular, kişisel hatıralar, söylentiler ve tümüyle romana ait unsurları bazen bir araya getirdiyse de genellikle tarihî gerçeklere bağlı kalmaya çalışmıştır. Böylece Cervantes'in edebî külliyatındaki gerçek ile kurgu arasında, fakat daima gerçeğe yakın Türk temalı eserleri, Altın Çağ İspanyası'ndaki Osmanlı imgesini kavramak için kaçınılmazdır. Buna karşılık Lope de Vega'nın eserlerindeki Osmanlı imajı, tarihî gerçeklikten ziyade kendi hayal gücünün bir meyvesidir. Osmanlılara karşı yapılan resmî propaganda ve her türlü şarkiyatçı klişelere dayanan Lope'nin tiyatro oyunlarının neredeyse hiçbir tarihî mahiyeti yoktur.

Sonuçta Lope de Vega ve aynı dönem yazarlarının çoğunluğu İspanyol Monarşisi ve Engizisyon Mahkemesi dahil olmak üzere okurların ve seyircilerin beklentilerine karşılık vermeyi amaçlıyordu. Böylece bu kaynaklar Osmanlılar hakkında dönemin genel olumsuz görüşünü temsil etmekle kalmamış, aynı zamanda bir kısır döngü olarak bunun beslenmesine büyük katkıda bulunmuşlardır. Dolayısıyla diyebiliriz ki bu tezde incelediğimiz eserler, İspanyolların kolektif bilincinde olumsuz bir Osmanlı imgesi oluşturulmasında son derece etkileyici olmuşlardır.

KAYNAKÇA

1. ARŞİV KAYNAKLARI

Archivo General de Simancas (Valladolid)

AGS, **Cámara de Castilla**, leg. 161, doc. 223: "*Actas de las Cortes de Valladolid, Madrid y Segovia.*" (Minuta)

AGS, **Estado**, leg. 1138, doc. 77 ve 78: Carta de Juan de Austria a Felipe II remitiendo relación de los soldados que participaron en Lepanto, entre ellos Miguel de Cervantes, a quienes se han repartido ayudas de costa "*para se curar de las heridas que hubieron en la batalla y para ayudarles a la extrema necesidad en que estaban.*" Palermo, 19 Mart 1572.

AGS, **Patronato Real**, leg. 69, doc. 63: "*Poder del Concejo de Madrid a Francisco de Vargas, Regidor, y a Francisco de Prado, Síndico, para que acudan como procuradores a las Cortes convocadas para 1527 en Valladolid.*"

AGS, **Patronato Real**, leg. 70, doc. 23: "*Actas de las Cortes de Valladolid, Madrid y Segovia.*"

2. KAYNAK ESERLER

Bando de expulsión de los moriscos del Reino de Aragón: 1610, Zaragoza, Gobierno de Aragón, 2010.

Colección de Cortes de los antiguos reinos de España. Catálogo, ed. Real Academia de la Historia, Madrid, Imprenta de José Rodríguez, 1833.

Discurso militar en que se persuade y ordena la guerra contra los turcos, ed. M. Á. de Bunes Ibarra ve B. Alonso Acero, B, y.y., Espuela de Plata, 2004.

La gran conquista de ultramar, ed. Pascual de Gayangos, Madrid, M. Rivadeneyra, 1858.

Alcalá Yañez, **Vida y Aventuras de Alonso, mozo de muchos**

- Gerónimo de: **amos. Tomo II**, Madrid, Imprenta de Ruiz, 1804.
- Almosnino, Moysen: **Extremos y Grandezas de Constantinopla**, Madrid, En la imprenta de Francisco Martínez, 1638.
- Aranda, Antonio de: **Verdadera informacion de la tierra santa segun la disposicion en que en este anno de MDXXX el auctor la vio y paseo**, Alcalá de Henares, En casa de Miguel de Eguya, 1533.
- Balbi di Correggio, Francisco: **La verdadera relacion de todo lo que este año de MDLXV ha sucedido en la Isla de Malta, dende antes que la armada del gran turco Soliman llegasse sobre ella, hasta la llegada del socorro postrero del podrosissimo y catholico Rey de España don Phelipe nuestro señor segundo deste nombre**, Alcalá de Henares, En casa de Juan de Villanueva, 1567.
- Beccadelli, Antonio: **Dichos y hechos de Alfonso, Rey de Aragón: discurso de Alfonso con motivo de la expedición contra los turcos: el triunfo alfonsino**, Tres Cantos, Madrid, Akal, 2014.
- Borja, Francisco de: **Poema heroico: Nápoles recuperada por el rei Don Alonso**, Zaragoza, Por Juan de Noort, 1651.
- Botero Benes, Juan: **Relaciones universales del mundo, Primera y segunda parte, traducidas a instancia de don Antonio López de Calatayud, corregidor de las dezisiete villas, y regidor de Valladolid, por su Magestad**, Valladolid, Por los herederos de Diego Fernández de Cordoua, 1600.
- Burgos, Andrés de: **Relación verdadera del rebato q dieron Quatrocientos y cincuenta Turcos en el almadraua de Zaaraya donde saltaron en tierra y a q ora y que fustas trayan: Y la gente q murio de vna parte y de la otra y la que lleuaron catiua**, Sevilla, En casa de Alonso de Coca, 1562.
- Busbecq, Ogier Ghislain de: **Embaxada y viages de Constantinopla y Amasea de Augerio Gislenio Busbequio...: con un discurso...de como se habría de formar una milicia o batallón contra el turco: traducido de latín por el L. Steban López de Reta...**, Pamplona, Por Carlos de Labayen, 1610.

- Camerino, José: **Novelas amorosas**, Madrid, Por Tomás Iunti, 1624.
- Cástillo Solórzano, **Tardes Entretenidas**, Madrid, Librería de los Alonso de: bibliófilos españoles, 1908.
- Cervantes Saavedra, **Don Quijote de la Mancha: Edición Miguel de: Conmemorativa IV Centenario Cervantes de la Real Academia Española**, Barcelona, Alfaguara, 2015.
-
- El gallardo español**, ed. Florencio Sevilla Arrojo, Alicante, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2001.
-
- La Galatea, dividida en seis libros: compuesta por Miguel de Cervantes Saavedra: Va añadido El Viage del Parnaso del mismo autor**, Madrid, Juan de Zuñiga, 1736.
-
- La Gran Sultana**, ed. Florencio Sevilla Arroyo, Alicante, Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2001.
-
- La Mancha'lı yaratıcı asilzade Don Quijote**, çev. Roza Hakmen, şiir çev. Ahmet Güntan, İstanbul, Yapı Kredi, 2010.
-
- Novelas Ejemplares**, Madrid, Espasa-Calpe, 1988.
-
- Obras de Cervantes**, Madrid, Imprenta de Gaspar y Roig, 1866.
-
- Ocho comedias, y ocho entremeses nuevos, nunca representados...Los baños de Argel**, Madrid, Por la viuda de Alonso Martín, 1615.
-
- Örnek alınacak hikayeler**, çev. Nazlı Hülya Soydan, İstanbul, Kırmızı, 2010.
-
- Viage al Parnaso compuesto por Miguel de Cervantes Saavedra...Publicase ahora de nuevo una tragedia y una comedia inéditas del mismo Cervantes aquella intitulada La Numancia: esta El trato de Argel**, Madrid, Antonio de Sancha, 1784.

-
- Yüce Sultan**, çev. Yıldız Ersoy Canpolat, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- Chaves, Zapata de: **Carlo famoso**, Valencia, En casa de Ioan Mey, 1566.
- Collaços, Balthasar de: “Commentarios de la fundación y conquistas y toma del Peñón, y de lo acaescido a los Capitanes de su Magestad desde el año de 1562, hasta el de 64, hechos por Balthasar de Collaços, y dirigidos al illustrissimo señor don Antonio de Toledo Prior de Sanct Joan, y Cavallerizo mayor de su Magestad, y de su consejo de estado y guerra”, ed. Teresa Beltrán, **Textos Lemir**, 2002, (Çevrimçi), www.parnaseo.uva.es, 10 Temmuz 2017.
- Diamante, Juan Bautista: **El tirano castigado**, Madrid, Por Ioseph Fernandez de Buendia, 1671.
- Díaz Tanco, Vasco: **Palinodia de los turcos**, Badajoz, Institucion de Servicios Culturales de la Excma. Diputacion Provincial, Reimpresion facsimil de la rarissima edicion de Orense 1547, 1947.
- Durán, Agustín: **Romancero general, ó Coleccion de romances castellanos anteriores al siglo xviii: recogidos, ordenados, clasificados y anotados**, Madrid, Biblioteca de autores españoles, Cilt 16, Tomo Primero y Segundo, Imprenta de M. D. Rivadeneyra, 1851.
- Ercilla y Zúñiga, Alonso de: **La Araucana: Tomo II**, Barcelona, Imp. de Narciso Ramírez, 1861.
- Espinel, Vicente: **Relaciones de la vida del escudero Marcos de Obregón**, Barcelona, Por Geronimo Margarit y a su costa, 1618.
- Evliyâ Çelebi: **Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Cilt I, 1-6. Kitaplar**, haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- Fajardo y Acevedo, Antonio: **Relación universal de todo el Imperio Otomanoh: dividida en ocho libros compuesta por el maestro Antonio Fajardo y Acevedo**, BNE, El yazması 2793, 1669.

- Fuentes, Diego de: **Conquista de África donde se hallaran agora nuevamente recopiladas por Diego de Fuentes muchas y muy notables hazañas de particulares caualleros**, Anvers, En casa de Philippo Nutio, 1570.
- Galán, Diego: **Cautiverio y trabajos de Diego Galán, natural de Consuegra y vecino de Toledo**, Madrid, Imprenta Ibérica, 1913.
-
- Relación del cautiverio y libertad de Diego Galán, natural de la villa de Consuegra y vecino de la ciudad de Toledo**, Toledo, Diputación Provincial de Toledo, 2001.
- Ginés de Sepúlveda, Juan: **Tratados políticos de Juan Ginés de Sepúlveda: (Exhortación a la guerra contra turcos, del reino y deberes del rey...)**, Madrid, Instituto de Estudios Políticos, 1963.
- Giovio, Paulo: **Comentario de las cosas de los turcos**, Barcelona, Por Carlos Amoros, 1543.
-
- Elogios o vidas breues de los caualleros antiguos y modernos, illustres en valor de guerra que están al biuo pintados en el museo de Paulo Iouio: es autor el mismo Paulo Iouio: y traduxolo de latin en castellano el licenciado Gaspar de Baeça**, Granada, En casa de Hugo de Mena, 1568.
- González de Clavijo, Ruy: **Historia del gran Tamorlan: e itinerario y enarracion del viage, y relacion de la embajada que Ruy Gonzalez de Clavijo le hizo por mandado del muy poderoso señor rey Don Henrique el Tercero de Castilla**, En la imprenta de Don Antonio de Sancha, 1782.
- Gracián de la Madre de Dios, Jerónimo: **Tratado de la Redempcion de captivos: En que se cuentan las grandes miserias que padecen los Christianos, que están en poder de infieles, y quan santa obra sea la de su rescate**, Brvssellas, En casa de Iuan Momarte, 1609.
- Haedo, Diego de: **Topographia e Historia general de Argel, repartidas en cinco tratados, do se veran casos estraños, muertes espantosas, y tormentos exquisitos, que conviene se entiendan en la**

- Christiandad: con mucha doctrina, y elegancia curiosa**, Valladolid, Por Diego Fernandez de Cordova y Oviedo, 1612.
- Herrera, Fernando de: “Elegía III”, **Poesía lírica del Siglo de Oro**, ed. Elias L. Rivers, Cátedra, 2008.
- Hurtado de Mendoza, Diego: **Guerra de Granada hecha por el Rey de España Don Felipe II contra los moriscos de aquel reino, sus rebeldes: historia escrita en cuatro libros**, Madrid, M. Rivadeneyra, 1852.
- Illescas, Gonçalo de: **Historia pontifical y catholica: en la cual...se contienen las vidas y hechos notables de todos los summos pontifices romanos...**, Burgos, Por Martín de Victoria, 1578.
- _____ **Segunda parte de la Historia Pontifical y Catholica : en la qual se prosiguen las vidas y hechos de Clemente V y de los demas pontifices, sus successores, hasta Pio Quinto : contiene se [sic] ansi mismo la recapitulacion de las cosas y Reyes de España**, Salamanca, En casa de Vicente de Portonariis, 1573.
- Kâtib Çelebi: **Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr: Deniz seferleri hakkında büyüklere armağan**, haz. İdris Bostan, Ankara, T.C.Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, 2008.
- Lope de Vega Carpio, Félix: **Colección escogida de obras no dramáticas de Frey Lope Félix de Vega Carpio**, haz. Don Cayetano Rosell, Biblioteca de autores españoles, Madrid, M. Rivadeneyra, 1856.
- _____ **Comedias escogidas de Frey Lope Félix de Vega Carpio...Virtud, pobreza y mujer**, haz. Juan Eugenio Hartzenbusch, Biblioteca de autores españoles, Madrid, Imprenta de M. Rivadeneyra, 1860.
- _____ **El Arenal de Sevilla**, Barcelona, Por Sebastián de Cornellas, y a su costa, 1618.
- _____ **El Cerco de Viena por Carlos Quinto: comedia famosa**, Fondo Antiguo de la Universidad de Sevilla, t.y.

_____	El otomano famoso (o La famosa comedia otomana) , ed. Lola Beccaria, Barcelona, Áltera, 1996.
_____	Jerusalén conquistada: epopeya trágica , Madrid, En la imprenta de Juan de la Cuesta, 1609.
_____	La boba para los otros y discreta para sí , Madrid, A costa de doña Teresa de Guzmán, t.y.
_____	La Santa Liga , Madrid, Por la viuda de Alonso Martín, 1621.
_____	Lo que hay que fiar del mundo: comedia famosa , Madrid, Por la viuda de Alonso Martín, 1619.
_____	Parte catorze de las Comedias de Lope de Vega Carpio... , Madrid, Por Iuan de la Cuesta, 1620.
_____	Parte veintecinco, perfecta y verdadera, de las comedias del Fenix de España Frey Lope Felix de Vega Carpio...Los cautivos de Argel , Zaragoza, Por la viuda de Pedro Verges, 1647.
_____	Onzena parte de las Comedias de Lope de Vega Carpio... , Madrid, Por la viuda de Alonso Martín de Balboa, 1618.
_____	Tercera parte de las comedias de Lope de Vega y otros autores...Comedia famosa del santo negro Rosambuco, de la ciudad de Palermo , Madrid, En casa de Miguel Serrano de Vargas, 1613.
_____	Trezena parte de las comedias de Lope de Vega Carpio...Los esclavos libres , Madrid, Por la viuda de Alonso Martín, 1620.
López de Gómara, Francisco:	Crónica de los corsarios Barbarroja , Madrid, Ediciones Polifemo, 1989.
López de Yanguas, Hernán:	“Farsa dicha Turquesana contra el Turco muy galana. Obra nuevamente compuesta por Hernán López de Yanguas, llamada Turquesana, sobre la carta que escribió el sobervio Turco a nuestro muy sancto padre Clemente séptimo”, ed. Julio F. Hernando ve Javier Espejo, Textos Lemir , 2002,

(Çevrimiçi) www.parnaseo.uv.es, 23 Haziran 2017.

- Manrique, Pedro: **La naval: poema en octava rima y veintiún cantos de Pedro Manrique**, BNE, El yazması Mss/3942, t.y.
- Mármol Carvajal, Luis del: **Historia del [sic] rebelión y castigo de los moriscos del Reino de Granada**, Madrid, M. Rivadeneyra, 1852.
- Matos Fragoso, Juan de: **La corsaria catalana**, Madrid, En la imprenta de Antonio Sanz, 1745.
- Mendes de Vasconcelos, Juan: **Liga desecha por la expulsión de los Moriscos de los Reynos de España**, Madrid, Por Alonso Martín, 1612.
- Moreto, Agustín: **Dexar un reyno por otro y mártires de Madrid**, Murcia, Imprensa a costa de Juan López, t.y.
- Pérez de Hita, Ginés: **Historia de los vandos de los zegries y abencerrages caualleros moros de Granada, de las ciuiles guerras que huuo en ella y batallas particulares que huuo en la Vega entre moros y christianos, hasta que el rey don Fernando Quinto la gano**, Çaragoça, Impresso en casa de Miguel Ximeno Sánchez, 1595.
- Pérez de Montalbán, Juan: **El valiente más dichoso: Don Pedro Guiral**, Madrid, Imprenta del Reyno, 1638.
- _____ **Svcessos y prodigios de amor**, Barcelona, Por Pedro Lacavalleria y a su costa, 1640.
- Postel, Guillaume: **Des histoires Orientales et principalement des turkes ou turchiskes et schitiques ou tartaresque et autres qui en sont descendues**, Paris, Impr. de Hierosme de Marnef, 1575.
- Quevedo, Francisco de: **Obras de Francisco de Quevedo Villegas...[tomo primero]**, Amberes, Por Henrico y Cornelio Verdussen, 1699.
- Roca, Vicente: **Hystoria en la qual se trata dela origen y guerras que han tenido los turcos desde su comienço hasta nuestros tiempos: con muy notables successos que con diuersas ge[n]tes y nasciones les han**

- aco[n]tescido y delas costu[m]bres y vida d[e]llos,**
Valencia, 1556.
- Rodríguez de Montalvo, Garci: **Amadís de Gaula**, ed. Juan Bautista Avallé-Arce, Madrid, Espasa-Calpe, 1991.
- Rojas Zorrilla, Francisco de: **El desafío de Carlos Quinto**, Salamanca, En la imprenta de la Santa Cruz, 1700.
- Rufo, Juan: **La Austriada**, Madrid, An casa de Alo[n]so Gomez (que aya gloria), 1584.
- Salazar, Juan de: **Política Española**, Logroño, Por Diego mares, 1619.
- Sandoval, Prudencio de: **Historia de la vida y hechos del Emperador Carlos V: Tratanse en esta primera parte los hechos desde el año 1500 hasta el de 1528**, Pamplona, En casa de Bartholome Paris, 1614.
- _____ **Historia de la vida y hechos del emperador Carlos V: Segunda Parte**, Amberes, Por Geronymo Verdussen, 1681.
- Sans, Hipólito: **La Maltea: en que se trata la famosa defensa de la Religion de Sant Joan en la isla de Malta**, Valencia, En casa de Ioan Navarro, 1582.
- Sapiencia, Octavio: **Nuevo Tratado de Turquía, con una descripción del sitio, y civdad de Constantinopla, costumbres del gran Turco, de su modo de gobierno, de su Palacio, Consejo, martyrios de algunos Martyres, y de otras cosas notables**, Madrid, Por la viuda de Alonso Martin, 1622.
- Sempere, Jerónimo de: **Primera parte de la Carolea y Segunda parte de la Carolea, trata de las victorias del Maximo Carlo V**, Valencia, En casa de Juan de Arcos, 1560.
- Suárez de Figueroa, Christoval: **El pasajero: Advertencias utilissimas a la vida humana**, Madrid, Por Luys Sanchez, 1617.
- _____ **Varias noticias importantes a la humana comunicación**, Madrid, Por Tomas Iunti, 1621.
- Tafur, Pedro: **Andanças e viajes de Pedro Tafur por diversas partes del mundo avidos (1435-1439)**, Madrid, Imprenta de Miguel Ginesta, 1874.

- Vélez de Guevara, Luis: **El águila del agua y batalla naval de Lepanto**, BNE, El yazması Sig. RES/111, 1642.
- _____ **El diablo coxuelo, verdades soñadas, y novelas de la otra vida**, Madrid, En la imprenta de Benito Cano, 1812.
- _____ **El príncipe esclavo: comedia famosa**, Biblioteca de Menéndez Pelayo, t.y.
- _____ **Parte veynte y quatro de las comedias del Fenix de España Lope de Vega y Carpio y las mejores que hasta aora han salido...**, Çaragoça, Por Diego Dormer, 1633.
- Vera y Ordoñez, Diego de: **Heroydas belicas y amorosas**, Barcelona, Por Lorenço Deu, 1622.
- Villalón, Cristóbal de: **Turkiye Seyahati (Viaje de Turquía): Kanuni devrinde İstanbul 1557 yılında bir el yazması**, çev. Yeliz Demirören, İstanbul, Erko Yayıncılık, 2011.
- _____ **Viaje de Turquía**, ed. Antonio G. Solalinde, Madrid, Calpe, 1919.
- Virués, Cristóbal de: **El Montserrate**, Madrid, Imprenta de Sancha, 1805.
- Zúñiga, Francés de: **Crónica burlesca del emperador Carlos V**, Salamanca, Universidad de Salamanca, 1989.

3. ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

- Alonso Acero, Beatriz: **Sultanes de Berbería en tierras de la cristiandad: exilio musulmán, conversión y asimilación en la Monarquía hispánica (siglos XVI y XVII)**, Barcelona, Bellaterra, 2006.
- Alvar Ezquerra, Jaime: **Diccionario de Historia de España**, Madrid, Akal, 2001.
- Argensola, Bartolomé Leonardo de: “Privilegio del Emperador concediendo al alférez García Fernández de la Plaza el que pueda llevar por armas un escudo con la cabeza y corona de

Aydın, Mehmet Akif:	“Mahkeme”, DİA , C:XXVII, 2003, s. 341-344.
Bataillon, Marcel:	Le Docteur Laguna auteur du Voyage en Turquie , Paris, Librairie des éditions espagnoles, 1958.
Bauer Landauer, Ignacio:	Papeles de mi archivo V: Los turcos en el mediterráneo (Relaciones) , Madrid, Editorial Ibero-Africano-Americana, 1926.
Bennassar, Bartolomé ve Lucile:	Los cristianos de Alá: La fascinante aventura de los renegados , Madrid, Nerea, 1989.
Beydilli, Kemal:	“Yeniçeri”, DİA , C:XLIII, 2013, s. 450-62.
Bono, Salvatore:	“Conversioni di Musulmani al Cristianesimo”, Chrétiens et musulmans à la Renaissance , Paris, 1998, s. 429-445.
Bostan, İdris:	Adriyatik’te korsanlık: Osmanlılar, Uskolar, Venedikliler 1575-1620 , İstanbul, Timaş Yayınları, 2009.
_____	Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. yüzyılda Tersâne-i Âmire , Ankara, TTK, 2003.
_____	“Akdeniz’de Osmanlı Direnişi: İspanya’nın 1783 ve 1784 Cezayir Kuşatmaları”, Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği , İstanbul, Kitap Yayınevi, 2011.
_____	“Gemi”, DİA , C:XIV, 1996, s. 11-15.
_____	“İnebahtı Deniz Savaşı”, DİA , C:XXII, 2000, s. 287-289.
_____	“Kılıç Ali Paşa”, DİA , C:XXV, 2002, s. 411-412.
_____	“Malta”, DİA , C:XXVII, 2003, s. 539-542.
_____	“Oruç Reis”, DİA , C:XXXIII, 2007, s. 426-428.
_____	“Piyâle Paşa”, DİA , C:XXXIV, 2007, s. 296-297.

-
- “Turgut Reis”, **DÍA**, C:XLI, 2012, s. 417-418.
- Braudel, Fernand: **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1990.
-
- La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II**, Paris, Armand Colin, 1949.
- Bunes Ibarra, Miguel Ángel de: **La imagen de los musulmanes y del norte de África en la España de los siglos XVI y XVII: los caracteres de una hostilidad**, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1989.
-
- “Constantinopla en la literatura española sobre los otomanos (siglos XVI y XVII)”, **Erytheia: Revista de estudios bizantinos y neogriegos**, No. 8-2, 1987, s. 263-274.
- Canavaggio, Jean: **Cervantes**, Barcelona, España, 2015.
- Casillas, Álvaro: “Vencer al Turco en la ficción: la imagen negativa de los otomanos en las fiestas de moros y cristianos”, **eHumanista**, No. 33, 2016, s. 1-18.
- Colmeiro, Manuel: **Cortes de los antiguos reinos de León y de Castilla: Parte Segunda**, Madrid, Establecimiento Tipográfico de los sucesores de Rivadeneyra, 1884.
- Corral, Alfonso: **Unas conspiraciones contra el sultán turco en tiempo de Felipe III**, Valladolid, y.y., 1950.
- Demirkent, Işın: “Kılıçarslan I”, **DÍA**, C:XXV, 2002, s. 396-399.
- Domínguez Prieto, César: “Un relato de viaje de Juan del Encina: la “Tribagia” y su llamada a la “Recuperatio Terrae Sanctae””, **Revista de literatura medieval**, No. 11, Universidad de Alcalá, Servicio de Publicaciones, 1999, s. 217-246.
- Emecen, Feridun: **Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- Epalza, Mikel de: **Los moriscos antes y después de la expulsión**, Madrid, Mapfre, 1992.
- Fernández Duro, **El Gran Duque de Osuna y su marina: jornadas**

- Cesáreo: **contra turcos y venecianos (1602-1624)**, Madrid, Sucesores de Rivadeneyra, 1885.
- Fernández Lanza, Fernando: “Habsburg-Osmanlı Rekabeti Bağlamında 16. Yüzyılda İspanya’da Türk İmajı”, **Dünyada Türk İmgesi**, haz. Özlem Kumrular, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2005.
- _____: “La grandeza del estado del Gran Turco, Edic. del Ms. de la Biblioteca Nacional de Hungría”, **Archivo de la Frontera**, (Çevrimiçi) www.archivodelafrontera.com, 7 Eylül 2017.
- Feros, Antonio: “Rhetorics of the Expulsion”, **The Expulsion of the Moriscos from Spain: A Mediterranean Diaspora**, ed. Mercedes García-Arenal ve Gerard Wiegers, Leiden, Brill, 2014, s. 60-101.
- Fontenay, Michel: **La Méditerranée entre la croix et la croissant: navigation, commerce, course et piraterie (XVIe-XIXe siècle)**, Paris, Classiques Garnier, 2010.
- Freely, John: **Evliyâ Çelebi’nin İstanbul’u**, çev. Müfit Günay, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- Gallotta, Aldo: “Cervantes y Turquía”, **Actas del II Congreso Internacional de la Asociación de Cervantistas**, ed. Giuseppe Grilli, Napoli, Instituto Universitario Orientale, 1995, s. 123-131.
- García Cárcel, Ricardo: “La psicosis del turco en la España del Siglo de Oro”, **XVI Jornadas de Teatro Clásico**, Almagro, 1993.
- García Luján, José Antonio, Blázquez Ruz, Víctor: “Don Fernando Muley de Fez: una información genealógica (1596) del linaje Granada Venegas”, **De mudéjares a moriscos: una conversión forzada: actas**, Cilt II, 2002, s. 733-740.
- Goytisolo, Juan: **Crónicas Sarracenas**, Madrid, Alfaguara, 1998.
- _____: **Osmanlı’nın İstanbulu**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- Hernández, Bernardo: “Monedas y medidas”, **Centro Virtual Cervantes**, (Çevrimiçi) cvc.cervantes.es, 18 Haziran 2017.
- Hess, Andrew: “The Battle of Lepanto and Its Place in

Mediterranean History”, **Past & Present**, No. 57, Oxford University Press, 1972, s. 53-73.

“The Moriscos: An Ottoman Fifth Column in Sixteenth-Century Spain”, **The American Historical Review**, C:LXXIV, No. 1, 1968, s. 1-55.

Hess, Andrew: **Unutulmuş Sınırlar: 16. yüzyıl Akdeniz’inde Osmanlı-İspanyol mücadelesi**, çev. Özgür Kolçak, İstanbul, Küre Yayınları, 2010.

Imber, Colin: **The Ottoman Empire: 1300-1650**, Gordonsville, Palgrave Macmillan, 2004.

İnalcık, Halil: **Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)**, çev. Ruşen Sezer, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003.

“Osman I”, **DİA**, C:XXXIII, 2007, s. 443-453.

İpşirli, Mehmet: “Harem”, **DİA**, C:XVI, 1997, s. 135-138.

King, Willard: “Cervantes, el cautiverio y los renegados”, **Nueva Revista de Filología Hispánica**, C:XL, No. 1, Ciudad de México, El Colegio de México, 1992, s. 279-291.

Koçak, Kıvanç (ed.): **Yakub Çelebi’nin Öyküsü**, çev. Mehmet Sait Şener, İstanbul, İletişim Yayınevi, 2015.

Köprülü, Mehmet Fuad: **Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

Kumrular, Özlem: **Avrupa’da Türk düşmanlığının kökeni: Türk Korkusu**, İstanbul, Doğan Kitap, 2008.

Yeni Belgeler Işığında Osmanlı-Habsburg Düellosu, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2011.

“İslâm’ın Kılıcı – Hristiyanlığın Kalkanı: XVI. Yüzyılda Avrupa’da Türk, Müslüman ve Hz. Muhammed İmgesi”, **Erken Klasik Dönemden XVIII. yüzyıl sonuna kadar Osmanlılar ve Avrupa: Seyahat, Karşılaşma ve Etkileşim**, ed. Seyfi Kenan, İstanbul, İSAM, 2010, s. 91-131.

Mantran, Robert: **Histoire de l’Empire Ottoman**, Paris, Fayard, 1989.

- Marín, Manuela: “Amar a cristianos moras”, **Bulletin hispanique**, No. 109-1, 2007, s. 235-262.
- Márquez Villanueva, Francisco: **Moros, moriscos y turcos de Cervantes**, Barcelona, Bellaterra, 2010.
- Martín Asuero, Pablo: “La lucha contra el turco: de los almogávares a Lepanto”, **Los enemigos de España : imagen del otro, conflictos bélicos y disputas nacionales (siglos XVI-XX)**, Actas del IV Coloquio Internacional de Historia Política, 5-6 de junio de 2008, haz. Xosé M. Núñez Seixas ve Francisco Sevillano Calero, 2010, s. 91-117.
- Martínez Peñas, L. ve Herreros Cepeda, A.: “El desplazamiento de los moriscos tras la rebelión de las Alpujarras: contexto político, estratégico y militar de una migración forzosa”, **Actas del I Congreso Internacional sobre Migraciones en Andalucía**, haz. F. J. García Castaño ve N. Kressova, Granada, Instituto de Migraciones, s. 2073-2082.
- Mas, Albert: **Les turcs dans la littérature espagnole du Siècle d’Or (Recherches sur l’évolution d’un thème littéraire): Tome I-II**, Paris, Centre de Recherches Hispaniques, 1967.
- Meserve, Margaret: **Empires of Islam in Renaissance historical thought**, Cambridge, Massachusetts, and London, England, Harvard University Press, 2008.
- Mosquera, Juan José: “Viaje de Turquía y el uso de los personajes populares como refuerzo de la veracidad del relato”, **Philobiblion: Revista de literaturas hispánicas**, No. 1, Universidad Autónoma de Madrid. Asociación de Jóvenes Hispanistas, s. 35-46.
- Muñoz y Gaviria, José: **Historia del alzamiento de los moriscos, su expulsión de España y sus consecuencias en todas las provincias del Reino**, Madrid, Est. Tip. de Mellano, 1861.
- Ortaylı, İlber: **Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı**, İstanbul, Kronik Kitap, 2017.
- _____, “Galata”, **DİA**, C:XIII, 1996, s. 303-307.

- Önalp, Ertuğrul: “Cervantes’in Türklere esir düşmesi ve esaretinin eserlerine yansması”, **OTAM**, No. 3, Ankara, 1992, s. 297-322.
-
- “Bir İspanyol esiri gözüyle 1552-1556 yılları arasında İstanbul”, **OTAM**, Cilt I, No. 1, Ankara, Ankara Üniversitesi, 1990, s. 313-320.
- “Türk ve İspanyol Kaynaklarına Göre Turgut Reis’in Kişiliği”, **2. Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu (1-4 Kasım 2103): Bildiriler Cilt I**, Ed. Cihan Yemişçi v.d., Bodrum, Bodrum Belediyesi, 2015, s. 40-53.
- Özdemir, Mehmet: “Moriskolar”, **DİA**, C:XXX, 2005, s. 288-291.
-
- “Müdeccenler”, **DİA**, C:XXXI, 2006, s. 465-467.
-
- “Osmanlı Endülüs Müslümanlarına Yardım Etmedi mi?”, **İslâmî Araştırmalar Dergisi**, C:XII, No. 3-4, 1999, s. 283-296.
- Pascual Molina, Jesús Félix: **Fiesta y poder: La Corte de Carlos I en Valladolid (1502-1559)**, Valladolid, Ediciones Universidad de Valladolid, 2013.
- Pedraza Jiménez, Felipe B.: **Lope de Vega: Pasiones, obra y fortuna del “monstruo de la naturaleza”**, Madrid, Edaf, 2011.
- Plagnard, Aude: “La Felicísima Victoria de Jerónimo Corte-Real, una epopeya fronteriza”, **HAL**, 2009, (Çevrimiçi) [www.hal.archives-ouvertes.fr.](http://www.hal.archives-ouvertes.fr/), 28 Haziran 2017.
- Pryor, John H.: **Akdeniz’de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş: Araplar, Bizanslılar, Batılılar ve Türkler**, cev. Füsun Tayanç ve Tunç Tayanç, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2004.
- Ranke, Leopold von: **The Ottoman and Spanish Empires**, Philadelphia, Lea and Blanchard, 1845.
- Riandiere La Roche, Josette: “Quevedo y el Gran Señor de los Turcos: ¿exotismo o historia?”, **Críticón**, No. 18, Toulouse, France-Ibérie Recherche, 1982, s. 29-60.
- Rubio González, Lorenzo: ““Las Guerras de Malta” de Santisteban Osorio”, **Tierras de León: Revista de la Diputación**

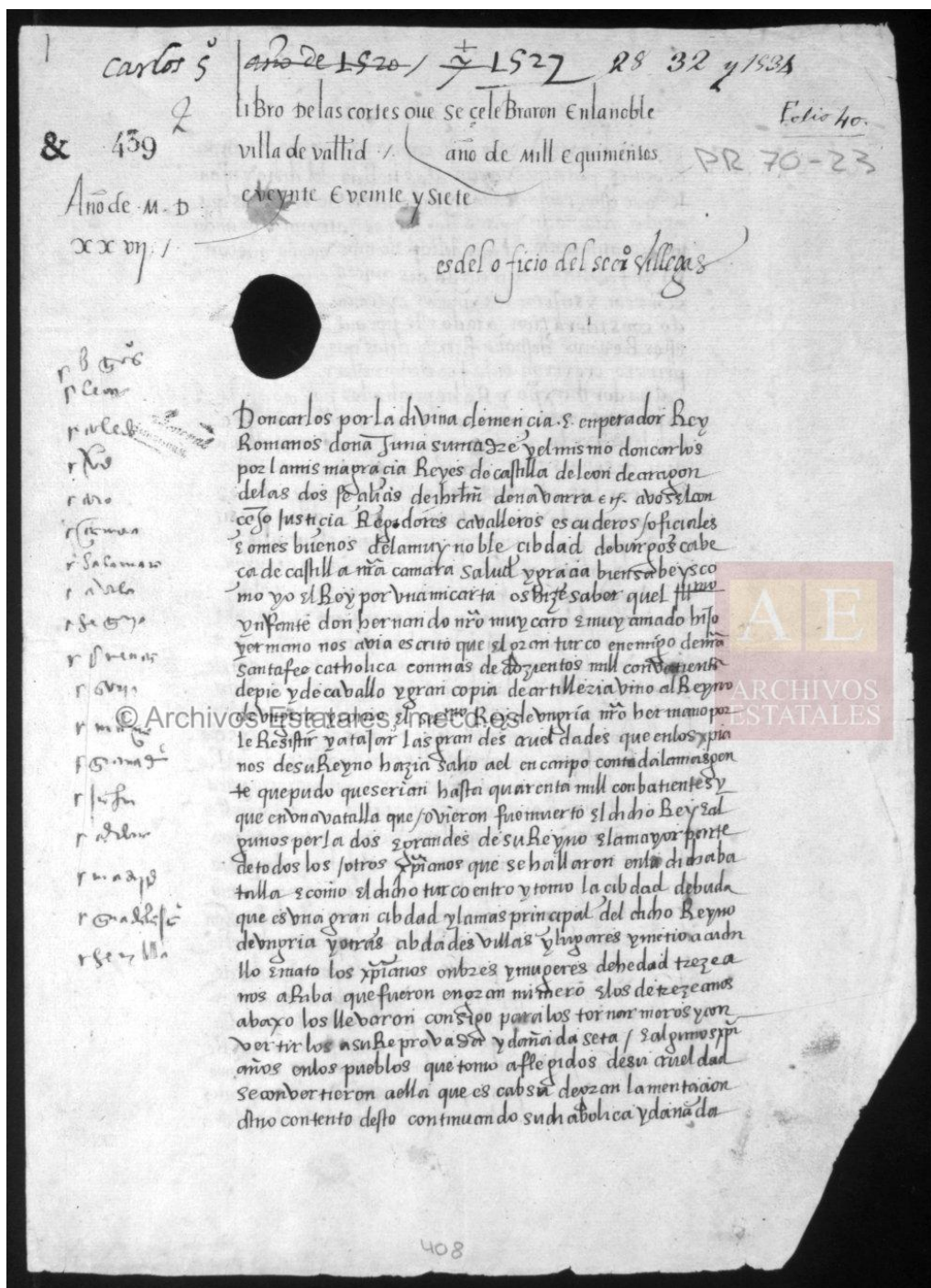
Provincial, C:XXIII, No. 50, 1983, s. 93-112.

- Russell, Bertrand: **Historia de la Filosofía**, Madrid, RBA Coleccionables, 2009.
- Sabater Galindo, Javier: “El Tratado de Paz Hispano-Argelino de 1786”, **Cuadernos de Historia Moderna y Contemporánea**, C:V, Madrid, Universidad Complutense de Madrid, 1984, s. 57-82.
- Saco, José Antonio: **Historia de la esclavitud**, Cilt III, La Habana, Imagen Contemporánea, 2006.
- Sanabria, J. M.: **Santuarios marianos de Madrid**, Madrid, Encuentro, 1991.
- Sánchez Doncel, Gregorio: **Presencia de España en Orán: 1509-1792**, Toledo, I. T. San Ildefonso, 1991.
- Sánchez Montes, Juan: **Franceses, protestantes, turcos: los españoles ante la política internacional de Carlos V**, Granada, Universidad de Granada, 1995.
- Sevilla Arroyo, Florencio: “Diálogo y novela en el Viaje de Turquía”, **Revista de filología española**, C:LXXVII, No. 1-2, 1997, s. 69-87.
- Sevilla Arroyo, Florencio ve Vian Herrero, Ana: “Para la lectura completa del *Viaje de Turquía*: Edición de la “Tabla de Materias” y de la “Turcarum Origo””, **Críticón**, No. 45, Toulouse, France-Iberie Recherche, 1989, s. 5-70.
- Sola Castaño, Emilio: **Los que van y vienen: Información y fronteras en el Mediterráneo clásico del siglo XVI**, Alcalá de Henares, Universidad de Alcalá, 2005.
- _____
“Cervantes y Turquía”, **Hesperia Culturas del Mediterráneo: Especial Turquía**, No. 3, Fundación José Luis Pardo, 2006, s. 170-181.
- _____
“La imagen de los turcos en la literatura hispánica del Siglo de oro y la literatura de avisos”, **Mitificadores del pasado, falsarios de la Historia: Historia medieval, moderna y de América: XI Jornadas de Estudios Históricos del Departamento de Historia Medieval, Moderna y de América (Vitoria-Gasteiz, 3 al 5 de noviembre de 2009)**, ed. José

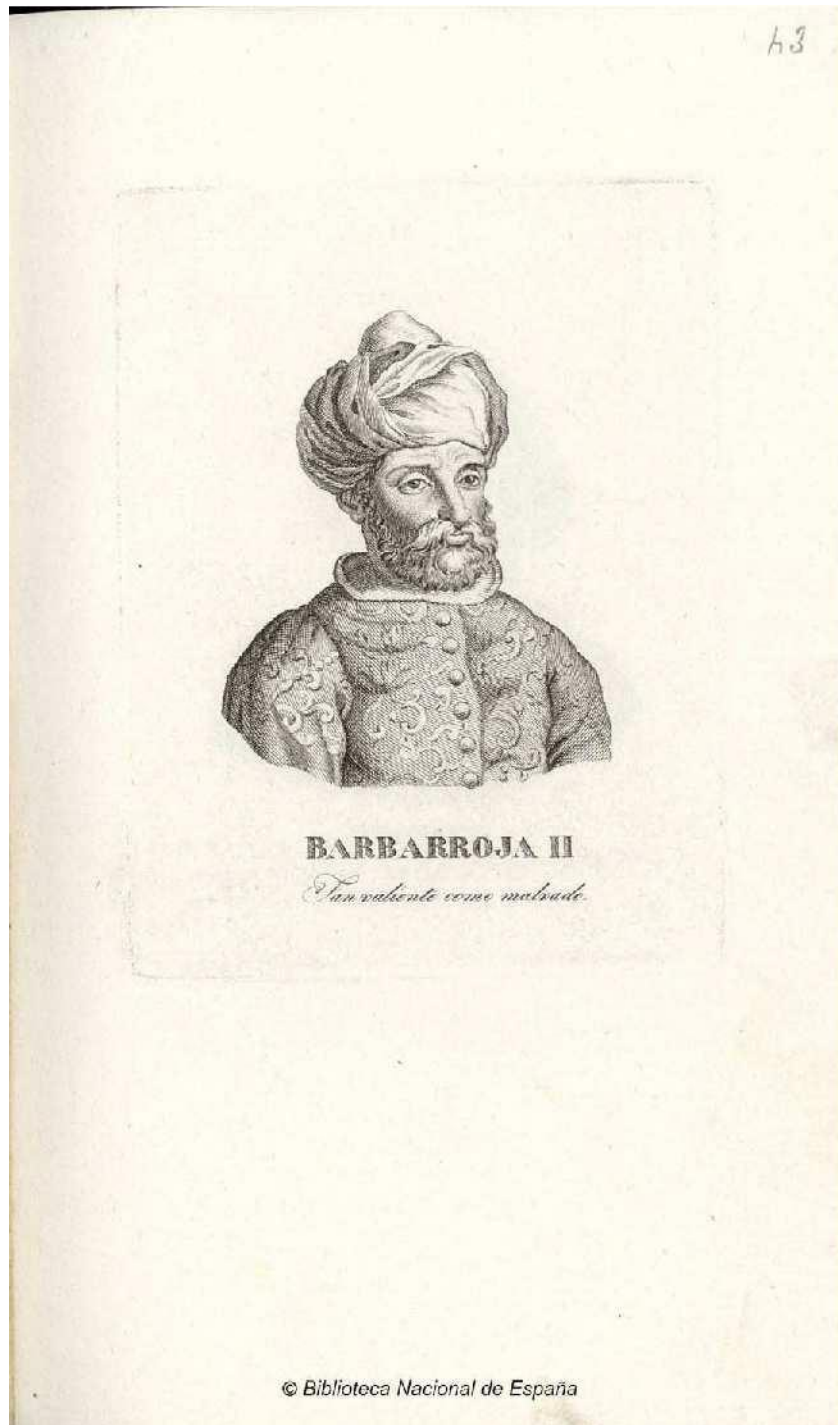
- Antonio Munita Loinaz, Bilbao, Universidad del País Vasco, 2011, s. 109-124.
- Tabakoğlu, Hüseyin Serdar: **XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İspanya İlişkileri**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2011.
- _____
“Akdeniz’de Osmanlı-İspanya Rekabeti, 1560-1574: Teşkilat, Denizgücü ve Savaş”, İstanbul, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı**, Basılmamış Doktora Tezi, 2016.
- Tejeiro Fuentes, Miguel Ángel: **Moros y turcos en la narrativa áurea: el tema del cautiverio**, Cáceres, Universidad de Extremadura, 1987.
- Tenenti, Alberto: **Venezia e i corsari: 1580-1615**, Bari, Laterza, 1961.
- Turan, Şerafettin: “Barbaros Hayreddin Paşa”, **DİA**, C:V, 1992, s. 65-67.
- Uluçay, Çağatay M.: **Padişahların Kadınları ve Kızları**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2011.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: **Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Vatin, Nicolas: “La conquête de Rhodes”, **Soliman le magnifique et son temps**, Actes du Colloque de Paris 7-10 mars 1990, ed. Gilles Veinstein, Paris, La Documentation Française, 1992.
- Zuzankiewicz, Marta Pilat: “Francisco de Quevedo ante la alianza hispano-turca”, **Scripta manent: Actas del I Congreso Internacional Jóvenes Investigadores Siglo de Oro (JISO 2011)**, ed. Mata Induráin y A. J. Sáez, Pamplona, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, 2012, s. 337-352.

EKLER

EK1: 1527 yılında Valladolid'de toplanan Kastilya Kraliyet Meclisi'nin Kararnâmesi (AGS, Patronato Real, leg. 70, doc. 23, fol. 408r vd.)



EK2: Barbaros Hayreddin Paşa portresi, Anonim, 19. yüzyıl (*Barbarroja II. Tan valiente como malvado*, Biblioteca Nacional de España, ER/538 (43))



EK3: Tüy kalemle çizilmiş Cezayir Haritası, 1563 (*Dibujo a plumilla de la ciudad de Argel donde se señalan las puertas de acceso al recinto fortificado*, AGS, MPD, 7, 131)



EK4: Vahran Haritası, t.y. (Mapa de Orán, AGS, MPD, 11, 36)



EK5: Türk Korsanların İspanyol Sahillerine Saldırmalarına Dair bir aviso, 1562
*(Relaciō verdadera del rebato q̃ dieron quatrocientos y cinquēta turcos en el
almadraua de Zaara ya donde saltaron en tierra y a q̃ ora y que fustas trayan, y la
gente q̃ murio de vna parte y de la otra, y la que lleuarō catiua escripta por Andres
de Burgos vezino de Seuilla..., BNE, R/11907(6))*



EK6: İnebahtı Deniz Savaşı, 1571 (*Plano de la batalla de Lepanto*, AGS, MDP, 10, 81)



EK7: İnebahtı Deniz Savaşı'nda *La Marquesa* isimli kadırgada savaşan Cervantes
(Centro Virtual Cervantes, (Çevrimiçi) www.cvc.cervantes.es, 25 Temmuz 2017)



Cervantes peñando sobre la Galea MARQUESA

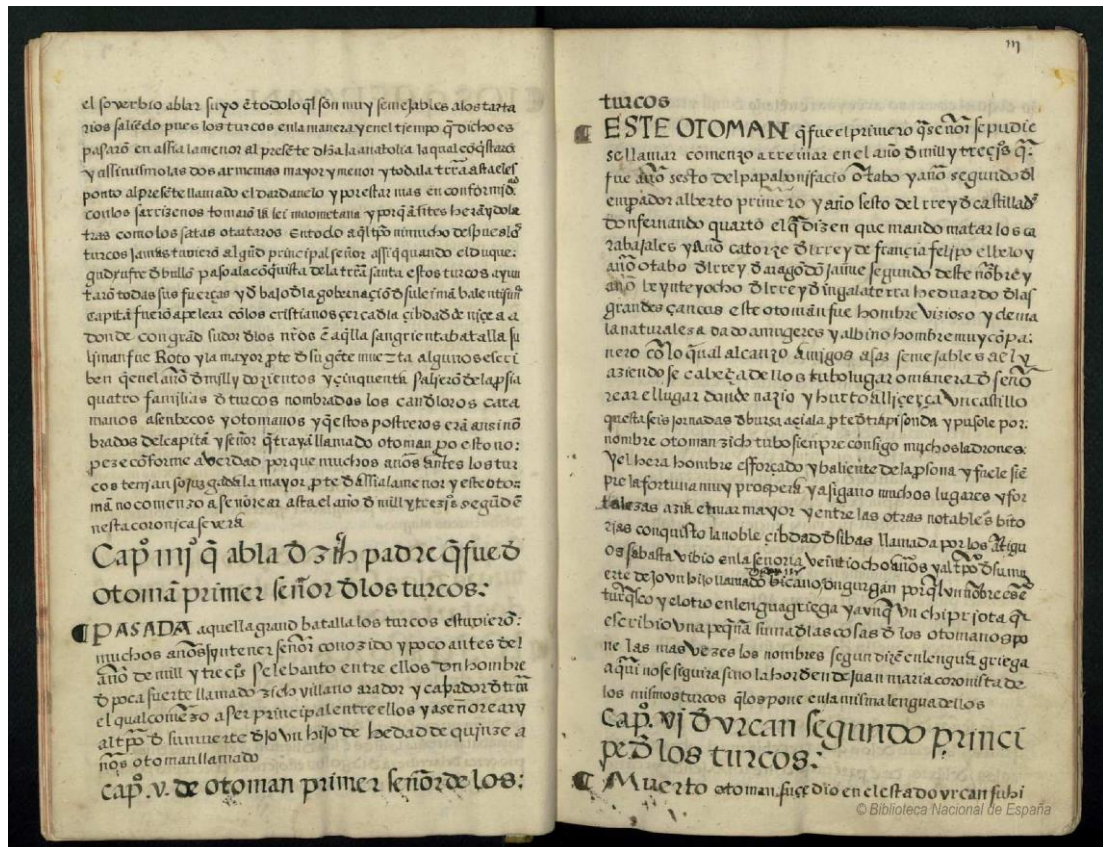
EK8: Cezayir’de Cervantes, ressam Eusebio Zarza’ya atfedilen gravür, 19. yüzyıl
 (“La raíz argelina de Cervantes”, El Mundo, (Çevrimiçi) www.elmundo.es, 25
 Temmuz 2017)



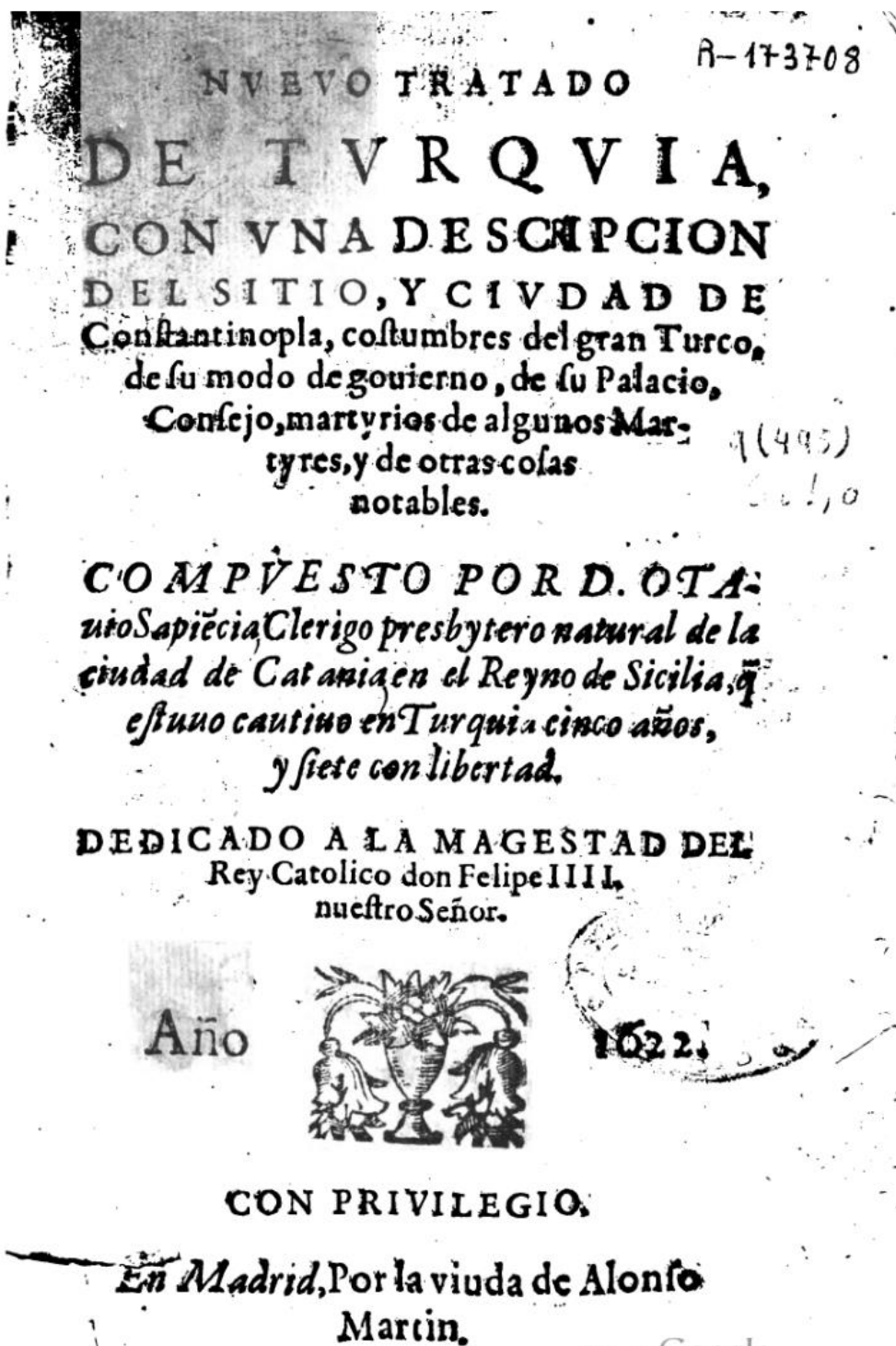
EK9: İspanya ve Cezayir Kadirgaları, sulu boya ile yapılmış resim, 1621 (*Galeras en el Mediterráneo oriental [sic] para la lucha contra los corsarios de Argel, AGS, MPD, 67, 24*)



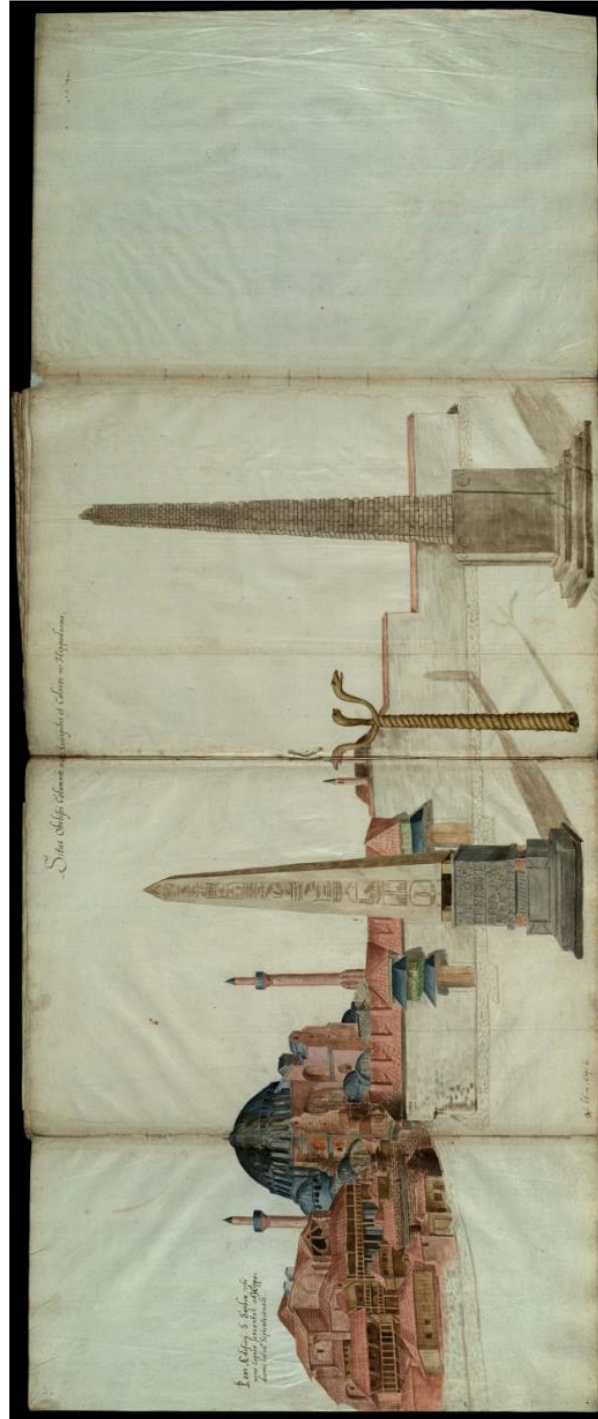
EK10: Antonio de Herrera y Tordesillas, Crónica turquesca (Türk Kroniği), takrîben 1598 (BNE, Mss/5763)



EK11: Octavio Sapiencia, Nuevo Tratado de Turquía (Türkiye'ye Dair Yeni bir Risale), 1622 (Biblioteca Complutense, Madrid)



EK12: Sultanahmet Meydanı, 16. yüzyıl (*Hippodromo*, Freshfield Album, Trinity College Library)



EK13: II. Selim'in Türbesi, 1574 (*Sultan Selmus Secundus*, Freshfield Album, Trinity College Library)



EK14: III. Murad, kim olduğu bilinmeyen bir İspanyol ressama atfedilen portre, 17. yüzyıl (University of Birmingham Collections)



EK15: Don Cristóbal de Castañeda y Pernia, IV. Felipe'nin Türk usulü kıyafetler giymiş "Barbaros" lakaplı soytarısı, Diego Velázquez, takrîben 1633 (Museo del Prado, Madrid)

